

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING

[XLIX]

NILS BÖRJE LIHNÉ

LAGSÖKNING

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2024

eISBN: 9789198899825

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.267>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING
[XLIX]

LAGSÖKNING

AKADEMISK AVHANDLING
som med tillstånd av vittlagfarna juridiska
fakulteten i Lund för vinnande av juris
doktorsgrad framställes till offentlig granskning
å föreläsningssalen, Juridicum, lördagen
den 11 maj 1968 klockan 10.15 precis

Av NILS BÖRJE LIHNÉ
Jur. lic., Mlm

STOCKHOLM 1968

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING
[XLIX]

LAGSÖKNING

AV

NILS BÖRJE LIHNÉ

P.A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG
STOCKHOLM

© P. A. Norstedt & Söners Förlag 1968
BOKTRYCKERI AB THULE, STOCKHOLM 1968

Till minnet av min far

Nils Lihné

FÖRORD

Professor Karl Olivecrona gav mig våren 1963 uppslaget att undersöka lagsökningsförfarandet.

Under avhandlingsarbetet, som till större delen löpt jämsides med tjänsteutövning, har professor Per Olof Bolding såsom min ämneslärare bistått mig med värdefulla synpunkter och uppslag, med aldrig svikande intresse följt arbetet samt med mig ingående diskuterat de många problem av olika slag, som mött.

Medan jag haft förordnande å domartjänst under Hovrätten över Skåne och Blekinge har hovrättspresidenten Björn Kjellin visat mitt arbete sitt synnerliga intresse och lämnat den för slutförandet av arbetet erforderliga ledigheten.

Juridiska Fakulteten i Lund har på olika sätt visat mig förståelse och välvilja.

Professor Per Olof Ekelöf har följt arbetet med intresse, har granskat delar av avhandlingen och gjort värdefulla påpekanden.

Professor Lars Welamson har berett mig tillfälle att deltaga i inspirerande licentiatseminarium under hans ledning.

Synpunkter av stort värde har lämnats mig av preceptorn Fredrik Sterzel och t. f. häradshövdingen Bo-Göran Stenström.

Befattningshavare i olika domstolar har hjälpt mig att insamla material för praxisundersökningen.

Advokaten, D:r juris Carl Kurtz har översatt sammanfattning av avhandlingen till tyska språket.

Värdefull hjälp från stadsbiblioteket i Simrishamn har stadsbibliotekarien Gertrud Åberg lämnat mig.

Tingsnotarierna Per Pettersson och Gunnar Hansson har jämte min hustru varit mig behjälpliga med korrekturläsning.

För arbetet har jag åtnjutit frikostigt understöd från Institutet för Rättsvetenskaplig forskning, från Statens råd för samhällsforskning och från Magn. Bergvalls Stiftelse.

Till alla som på olika sätt givit mig hjälp i avhandlingsarbetet framför jag mitt varma tack.

Simrishamn i april 1968.

Nils Börje Lihné

INNEHÅLL

FÖRKORTNINGAR	9
INLEDNING	11
<i>Ämnet, s. 11 — Avgränsning av ämnesbehandlingen, s. 13 — Metod och material, s. 14 — Anmärkningar angående dispositionen, s. 15.</i>	
AVDELNING I	
ALLMÄN BAKGRUND	17
KAP. I. HISTORISK BAKGRUND	19
KAP. II. NÅGOT OM ANORDNINGAR MED MOTSVARANDE FUNKTION I ANDRA NORDISKA LÄNDER	31
<i>Finland, s. 31 — Norge, s. 32 — Danmark, s. 33.</i>	
KAP. III. DET GÄLLANDE SVENSKA LAGSÖKNINGSFÖRFARANDET I STORA DRAG	35
KAP. IV. LL I FÖRHÅLLANDE TILL RB	39
AVDELNING II	
DOMSTOLENS INLEDANDE PRÖVNING	43
KAP. I. REGLER FÖR PRÖVNINGEN	45
<i>Regler i LL, s. 45 — Regler utanför LL, s. 48.</i>	
KAP. II. ALLMÄNNA FRÅGOR RÖRANDE PRÖVNINGEN	50
<i>När skall den inledande prövningen företagas? s. 50 — Vem äger företaga prövningen? s. 50 — Underlaget för domstolens inledande prövning, s. 51 — Komplettering av ofullständigt prövningsunderlag, s. 54 — Innebörden av borgenärens verksamhet. Termerna åberopstvång och bevistvång, s. 60 — Något om åberopstvång och bevistvång i tvistemål, s. 64 — Frågor om ömsesidig subsidiaritet mellan de båda summariska processformerna, s. 66.</i>	

KAP. III.	FRÅGOR SAMMANHÄNGANDE MED DEN FORMELLA GRANSKNINGEN AV ANSÖKNINGSHANDLINGARNA . . .	71
	<i>Ansökningsavgift, s. 71 — Antalet handlingsexemplar, s. 71 — Skriftlighetskravet, s. 73 — Ombudets behörighet, s. 73 — Behörighet att företräda borge- när (såsom ställföreträdare), s. 74.</i>	
	<i>Iakttagande av »ordningsföreskrifterna» i LL 2 §, s. 76 — Uppgifter om fordringens belopp och ränta, s. 77 — Avskrift av fordringshandling, s. 78 — Åt- gårdar enligt LL 16 §, s. 79 — Kostnadsyrkande, s. 80.</i>	
KAP. IV.	PRÖVNING AV FRÅGOR ANGÅENDE NÅGRA ALLMÄNNA PROCESSFÖRUTSÄTTNINGAR	82
	<i>Forumfrågor, s. 82 — Skiljeklausul, s. 84 — Saklegi- timation, rättshandlingsförmåga, processbehörighet, s. 85 — Res judicata, s. 98 — Litis pendens, s. 101.</i>	
KAP. V.	PRÖVNING AV SÄRSKILDA LAGSÖKNINGSFÖRUTSÄTT- NINGAR	104
	Inledning 104.	
	I. »FORDRAN» SÅSOM AVSEENDE BETALNINGSPRESTA- TION	107
	»Klar fordran»	111
	II. KRAVET PÅ FORDRINGSBEVIS	113
	<i>A. Fordringsbevis</i>	115
	1. Innehållet i LL, s. 116 — 2. Uttalanden i lagförar- beten, s. 116 — 3. Doktrinen, s. 118 — 4. Sammanfattning, s. 121.	
	<i>B. Skuldebrev</i>	121
	1. Allmänt om innebörden, s. 121 — 2. Praxis, s. 123.	
	<i>C. Annat skriftligt fordringsbevis</i>	126
	1. Allmänt om kategorin, s. 126 — 2. Praxis, s. 127 — a) Växel och check, s. 127 — b) Kontrakt angående kre- dit i checkräkning, s. 137 — c) Byggnadskreditiv, s. 142 — d) Förlikningsavtal, avtal om förmedlingsarvode, m. m., s. 146 — e) Borgensförbindelse, s. 149 — f) Förbindelse att utgiva underhållsbidrag, s. 155 — g) Bouppteckning, arvskifteshandling, s. 156 — h) Andra handlingar av olika slag, vilkas egenskaper av fordringsbevis prövats, s. 157.	
	<i>D. Annat skriftligt fordringsbevis. Särskilt angående hand- ling innehållande ömsesidig prestation.</i>	159
	1. Lag, doktrin, s. 159 — 2. Praxis före LL 1937 rörande ömsesidiga avtal, s. 162 — 3. Lagstiftning i anledning av	

osäkerhet i äldre praxis, s. 165 — 4. Praxis rörande ömsesidiga avtal medan LL 1937 gällde, s. 167 — 5. Lagsökningsmöjligheten enligt gällande rätt, s. 168 — Handlingar angående köp, s. 168 — Något om hyres- och arrendekontrakt, s. 184.

<i>E. Räkning såsom lagsökningshandling</i>	184
<i>F. Antydningar om olika fordringshandlingars förekomst i lagsökningsmål</i>	186
<i>G. Sammanfattning rörande kraven på fordringsbevis</i>	187

III. KRAVET PÅ RELATION MELLAN FORDRAN OCH FORDRINGSBEVIS 187

1. Inledning, s. 187 — 2. Relationen »grundar sig å», s. 189 — 3. Kravets räckvidd, s. 194 — 4. Sammanfattning, s. 200.

IV. KRAVET ATT FORDRINGSBEVISET SKALL INNEFATTA BEVIS OM FORDRAN 200

A. Innebörden 200

B. Prövning av preskriptionsfakta 203

1. Bedömning av frågan enligt doktrin och praxis, s. 203 — 2. Synpunkter beträffande praxis, s. 212 — 3. Aberops- och bevisvång beträffande preskriptionsfaktum, s. 215.

V. FÖRFALLOKRAVET 216

A. Kravets innebörd 216

1. Inledande anmärkningar, s. 216 — 2. När skall fordringen vara förfallen?, s. 217 — 3. Förfallokravet i fråga om dröjsmålsränta, som vid lagsökningens ingivande ej börjat löpa, s. 220 — 4. Förfallokravet vid ömsesidiga avtal, s. 221.

B. Prövningen av förfallokravet 228

1. Skall domstolen inledningsvis pröva om förfallokravet är uppfyllt?, s. 228 — 2. Vad innefattar domstolens prövning i fråga om förfallokravet?, s. 229 — 3. Betalning vid anfordran, s. 231 — 4. Utredningskravet vid ömsesidiga avtal, s. 236 — 5. Synpunkter på utredningskravet rörande leverans, s. 240.

KAP. VI. KORT ÅTERBLICK PÅ UNDERSÖKNINGEN I AVDELNING II. NÅGRA SYNUNKTER	242
---	-----

AVDELNING III

DOMSTOLENS PRÖVNING AV DEN UPP-
TAGNA ANSÖKNINGEN 245

INLEDNING 247

KAP. I. FRÅGAN OM AVVISNING EFTER UPPTAGNINGEN 250

KAP. II. REGLERNA OM YTTERLIGARE UTREDNING 256

7 § — *regeln om svars formella relevans*, s. 256 —8 § — *regeln om huvudskrift*, s. 258.

KAP. III. GÄLDENÄREN UNDERLÅTER ATT SVARA 262

KAP. IV. GÄLDENÄREN SVARAR. SVARET INNEHÅLLER ANNAT ÄN
INVÄNDNING 271KAP. V. GÄLDENÄREN GÖR I SVAR INVÄNDNING OM ALLMÄN
PROCESSFÖRUTSÄTTNING 273*Svaret berör forumfrågan*, s. 273 — *Gäldenären åberopar skiljeklausul*, s. 274 — *Gäldenären gör invändning om res judicata*, s. 281 — *Gäldenären gör invändning om litis pendens*, s. 283 — *Gäldenären gör invändning hänförlig till parterna*, s. 284.KAP. VI. GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING OM SÄRSKILD PROCESS-
FÖRUTSÄTTNING 288*Inledning*, s. 288 — »*Fordran*», s. 294 — »*Grundar sig å*», s. 295 — »*Skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis*», s. 296 — »*Till betalning förfallen*», s. 297 — »*Innefattar bevis om fordran*», s. 306 — *Sammanfattning med synpunkter på invändningen med »blandat» innehåll*, s. 309.

KAP. VII. GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING »MOT KRAVET» 311

Inledning 311

I. *Några spörsmål angående relevanskravet enligt LL 10—12 samt 14 §§* 312II. *Behandlingen av olika invändningar mot kravet* 328A. *Invändningar beträffande rättsgrundande fakta* 3281. *Invändning göres om fordringshandlingens äkthet*, s. 328.1a. *Gäldenären nekar sitt namn*, s. 329 — 1b. *Gäldenären invänder, att innehållet i fordringshandlingen är förfals-*

kat, s. 330 — 2. Gälldenären invänder, att han ej skrivit under fordringshandlingen och gör gällande personförväxling, s. 331 — 3. Gälldenären gör en allmänt hållen invändning, varigenom han förnekar påstått mellanhavande med borgenären, s. 332 — 4. Gälldenären påstår tvång eller förledande, s. 333 — 5. Gälldenären gör invändning om ogiltighetsgrunder enligt AvtL 32—34 §§, s. 335 — 6. Gälldenären invänder, att handlingen ej utgivits, s. 335 — 7. Gälldenären gör invändning om brist i rättshandlingsförmåga, s. 337.

B. Invändningar om rättsupphävande fakta 337

1. Gälldenären påstår betalning, s. 337 — 2. Gälldenären påstår preskription, s. 338 — 3. Gälldenären påstår att han ej fått utfäst valuta, s. 339

C. Invändning avseende betingat vederlag 339

1. Gälldenären påstår att han ej fått motpartens prestation, s. 339 — 2. Gälldenären påstår, att motpartens prestation är felaktig eller försenad, s. 340 — 3. Gälldenären påstår sig ha icke kvittningssgill motfordran, s. 340.

D. Invändning om kvittningssgill motfordran. 341

KAP. VIII. GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING I FRÅGA OM YRKAD SÄKERHETSÅTGÄRD ELLER HANDRÄCKNING 342

KAP. IX. GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING ANGÅENDE KOSTNADSYRKANDE 345

KAP. X. KORT SAMMANFATTNING AV UNDERSÖKNINGEN I AVD. III 347

ZUSAMMENFASSUNG 350

RÄTTSFALLSREGISTER 358

PUNKTUNDERSÖKNINGAR 364

KÄLLOR OCH LITTERATUR 365

SAKREGISTER 370

FÖRKORTNINGAR

AvbelL	Lagen om avbetalningsköp
BrB	Brottsbalken
CheckL	Checklag den 13 maj 1932, nr 131
CheckL 1898	Checklag den 24 mars 1898
DelgK	KK den 10 juli 1947, nr 641, om delgivning i mål och ärenden vid domstol (delgivningskungörelse)
DomsSt	Domsagostadgan
ExpK	KK den 29 oktober 1964 om expeditionsavgift m. m. (expeditionskungörelsen).
FUL	Nya Lagberedningens förslag till utskökningslag 1876
GB	Giftermålsbalken
GötaH	Göta Hovrätt (förkortningen använd när rättsfall anges).
HB	Handelsbalken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JFT	Tidskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
JO årtal	Justitieombudsmannens ämbetsberättelse för angivet år
KB	Konungens befallningshavande
KBr	Kungl. brev
KCirk	Kungl. cirkulär
KF	Kungl. förordning
KK	Kungl. kungörelse
KL	Konkurslagen
KMaj:t	Kungl. Majestät
KProp	Kungl. proposition
KöpL	Köplagen
LagB	Lagberedningen
L'U	Första Lagutskottet
LL	Lag den 20 december 1946, nr 808, om lagsökning och betalningsföreläggande
LL 1937	Lag den 18 juni 1937, nr 451, om lagsökning och om handräkning för fordran.

LR	Lagrådet
Minnesskrift	
I, II	Minnesskrift ägnad 1734 års lag I, II
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avd. II
NLB	Nya lagberedningen
NNH	Hovrätten för Nedre Norrland (förkortningen använd när rättsfall anges).
NRev	Nedre justitierevisionen
PM	Promemoria
PLB	Processlagberedningen
RB	Rättegångsbalken
Res	Resolution
RP	Lag den 20 december 1946, nr 804, om införande nya rättegångsbalken
RådrSt	Rådhusrättsstadgan
SFS	Svensk författningssamling
SjöL	Sjölagen
SkbrL	Skuldebrevslagen
SkH	Hovrätten över Skåne och Blekinge (förkortningen använd när rättsfall anges)
SOU	Statens offentliga utredningar
SveaH	Svea Hovrätt (förkortningen använd när rättsfall anges).
SvJT	Svensk Juristtidning
SvJT rf	Svensk Juristtidning rättsfallsavd.
TfR	Tidsskrift for rettsvitenskap
TSA	Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund
UB	Utsökningsbalken i 1734 års lag
UL	Utsökningslag den 10 augusti 1877
UR	Underrätt
UP	KMaj:ts förordning den 10 augusti 1877 om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall
VSH	Hovrätten för Västra Sverige (förkortningen använd när rättsfall anges).
VäxelL	Växellag den 13 maj 1932, nr 130
VäxelL 1880	Växellag den 7 maj 1880
ÄB	Ärvidabalken
ÄRB	Äldre rättegångsbalken (=RB i 1734 års lag).
ÄrendeL	Lag den 20 december 1946, nr 807, om handläggning av domstolsärenden
Öex	Överexekutor
ÖNH	Hovrätten för Övre Norrland (förkortningen använd när rättsfall anges).

INLEDNING

ÄMNET

Det är av väsentlig betydelse för kreditlivet och den allmänna omsättningen, att samhället genom särskilda anordningar lämnar medverkan till att betalning fullgöres. I takt med det ekonomiska livets utveckling har i olika länder utbildats förfaranden i syfte att tillgodose detta samhällsintresse genom anordningar, som verkar snabbare, enklare och billigare än vanlig domstolsprocess. De anordningar, som framträtt, har i stort sett legat på gränsområdet mellan process och exekution med tyngdpunkten antingen på det exekutiva eller på det processuella planet. Där skriftlig handling kommit till användning i betalningsförhållanden har sådan handling under rättsutvecklingens lopp i växlande omfattning tillagts verkan av exekutorisk urkund.¹

De förfaranden i angivet syfte, som framträdde i äldre svensk rätt, var exekutivt präglade.² Efter hand försköts tyngdpunkten i och med att särskilda former av betalningsprocess utbildades. Ehuru därvid utländskt inflytande tidvis gjorde sig gällande, var en rent svensk traditionslinje skönjbar i utvecklingen.³

Gällande svensk rätt uppvisar två särskilda former av summarisk betalningsprocess, lagsökning⁴ och betalningsföreläggande.

För lagsökning⁵ kräves, att borgenären har fordran, som grundar sig på skriftligt fordringsbevis och är till betalning förfallen. I pro-

¹ Ang. ursprunget till bruket av exekutorisk urkund, se FUL s. 145. Jfr Sjögren, Bidrag till den svenska exekutivprocessens historia, TfR 1901 s. 18.

² Sjögren, a. u. s. 1 ff.

³ Sjögren, a. u. s. 42 f.

⁴ Lagsökning har ibland betecknats som »provisorisk» process. Så Afzelius, Grunddragen, s. 4 f, jfr. Stjernquist, Om handräkningsutslag, s. 24.

⁵ Orden *lagsöka* och *lagsökning* (fsv *laghsökia*, *laghsokn*, isl. *logsókn*, av LAG och SÖKA, Sv. Akademiens ordbok bd 15, 1939) har använts sedan gammalt i svenskt rättsspråk. I äldre tid användes orden även i betydelsen »föra talan för rätta» och »anställa åtal». I denna betydelse användes orden ej längre (jfr Nusvensk ordbok, bd 4, 1934, där »lagsöka» endast förekommer i betydelsen »(ut)kräva gm exekutiv myndighet»). Sedan »lagsökning» blivit benämning på ett speciellt förfarande synes användningen av orden alltmer ha begränsats till att avse detta och i modernt rättsspråk möter man mera sällan orden i annan betydelse (jfr användningen i NJA II 1887 s. 21).

cessen, som numera är skriftlig, sker summarisk prövning av det materiella anspråket. Processen står närmare civil domstolsprocess än exekutiv verkställighet.⁶

Betalningsföreläggande syftar till att i fråga om fordringsanspråk, som gäldenären väntas icke komma att bestrida, bereda borgenären fullgörelse med minsta möjliga omgång. Denna processform är medgiven endast för penningfordran, som ej grundar sig på skriftligt fordringsbevis och icke avser skadestånd. Processen har inslag av muntlighet. I mål om betalningsföreläggande sker icke materiell prövning av fordringsanspråket.⁷

Båda processerna har stor betydelse i rättslivet.⁸

I detta arbete undersökes lagsökningsförfarandet.

Trots processens stora faktiska frekvens och dess betydelse i rättslivet, har gällande regler för processen hittills ägnats endast ringa uppmärksamhet i litteraturen. En omfattande men — i brist på samlad redovisning — svåröverskådlig praxis har vuxit fram genom många under senare år av hovrätter meddelade avgöranden, av vilka ej ens flertalet publicerats. På grund av gällande begränsningar i rätten att fullfölja talan mot hovrätts avgörande i lagsökningsmål saknas vägledande avgöranden från högsta instans i lagsökningsfrågor nära nog helt. Det uttalades under förarbetena till UL,⁹ att fullföljdsbegränsningen kunde leda till bristande stadga i tillämpningen. En undersökning torde kunna belysa, om farhågorna varit befogade och om fullföljdsbegränsning alltjämt är motiverad.¹⁰ Förekomsten av rikhaltig praxis på området rimmar ej helt med den uppfattning om lagsökningsförfarandet såsom ett i stort sett problemfritt rättsinstitut, vilken stundom möter och som avspeglas i bl. a. reglerna för behörighet att handlägga dessa mål.¹¹ En undersökning av förfaran-

⁶ Så uppfattades redan den av UL reglerade lagsökningen, Trygger, Kommentar I s. 431.

⁷ NJA II 1947 s. 115 o. 129, Hassler, Svensk civilprocessrätt, s. 444 f, SOU 1963:28, s. 101, JO 1967 s. 141.

⁸ Enligt uppgift från Statistiska centralbyrån var antalet år 1966 till domstolarna inkomna lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande 189 267. Antalet slutligt handlagda lagsökningsmål var nämnda år 44 604, varav 40 487 avsåg annan fordran än in-tecknad. Bil. 4 till statsverkspropositionen 1968 visar, att antalet under första halvåret 1967 till domstolarna inkomna mål om lagsökning och betalningsföreläggande var 102 200.

⁹ FUL s. 173, jfr. Trygger, Lagsökning, s. 1.

¹⁰ SOU 1963:28 s. 40.

¹¹ DomsSt 18 § andra st., RådrSt 19 §.

det i olika hänseenden torde kunna bidra till att klarlägga även, huruvida en sådan uppfattning är alltigenom motiverad.

AVGRÄNSNING AV ÄMNESBEHANDLINGEN

Lagsökningsreglerna erbjuder med hänsyn till konstruktion och plats i rättsregelsystemet ävensom nära anknytning till civilrättsliga regler åtskilligt av intresse sedda ur annan synpunkt än såsom regler för en speciell processform. Sålunda torde de vara väl ägnade att belysa frågeställningar inom området för den allmänna rättsläran. Reglerna kan vidare tänkas lämna bidrag till diskussion av rättssociologiska problem. I denna avhandling undersökes ej reglerna ur dessa synvinklar utan undersökningen begränsas till processrättsliga frågeställningar.

Lagsökningsförfarandet enligt LL har väsentligen två funktioner: Den främst åsyftade och huvudsakliga är att genom summarisk process enkelt och snabbt bereda borgenär betalning, när fordringen grundar sig på skriftligt fordringsbevis. Den andra funktionen är att inleda ordinär tvistemålsprocess. Den senare funktionen fyller, när lagsökningsmålet antingen såsom tvistigt hänskjutes till rättegång eller när det efter återvinning upptages till fortsatt handläggning. Det är lagsökningen i dess förstnämnda funktion undersökningen här gäller. De frågor, som uteslutande hör samman med den andra funktionen, lämnas därför utanför behandlingen.

LL innehåller regler för två olika processer: Den ena avses resultera i att rätten *förpliktar* gäldenären att betala, den andra processen kommer till användning för *fastställande* av betalning ur egendom. Reglerna för de båda processerna är till större delen desamma men särskilda frågor berör uteslutande vardera av dem. Här undersökes ej frågor, som uteslutande hör till den sistnämnda processen.

Inom den sålunda uppdragna ramen koncentreras undersökningen till att avse väsentligen två grupper av spörsmål, nämligen dels de, som gäller borgenärens tillgång till lagsökningsförfarandet — förutsättningarna för detsamma i vid bemärkelse — och dels frågor om gäldenärens processuella möjligheter. Koncentreringen till dessa grupper av frågor sker främst av följande skäl. När NLB utformade den moderna lagsökningen i dess huvuddrag var avsikten — och denna var delvis betingad av historiska skäl — att begränsa förfarendets tillämpningsområde och denna begränsning ansågs motivera en in-

skränkning av även gäldenärens processuella möjligheter.¹² Det var främst tanken på snabb exekution, som då föresvävade lagstiftaren, mindre de processuella aspekterna. Utvecklingen synes emellertid ha inneburit en glidning mot ett mera processuellt betraktelsesätt. Av hög angelägenhetsgrad synes det därför vara att undersöka hur de ursprungligen avsedda begränsningarna — för borgenären och för gäldenären — framträder i dagens lagsökningsprocess.

Ett stort antal avgöranden från hovrätterna berör spörsmål hänförliga till den förstnämnda gruppen, sålunda förfarandets tillämpningsområde. En undersökning företagen väsentligen på grundval av praxis torde därför i ej ringa mån bidra till kännedom om förfarandets utgestaltning.

Antalet avgöranden i frågor hänförliga till den andra av de nämnda spörsmålsgrupperna är betydligt mindre. Olika omständigheter pekar emellertid därvidlag på ett förhållandevis onyanserat betraktelsesätt hos domstolarna, när det gäller gäldenärens möjligheter i processen. Huruvida denna uppfattning är motiverad och förenlig med de för lagsökningen gällande processuella bestämmelserna och nysnämnda mera processuella grundsyn torde ock vara angeläget att söka klargöra.

Avhandlingen är således främst avsedd att lämna bidrag till kännedom om hur lagsökningsförfarandet i olika hänseenden tillämpas. Vidare är syftet att söka fastställa vad som gäller i några för förfarandet såsom betalningsprocess väsentliga hänseenden.

Ett flertal praktiskt viktiga detaljfrågor belyses av olika redovisade avgöranden. Endast ett fåtal sådana frågor kan emellertid behandlas här; flertalet har lämnats utanför behandlingen. Även spörsmål som ofta varit föremål för hovrätters bedömande förbigås. Detta gäller t. ex. flertalet kostnadsfrågor.

METOD OCH MATERIAL

Medan tidigare behandling i litteraturen av lagsökningsreglerna haft övervägande kommentatorisk inriktning och skett på grundval främst av lagförarbetena, mindre däremot på grundval av fall från tillämpningen, är denna undersökning i högre grad en praxisundersökning. Avsevärt utrymme beredes sålunda redovisning av domstolars avgöranden, företrädesvis avgöranden i mål, som varit föremål för hov-

¹² FUL s. 71 f.

rätts prövning. Ett stort antal sådana avgöranden har icke tidigare varit publicerade. Tillämpningen i första instans belyses delvis genom dessa mål. Därutöver har emellertid upplysning om underrätters behandling av olika frågor hämtats genom punktundersökningar i några domstolar.

Rättsfallsmaterialet utgöres huvudsakligen av de i SvJT under tiden 1916—1967 refererade avgöranden, vilka är av intresse för den gällande rättens del, och opublicerat material från rikets hovrätter. Det senare materialet omfattar tiden från och med 1948 till och med 1965 samt för flertalet hovrätter även för tiden därefter till och med 1967. Härtill kommer det nyssnämnda opublicerade materialet från underrätter, utvunnet genom punktundersökningar.

Det material, som kommit till användning, har angivits i förteckning i slutet av boken. De opublicerade hovrättsavgörandena har be-tecknats med en förkortning för varje hovrätt jämte nummer. De så-lunda angivna fallens närmare identifieringsdata framgår av förteck-ningen. Förkortning jämte nummer användes, när opublicerade fall nämnes i arbetet.

ANMÄRKNINGAR ANGÅENDE DISPOSITIONEN

Den följande framställningen disponeras på tre huvudavdelningar. Efter inledningen lämnas i avdelning I en bakgrund till den senare följande framställningen. Den innehåller först en historik med ton-vikt lagd på den utveckling, som ledde till lagsökningsreglerna i UL, vidare några anmärkningar om andra nordiska betalningsförfaranden, redogörelse för huvuddragen i den process, som behandlas i de se-nare avdelningarna, samt en undersökning av förhållandet mellan LL och RB. I Avdelning II behandlas frågor sammanhängande med rättens inledande prövning, d. v. s. den prövning, som sker för av-görande huruvida ansökningen skall upptagas eller avvisas. I de in-ledande kapitlen undersökes några mera allmänna frågor, däribland sådana, som närmast har avseende på den prövande myndigheten. Rättens prövning sker på grundval av material presterat av borge-nären som processpart. Detta underlag för prövning samt innebörden av borgenärens verksamhet granskas därefter. Där begagnas ock en delvis ny terminologi avseende denna verksamhet. Ytterligare några mera allmänna spörsmål — möjlighet att komplettera ofullständigt underlag för prövningen samt processens räckvidd — tages upp till

behandling, innan de olika i LL angivna eller eljest för lagsökning gällande förutsättningarna undersökes. Vid denna sistnämnda undersökning, varåt största utrymmet ägnas, uppdelas framställningen på större kapital behandlande, i här angiven ordning, prövning av de mera formella momenten i förfarandet, såsom ansökningshandlingar m. m., vidare prövningen av de allmänna processförutsättningarna samt prövningen av de särskilda förutsättningarna. Avdelningen upptager slutligen en kort sammanfattning med summering av de huvudsakliga undersökningsresultaten i dessa delar. I avdelning III undersökes rättens behandling av lagsökningsmålet, sedan ansökningen upptagits. Avdelningen korresponderar delvis med avdelning II. Syftet med framställningen i avdelning III — att klargöra gäldenärens processuella möjligheter — söker jag vinna genom att granska rättens olika handlingsmöjligheter på målets ifrågavarande stadium. Behandlingen sker därför utifrån situationer, som på grund av gäldenärens förhållande kan tänkas möta domstolen. Dessförinnan behandlas dock i avdelningen några spørsmål om möjligheterna att få ytterligare utredning i det upptagna målet. I skilda kapitel undersökes sedan rättens handlingsmöjligheter, när gäldenären iakttager passivitet respektive svarar. Olika svarsalternativ förleder här en relativt långt gående differentiering. Sålunda behandlas var för sig svar utan invändning, svar berörande allmänna processförutsättningar, särskilda processförutsättningar, invändningar mot kravet, mot yrkad säkerhetsåtgärd och mot kostnadsyrkande. Även denna avdelning slutar med en kort sammanfattning.

AVDELNING I
ALLMÄN BAKGRUND

□

■

■

□

KAP. I

HISTORISK BAKGRUND¹

I Sverige har utsökningen av ålder handhafs av den verkställande maktens organ.² Förhållandet har samband med konungens ställning enligt äldre rätt.³ Konungen skulle enligt landslagens statsförfattning svara för rättsordningens upprätthållande. Ej blott den högsta exekutiva makten utan även den högsta domsrätten tillkom konungen.⁴

En särskild processform vid sidan om den ordinarie rättegången i skuldfordringsmål utbildades redan under medeltiden. Processen var av exekutiv art.⁵ Karakteristisk var anknytningen till kungamakten; ärendena upptogs hos konungen och senare hos konungens fogdar och handläggningen ägde rum inför myndigheter med administrativa uppgifter.⁶ För tillgång till förfarandet krävdes, att fordringen var grundad på skuldebrev eller annan klar förskrivning. Denna begränsning frånfulls emellertid ofta i tillämpningen.⁷

I slutet av 1500-talet framträdde de första spåren i nyare tidens *lagstiftning* av ett särskilt förfarande i skuldfordringsmål. Skillnaden mellan klar och tvistig gäld kom här till uttryck. Det särskilda förfarandet var av exekutiv art och förbehållet de fall, då klar gäld förelåg, d. v. s. då saken icke kunde avgöras genast.⁸

I början av 1600-talet vidtog åtgärder för kreditväsendets upphjälpande. Då uppdrogs först åt ståthållarna och senare åt landshövdingarna att såsom administrativ myndighet handhava utsökningsärendena.⁹

¹ Framställningen i detta kapitel rörande utvecklingen fram till UL bygger huvudsakligen på Sjögrens förenämnda uppsats i TfR 1901 s. 1 ff. Jfr Hassler, Utsökningslagen i Minnesskrift I s. 341 ff samt Hassler, Svensk civilprocessrätt s. 432 ff.

² Se Förslaget till UL 1871, s. 56.

³ SOU 1964:27 s. 57.

⁴ 9 § kap. V Konungabalken, Landslagen. Se Holmbäck-Wessén, Magnus Erikssons landslag i nusvensk tolkning, Konungabalken s. 6 och 26.

⁵ Sjögren, a. u. s. 1 f.

⁶ Sjögren, a. u. s. 2 f, 40.

⁷ Sjögren, a. u. s. 2.

⁸ Sjögren, a. u. s. 14, 40.

⁹ Sjögren, a. u. s. 18, 40.

En fixering av landshövdingarnas uppgifter i skuldfordringsmål skedde genom Kongl. Maj:ts Stadga öfver alla Executioner i gemen den 10 juli 1669. I stadgans femte punkt föreskrefs:¹⁰

Ther ingen doom är eller någon rättz befallning, ther kan gemeenligen eij heller fordras någon execution. Nu hafver något ett klart och rent skuldebref eller annor förskrifning, eller affhandling, eller gode mäns uthslag, ther intet jäff uthinnan är, och kan lijka väl för hvariehanda orsak skul icke komma till sin rätt, utan måste sökia hielp hoos Våre Befallningshafvande, hafwi då de fogh, at skåda hvad feel ther är, och så lägga parterna mellan, som bäst och billigast vara kan, och måhlsäganden åthnöijas må, effter hvar sakkz omständigheet för sigh; dock hafve icke macht gifva längre tijdh än till tredje månadh om är, uthan måhlsägandens rätta samtyckie. Alle slijke måhl ther något jäff ikommer, böra först under doom skjutas, välförståendes, så vijda jäff är; så att det ostrijdige icke må uppehållas för thess skul, som twist är om. I lijka måtto skole och alle förljkinger, som skie parterne mellan, sedan saak är i rätten anhängigh eller doom therå fäld, först aff domaren besees och gillas, än de under execution dragas kunne.

Stadgandet överförde på landshövdingarna de uppgifter avseende utsökningsärendena, som tidigare tillkommit konungen, konungens fogdar och ståthållarna. Grundtanken i stadgan var, att de enklare frågorna skulle avgöras av landshövdingarna och de mera invecklade av domstolarna.¹¹ Skuldebrev blev, efter utländsk förebild,¹² ansedda som exekutoriska urkunder. I exekutivt hänseende märkes en motsättning mellan exekutorisk urkund och domstols dom.

Ur bruket av exekutoriska urkunder uppkom efter hand en exekutivprocess.¹³ Därmed försvagades ock urkundens exigibilitet. Ett vidare steg i denna riktning innebar de formella stadganden om exekutivprocess, som meddelades genom Kongl. Maj:ts förordning för exekutionsverket 1720 och i landshövdinginstruktionen 1723.¹⁴

1734 års lag innebar i stort sett en kodifiering av grundsatser, som utvecklats i lag och praxis i början av 1700-talet. Klart och ostridigt skuldebrev behandlades som exekutorisk urkund.¹⁵ Bestämmelser här-om fanns i UB 4 kap. 2 § :

¹⁰ Sjögren, a. u. s. 19 f, Förslaget till UL 1871, s. 56, FUL s. 69 f.

¹¹ Sjögren, a. u. s. 20 ff, 40 f.

¹² Sjögren, a. u. s. 20, FUL s. 145.

¹³ Sjögren, a. u. s. 26 f, Förslaget till UL 1871 s. 56.

¹⁴ Sjögren, a. u. s. 27 f.

¹⁵ Sjögren, a. u. s. 30, FUL s. 70.

Kommer man til Konungens Befalningshafwande med klart och ostridigt skuldebref, och är betalningstiden redan ute; tå äger han genast njuta utmätning. Nekar skuldnär sin hand och förskrifning, och warder funnen med osanning; låte Konungens Befalningshafwande utmätning ske, och skiute brottet under Domaren.

Den tidigare skillnaden mellan exekution å laga kraftåtgående domar (UB 3 kap. 1 §) och om utmätning för klara och ostridiga skuldebrev (UB 4 kap. 2 §) hade i 1734 års lag utjämnats. Gränsen mellan landshövdingarnas och domstolarnas befattning med skuldfordringsmål var enligt lagen obestämd i olika avseenden.¹⁶ Detta gällde bl. a. den fråga, där oklarheten kom att bli av betydelse för senare utveckling, nämligen huruvida lagsökning för gäld kunde ske även då sökanden icke till stöd för kravet åberopat skriftlig handling. Oklart var även i vilka fall landshövdingarna skulle hänvisa lagsökningsmål som tvistigt till domstol. Regel härom gavs ej i lagen, utom för de fall, att gäldenären nekade sin hand och förskrifning eller han gjorde invändning om tvång och förledande. Begränsning var ej i lagen stadgad för svarandens rätt att göra invändning i utsökningsförfarandet.

Överensstämmelsen mellan förfarandet vid exekution å dom och exekution på grund av klart skuldebrev bröts under tiden efter tillkomsten av 1734 års lag.¹⁷ Landshövdingarnas befattning med laga kraftåtgående domar upphörde helt. Å andra sidan föranledde bestämmelserna i 1734 års lag om utmätning på grund av skuldebrev, liksom motsvarande bestämmelser i exekutionsstadgan tidigare gjort, uppkomsten av en exekutivprocess, och uppfattningen av skuldebrevet såsom en exekutorisk urkund fördunklades alltmer. Skuldebrevet blev betraktat som ett medel användbart för att bevisa sökandens påstående. Lagsökningsförfarandet kom därigenom att bli ansett såsom en exekutionen föregående process. Till en början upprätthölls däri kravet att bevisning skulle ske genom klart fordringsbevis men efter hand tilläts i praxis bevisning i annan ordning.

Klagomål över långsamhet i exekutionen ledde redan i mitten av 1700-talet till lagstiftningsåtgärder i syfte att avhjälpa bristerna.¹⁸ Sålunda gavs genom förordning 1756 om löpande sedlar strängare exekutiv kraft åt löpande skuldebrev. Bysättning fick därigenom ny an-

¹⁶ Sjögren, a. u. s. 31.

¹⁷ FUL s. 70 f.

¹⁸ Sjögren, a. u. s. 32 ff.

vändning som tvångsmedel vid krav på sådan förskrivning. Senare lagstiftning under 1700-talet reglerade närmare förfarandet vid exekution på de handlingar, som avsågs med förordningen 1756. Av särskild betydelse härutinnan var en 1798 meddelad förordning; denna gav stadgande om bl. a. återvinning till allmän underrätt såsom rättsmedel för gäldenären.

De lagstiftningsåtgärder i syfte att förbättra exekutionsförfarandet, som sålunda och i övrigt vidtogs under denna tid, synes dock icke ha undanröjt förfarandets brister. Härom vittnar bl. a. klagomål, som tid efter annan framfördes över utsökningsförfarandet, när förslag till förbättringar framfördes i riksdagen. Så klagade t. ex. vid 1815 års riksdag överstelöjtnanten Carl Reuterskiöld över brister i exekutions- och konkursförfarandet¹⁹ och föreslog ett stadgande, som skulle göra alla förbindelser »så väl uti penninge-transactioner som annan handel» exigibla i likhet med växlar. Lagutskottet²⁰ ansåg emellertid, att de bestämmelser som gällde — UB och de angående exekutionsverket sedermera utkomna författningarna, i synnerhet förordningarna 1756 och 1798 jämte konkursstadgan sistnämnda år — beredde borgenären erforderligt skydd och skyndsam handräckning för utbekommande av fordringar, som grunda sig på klara förskrivningar och löpande skuldebrev. Utskottet sade sig dock vara medvetet om att författningarna möjligen kunde lämna bedrägliga gäldenärer utvägar att fördröja betalningsskyldighet. Faran härav bedömde utskottet dock ej som så överhängande, att den påkallade yrkad ändring i bestämmelserna. Tre ledamöter av utskottet var av annan mening och ansåg, att de gällande bestämmelserna hindrade erforderlig skyndsamhet i exekutionen.²¹

Under decennierna kring mitten av 1800-talet vidtogs åtskilliga ändringar i UB och till denna hörande särskilda författningar. Icke heller dessa synes dock ha undanröjt ens förfarandets väsentliga brister. När lagutskottet vid 1860 års riksdag²² i betänkande föreslog att KMaj:t till nästföljande riksdag måtte framlägga förslag till ny UL, karakteriserade utskottet de författningar, som anknöt till UB, som »en profkarta på en mängd brokiga lagstiftnings-försök, löst hoptråcklade med hvarandra». I sin beskrivning av det rådande tillstån-

¹⁹ Motion Ad 1, 113.

²⁰ Utskottets utl. 30/3 1815, Bih. 2 s. 48 ff, jfr. Bih. 3 s. 673 ff.

²¹ Bih. 2 s. 51 ff.

²² Lagutskottets betänkande nr 68, Bihang till riksdagens protokoll 7, 1.

det anförde utskottet, som ansåg en revision av hela utsökningsväsendet vara högst av behovet påkallad, fortsättningsvis följande:²³

Förgäfvos sökes här ett system, en ledande princip. Man synes icke hafva vetat, hvarifrån man kommit eller hvart man ämnade sig. Än har man funnit lagstiftningen vara för slapp, och man har dragit åt banden. Än har man tyckt dessa trycka för hårdt, och man har lossat på desamma. Man har sett än på borgenärens rätt, än på gäldenärens bästa, men icke på begge tillsammans, icke på allmänna rörelsens kraf, icke på verkan af lagstiftningen i dess helhet. Man har uppställt en graderad skala för fordringars mer eller mindre stränga exekutiva kraft och låtit denna bero af fordrings-anspråkets *form* — vaxel, löpande eller icke löpande skuldebrev, bokfordran, domfästad skade-ersättning m. m. Man har anbefallt speciel skyndsamhet med indrivande af vissa fordringar, såsom Kronans, publika verks och inrättningars, hvaraf följer att samma skyndsamhet icke är anbefalld för indrivande af enskildes fordringar. Man har stadgat en utsöknings-process med tre instanser, hvilken om den än i den första löper med tillbörlig skyndsamhet, likväl redan i den andra går trögare, tills den, vid fullföljden till och behandling uti den tredje och sista instansen, följer nästan alla regler och former för en vanlig civil process: en handelsfordran prövas der lika långsamt som en jordatvist. Men har en handelsfordran på detta sätt genomgått de tre exekutions-instanserna, så kan den lätteligen, i följd av invändningar, likasom hvarje annan fordran, förvisas såsom tvistig till domstol, då åter tre instanser, med en fullkomligt vanlig civil process, äro att genomlöpa, — hvilket allt kan dröja och vanligen också dröjer i flera år. Äfven för verkställigheten af ett gifvet utslag, för sjelfva utmätningen, synes tillräcklig skyndsamhet icke vara anbefalld, och ofta gifver utmätning-förrättningen anledning till tvister, hvilka jemväl hafva tre instanser att genomgå, innan utmätningen kan bringas till slut. Och de tunga formerna för dessa förrättningar vålla äfven, såsom några af motionärerne rätteligen antydt, obehörigt lidande för gäldenären samt medtaga icke sällan de enda tillgångar, som kunde finnas för borgenärens betäckande.

Rikets ständer anhöll i enlighet med lagutskottets framställning, att KMaj:t måtte framlägga förslag till ny UL.²⁴ Åt särskilda kommitterade uppdrogs därefter att utarbete förslag till UL.²⁵ Det förslag, som de kommitterade därefter år 1871 framlade, innehöll emellertid icke — lika litet som dessförrinnan av Lagkommittén och Lagbered-

²³ Lagutskottets nämnda betänkande s. 8 f.

²⁴ Se riksdagens skrivelse den 26 oktober 1860, nr 194, Förslaget till UL 1871 s. 41.

²⁵ Förslaget till UL 1871 s. 41.

ningen under 1800-talet framlagda lagförslag²⁶ — några nya principer och förslagen ledde icke till lagstiftning.

Åt NLB uppdrogs därefter att utarbета förslag till UL.²⁷ Beredningen framlade 1876 förslag till UL och i sammanhang därmed erfordriga författningar, här förkortat FUL.

När NLB grep sig an verket att reformera lagsökningsförfarandet, hade detta genom praxis utvecklats därhän, att det blivit betraktat såsom en särskild processart för skuldfordringsmål i allmänhet.²⁸ Den utvecklingslinje hade fortsatt, vilken enligt vad tidigare antytts efter 1734 hade inletts i och med att fordringsbeviset förlorat sin betydelse såsom exekutorisk urkund och istället blivit betraktat såsom ett bevismedel användbart för att stödja borgenärens påstående. Andra bevismedel hade tillåtits att ersätta fordringsbeviset; som bevisning godtog gäldenärens erkännande och sådant presumerades, när gäldenären ej lät sig avhöra. Den lagsöktes rättighet att framställa invändningar hade utsträckts och anspråken på bevisning från gäldenärens sida hade minskats. Än vidare hade KBs utslag i lagsökningsmål givits samma verkan som dom.

Enligt NLB kunde ett lagsökningsförfarande med ett innehåll av detta slag icke anses motsvara vad som åsyftats och beredningen fann skäl återföra förfarandet från de avvägar, varpå det genom praxis kommit in.

Som första villkor för att genom lagsökning syftet med snabb exekution skulle kunna vinnas ställde NLB, att förfarandet begränsades till »allenast sådana fordringar, som med skriftliga bevis kunna styrkas».²⁹ Vissa fordringsbevis, vilka bliva upprättade i lagstadgad form (offentliga urkunder) borde tilläggas verkan av exekutorisk handling, för vilken utmätning *omedelbart* kunde erhållas. Beredningen tillbakavisade däremot tanken på att tillägga fordringsbevis i *allmänhet* sådan verkan; då gäldenären borde få tillfälle förklara, om han verkligen utfärdat den förbindelse, som gjordes gällande, kunde exekutionen föregående förfarande där ej undvaras. NLB betonade emellertid, att förfarandet endast hade till ändamål att bereda skyndsam

²⁶ LagCommitteens förslag till allmän civillag, s. 173 f, 238 f, Lagberedningens förslag till Handels-Balk och Utsöknings-Balk m. m., s. 87 ff, 95 ff. Förslaget till UL 1871 s. 58. Jfr Marks von Württemberg, Den svenska lagstiftningen alltifrån 1800-talets början i Minnesskrift I s. 157 ff.

²⁷ FUL s. 1 f.

²⁸ FUL s. 71.

²⁹ FUL s. 71 f.

exekution, ej att avgöra invecklade rättstvister. För den skull måste — för att jäv av gäldenären skulle kunna hindra exekution — som krav ställas, att jäven framställdes genast och att de styrktes med skriftliga bevis; andra invändningar och tvistiga genfordringsanspråk borde ej uppehålla fordringsägaren i rätten till skyndsamt exekution. Å andra sidan följde enligt beredningen av begränsningen i möjligheten för gäldenären att framställa jäv, att beslutet i lagsökningsmål ej kunde givas verkan av *res judicata*. Gäldenären borde äga söka återvinning vid domstol för att därigenom få möjlighet till den utredning, som i vanlig rättegång erbjöds men som ej stod till buds i lagsökningsförfarandet.

I enlighet med de sålunda angivna allmänna riktlinjerna utformade NLB i 2 kap. av förslaget till UL ett lagsökningsförfarande, till *huvudgrunderna* överensstämmande med det ännu gällande.³⁰ Förfarandet skulle, i enlighet med gammal svensk tradition, äga rum inför administrativ myndighet. Att, som förslaget innebar, öex var sådan myndighet i första instans, innebar därvid endast i så måtto en ändring mot tidigare, att KBs funktioner i städerna överfördes på magistraten eller viss ledamot däri. NLB föreslog den begränsning i fråga om fullföljd av lagsökningsmål, att hovrätts utslag ej skulle få överklagas.³¹ Grunden till begränsningen var ej, som man kanske mot bakgrund av uttalanden om tidigare förhållanden haft anledning att vänta, att fullföljdsrätten missbrukats utan tvärtom, att möjligheten begagnats endast undantagsvis. Beträffande lagsökningsförfarandet enligt de föreslagna bestämmelserna är vidare att märka, att förfarandet i viss utsträckning kunde vara muntligt.

I 4 kap. av beredningens förslag³² upptogs en bestämmelse — 54 § — enligt vilken löpande skuldebrev, ställt att betalas viss dag, under angivna närmare förutsättningar kunde få verkan av exekutorisk urkund; förutsättningarna var dels att gäldenären i skuldebrevet erkänt att utmätning fick ske utan hans hörande och dels att gäldenären enligt bevis på skuldebrevet erkänt detsamma inför domstol eller öex eller, i vittnes närvaro, inför kronofogde, stadsfogde eller notarius publicus.

NLB föreslog däremot ej någon särskild anordning för att bereda omedelbar exekution även å sådana fordringar, som icke var grundade på skriftligt fordringsbevis.

Den utveckling av det svenska lagsökningsförfarandet, som NLB

³⁰ FUL s. 5 ff.

³¹ FUL s. 45, 137 f.

³² FUL s. 14, 86 ff.

skildrade, överensstämde på väsentliga punkter med utvecklingen av exekutivprocessen i Tyskland och det förslag till lagsökningsförfarande som beredningen framlade hade såväl med hänsyn till avgränsning som i övrigt omisskänlig likhet med det förslag till motsvarande bestämmelser, som ungefär samtidigt framlades i nämnda land.³³

De förevarande bestämmelserna var långt ifrån uttryck för enhetlig uppfattning inom NLB om sättet för att avhjälpa de rådande bristerna i utsökningsförfarandet.

En reservant³⁴ vände sig mot att vissa skuldebrev skulle få verkan av exekutorisk handling samt mot slopande av fullföljdrätten till HD.

En annan ledamot³⁵ framhöll som en brist i majoritetens förslag, att detta ej avsåg att bereda lättnad även åt innehavare av sådan fordran, som icke var grundad på skriftligt fordringsbevis. Den praxis, som sedan lång tid tillbaka utbildats och som innebar, att även krav på fordringar av detta slag upptogs av KB, kommunicerades med gäldenären och vid dennes underlåtenhet att svara fastställdes till betalning, hade enligt reservanten framkallats av ett verkligt behov i samhället. Reservantens förslag gick ut på att efter mönster från Tyskland ett särskilt förfarande — villkorligt betalningsföreläggande — borde öppnas för mindre fordringar av angiven art.

En tredje ledamot³⁶ ansåg, att lagsökningen, såsom till sin beskafhet en särskild art av civil rättstvist, borde handhas av domstolarna i stället för av administrativa myndigheter. Denne ledamot föreslog i enlighet härmed, att lagsökningsmål i stad skulle handläggas av rådhusrätt eller viss ledamot däri. Rådande organisatoriska förhållanden beträffande domstolarna på landet ansågs däremot tills vidare lägga hinder i vägen för överflyttning av lagsökningsmålen även till häradsrätterna.

Jämväl vid granskningen inom HD av FUL uttrycktes som en brist, att KB ej längre skulle få anlitas för fordringar, beträffande vilka fordringsbevis saknades.³⁷

I fråga om de egentliga lagsökningsbestämmelserna ifrågasattes i några hänseenden en något vidare rätt för gäldenären att bidra till utredningen än som FUL innebar.

³³ FUL s. 148 ff, Sjögren a. u. s. 43.

³⁴ Revisionssekreteraren Östergren, FUL s. 172 ff.

³⁵ Assessorn Örbom, FUL s. 207 ff.

³⁶ Professorn Annerstedt, FUL s. 230 ff.

³⁷ Riksdagstrycket 1877, saml. 1 avd. 1 band 2 HD:s protokoll 21/11 1876 s. 4—15.

Vad i FUL föreslogs beträffande gäldenärens bevisning för att denna skulle hindra utmätning föranledde erinran från två justitieråd. Dessa ansåg, att begränsningen var alltför snäv och att öex borde få fästa avseende vid annan »skälig anledning» att skjuta målet under domaren. I detta sammanhang gjorde dessa ledamöter av HD — för att belysa riskerna med förslaget, enligt deras mening alltför stränga, beviskrav — följande expressiva och om tidens problem vittnande uttalande:³⁸

Den med obehörigt kraf hemsökte mannen, som vet sig kunna med vittnens intygande inför domstol styrka, att redigt och klart kvittobref å skulden fanns i hans bo då detta af vådeld härjades, finge nu en ny härjning genom utmätning i ruinerna af hans ekonomiska välfärd; och till en bedröflig tröst hade han sig anvisad rättigheten, att om återvinning stämma sin måhända genom emigration till Amerika försvunne vederpart, som, då han vid utflyttningen lemnade fullmakt till detta lagsökningsvärf, bortförde all sin egendom och tillika drog försorg jemväl derom, att icke de heller genom utmätningen inflytande medlen kunde blifva för den återvinningsökande åtkomliga.

Vid granskningen i HD gjordes även invändningar mot den föreslagna möjligheten för gäldenären till återvinning och fyra ledamöter föreslog att fullföljd till HD i lagsökningsmål borde, som dittills, få ske.

Det av KMaj:t framlagda förslaget till lagsökningsbestämmelser överensstämde väsentligen med FUL.³⁹ Den av NLB föreslagna bestämmelsen om behandling av vissa skuldebrev såsom exekutoriska urkunder upptogs ej. KMaj:t beaktade några av de i HD framförda förslagen till ändring däri. Begränsningar av den för gäldenären tillåtna skriftliga bevisningen ansågs däremot vara en naturlig konsekvens av reglerna för begränsning av tillgången till förfarandet och förslaget om en uppmjukning härav biträdades ej. Icke heller ansåg KMaj:t att fullföljdsrätten till HD borde behållas.

Propositionen framlades inför 1877 års riksdag och behandlades där av särskilt utskott.⁴⁰ Riksdagen biföll i enlighet med utskottets hemställan i allt väsentligt det genom propositionen framlagda förslaget

³⁸ Justitieråden Södergren och Friherre Leuhusen i yttrande över förslaget 27 §.

³⁹ Prop. 2 till 1877 års riksdag, riksdagstrycket saml. 1 avd. 1 band 2 s. 2—5.

⁴⁰ Särskilda utskottet för behandling af förslag till utsökningslag. Dess utlåtande nr 2, se riksdagstrycket 1877 saml. 8 avd. 1 s. 52—53 samt 64—66.

⁴¹ Riksdagens skrivelse 62:23.

till lagsökningsbestämmelser.⁴¹ UL antogs därefter den 10 augusti 1877.⁴²

Reformen av utsökningsväsendet genom UL ansågs genom begränsning av den summariska betalningsprocessen till fordringar grundade på skriftliga fordringsbevis medföra olägenheter såvitt gällde möjligheten till snabb exekution för fordringar, som ej var grundade på sådana bevis; för fordringar av det senare slaget stod ej längre förfarande inför KB utan allenast rättegångsvägen till buds. Förslag till vidgad möjlighet till omedelbar utmätning för olika slag av fordringar framfördes tid efter annan i riksdagen i slutet av 1800-talet.⁴³ I framställning till riksdagen år 1900⁴⁴ om erforderliga lagstiftningsåtgärder underströk JO inför riksdagen behovet av förbättrad lagskipning i fråga om lagsökning för gäld, som icke grundades på skriftliga fordringsbevis. Den närmare behandlingen härav ligger emellertid, såsom utgörande historisk bakgrund närmast till institutet betalningsföreläggande, utanför ramen för denna framställning.

Redan kort efter det UL trätt i kraft yppades å andra sidan tveksamhet om möjlighet till lagsökning för vissa fordringar på grund av fordringsbevis, nämligen sådana som grundades å växel och check.⁴⁵ Såsom närmare kommer att behandlas senare i arbetet, ledde tveksamheten till lagändringar, varigenom växel och checkfordringar uteslöts från lagsökningen.

Överflyttning av lagsökningsprocessen till domstolsmyndighet hade övervägts redan av NLB⁴⁶ och som det föregående visat hade önskemål därom ytterligare betonats av en av dess ledamöter.⁴⁷ Under framhållande av lagsökningsmålens karaktär av i övervägande grad rena domstolsärenden framhöll processkommissionen 1926 med styrka önskvärdheten av en sådan överflyttning.⁴⁸ LR anslöt sig vid gransk-

⁴² Förarbetena till lagsökningsbestämmelserna i NJA II 1877 nr 3 s. 8 ff.

⁴³ T. ex. motion nr 44 i andra kammaren vid 1889 års riksdag och nr 67 i samma kammare vid 1890 års riksdag (båda om ändrade bestämmelser ang. utmätning för fordran, som grundar sig på klar till betalning förfallen förbindelse), motion nr 40 i första kammaren vid 1890 års riksdag om särskilda bestämmelser ang. utmätning för obetalda årslikvider till hypoteksföreningarna, motion nr 6 i andra kammaren vid 1897 års riksdag och nr 41 i samma kammare vid 1898 års riksdag, båda om lagändringar i syfte att få omedelbar handräckning eller utmätning för utbekommande av vissa slag av fordringar.

⁴⁴ JO 1900 s. 87 ff.

⁴⁵ JO 1891 s. 97 ff, 1892 s. 104 ff.

⁴⁶ FUL s. 59 ff.

⁴⁷ Se ovan s. 26, FUL s. 230 ff.

⁴⁸ NJA II 1937 s. 463.

ning av processkommissionens förslag till tanken om en överflyttning av lagsökningen; även det av öex handhavda handräckningsförfarandet borde enligt LR överflyttas.⁴⁹ Det principiellt berättigade i en överflyttning erkändes ock av departementschefen i proposition 1931 angående huvudgrunderna för en rättegångsreform.⁵⁰ Med överflyttning ansågs emellertid då böra anstå tills vidare.

Förslag om överflyttning av lagsökningsmålen och målen om handräckning för fordran framlades, efter utredning i justitiedepartementet, i en i december 1935 dagtecknad promemoria.⁵¹ Där övervägdes även vissa processuella ändringar beträffande de båda summariska betalningsprocesserna och bestämmelser härom föreslogs sammanförda till en särskild lag.⁵² På grundval av denna promemoria utarbetades LL 1937.⁵³ Skillnaden mot äldre lag bestod förutom av överflyttningen av göromålen till domstol främst däri, att förbudet mot lagsökning på grund av växel och check borttogs, att förfarandet i lagsökningsmål blev helt skriftligt och att anordningen för hänskjutande till rättegång fick en annan utformning än tidigare.

LL 1937 trädde i kraft den 1 januari 1938 och gällde under tio år.

De nya bestämmelser, som med LL trädde i kraft den 1 januari 1948, var föranledda huvudsakligen av rättegångsreformen.⁵⁴ Den närmare innebörden av de då genomförda ändringarna, vilka ej berörde förfarandets huvudgrunder, ej heller dess väsentliga enskildheter, för framställningen över från det historiska tidsplanet till nuvarande tid.

För LagB aktualiserades under dess arbete på reformering av exekutionsväsendet överväganden om och i vad mån mål som avses i LL borde flyttas till utmätningsman. I ett 1963 avgivet betänkande, Utsökningsrätt II,⁵⁵ framlade LagB förslag till ny lagstiftning angående lagsökning och betalningsföreläggande. Målen om betalningsföreläggande bör enligt LagB överflyttas från allmän domstol till utmätningsman, varemot lagsökningsmålen föreslås bli kvar hos allmän underrätt. LagB föreslår vidare, att LL ersättes av särskilda lagar om

⁴⁹ NJA II 1937 s. 463 f.

⁵⁰ Prop. nr 80 till 1931 års riksdag, se NJA II 1937 s. 464.

⁵¹ Justitiedepartementets promemorior 1935:5 (PM 1935).

⁵² Förslag till lag om lagsökning och handräckning för fordran (lagsökningslag), PM 1935 s. 5 ff.

⁵³ NJA II 1937 s. 461 ff.

⁵⁴ SOU 1944:9 s. 14 ff, 1944:10 s. 108 ff, NJA II 1947 s. 114 ff.

⁵⁵ SOU 1963:28 s. 10—64.

lagsökning och betalningsföreläggande. Den förra överensstämmer i huvudsak med LL; dock föreslås den viktiga ändringen, att möjlighet till fullföljd till HD jämlikt RB 54: 10 § 1. skall finnas, när lagsökningensansökan avvisats. Betalningsföreläggande föreslås kunna med begränsade undantag omfatta även fordringar som grundas på skriftligt fordringsbevis. LagB:s förslag har varit föremål för remissbehandling men har i nu ifrågavarande delar ej ännu föranlett lagstiftning.

KAP. II

NÅGOT OM ANORDNINGAR MED MOTSVARANDE FUNKTION I ANDRA NORDISKA LÄNDER

FINLAND

I finsk rätt finnes två arter av summarisk civilprocess, *lagsökningsförfarandet* (lainhakumenettely) och *betalningsorderförfarandet* (maksamismääräysmenettely). Det förra, som regleras i 2 kap. utsökningslagen den 3 december 1895,¹ försiggår, liksom var fallet i Sverige, när bestämmelser om lagsökning var meddelade i UL, inför öex — på landet och i sådana städer som hör till häradsrättsdomkrets länsstyrelse och i övriga städer magistrat. Betalningsorderförfarandet, varom stadgas i lagen om betalningsorder den 16 juli 1954, försiggår inför allmän underrätt.

Lagsökningsförfarandet betraktades av företrädare för något äldre doktrin som huvudsakligen exekution² men i nyare litteratur anses det som en särskild art av civilprocess,³ summarisk urkundsprocess. Förfarandet kan anlitas för fordran på visst belopp i penningar eller varor, som är förfallen till betalning och grundar sig på skuldebrev eller annan skriftlig handling, som ensam för sig utgör fullt bevis för fordringen (1 §). Förfarandet inledes med skriftlig ansökan av borgenären till öex. Denne prövar om förutsättningarna för ansökningens handläggning är för handen. Saknas någon av dessa avvisas ansökningen (5 §). Mot beslutet kan sökanden anföra besvär i hovrätten, som fungerar som sista instans (41 §). Även i övrigt påminner det finska lagsökningsförfarandet starkt om det svenska. Upptages ansökningen beredes gäldenären tillfälle att svara skriftligen. Försummar gäldenären att svara, avgörs saken utan hans hörande. Gäldenärens svar kan giva rätten anledning att låta borgenären bemöta svaret med påminnelser. Endast skriftliga bevis får användas. I lagen finns liksom i LL bestämmelser om olika invändningar mot kravet (13—16 §§) och om kvittning (18 §). Framställer gäldenären i sitt svar sådan invändning, att borgenärens betalningsanspråk blir tvistigt, för-

¹ Ang. förarbetena till finska UL, se Palmgren i JFT 1962 s. 234 ff, jfr bilaga till JFT häfte 6/1967.

² Wrede, R. A., Finlands gällande civilprocessrätt III, 2 uppl. s. 75.

³ Tirkkonen, Grunddragen av Finlands processrätt, Helsingfors 1966, s. 286, och av denne anmärkt litteratur (ibid. not 1).

visar öex saken såsom tvistig till allmän domstol. Vardera parten äger då instämma sin motpart. Över förvisningsutslag får borgenären anföra besvär i hovrätten. Blir fordran icke tvistig genom gäldenärens invändning, skall öex, om förutsättningarna i övrigt för bifall föreligger, ålägga gäldenären betalningsskyldighet vid äventyr av utmätning. Gäldenären skall då ock förpliktas ersätta borgenärens rättegångskostnad. Fastställes betalning ur fastighet, skall denna förklaras utmätt. Gäldenären har dubbel fullföljdmöjlighet. Han kan anföra besvär i hovrätten eller söka återvinning vid domstol, som varit behörig att handlägga fordringsmålet. Borgenären har valrätt mellan lagsökningsförfarande och betalningsorderförfarande.

Det sistnämnda förfarandet är nämligen avsett för indrivande av klar och ostridig penningfordran, oberoende av om denna grundar sig på skriftlig förbindelse i egentlig mening eller ej.⁴ Fordran på skadestånd kan komma i fråga endast om den grundar sig på avtal mellan parterna. Betalningsorder utfärdas av häradshövding eller rådhusrätts ordförande. Detta förfarande påminner om det svenska betalningsföreläggandet. Betalningsorder grundar sig på gäldenärens passivitet. Egentlig bevisning kommer icke i fråga. Ansökan göres muntligen eller skriftligen. Gäldenären beredes möjlighet att svara. Motsätter sig gäldenären att betalningsorder utfärdas förfaller ärendet, oberoende av grunden för bestridandet. Betalningsorder får verkställas omedelbart som laga kraft vunnen dom. Gäldenären äger söka återvinning. Lagen om betalningsorder innehåller bestämmelser som syftar till snabbhet i förfarandet.

Det har i Finland övervägts, att flytta lagsökningsförfarandet till domstol. I fråga om betalningsorderförfarandet har vissa önskemål om reformer uttryckts.⁵

NORGE

Norsk rätt saknar direkt motsvarighet till lagsökning och betalningsföreläggande. I stället gäller regler som i begränsad omfattning ger handlingar verkan av exekutorisk urkund. Bestämmelser härom är meddelade i lov om tvangsfullbyrdelse av den 13 augusti 1915.⁶ I 3 § uppräknas ett antal handlingar, som under där angivna villkor kan

⁴ Tirkkonen, a. a. s. 288 f, SOU 1963:28 s. 30.

⁵ Hertzberg i JFT 1961 s. 252 ff.

⁶ Alten, E., Tvangsloven med kommentar, s. 16 ff.

användas för omedelbar verkställighet. Dit hör förlikning, som träffats inför förlikningsrådet eller annan domstol. Förlikning inför förlikningsrådet har uppgivits spela stor praktisk roll.⁷ Vidare är skuldebrev på bestämd penningssumma handling, varå verkställighet kan erhållas. Förutsättning är att betalning ej erlägges på förfallodagen och att skuldebrevet innehåller medgivande till indrivning utan dom. Det gäller vidare, antingen att skuldebrevet utställts till bank eller viss annan inrättning med sanktionerad verksamhet eller som står under offentlig administration eller att utställarens namn blivit i viss ordning bestyrkt. Verkställighet kan erhållas hos utställare samt endossent och borgensman enligt påteckning på brevet. Som skuldebrev anses dokument innehållande ensidig utfästelse att betala pengar och utställt i avsikt att erkänna skuld. Skriftliga köpekontrakt och liknande är ej skuldebrev. Däremot kan verkställighet ske enligt köpekontrakt om avbetalningsköp.⁸

Som skuldebrev betraktas ej heller handlingar, enligt vilka betalningsförpliktelsen beror av förhållande, vars inträde icke kan utläsas av handlingen eller är veterlig för envar, t. ex. försäkringsbrev. På hyreskontrakt kan under vissa villkor exekution erhållas, men ogulden hyra kan ej uttagas i sådan ordning. Är fordran förenad med panträtt kan verkställighet ske i särskild ordning efter viss tid i förväg framställt krav.

Närmare regler om verkställighet i olika fall är meddelade i lagens 2 kap. Invändning mot verkställighet kan göras i begränsad omfattning (15 §).⁹ Lagen innehåller en bestämmelse om kvittning (16 §).¹⁰

DANMARK

Ej heller dansk rätt känner motsvarighet till lagsökning och betalningsföreläggande. I stället står, i likhet med vad som gäller i Norge, möjlighet till omedelbar exekution till buds på grund av vissa handlingar. Sålunda är enligt Lov 1916 om Rettens Pleje, RPL, förlikningar, offentliga eller privata, exigibla under särskilda i lagen angivna villkor (RPL 478 §)¹¹ och handlingar av sådant slag spelar stor

⁷ SOU 1963:28 s. 31.

⁸ Alten, a. a. s. 22.

⁹ Alten, a. a. s. 32.

¹⁰ Alten, a. a. s. 34.

¹¹ Gomard, Fogderet, s. 12 ff.

roll i rättslivet. Förutsättningar för exigibilitet (udlaeg) är olika beträffande offentliga och privata förlikningar.¹² Udlægsforetning försiggår inför underrättsdomare, som i denna verksamhet benämnes foged, eller ock på dennes uppdrag av sognefogeden. Framställning om udlæg göres skriftligen om fordringen är större än 3.000 kronor. Fogeden utsätter sammanträde på plats han finner lämplig för att förrättningens syfte skall främjas. Uteblir sökanden förfaller i allmänhet ansökningen. Förrättningen kan genomföras trots gäldenärens utelämnande. Gäldenären är skyldig att vid straffansvar upplysa om sina ekonomiska förhållanden. Förrättningen har närmast karaktär av utmätningförrättning.

Vissa bestämda penningfordringar kan bli föremål för utpantning, det gäller bl. a. skatter och andra avgifter till det allmänna samt underhållsbidrag (och vissa andra fordringar). Fogeden företar utpantning; begäran därom skall vara skriftlig. Invändningar göres i praxis sällan mot utpantning. Förfarandet vid udlæg och vid utpantning är delvis likartat och även rättsverkningarna är i stort sett desamma.

Slutligen må allenast nämnas den motsvarighet till kvarstad och skingringsförbud, som benämnes *arrest* och som är en säkerhetsåtgärd; den innebär att gäldenären betages möjlighet att till borgenärens skada göra sig av med sin egendom. Arresten är antingen riktad mot gäldenärens egendom eller gäldenären personligen; i det senare hänseendet utgöres tvångsmedlet av gældsfaengsel.

¹² SOU 1963:28 s. 31, Gomard, a. a. s. 20 ff.

KAP. III

DET GÄLLANDE SVENSKA LAGSÖKNINGSFÖRFARANDET I STORA DRAG

Den lagsökningsprocess, som undersökes i detta arbete, står öppen för borgenär,¹ som har fordran på betalning, vilken grundar sig på skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis samt är förfallen till betalning (LL 1 § första st.).

Ansökan om lagsökning göres skriftligen hos den allmänna under rätt, som är tvistemålsforum enligt RB 10 kap. (LL 31 §). Vid handläggning av lagsökningsmål är rätten domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare (LL 30 §).

Ansökningen skall innehålla uppgifter om parterna, fordringen, den ränta som yrkas, samt stundom därjämte uppgifter angående omständigheter, som betingar rättens behörighet. Vid ansökningen skall fogas styrkt avskrift av fordringshandlingen (LL 2 § första st.).

Rätten prövar först huruvida ansökningen skall *upptagas* eller *avvisas*. Finnes den åberopade handlingen icke innefatta bevis om fordran eller prövar rätten eljest hinder möta för upptagande av ansökningen skall ansökningen avvisas.

Mot avvisningsbeslut, vilket skall delgivas borgenären, äger denne föra talan genom besvär (LL 34 § första st.).

Upptages ansökningen skall rätten förelägga gäldenären att *svara* skriftligen inom viss av rätten bestämd tid (LL 4 § första st.). Denna får i allmänhet ej sättas längre än till två veckor (LL 4 § andra st.). Föreläggandet skall tecknas på det ena exemplaret av ansökningen (LL 4 § första st.).² Ansökningshandlingarna jämte föreläggandet delgives gäldenären, vanligen genom rättens försorg (LL 5 §).³

Underlåter gäldenären att inkomma med skriftligt svar inom den bestämda tiden, skall rätten i allmänhet avgöra målet »på de skäl

¹ Att parterna i lagsökningsmålet i LL benämnes »borgenär» och »gäldenär» torde ha viss betydelse för prövning av saklegitimation, se härom nedan s. 87 ff.

² Vanligen användes för rättens föreläggande i lagsökningsmål av statsverket tillhandahållna blanketter enligt formulär, som — utöver det i lagen föreskrivna innehållet, se 4 § — innehåller anvisningar till gäldenären, såsom angående tillvägagångssättet vid frivillig uppgörelse.

³ Brevdelgivning bör ej användas, se SvJT 1965 s. 436 samt Elwing-Lihne, PM för domstolsarbetet s. 63.

borgenären företett» (LL 6 §).

Om gäldenären svarar inom bestämd tid är de möjligheter lagen erbjuder *att* rätten förordnar om viss ytterligare utredning *eller att* rätten hänskjuter målet såsom tvistigt till rättegång *eller ock att* rätten meddelar utslag.

I fråga om ytterligare utredning kan rätten *antingen* enligt LL 8 § förelägga part att i huvudskrift förete handling, som företetts i avskrift — en utredningsmöjlighet som även kan begagnas på andra stadier av förfarandet — *eller* jämlikt 7 § förelägga borgenären att bemöta svaret med påminnelser. I LL 7 § finnes även regel om begränsad skriftväxling.

Rätten skall hänskjuta målet såsom tvistigt till rättegång under förutsättningar som anges i LL 10—12 §§. I LL 10 § avses det fall, att gäldenären nekar sin hand och förskrivning å fordringshandlingen. LL 11 § ger regel för behandling av gäldenärs invändning om att han blivit tvungen eller förledd att utgiva fordringshandlingen. I LL 12 § behandlas andra invändningar än de i 10 och 11 §§ angivna. Andra stycket i LL 12 § tar sikte på invändning avseende vederlaget, när lagsökning grundas på fordringsbevis, vari gäldenären betingat sig vederlag för betalningen. Förutsättningarna för att målet på grund av invändning skall hänskjutas till rättegång är olika i de nämnda paragraferna.

Utslag skall meddelas, när gäldenärens svar ej föranleder beslut om hänskjutande till rättegång. Det uttryckes i LL 13 § så: »Äro ej sådana skäl för handen att målet bör hänskjutas till rättegång, skall betalningsskyldighet åläggas gäldenären».⁴

I lagsökningsutslaget kan rätten förordna om kvittning. Motfordringen måste då vara sådan att den kan utkrävas genom lagsökning (LL 14 §).

Utslag skall givas ofördröjligen sedan målet kommit i det skick att det kan avgöras (LL 17 §).

Då lagsökningsmålet avgöres, provas även frågan om rättegångskostnad. Härutinnan gäller regler i RB om rättegångskostnad i tvistemål (LL 15 §).⁵

⁴ Ang. avgörande innebärande att ansökningsdelvis bifalles och delvis hänskjutes till rättegång, se SvJT 1943 rf s. 44, Jfr SvJT 1925 rf s. 27.

⁵ Fri rättegång kan åtnjutas i lagsökningsmål, eftersom sådan förmån må beviljas i mål vid allmän underrätt. När lagsökningsmål handlades av öex och lagsökningsdomare kunde fri rättegång ej komma i fråga. NJA 1932 s. 502, jfr NJA 1931 s. 75, SvJT 1943 rf s. 74, SvJT 1925 s. 212 ff, SOU 1942:50 s. 66 f och 69.

Rätten kan i lagsökningsmål förordna om kvarstad,⁶ skingringsförbud, som avses i RB 15 kap., samt giva handräckning varom sägs i UL 192 § (LL 16 §).⁷

När lagsökningsmål såsom tvistigt *hänskjutes* till rättegång, övergår målet till tvistemål och följer som sådant RB:s bestämmelser. I LL meddelas särskilda bestämmelser för sådana fall: Rätten skall förordna om målets fortsatta handläggning;⁸ om förberedelse ej erfordras, kan målet omedelbart utsättas till huvudförhandling (LL 32 §). Tvistemålet skall anses väckt då lagsökningsansökningen inkom till rätten och med avseende på rättegången skall det anses såsom om stämning utfärdats genom rättens förordnande om målets fortsatta handläggning (LL 33 §). Om målet hänskjutes till rättegång skall frågan om rättegångskostnaden i lagsökningsmålet prövas i rättegången (LL 15 §).

Fullföljdsbegränsningar gäller för lagsökningsmål. Sålunda må klagan ej föras över beslut, varigenom mål hänskjutits till rättegång (LL 34 § sista st.). Beträffande andra beslut som rätten meddelat under målets handläggning äger vad som är stadgat för tvistemål motsvarande tillämpning (LL 34 § tredje st.). Har borgenärens talan bifallits i lagsökningsmål äger gäldenären söka *återvinning*⁹ mot avgörandet (LL 34 § andra st.). Ansökan om återvinning skall göras skriftligen inom en månad från den dag då utslaget delgavs gäldenären (LL 35 §). Mot utslag i lagsökningsmål i andra fall skall talan föras genom *besvär* (LL 34 § andra st.).¹⁰ Över hovrätts beslut i fullföljt mål får klagan ej föras.¹¹ Undantag gäller för beslut angående kvarstad, skingringsförbud eller handräckning, varom sägs i UL 192 §

⁶ SvJT 1940 rf s. 73 (förordnande av syssloman), jfr SvJT 1933 rf s. 32 och NJA 1927 s. 202.

⁷ Beträffande verkställighet av utslag se UL 49 och 51 §§, betr. verkställighet av utslag, varigenom förordnats om vräkning, se SvJT 1966 s. 646 och där gjorda hänvisningar, bl. a. till SvJT 1963 rf s. 53.

⁸ När HovR — såsom i fallet SvJT 1943 rf. s. 44 — efter fullföljd hänskjutit mål till rättegång, ankommer på URn att förordna om den fortsatta handläggningen.

⁹ De blanketter som tillhandahålles domstolarna av statsverket innehåller — till skillnad från blanketterna för slutbevis i mål om betalningsföreläggande, Dv541c — anvisning om vad gäldenären har att iakttaga för att söka återvinning.

¹⁰ Ang. rättsmedel, när kvittningsyrkande bifallits, se SvJT 1966 rf s. 8. Jfr NJA II 1947 s. 116, 125, 127 och 143.

¹¹ Sker detta likväl på grund av felaktigt meddelad fullföljdshänvisning, upp-
tages målet icke av HD till prövning, se NJA 1949 s. 687.

(LL 36 §).¹² Återvinningsmålet är tvistemål; för detsamma gäller, liksom för mål som hänskjutits till rättegång, att talan skall anses väckt, då lagsökningsinlagan inkom till rätten och att stämning skall anses utfärdad genom rättens förordnande om målets fortsatta handläggning (LL 35 § andra och tredje st.).¹³

¹² Jfr. SvJT 1933 rf. s. 32 (fullföljdshänvisning betr. förordnande av sysselman att uppbära avkomst av fastighet).

¹³ Jfr. SvJT 1945 rf. s. 63 (talan i återvinningsmål om anstånd med verkställighet av lagsökningsutslag).

KAP. IV

LL I FÖRHÅLLANDE TILL RB

LL innehåller ej alla de processuella bestämmelser, som är tillämpliga på lagsökningsförfarandet utan kräver kompletterande regler. Ej heller bestämmelserna i UL 2 kap. eller i LL 1937 reglerade fullständigt processformen i fråga.

Beträffande förhållandena före LL 1937 uttalade departementschefen, när förslaget till sistnämnda lag framlades:¹

I den mån särskilda stadganden ej äro givna, äro rättegångsbalkens bestämmelser rörande den ordinära processen i huvudsak tillämpliga såväl å lagsökningsprocessen som å handräckningsförfarandet.

Detta skulle enligt departementschefen bliva förhållandet även sedan LL 1937 trätt i kraft.²

I samband med reformering av processförfarandet genom RB företogs ändringar i ett flertal lagar, som mer eller mindre hade samband med RB. Detta skedde för att lagstiftningen skulle bringas i överensstämmelse med de nya processuella grundsatserna. Det var i detta sammanhang som LL tillkom.

Någon *allmän* bestämmelse om att RB:s regler är tillämpliga när LL saknar särskild bestämmelse finnes ej i LL. Däremot hänvisas i olika paragrafer beträffande skilda spörsmål till vad som enligt RB är stadgat för tvistemål, så t. ex. beträffande delgivning i 5 §, rättegångskostnad i 15 §,³ forum i 31 §, klagan över beslut under målets handläggning i 34 § och återvinning i 35 §.

Icke desto mindre gäller RB:s regler om rättegången i tvistemål även i andra situationer för det fall att särskilda föreskrifter ej är meddelare i LL. Detta följer av RP 4 §, där i andra stycket stadgas:

Vad om rättegången i vissa mål vid allmän domstol är i lag eller författning särskilt stadgat vare gällande, även om det strider mot bestämmelse i nya rättegångsbalken.

¹ KProp 156/1937 s. 19, L¹U 44/1937 s. 2, NJA II 1937 s. 462. Jfr Trygger, Lagsökning s. 6, Kommentar I s. 32 f och Kommentar II s. 35.

² KProp 156/1937 s. 22, L¹U 44/1937 s. 5, NJA II 1937 s. 465.

³ JO 1951 s. 222 ff.

Det förutsättes alltså, att — liksom förhållandet varit tidigare — den allmänna processens regler skall tillämpas, i den mån ej särskilda bestämmelser är meddelade.⁴

Under förarbetena till RP uttalade PLB:⁵

I vilken omfattning nya RB:s bestämmelser skola vinna tillämpning är att bedöma med hänsyn till den särskilda lagstiftningens karaktär och innebörd. Därest mål av visst slag skall upptagas ej av särskild domstol utan av allmän underrätt, såsom äktenskapsmål eller mål om förmynderskap, böra i regel nya RB:s bestämmelser, i den mån ej särskild föreskrift är meddelad, komma till omedelbar och allmän tillämpning.

Man frågar sig då: Om RB:s regler gäller primärt, varför har då lagstiftaren ansett sig böra i *vissa* paragrafer i LL direkt uttala, att vad som stadgas i RB beträffande tvistemål skall gälla? Man kan ju lätt förledas att tro, att RB:s regler är tillämpliga endast beträffande de i dessa paragrafer aktuella spörsmålen och icke i frågor, beträffande vilka sådan hänvisning saknas. PLB anförde:⁶

Är en speciell processuell reglering mera konsekvent genomförd, måste tydligen hänsyn tagas till huruvida en viss bestämmelse i nya RB kan anses stå i överensstämmelse med denna reglering och ur denna synpunkt vara tillämplig. Detta har ock i allmänhet kommit till uttryck i de stadganden, som innefatta hänvisning till RB, i det denna i sådana fall förklarats skola gälla i tillämpliga delar.

En princip rörande förhållandet mellan LL och RB angav PLB vidare med följande uttalande:⁶

Som allmän regel torde, ehuru den nuvarande lagsökningslagen ej innehåller något uttryckligt stadgande i ämnet, få anses gälla, att beträffande lagsöknings- och handräkningsmål allmänna bestämmelser om rättegången i tvistemål skola tillämpas, såvitt ej i lagen eller eljest särskilda bestämmelser äro meddelade eller tillämpningen är utesluten på grund av sakens natur. Att för särskilda fall i förslaget hänvisats till bestämmelser i nya R. B. innebär alltså ej, att tillämpning av andra bestämmelser i nya R. B. ej är tillåten.

Frågan om RB:s tillämplighet i lagsökningsmål i sådana avseenden, där särskilda regler saknas, har varit föremål för flera hovrättsavgöranden. Några må här anmärkas. I fallet SvJT 1955 rf s. 6 ansågs

⁴ SOU 1944:10 s. 41 f, NJA II 1947 s. 19.

⁵ SOU 1944:10 s. 42, NJA II 1947 s. 19.

⁶ SOU 1944:10 s. 125 f, NJA II 1947 s. 146.

stadgandet i RB 13:5 första stycket tillämpligt: Återkallar borgenären sin talan, sedan gäldenären ingått i svaromål, skall enligt avgörandet målet dock prövas, om gäldenären yrkar det. — I fallet GötaH 17 ansågs RB 17:11 (regeln om res judicata som rättegångshinder) tillämplig. — HovRn ansåg i fallet SkH 7 att URn jämlikt grunderna för RB 13:6 (litis pendens) icke ägt upptaga lagsökningsansökan. — Bestämmelsen i RB 13:1 punkt 1 om ränta har i fallen SvJT 1961 rf s. 26 och SveaH 22, ansetts tillämplig i lagsökningsmål, däremot icke i fallet SkH 12. — Ett flertal avgöranden ger vid handen, att regeln i RB 18:8 om vad ersättning för rättegångskostnad skall omfatta, även gäller i lagsökningsmål.⁷ Här må som exempel endast nämnas fallen SkH 14—17. — I fallet SkH 24 har HovRn ansett regeln i RB 12:9 — att rätten, om fullmakt icke är tillgänglig då sådan skall företes, skall giva ombudet tid att förete fullmakten — gälla i lagsökningsmål.

Frågan om RB:s tillämplighet i åtskilliga andra hänseenden har icke varit föremål för domstolsavgörande. I den följande framställningen skall några spörsmål härvidlag ägnas särskild uppmärksamhet. Bland annat gäller detta kompletteringsreglerna i RB 42:3 och 4, som undersökes i avdelning II.

⁷ Detta förbises ofta, när taxor för kostnadsersättningar tillämpas slentrianmässigt. Det synes beträffande sådana taxor anmärkningsvärt, att skillnaden mellan de standardiserade ersättningsbeloppen mestadels endast hänför sig till huruvida borgenären anlitat ombud eller ej och icke till en sådan omständighet, exempelvis, som huruvida borgenären föranletts — vanligen genom rättsens påminnelseföreläggande efter bestridande av gäldenären — att ingiva flera inlagor. Se t. ex. SvJT 1960 s. 627 ff. Jfr SvJT 1966 s. 425. Ang. kostnadsfrågor, se även TSA 1936 s. 80 f, 1938 s. 32 ff, 1949 s. 45 f och 1956 s. 135 ff.

AVDELNING II
DOMSTOLENS INLEDANDE
PRÖVNING

2

3

4

KAP. I

REGLER FÖR PRÖVNINGEN

REGLER I LL

LL innehåller olika typer av handlingsmönster för domstolen vid dess handläggning av lagsökningsmål. En sådan typ representerar 3 §:

Finnes den åberopade handlingen icke innefatta bevis om fordran eller prövar rätten eljest hinder möta för upptagande av ansökningen, skall den avvisas; bevis därom tecknas å ena exemplaret av ansökningen.

Bestämmelsen är sålunda en avvisningsregel. Den förutsätter, att domstolen på ett inledande stadium av processen skall företaga en prövning i målet. Av bestämmelsen i förening med 4 § framgår, att denna prövning under vissa förhållanden kan leda till att domstolen upptager ansökningen; den anger dock icke direkt förutsättningarna för sådan åtgärd och det uttalas ej heller, att domstolen skall meddela ett särskilt beslut om att *upptaga* ansökningen. Av 3 § kan utläsas, att rätten skall upptaga ansökningen, när den prövar hinder ej möta för upptagande och att rätten därvid skall bedöma och komma till visst resultat i frågan, huruvida handlingen »innefattar bevis om fordran».

Påfallande är, att 3 § såsom föremål för den prövning, som rätten skall företaga, icke anger de förutsättningar för att gäldenären må lagsökas, som 1 § uppställer. Betyder denna brist på korrespondens mellan reglerna, att domstolen på det inledande stadiet av lagsökningsprocessen ej skall pröva jämväl de förutsättningar, som kräves enligt 1 §?

En återblick på paragrafernas äldre motsvarigheter och förarbetena till dessa är ägnad att kasta ljus över frågan.

I UL fanns anvisningsregeln i den bestämmelse, 14 §, som innehöll vad borgenären hade att iakttaga vid ansökan om lagsökning. Bestämmelsen hade följande lydelse:

Lagsökning skall göras skriftligen; och foge borgenär vid sin inlaga be-sannad avskrift av den handling, varå han sin fordran grundar. Underlåter han det, eller finner överexekutor den åberopade handlingen icke innefatta bevis om fordran, varde ansökningen ej upptagen, och teckne överexekutor det å inlagan.

Bestämmelsen var likalydande med den av NLB föreslagna.¹ FUL innehöll endast följande uttalande som motivering till bestämmelsen.²

... att förty, der borgenär alldeles underlåter att vid sin lagsökningsinlaga förete den handling, hvarå han grundar sitt fordringsanspråk, eller ock denna handling befinnes icke vara något fordringsbevis (urkund), överexekutor genast skall förklara, att ansökningen ej upptages...

En ledamot av det riksdagsutskott, som behandlade lagförslaget, reserverade sig mot utskottets med FUL på denna punkt överensstämmande förslag. Reservanten, greve Horn, ansåg det vara i högsta grad betänkligt och olämpligt, att överexekutor skulle företaga den förberedande prövningen av fordringshandlingens »beviskraft».³ Huruvida den återopade handlingen innefattar bevis om fordran kunde, menade reservanten, ej med säkerhet bedömas, innan gäldenären fått tillfälle att yttra sig. Den i lagförslaget ifrågasatta *preliminära* prövningsåtgärden för överexekutor borde enligt reservanten ha inskränkts till bedömande av endast det *formella förhållandet*, om den återopade handlingen var av sådan beskaffenhet, som angavs i förslagets 12 §;⁴ bevis om fordringens »klarhet och ständighet» borde prövas först sedan gäldenärens svar infordrats. Reservanten föreslog i enlighet härmed, att 14 § i UL skulle få denna lydelse:

Lagsökning skall göras skriftligen; och foga borgenär vid sin inlaga be-
sannad afskrift af den handling, hvarå han sin fordran grundar. Underlåter
han det, *eller finnes handlingen icke vara så beskaffad, som i 12 § sägs*,
varde ansökningen ej upptagen, och teckne öfverexekutor det å inlagan.

Reservantens förslag, som ej föranledde någon ändring i det genom proposition framlagda lagförslaget, avspeglar på ett intressant sätt uppfattningen om en *formell* prövning och en annan prövning, som tydligen uppfattades som *materiell*. Den formella — *preliminära* —

¹ FUL s. 6.

² FUL s. 72.

³ Särskilda utskottets för behandling av förslag till utsökningslag utlåtande nr 2 s. 142.

⁴ I FUL (s. 5) hade denna paragraf följande lydelse: »För klar och till betalning förfallen fordran, som grundar sig å skuldebref eller annat skriftligt fordringsbevis, må man söka gäldenären hos öfverexekutor i den ort, der gäldenären har sitt bo och hemvist eller någon tid sig uppehåller. Den ingenstades eger stadigt hemvist, sökes der han finnes, eller, om han utrikes är, der han inom riket senast var boende. Är gäldenären utländsk man eller grundas fordran å löpande förskrifning, må gäldenären sökas hvar han träffas.»

prövningen syntes skola avse endast, huruvida borgenären fullgjort vissa prestationer, som krävdes för tillgång till det processuella förfarandet, medan den materiella — *slutliga* — prövningen skulle avse bevisning om fordringens förhandenvaro och lagsökningssgilla beskaffenhet. Reservanten uppfattade icke de föreslagna lagbestämmelserna så, att öex endast skulle pröva de förutsättningar, som angavs i 14 §; reservanten måste nämligen, när han föreslår *begränsning* av prövningen, ha utgått från att lagförslaget innebar, att ej blott de i 14 § utan även de i 12 § angivna förutsättningarna för lagsökning skulle bedömas.

Trygger uttalade, i samband med att han utvecklade skälen för sin uppfattning att öex skulle ex officio iakttaga, att fordringen vid en viss tidpunkt var förfallen:⁵

Därom torde man nämligen icke kunna tveka, att de i utsökningslagen särskilt nämnda förutsättningarna för lagsökning förfarandet skola av överexekutor ex officio beaktas.

Den promemoria, som låg till grund för LL 1937, innehöll en allmän prövningsbestämmelse av följande lydelse:⁶

Prövar lagsökningsdomaren hinder möta för upptagande av ansökningen, teckne han å inlagan besked därom.

Anledningen till förslaget om ett allmännare stadgande än det tidigare gällande var, enligt vad som angavs i promemorian, att avsaknaden av jämväl andra förutsättningar för en prövning av ärendet än de i UL 14 § andra punkten angivna kunde föranleda avvisning.

Det till LR remitterade förslaget innehöll en lika lydande bestämmelse. LR erinrade,⁷ att stadgandet förutsätter en allmän regel, som icke behövde uttalas, nämligen att ansökningen skall avvisas utan motpartens hörande, därest erforderliga processförutsättningar icke är för handen. LR fortsatte:⁸

Bland sådana processförutsättningar enligt såväl utsökningslagen som förslaget märkas — förutom den anlitade myndighetens behörighet — att ansökningen göres skriftligen och avser fordran, samt att fordringen grundar sig å skriftligt fordringsbevis och att besannad avskrift av detta är fogad vid ansökningen.

⁵ Trygger, Lagsökning s. 27, Kommentar I s. 41, Kommentar II s. 44.

⁶ PM 1935:5 s. 7, NJA II 1937 s. 480.

⁷ NJA II 1937 s. 480.

⁸ NJA II 1937 s. 481.

Med anledning av förslaget att slopa den avvsningsregel UL 14 § innehöll anförde LR vidare :

Emellertid har förslaget — i olikhet med vad som skett i 14 § utsökningslagen — icke såsom förutsättning för lagsöknings upptagande till prövning uppställt krav att det åberopade fordringsbeviset skall innefatta bevis om fordran. Innehållet av den sålunda angivna processförutsättningen läser icke tillfullo täckas av det till förslaget 1 § överflyttade stadgandet i 12 § första stycket första punkten utsökningslagen eller av annan bestämmelse i förslaget.

Den lydelse avvsningsregeln erhöi i LL 1937 motsvarar i vad gäller prövningens omfattning helt prövningensregeln i LL.

Lagstiftaren har sålunda, enligt vad den gjorda återblicken tydligt visar, avsett att den prövning, som kan leda till avvsnung eller upptagande av ansökning, skall omfatta även förutsättningar angivna i 1 §. Tydligt är också, att såväl UL:s främste kommentator, Trygger, som övriga doktrinens företrädare haft samma uppfattning samt att denna följts i tillämpningen. Den följande framställningen utgår i enlighet härmed från att rättens prövning på förevarande stadium av processen omfattar jämväl de i 1 § angivna förutsättningarna. Beträffande det i 1 § uttalade förfallokravet finnes på grund av särskilda omständigheter skäl att senare, när kravet i fråga behandlas närmare, återkomma till det nu behandlade spörsmålet.

REGLER UTANFÖR LL

Såväl processrättsliga bestämmelser meddelade annorstädes än i LL som regler tillhörande det civilrättsliga regelsystemet kräver beaktande vid den prövning rätten inledningsvis har att företaga. Sålunda är, såvitt gäller regler för förfarandet, främst i RB meddelade bestämmelser att beakta, antingen som följd av uttrycklig hänvisning i LL eller som följd av RP 4 §.⁹ I betraktande härvidlag kommer vidare bl. a. bestämmelser i UL på grund av hänvisningen i LL 16 § samt i KL ävensom i DomsSt och RådrSt. Mera härom i följande avsnitt. Den starka anknytning till civilrättsliga regler som bl. a. på grund av de särskilda processförutsättningarna präglar lagsökningsförfarandet föranleder beaktande av t. ex. regler för fordringsbevis i SkbrL, VäxelL, CheckL, KöpL och AvbetL, regler om preskription i PreskF,

⁹ Se ovan s. 39.

om ränta i HB 9: 10, SkbrL 6 § och KöpL 38 §, om förfallotid i SkbrL 5 §.

Den följande framställningen kommer att lämna ytterligare exempel på bestämmelser av nu angivet slag.

KAP. II

ALLMÄNNA FRÅGOR RÖRANDE PRÖVNINGEN

NÄR SKALL DEN INLEDANDE PRÖVNINGEN FÖRETAGAS?

LL saknar bestämmelser härom. För andra åtgärder innehåller där-
emot lagen bestämmelser, som innebär krav på skyndsam behandling.¹
Dessa bestämmelser är uttryck för det allmänna krav på snabb hand-
läggning, som ställts på den summariska processen och som ansetts
vara av särskild betydelse för processformen praktiska värde.² I en-
lighet härmed skall uppenbarligen även den inledande prövningen ske
skyndsamt. Både JO³ och JK har också understrukit angelägenheten
av skyndsam behandling av lagsökningsmålen. I anledning av iakt-
tagelser, att under viss tid inkomna ansökningar sparats ihop för att
föreläggande skulle kunna utfärdas samtidigt, har sålunda JK⁴ fram-
hållit, att rätten, efter det ansökning inkommit, borde *snarast* pröva
denna.

VEM ÄGER FÖRETAGA PRÖVNINGEN?

Vid handläggning av lagsökningsmål är rätten enligt LL 30 § dom-
för, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.
I domstolar som nu sagts är »ettårsbehörig» tingsnotarie, som fyllt
25 år, efter förordnande av häradshövdingen eller borgmästaren be-
hörig att handlägga sådana mål (DomsSt 18 § andra st. och RådrSt
19 §). Sålunda behörig befattningshavare, såväl domstolens lagfarna
befattningshavare med än vidare behörighet, är naturligtvis ock be-
höriga att företaga den ifrågavarande prövningen.

Viss uppmärksamhet påkallar några andra behörighetsregler i DomsSt
och RådrSt.

Den första av dessa bestämmelser är DomsSt 16 § andra st. (RådrSt
19 §). Enligt denna är tingsnotarie utan särskilt förordnande behörig att

¹ Dessa bestämmelser, LL 4 och 17 §§, har omnämnts tidigare, i redogörelsen
för förfarandets gång, se ovan s. 35 f.

² Se t. ex. NJA II 1947 s. 114.

³ Se t. ex. JO 1960 s. 104 f, jfr JO 1897 s. 34.

⁴ PM angående vissa av JK gjorda iakttagelser vid inspektioner av de all-
männa domstolarna åren 1955—1961 s. 12.

»utfärda stämning» i bl. a. mål om lagsökning. Då stämning ju ej utfärdas i dessa mål, åsyftas härmed någon annan åtgärd i målet. Tänkbart är, att behörigheten avser antingen föreläggande att avgiva svar enligt LL 4 §⁵ eller — eftersom det enligt LL 38 § skall så anses, som om stämning utfärdats genom rättens förordnande om målets fortsatta handläggning, sedan mål hänskjutits till rättegång — förordnande om målets fortsatta handläggning.⁶ Avses det förra, lämnar lagrummet öppet, om behörigheten även omfattar den prövning sådant föreläggande förutsätter; man torde jämföra med den skillnad som beträffande stämningsmål i DomsSt göres mellan att *utfärda stämning* (DomsSt 16 § sista st.) och att *pröva ansökan om stämning* (DomsSt 18 § tredje st. a). Omfattar behörigheten allenast meddelande av föreläggande men ej prövning, är behörigheten väsentligen densamma som i 17 § 1. a) uttryckes med »underteckna . . . av rätten . . . beslutade förelägganden . . .». Mot en tolkning av behörighetsbestämmelsen innebärande förordnande om målets fortsatta handläggning talar, att lagsökningsmålet genom att hänskjutas till rättegång blir tvistemål. Bestämmelsen är sålunda otydlig. Den lämnar i varje fall ej stöd för att tingsnotarie, varom nu är fråga, skall äga företaga den prövning som LL 3 § förutsätter.

Den andra bestämmelse i DomsSt, som här påkallar uppmärksamhet, är 24 § första st. 2. (RådrSt 21 § första st. 2.). Enligt denna är domsagobi-träde, efter förordnande av häradshövdingen (borgmästaren), behörigt att på eget ansvar utföra göromål, som angives i 17 § 1. Såvitt gäller lagsökningsmål innebär detta bl. a. behörighet att underteckna av rätten beslutade förelägganden, däribland föreläggande enligt LL 4 § att svara. Biträde med nu avsedd behörighet äger naturligtvis icke för rätten företaga den prövning, som kräves för meddelande av föreläggande enligt sistnämnda lagrum. Det tillvägagångssätt, som enligt vad undersökningen visat på vissa håll praktiseras, nämligen att ansökningarna i lagsökningsmålen överhuvudtaget ej granskas av lagfaren befattningshavare, innan ansökningen delgivits gäldenären, saknar stöd i lagen och måste anses vara i hög grad betänkligt.

UNDERLAGET FÖR DOMSTOLENS INLEDANDE PRÖVNING

LL 2 § innehåller regler om hur lagsökningsprocessen öppnas och anger vad som kräves av den som påfordrar sådan process. Paragrafen lyder:

Lagsökning skall göras skriftligen hos allmän underrätt. Ansökningen skall innehålla uppgift om borgenärens namn, yrke, hemvist och postadress

⁵ Så Skarvall, Underrättssekreteraren s. 7.

⁶ Elwing—Lihné, PM för domstolsarbetet, s. 67.

samt gäldenärens namn och, där så kan ske, dennes yrke, hemvist och postadress, så ock fordringens belopp och den ränta som fordras. Borgenären angeve ock de omständigheter som betinga rättens behörighet, om denna ej framgår av vad eljest anföres. Vid ansökningen skall fogas styrkt avskrift av den handling varå fordringen grundas.

Ansökningen skall jämte avskrift av fordringshandlingen avlämnas i två exemplar och vara egenhändigt undertecknad av borgenären eller hans ombud. Är endast ett exemplar ingivet, besörje rätten mot stadgad avgift erfordrerlig avskrift, och gälle den i målet lika med huvudskrift.

De uppgifter, som borgenären enligt lagrummet skall tillhandahålla domstolen, har — såsom framgår vid en jämförelse med det lagrum, UL 14 §, som redovisats tidigare⁷ — utökats i förhållande till vad som gällde i det av UL reglerade lagsökningsförfarandet. Bestämmelser om att ansökningen skulle innehålla uppgifter om borgenären och gäldenären infördes i LL 1937. Bestämmelserna härom betecknades som »ordningsföreskrifter»⁸ i motsats till de bestämmelser om processförutsättningar, som lagrummet innehöll. Av sistnämnda art var bestämmelserna om att ansökningen skulle göras skriftligen och att besannad avskrift av fordringsbeviset skulle fogas vid ansökningen.

Från LL 1937 överfördes bestämmelserna i 2 § med vissa jämkningar⁹ till LL 2 §. Jämkningarna avsåg uppgifter om gäldenärens och borgenärens hemvist, om fordringens belopp och ränta och om omständigheter som betingar rättens behörighet. Härjämte tillkom bestämmelserna om att ansökningen jämte avskrift av fordringshandlingen skall avlämnas i två exemplar och att ansökningen skall vara egenhändigt undertecknad av borgenären eller dennes ombud. En anledning till jämkningarna, vilka föreslogs av PLB, angavs vara att underlätta övergången till handräkningsförfarande. Bestämmelsen, att ansökningen skall ange fordringens belopp och fordrad ränta, motiverades med att sådan uppgift torde vara önskvärd särskilt vid måls hänvisande till rättegång. Jämkningarna i övrigt föränleddes av RB:s motsvarande bestämmelser. Något uttalande motsvarande det vid tillkomsten av LL 1937 om de nya bestämmelsernas egenskap av »ordningsföreskrifter» eller bestämmelser om processförutsättningar gjordes ej.

⁷ Ovan s. 45.

⁸ NJA II 1937 s. 481.

⁹ SOU 1944:10 s. 113, NJA II 1947 s. 118.

Utöver vad som enligt 2 § kräves i fråga om ansökningens innehåll har borgenär, som påkallar åtgärd angiven i LL 16 § — kvarstad, skingsringsförbud eller handräckning varom sägs i UL 192 § — att fullgöra ytterligare prestationer. Vad som då kräves bestämmes på grund av hänvisning i LL 16 § av bestämmelser utanför LL. För kvarstad och skingsringsförbud är bestämmelserna i RB 15 kap. normerande och för handräckning som nyss sagts gäller UL:s bestämmelser. För sådan handräckning kräves skriftlig ansökan (UL 195 §). Enligt RB 15:5 fordras för de båda övriga åtgärderna »yrkande av part»; krav på skriftlig ansökan uppställs ej där. I sakens natur ligger emellertid, att yrkande i lagsökningsmål om de i RB reglerade säkerhetsåtgärderna skall göras skriftligen.¹⁰ För samtliga åtgärder fordras i allmänhet, att säkerhet ställes (RB 15:5 fjärde stycket, UL 194 §).

Ansökningens juridiska betydelse har delvis antytts inledningsvis: Genom ansökningen väckes borgenärens talan i lagsökningsprocessen. Talan anhängiggöres då ansökningen inkommer till domstolen. Då skall ock enligt LL 33 § talan anses väckt, om målet senare såsom tvistigt hänskjutes till rättegång.

Ansökningen, fordringshandlingen och övriga av borgenären ingivna handlingar bildar underlaget för rättsens inledande prövning i målet. Ansökningen och fordringshandlingen kan sägas utgöra för varje lagsökningsmål obligatoriskt underlag för sådan prövning. Som exempel på andra handlingar, som kan krävas för ifrågavarande prövning, må nämnas följande:

1. Fullmakt för ombud, som undertecknat ansökningshandling för borgenär. Sådan fullmakt skall företes i enlighet med vad som gäller för tvistemål jämlikt RB 12: 9.

2. Behörighetshandlingar — firma- och registreringsbevis — för juridisk person.

3. Sådana enligt Tryggers benämning 'autentiska' handlingar,¹¹ som kräves för att fordringsbeloppet skall kunna uträknas. Att sådana handlingar kräves som komplement till fordringsbeviset utgör ej hinder för lagsökning. Som flera fall från tillämpningen visar, t. ex. SvJT 1941 rf s. 42 I och 1959 rf s. 27, vilka båda skall behandlas senare, utgöres själva fordringsbeviset stundom av flera handlingar.

4. Handlingar som styrker den förutsättningen för processformens tillämplighet, att fordringen skall vara förfallen till betalning, såsom bevis om anfordran eller om uppsägning eller om leverans, när gälde-

¹⁰ Före LL reglerades även dessa åtgärder av UL, varav följde krav på skriftlig ansökan. Hänvisning i LL 1937 till UL utbyttes i LL mot nu gällande hänvisning till RB 15 kap., se SOU 1944:10 s. 116, NJA II 1947 s. 124.

närens betalningsskyldighet beror av sådan prestation från borgenärens sida.

5. Handling angående »pant eller säkerhet», som borgenär enligt RB 15: 5 skall ställa, när kvarstad eller skingringsförbud påkallas, samt handling angående pant eller borgen för skada, som kräves enligt UL 194 §, när handräckning enligt UL 192 § begäres i målet.

KOMPLETTERING AV OFULLSTÄNDIGT PRÖVNINGSUNDERLAG

En fråga, som möter domstolen på det inledande prövningsstadiet, är om rätten skall föranstalta om komplettering, när borgenären ej uppfyllt de krav, som LL 2 § ställer i fråga om underlaget för rättens prövning.

Uppfyller stämningsansökan ej föreskrifterna i RB 42: 2 eller är ansökningen eljest ofullständig, skall rätten förelägga kâranden att avhjälpa bristen (RB 42: 3). En liknande bestämmelse om komplettering av ofullständig ansökan finnes i Ärendel, 3 §.

LL saknar en motsvarande kompletteringsbestämmelse. Enligt 8 § kan rätten förelägga part att förete huvudskrift av handling, som företetts i avskrift. Föreläggande enligt detta lagrum kan riktas mot borgenären och avse av denne i samband med ansökningen företedd handling men kan även avse handling, som gâldenären företett. Riktas föreläggande mot borgenären sker detta i syfte att få underlaget kompletterat. En motsvarande bestämmelse fanns redan i UL. Det uttalande, som NLB gjorde i förslaget till UL,¹² kan måhända anföras som stöd för att komplettering i vidare mån icke var avsedd av lagstiftaren.¹³

Av LL 4 § torde framgå, att vissa brister i de uppgifter borgenären enligt 2 § skall lämna — angående gâldenärens hemvist och postadress — skall avhjälpas ej genom komplettering av borgenären utan genom uppgifter från gâldenären i dennes svar.

Innebär avsaknaden av bestämmelser i övrigt om komplettering, att utrymme därför saknas i lagsökningsmål?

Frågan har flera, delvis olika aspekter: Är domstolen hindrad att komplettera? Är domstolen rent av skyldig därtill? Finnes anledning

¹¹ Trygger, Kommentar I s. 39, Kommentar II s. 42.

¹² FUL s. 12.

¹³ Se härom och ang. rättens handläggningsmöjligheter enligt LL 8§ framställningen i avd. III.

att iakttaga större aktivitet i vissa än i andra hänseenden? Några synpunkter skall i det följande läggas på frågorna, men först skall tidigare rätt och lagförarbeten något granskas.

Varken UL eller LL 1937 innehöll annan kompletteringsbestämmelse än de, som fått sin motsvarighet i LL 8 §. Ej heller fanns sådan i 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående.¹⁴ Förarbetena till UL lämnar icke stöd för antagandet, att komplettering varit avsedd. I det hänseende, vari uttalande gjordes — nämligen i fråga om betydelsen av att till ansökningen foga avskrift av fordringshandlingen — ger uttalandet närmast vid handen, att komplettering icke varit avsedd. Sålunda säger NLB¹⁵ i anslutning till bestämmelserna i UL 14 §, att »der borgenär alldeles underlåter att vid sin lagsökningsinlaga förete den handling, hvarå han grundar sitt fordringsanspråk, öfverexekutor *genast* skall förklara att ansökningen ej upptages». Uttalandet är att se mot bakgrunden av de uttalanden om grunder för förfarandet, som NLB dessförinnan gjort och vari särskilt understrukits syftet att ernå *skyndsam* exekution. Trygger¹⁶ uttalade angående samma bestämmelse: »Bifogas icke originalet eller vederbörlig avskrift eller är originalurkunden (urkunderna) ej så beskaffad, som vi förut angivit, har överexekutor att vägra upptaga ansökningen, varom överexekutor tecknar resolution å lagsökningsinlagan, vilken således icke blir kommunicerad.»

Förarbetena till LL 1937 innehåller ej något direkt uttalande i frågan, ej heller förarbetena till LL.

Uttryckligt stöd för vare sig *skyldighet* eller *befogenhet* för rätten att låta komplettera ofullständig ansökan finnes således icke.

Frågan blir då närmast, om LL i detta hänseende exklusivt reglerar lagsökningsförfarandet eller om reglerna i RB 42: 3 är att tillämpa analogt. Eftersom kompletteringsbestämmelse saknades även i de tidigare reglerna för lagsökning, kan det vara lämpligt att — innan ställning togs härtill — något undersöka vad som i förevarande hänseende ansågs gälla för tvistemål före RB.

Motsvarighet till RB 42: 3 fanns ej i ÄRB. I 11 kap. 5 § däri angavs vad stämningsansökning skulle innehålla eller vad käranden, då stämning söktes, skulle uppgiva.

¹⁴ Förarbetena till lagen, se NJA II 1908 s. 10 ff, innehåller ej heller något uttalande i frågan.

¹⁵ FUL s. 72 f, NJA II 1877 nr 3, s. 11.

¹⁶ Trygger, Kommentar I s. 46, Kommentar II s. 50.

Kallenberg¹⁷ uttalade i anslutning till detta lagrum :

För den händelse käranden, då han söker stämning, icke lämnar de uppgifter, som i 11:5 äro föreskrivna, ... uppstår spörsmålet, om stämningsgivaren bör söka åstadkomma att bristen fyllas. På annat sätt än genom frågor till stämningssökanden kan naturligtvis stämningsgivaren över huvud ej härvid vara verksam. Spörsmålet har redan delvis varit föremål för undersökning, nämligen beträffande medverkan från stämningsgivarens sida till att saken blir vederbörligen angiven.

Någon skyldighet för stämningsgivaren att genom frågor till käranden åstadkomma, att nödiga uppgifter om saken lämnas, kan näppeligen anses föreligga för det fall, att stämningssökningen är skriftlig.¹⁸

Lagen innehåller icke något stadgande, som ger käranden rätt att inför domstolen undanröja i stämningen förefintlig brist med hänsyn till individualiseringen. I rättskipningen upprätthåller man dock sedan gammalt icke med sådan stränghet lagens fordran på sakens angivande i stämningen ... Man tillåter käranden att vid handläggningen inför domstolen bota bristen.¹⁹

Domstolen ansågs sålunda ej vara skyldig att föranstalta om erforderlig komplettering av uppgifter föreskrivna i ÄRB 11:5, innan stämningen utfärdades; något direkt hinder däremot ansågs tydligen, å andra sidan, ej möta. Analog tillämpning av tvistemålsreglerna på lagsökningsmål i detta hänseende skulle följaktligen innebära, att skyldighet väl ej fanns att komplettera men att öex eller lagsökningsdomare skulle vara oförhindrad att föranstalta därom. Angelägenheten av större snabbhet i lagsökningsförfarandet än i tvistemål och förfarandets i princip helt skriftliga karaktär är omständigheter, som sakligt sett torde ha motiverat större återhållsamhet med komplettering i lagsökningsmål än i tvistemål.

Det förefaller med hänsyn till det nu redovisade rättsläget i tvistemål och förut redovisade uttalanden under förarbetena till UL befogat att utesluta antagande om avsikt hos lagstiftaren om skyldighet för öex att företaga kompletteringsåtgärd.

Därest avsikten varit att genom lagsökningsbestämmelserna i LL 1937 bryta med vad som tidigare gällde i detta hänseende, borde sådan avsikt ha kommit till uttryck i lagen.

Än större anledning än tidigare att beakta frågan om komplettering i lagsökningsmål gavs under förarbetena till LL, då ju lagsökningsreglerna ändrades som följd av processreformen. Den reglering

¹⁷ Kallenberg, Svensk civilprocessrätt II. 1 s. 278 f.

¹⁸ Kallenberg, a. a. s. 61.

¹⁹ Kallenberg, a. a. s. 62.

av den allmänna processen, som då genomfördes, ägde — enligt vad PLB framhöll²⁰ — stor betydelse även för de särskilda processformerna. Vissa av de förslag till ändring i redan förefintliga processformer, som utarbetades av beredningen, motiverades av syftet att bringa lagstiftningen angående dessa processformer i överensstämmelse med de nya processuella grundsatserna. De sakliga ändringarna i LL i förhållande till LL 1937 förklarades främst av detta syfte. Eftersom en kompletteringsregel, i stort sett motsvarande RB 42: 3, då inskrevs i den samtidigt med LL tillkomna ÄrendeL kan den frågan ställas, varför inte även en bestämmelse om komplettering infördes i LL. Förklaras detta av att RB 42: 3 på grund av RP 4 § avsågs skola gälla analogt? Eller var analogisk tillämpning utesluten på grund av sakens natur?

I ÄrendeL stadgas, 11 §, att i allt varom ej i ÄrendeL är särskilt föreskrivet tvistemålsbestämmelserna skall gälla, i den mån de är tillämpliga. Likväl infördes en särskild bestämmelse, 3 §, motsvarande RB 42: 3 och 4 i lagen. Denna bestämmelse överensstämmer sakligt sett helt med RB 42: 3 men skiljer sig från RB 42: 4 beträffande skyldigheten att avvisa ansökan, när kompletteringsföreläggande ej efterkommes.²¹ Eftersom full analogi med RB 42: 4 sålunda icke var möjlig, krävdes en särskild bestämmelse i lagen. Att märka är dock att första punkten däri till innehållet helt överensstämmer med RB 42: 3. För lagsökningsmål var en analogisk tillämpning av RB 42: 4 utesluten med hänsyn till innehållet i LL 3 §. Däremot hade en bestämmelse överensstämmande med RB 42: 3 icke varit helt oförenlig med nämnda paragraf i LL. Då sådan bestämmelse samtidigt intogs i ÄrendeL, kan icke antagas att lagstiftaren, därest kompletteringskyldighet i lagsökningsmål var avsedd, underlåtit att i detta sammanhang intaga en bestämmelse därom även i LL. Det synes sålunda som om dylik analogitillämpning icke var menad. Att ålägga domstol *skyldighet* att komplettera kunde synas strida mot förfarandets summariska karaktär och motverka önskvärd skyndsamhet vid behandlingen av lagsökningsmål. En obligatorisk komplettering skulle ju utvidga förfarandet och fördröja detsamma. Kompletteringskyldighet kunde med hänsyn till innehållet i LL 2 § ej avse brist i *varje* där angivet hänseende. Sådan skyldighet kunde vidare framstå som olämplig i betraktande av det sätt, varpå processförutsättningarna angivits i lagrummet.

²⁰ SOU 1944:10 s. 41.

²¹ NJA II 1947 s. 98.

Starka skäl förmenas sålunda tala för att RB 42: 3 icke är analogt tillämplig i lagsökningsmål.

Detta kan emellertid icke rimligen betyda, att rätten skall avvisa ansökningen, då denna icke i alla hänseenden fyller de i LL 2 § angivna fordringarna eller den eljest är ofullständig. Som tidigare framhållits utvisar LL:s egna bestämmelser, att ej varje i 2 § föreskriven uppgift är nödvändig och att följaktligen icke heller varje brist är hinder för upptagande.

Mera tveksamt är, om rätten äger föranstalta om komplettering, när en mera väsentlig brist föreligger. Avskrift av fordringshandling har t. ex. icke bifogats ansökningen eller handlingen sådan den föreligger kan icke anses innefatta bevis om påstådd fordran eller ock kräves utredning för prövning av förfallokravet.

En entydig regel, användbar för varje brist i prövningsunderlaget, torde svårigen kunna uppställas. Några mera allmänna synpunkter på frågan må framhållas.

Domstolen skall naturligtvis icke vara verksam i förevarande hänseende på sätt som är ägnat att rubba tilltron till rättens opartiskhet; det är ej domstolens uppgift att verka för att ansökningen nödvändigtvis blir upptagen.²² Vid övervägande av komplettering har domstolen att beakta de särskilda grundsatser, som präglar förfarandet. Härvidlag påkallar särskilt intresset av skyndsamt handläggning uppmärksamhet. Beaktas måste även parternas — särskilt gäldenärens — begränsade processuella möjligheter i lagsökningsförfarandet med därav följande *större* risk för sakligt oriktiga avgöranden än i vanlig rättegång. Beaktande härav leder allmänt sett till återhållsamhet i fråga om komplettering. Det kan å andra sidan icke anses rimligt att domstolen underlåter kompletteringsåtgärd så snart bristen är väsentlig. Sådan tillämpning skulle ofta framstå ej blott som alltför formalistisk utan även såsom mindre väl överensstämmande med den grundsats om service från myndighets sida mot allmänheten, som icke minst på senare tid kommit till uttryck på olika områden. Grundsatsen präglar såväl rättegång²³ som förvaltning²⁴ och torde icke kunna anses

²² Att vissa domstolar, såsom undersökningen visat, så gott som aldrig avvisar lagsökningsansökningar, tyder på långt gående kompletteringsverksamhet från domstolens sida.

²³ Se — förutom här behandlade RB 42:3 — RB 12:16, 50:7, 51:7, 62:6 och 55:7.

²⁴ SOU 1964:27 s. 175 ff samt det där å s. 177 o. f. intagna s. k. service-cirkuläret, KCirk 18/10 1946, nr 680.

oförenlig med LL, trots de krav på snabbhet, som denna ställer på den summariska processen.²⁵

I enlighet med här anlagda synpunkter synes det ej riktigt att — såsom stundom sker²⁶ — borgenären förelägges att komplettera med uppgifter berörande sådana omständigheter, som för att vinna rättens beaktande kräver invändning av gäldenären, såsom angående preskription eller behörighet till återopad rättshandling. Överhuvudtaget bör särskild återhållsamhet iakttagas, när det gäller komplettering av utredning angående det bakomliggande, av borgenären återopade mellanhavandet. I fråga om bevisning angående fullgjord leverans, anfordran eller uppsägning, när sådana åtgärder kräves för att fordringen skall vara förfallen till betalning, torde väl en omedelbar avvisning, när sådan utredning saknas, ofta vara alltför formell. Icke sällan har t. ex. anfordran om betalning skett men bevis därom ej företetts. Att lämna anstånd för att borgenären skall få tillfälle att göra en ännu icke verkställd anfordran står däremot helt i strid med förfarandets grunder.

Det synes antagligt — eftersom borgenärssidan i lagsökningsmål i stor utsträckning representeras av kategorin »massborgenärer» — att större återhållsamhet i fråga om komplettering än som för närvarande på många håll iakttages på längre sikt främjar snabbhet i lagsökningsförfarandet och därmed förfarandets allmänna effektivitet.

Något försök att mera konkret ange när komplettering bör kunna anses tillåten och hur sådan bör tillgå skall ej göras här.²⁷ I senare följande avsnitt kommer några spörsmål härom att upptagas.

Punktundersökningar i underrätter har visat, att komplettering på sina håll sker i stor omfattning. Närmare redogörelse härför skall dock icke lämnas här.²⁸

²⁵ Jfr förfarandet att före avvisningen underrätta sökanden om förefintliga brister, se JO 1944 s. 154.

²⁶ T. ex. i SkH 6 och SvJT 1954 rf. s. 26.

²⁷ Det måste anses helt oriktigt att — såsom på sina håll förekommer — ansökningshandlingarna återsändes till borgenären eller dennes ombud för komplettering.

²⁸ Några exempel ur opublicerad praxis: 1) I SkH 22 infortrade rätten registreringsbevis angående part enligt fordringshandlingen; 2) i SkH 23, som gällde lagsökning på grund av avbetalningskontrakt, förelades sökanden att komplettera med leveransbevis; i SkH 6 bereddes sökanden tillfälle att inkomma med bevis att fordringen icke preskriberats. 3) Komplettering synes ej ha bort ske i fallen 1) och 3).

INNEBÖRDEN AV BORGENÄRENS VERKSAMHET
TERMERNÄ ÅBEROPSTVÄNG OCH BEVISTVÄNG

Genom ansökningen, fordringshandlingen och övriga till rätten eventuellt ingivna handlingar *inför* borgenären ett flertal fakta i målet. Vissa införda fakta är nödvändiga för att borgenärens talan skall kunna upptagas, andra fakta har ej samma betydelse. Det är emellertid — lika litet i lagsökningsmål som i tvistemål — tillräckligt att borgenären sålunda *inför* fakta. Han måste, för att hans talan skall kunna upptagas, även *påstå* vissa omständigheter. Den väsentliga innebörden av borgenärens verksamhet är, att påstående göres om vissa genom handlingarna införda fakta, samt att rättens beslut av innehåll att betalningsskyldighet ålägges gäldenären påkallas. Dessutom presterar borgenären medelst fordringshandlingen och de övriga handlingarna bevisning för en del påstådda fakta.

Borgenärens åtgärd att prestera fordringshandlingen måste uppfattas som påstående om att handlingen innefattar sådant bevis om fordran, som kräves enligt LL 3 §.

I lagen och inom doktrinen användes emellertid ett annat uttryck än »påstå» för att beteckna innebörden av borgenärens aktivitet för att uppfylla utredningskravet, nämligen »åberopa». I LL talas i 3 § om »den åberopade handlingen» och i 19 § om »räkning som åberopas». I RB förekommer uttrycket åberopa i flera sammanhang. Av särskilt intresse är här RB 17: 3 p. 2, där det talas om »omständighet som part åberopar till grund för sin talan», och RB 42: 2 p. 3 samt 42: 7 p. 4, där uttrycket användes om bevis som part åberopar. Såväl rättsfakta som bevisfakta kan sålunda vara föremål för åberopande enligt RB.

Vilken är då skillnaden mellan att påstå och att »åberopa»?

Boman har i sin avhandling »Om åberopande och åberopsbördä i dispositiva tvistemål» behandlat denna fråga. I anslutning till den regel för domstolen som anges i RB 17: 3 p. 2, inför Boman termen »åberopsbördä».²⁹ Att en part har åberopsbördä för en omständighet betyder enligt Boman, att denna part har att bära nackdelen av att omständigheten icke åberopats i målet och sålunda ej ingår i processmaterialet i egenskap av rättsfaktum.³⁰ Boman behandlar i sitt arbete

²⁹ Betr. andra termer, se Boman, a. a. s. 7 och hänvisningar i noterna 6—8. Sven Larsson föreslår, SvJT 1967 s. 12, den tyngre termen »risken av underlåtet åberopande».

³⁰ Boman, a. a. s. 8.

åberopande enligt nämnda lagrum. Åberopande avser där rättsfakta och har en speciell juridiskt-teknisk innebörd. Relevant för åberopande enligt stadgandet är — utöver den däri innefattande begäran till rätten att taga hänsyn till faktum i fråga — den åberopandes *syfte*.³¹ Endast åberopande, som tar sikte på den rättsföljd som där framgår, nämligen att det åberopade må såsom rättsfaktum läggas till grund för domen, har dylik relevans. Från åberopande med sådant syfte — åberopande i juridiskt-teknisk mening och av materiellrättslig betydelse — skiljer Boman åberopande utan sådant syfte och med annan innebörd. Till åberopande av det senare slaget hör enligt Boman åberopande av bevisfakta. Åberopande av sådana fakta jämföras med *införande* av fakta i allmänhet.

När borgenär i lagsökningsmål gör påståenden, sker ock detta i visst syfte. Borgenärens påstående under hänvisning till fordringshandlingens om att han har anspråk på betalning, göres ytterst för att utslag skall meddelas i enlighet med hans yrkande. Meningen är därvid, att utslaget skall grundas på de fakta borgenären påstått. Åberopandet av dessa fakta sker sålunda i samma syfte som enligt Boman erfordras för åberopande enligt det av honom behandlade stadgandet i RB.

Men påstående om fakta, som kräves för att lagsökningsmål skall kunna upptagas, sker i första hand i ett annat syfte, nämligen för att påståendena skall beaktas av rätten vid prövningen, huruvida processförutsättningarna föreligger, sålunda i syfte att få ansökningen om lagsökning upptagen av rätten. Och äventyret av underlåtenhet att sålunda åberopa fakta är likaså ett annat, det nämligen att ansökningen *avvisas*.

Om åberopande i förut angiven juridiskt-teknisk mening skall förbehållas det användningsområde, som hänför sig till rättsföljden enligt RB 17: 3 p. 2, faller följaktligen åberopande i sist angiven betydelse utanför. Det skulle med andra ord vara fråga om åberopande av annat slag, när borgenären i lagsökningsmål påstår rättsfakta för att ansökningen ej skall avvisas. Det skulle ej heller vara fråga om åberopande i den juridiskt-tekniska meningen, när kärke i tvistemål påstår omständigheter i grunden för att stämningsansökningen ej skall avvisas. Boman³² — som observerat den olikartade rättsföljden av underlåtenhet enligt å ena sidan RB 42: 4 st. 1 och å andra sidan

³¹ Sven Larsson, SvJT 1967 s. 13.

³² Boman, a. a. s. 125.

RB 17: 3 p. 2 — benämner emellertid i båda fallen den aktivitet borgenären har att utöva som åberopande. Detta synes också kunna ske utan olägenhet.

En klarare markering av de olika syften, för vilka åberopande sker, göres emellertid, om en särskild term kommer till användning för skyldigheten att åberopa *vid äventyr att ansökningsen ej upptages*. En lämplig sådan term synes vara *åberopstvång*. Denna term korresponderar delvis med åberopsbörd men har som det föregående visat en annan innebörd.

Part är skyldig att vid äventyr som nu sagts åberopa ej blott omedelbart relevanta omständigheter hänförliga till den i målet förda talan — grundrekvisit — utan också sådana omständigheter, som hänförs till de allmänna processförutsättningarna. Detta gäller i lagsökningsmål såväl som i tvistemål. Lämpligen synes emellertid användningsområdet för termen åberopstvång böra begränsas till omständigheter av det förra slaget. Därigenom vinnes överensstämmelse med användningsområdet för termen åberopsbörd. I lagsökningsmål föreligger dock det särskilda förhållandet, att omständigheter i grunden samtidigt är processförutsättningar; åberopstvånget omfattar sådana omständigheter men får på grund därav en delvis annan prägel i lagsökningsmål än i tvistemål, såsom en jämförelse i det följande närmare skall belysa.

I enlighet härmed föreligger i lagsökningsmål åberopstvång i fråga om sådana omständigheter, som att anspråk på betalning föreligger, att fordringen grundar sig på skriftligt fordringsbevis och att den är förfallen till betalning. Däremot talas ej om åberopstvång beträffande t. ex. omständighet som betingar rättens behörighet, ehuru borgenären enligt LL 2 § i vissa fall är skyldig att åberopa även sådan omständighet.

Bevisfakta är enligt Bomans bestämning ej föremål för åberopsbörd.³³ Samma begränsning synes lämplig att iakttaga beträffande användningen av åberopstvång. Även härvidlag synes sålunda en överensstämmelse med åberopsbörd lämplig. För tvånget att föreläsa bevisfaktum skall, såsom strax skall utvecklas närmare, väljas en annan term.

I LL 2 § talas om »den åberopade handlingen», d. v. s. den borgenären åberopade handlingen. Man tänker väl först och främst på annat åberopande än som kräves för fullgörande av åberopsbörd.

³³ Boman, a. a. s. 11.

Överhuvudtaget förknippar man inte i förstone åberopande i detta sammanhang med rättsfakta utan med bevisfakta, det komplex av sådana fakta som handlingen utgör eller innefattar.

Det vore dock förhastat att uppfatta orden på detta sätt. Visserligen har — såsom strax skall närmare beröras — borgenären i lagsökningsmål, utöver den nyss behandlade skyldigheten att åberopa, en skyldighet att prestera bevisning för vissa av honom åberopade fakta, och den handling han har att ingiva till rätten utgör bevismedlet härför. Att borgenären »åberopar fordringshandlingen» sker emellertid även för att *införa och åberopa* sådana rättsfakta för vilka han har åberopstvång. »Åberopandet» av fordringshandlingen synes sålunda ha dubbel funktion. Därigenom åberopar borgenären vissa i handlingen innefattade rättsfakta. Vidare presterar han med handlingen bevisning för sådana fakta.

Skyldigheten för borgenären att vara verksam för att hans ansökan skall upptagas är som förut nämnts ej begränsad till införande och åberopande av rättsfakta. Borgenären skall även prestera bevisning för en del sådana fakta, vid äventyr att hans ansökan avvisas.³⁴ Borgenären kan därför sägas ha *bevistvång* för fakta av sådant slag. En skyldighet att bevisa åvilar borgenären även beträffande fakta av annat slag. Borgenären skall t. ex. styrka behörighet att föra talan i målet. Även i fråga om sådana fakta föreligger ett slags bevistvång. Lämpligt synes emellertid vara, att liksom i fråga om begagnandet av termen åberopstvång begränsa användningen till sådana rättsfakta, vilka hänför sig till den sak, varom talan föres i lagsökningsmålet. I enlighet härmed begagnas termen i den följande framställningen, när det t. ex. frågas, huruvida borgenären har bevistvång för fakta angående preskription och angående parts behörighet att företaga sådan rättshandling, som åberopas i lagsökningsmålet. Frågan, huruvida borgenären har att styrka parts processbehörighet, är däremot vid denna användning av termen ej en fråga om bevistvång.

När borgenären har bevistvång beträffande visst rättsfaktum skall denne prestera utredning *utöver* den som kan sägas bestå redan i åberopandet; borgenären skall med andra ord prestera utredning som allmänt sett talar med högre grad av sannolikhet för riktigheten av gjort påstående om rättsfakta än som redan påståendet därom gör. Hur hög grad av sannolikhet borgenären skall åstadkomma avgöres där-

³⁴ Här kan således sägas föreligga en verklig plikt att bevisa någonting. Jfr Olivecrona, Rätt och dom s. 48.

emot icke redan av konstaterandet, att borgenären har bevisvång. Ej heller avgöres därigenom huruvida redan införande av bevis är tillräckligt eller om det därutöver kräves av borgenären att bevisningen skall — i annan mening än den juridiskt-tekniska — åberopas. I denna fråga följer emellertid av rättens officialprövning beträffande särskilda processförutsättningar, att redan införande av bevisfakta är tillräckligt.³⁵

Bestämmelsen i LL 3 § — »finnes den åberopade handlingen icke innefatta bevis om fordran . . . skall den avvisas» — kan sägas uttrycka både åberopstvång och bevisvång. Regeln kompletteras med LL 1 §, där förutsättningarna för lagsökning gives och med LL 2 §, där det angives *hur* bevisningen skall fullgöras.

Lagsökningens tillämpningsområde beror delvis på omfattningen av borgenärens *åberopstvång och bevisvång*. I de följande, mera speciella delarna kommer vissa frågor härom att dryftas.

NÅGOT OM ÅBEROPSTVÅNG OCH BEVISTVÅNG I TVISTEMÅL

Åberopstvång gäller — som förut antytts — även i vanlig tvistemålsprocess och detta i såväl dispositiva som indispositiva mål. Käranden har ju enligt RB 42: 2 att uppgiva de omständigheter, varå han grundar sin talan. Han skall göra detta vid äventyr att ansökningen under de närmare förutsättningar, som angives i 42: 3 och 4, avvisas. Åberopstvång enligt dessa bestämmelser har emellertid en annan karaktär än åberopstvång i lagsökningsmål. Detta sammanhänger med arten av de för lagsökning gällande särskilda processförutsättningarna: Omständigheter i grunden för borgenärens talan är samtidigt processförutsättningar. I tvistemål i allmänhet är förhållandet ej det samma. Käranden skall i sådana mål åberopa vissa omständigheter utan annan begränsning än att de skall utgöra *grund* för talan. Det är sålunda ej omständigheter av visst slag — förfallen fordran grundad å skuldebrev eller andra specificerade fakta — som därvid kräves; och äventyret vid underlåtet åberopande inträder enligt RB 42: 4 därför, att de omständigheter, som utgör grunden, ej är tydligt angivna — något som är av betydelse bl. a. för identifiering av saken och res judicata — men ej därför att omständigheterna icke är av visst slag. Annorlunda förhåller det sig i lagsökningsmål. Borgenären skall

³⁵ Jfr dock den meningsskiljaktighet i denna fråga, som framträdde i HovRn i fallet SvJT 1948 s. 649.

åberopa vissa fakta — förfallen fordran grundad på skriftligt fordringsbevis — och detta för att den summariska processform som lagsökning utgör eljest ej ställes till borgenärens förfogande. Avvisning följer pro primo, därest så beskaffande omständigheter ej alls åberopats, och pro secundo, om de åberopade omständigheterna ej är av angiven beskaffenhet. Naturligtvis kan pro tertio ansökningen avvisas jämväl om situationen är den i RB 42: 4 beskrivna, att sålunda det som skall åberopas ej är tillräckligt tydligt angivet. Denna avvisningsanledning är emellertid ej den för lagsökningsmålen speciella.

Föreligger då ej i tvistemål i allmänhet enligt RB åberopstvång av samma slag som i lagsökningsmål, d. v. s. skyldighet att åberopa rättsfakta av material art liknande de i lagsökningsmål vid äventyr att stämningsansökningen avvisas? Här kommer i betraktande RB 13: 1. Enligt den huvudregel, som framgår av denna bestämmelse, skall tiden för fullgörande ha inträtt, då målet avgöres. I bestämmelsen uttalas en processförutsättning. Saknas sådan föreligger rättegångshinder. Eftersom fråga angående rättegångshinder enligt RB 34: 1 andra stycket i allmänhet skall beaktas av rätten självmant, kanske detta betyder att käranden, för att hans talan skall kunna upptagas till prövning, måste uppgiva förfallodagen.

I kommentaren till RB nämnes visserligen ej nu ifrågavarande omständighet särskilt i uppräknningen av omständigheter, som kan utgöra rättegångshinder, men enligt kommentaren vid 13: 1 synes det förutsättas, att käranden skall uppgiva förfallodagen. Där sägs efter uttalande om bestämmelsens innebörd:³⁵ »Det ur praktisk synpunkt viktigaste spörsmålet härvid rör den tidpunkt, vid vilken enligt kärandens uppgift det anspråk han gör gällande skall vara förfallet för att hans talan skall upptas till prövning».

Boman anser det icke erforderligt att låta blott den omständigheten, att uppgift om förfallodagens inträde saknas i stämningsansökningen, utgöra anledning att beakta frågan om rättegångshinder.³⁶ Endast om domstolen av någon särskild anledning misstänker, att den yrkade prestationen enligt kärandens egen uppfattning icke är förfallen, skall frågan behöva upptagas. Ätminstone de lege ferenda bör enligt Boman processhindret vara dispositivt.³⁷ Till stöd för sin åsikt anför Boman processuella ändamålssynpunkter.³⁸

^{35a} Gärde, s. 131.

³⁶ Boman, a. a. s. 252.

³⁷ Boman, a. a. s. 251.

³⁸ Boman, a. a. s. 221, 250 f.

Olika uppfattningar har sålunda kommit till uttryck angående kändens skyldighet i detta hänseende. Om skyldighet för känden att återopa förfallotid föreligger, är detta återopstväng av samma art som i lagsökningsmål.

Vad här sagts om återopstväng i tvistemål gäller processen i kravmål. Huruvida återopstväng med den innebörd begreppet har i lagsökningsmål kan gälla andra omständigheter i särskilda tvistemål, skall här icke beröras.

Vad härefter gäller *bevistväng* i vanliga tvistemål — även här bortses från sådana tvistemål, för vilka särskilda processuella bestämmelser gäller — finner man, att RB 42: 2—4 saknar regler därom. Känden har sålunda icke på grund av dessa bestämmelser att prestera bevisning för de i grunden ingående omständigheter, som kan återopas för att hans talan skall upptagas. Om någon »förprovning» av tvistemålet eller av omständigheter, som ingår däri, är icke fråga. Icke heller beträffande det i RB 13: 1 uttryckta förfallokrav, i fråga om vilket här tidigare återopstväng ifrågasatts, gäller något bevisväng. I kommentaren till RB vid 13: 1 uttalas härom:³⁹

Denna § behandlar fullgörelsetalan och utgår från den i nutida rättegångsordningar allmänna grundsatsen, att sådan talan kan anhängiggöras utan att känden styrker några särskilda omständigheter för att visa, att han har ett intresse i rättegången. Det är tillräckligt, att han uppger sig äga ett anspråk mot svaranden på en handling i vidsträckt mening... och att han yrkar åläggande för svaranden att fullgöra denna handling. (Kurs. gjorda här.)

Svaret torde sålunda bliva, att bevisväng i förut angiven mening ej föreligger enligt reglerna i RB.

FRÅGOR OM ÖMSESIDIG SUBSIDIARITET MELLAN DE BÅDA SUMMARISKA PROCESSFORMERNA

Förutsättningarna för de båda summariska betalningsprocesserna — lagsökning och betalningsföreläggande — är enligt gällande lag så utformade, att processernas tillämplighetsområden ej täcker varandra: Lagsökning kan ej användas om förutsättningarna för betalningsföreläggande föreligger; omvänt kan betalningsföreläggande ej komma till användning, om lagsökningsförutsättningarna är för handen.

³⁹ Gärde, s. 131.

Under förarbetena till 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående uttalade föredragande departementschefen, att om till stöd för fordran åberopades skriftligt fordringsbevis, anledning icke syntes finnas att lämna borgenären valet mellan lagsökningsförfarande och anmaningsförfarande, utan det förra borde uteslutande komma till användning.⁴⁰

Önskemål om sådan utformning av reglerna om betalningsföreläggande, att denna process skulle kunna användas även för bl. a. vissa lönefordringar grundade på skriftligt fordringsbevis, framställdes under förarbetena till 1947 års lag om betalningsföreläggande för vissa fordringar på arbetslön m. m.⁴¹ Önskemålen tillgodosågs emellertid ej.

Därefter har LagB i förslaget till lag om betalningsföreläggande, SOU 1963: 28, föreslagit en utvidgning av processformens användningsområde till att avse utfående av penningfordran utan sådan begränsning som nu gäller; även för fordran, som grundas å skriftligt fordringsbevis, skulle betalningsföreläggande kunna användas.⁴²

En fråga som föranledes av förhållandet mellan de båda processformerna enligt gällande lag är, om domstolen skall på det sätt vara verksam i anhängiggjord summarisk process, att den — om förutsättningarna därför befinner icke föreligga — skall pröva ansökningen enligt reglerna för den andra formen av summarisk process. Denna fråga om ömsesidig subsidiaritet övervägdes under förarbetena till LL 1937. I det remitterade förslaget till lag upptogs en regel av sådan innebörd.⁴³ Under remissbehandlingen gjordes emellertid invändningar av flera myndigheter⁴⁴ och i propositionen upptogs med anledning därav ej någon bestämmelse därom.⁴⁵

De betänkligheter, som i nämnda sammanhang anfördes mot skyldighet för lagsökningsdomaren att iakttaga ömsesidig subsidiaritet, avsåg företrädesvis *borgenärens* intressen. Det kunde ej alltid antagas, att en borgenär, vars ansökan om lagsökning ej kunde upptagas i denna ordning, önskade få ansökningen handlagd såsom betalningsföreläggande. Av olika skäl kunde borgenären i stället vilja avstå från

⁴⁰ NJA II 1908 nr 4 s. 8, KProp. 1907/63 s. 47 f, SOU 1963:28 s. 35.

⁴¹ NJA II 1947 s. 550, KProp. 224/1947 s. 64.

⁴² SOU 1963:28 s. 15 och 41.

⁴³ NJA II 1937 s. 470 ff.

⁴⁴ KProp 1937/156 s. 31 f.

⁴⁵ KProp 1937/156 s. 43 f.

vidare förfarande inför lagsökningsdomaren. Borgenären ville kanske ej taga risken av ett dröjsmål med indrivning som följd av bestridd ansökan, eller borgenären bedömde måhända ytterligare rättegång som resultatlös. Borgenären kunde ha intresse av att få återopad handlings egenskap av fordringshandling bedömd och önskade därför få denna fråga prövad antingen genom att överklaga beslut, innefattande vägran att upptaga lagsökningsansökningen, eller genom att anhängiggöra tvistemål. Vidare anfördes härutinnan bl. a. den numera ej längre aktuella synpunkten, att borgenären kunde åsamkas en onödig kostnad för lösen av kommunikationsresolution. Departementschefen tillade den synpunkten, att upptagande såsom lagsökning av en ansökning avseende betalningsföreläggande torde bli ytterligt sällsynt och att den föreslagna bestämmelsen därför bleve föga praktisk för detta fall.

Härtill kan läggas ytterligare skäl, som ej anfördes.

Även för gäldenären kan det stundom vara till olägenhet, om domstolen skulle iakttaga ömsesidig subsidiaritet så som var ifrågasatt. Eftersom redan bestridande av betalningsföreläggande föranleder målets hänskjutande till rättegång, såvitt borgenären gör ansökan därom, medan reglerna om invändnings relevans i lagsökningsmål i allmänhet är strängare för gäldenären, är borgenärens val av processform av betydelse i angivet hänseende. En aktivitet av domstolen för att bringa viss processform till användning skulle därför kunna vara ägnad att oförmånligt påverka gäldenärens processuella ställning. Att förutsättningar saknas för den process, varom ansökan göres, kan för övrigt ofta bero på, att förutsättningar för process överhuvudtaget saknas; huruvida detta är fallet kan långt ifrån alltid avgöras inom ramen för det förfarande, varom ansökan gjorts.

Frågan om ömsesidig subsidiaritet synes icke ha varit föremål för övervägande under förarbetena till LL, men som motivering för då föreslagen jämkning av innehållet i 2 § till närmare överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i fråga om handräckning anfördes, att övergången till handräckningsförfarande därigenom skulle underlättas. Detta uttalande kan dock uppenbarligen icke anföras som stöd för att domstolen, i motsats till vad som gällde enligt LL 1937, skulle äga att iakttaga sådan ömsesidig subsidiaritet.

Rättsläget härvidlag är sålunda fortfarande, att domstolen skall pröva allenast om den processform, varom ansökan gjorts, är tillämplig. Detta rättsläge framgår av bl. a. följande fall från praxis, av vilka det första även belyser vanskligheten av att behandla ansökningen

enligt reglerna för den summariska process, varom ansökan icke gjorts.⁴⁶

VSH. 2. Vid lagsökningsansökan, som avsåg ett belopp av 75 kronor jämte ränta, var fogad en räkning med följande text: »Maj 51, 1 st avhäm-tad bilgenerator Auto-Lite, kronor 75». URn upptog ansöknigen, vilken var riktad mot mer än en gäldenär, såsom avseende betalningsföreläggande. Ansöknigen bestreds, varefter målet på framställning av borgenären hänsköts till rättegång. Vid första inställelse framkom, att kravet avsåg skadestånd. En av gäldenärerna yrkade inför rätten, att målet måtte avvisas och åberopade den felaktiga handläggningen i de tre angivna avseendena. URn, som fann gäldenärens rätt till invändning förfallen, höll huvudförhandling och meddelade dom. I HovRn yrkade nämnde gäldenär i första hand avvisning. HovRn fann, att URn haft att självmant beakta de föreliggande rättegångshindren och undanröjde URns dom. Den vinnande gäldenärens kostnad, vilken borgenären ålades att ersätta, uppgick till sammanlagt 580 kronor.

VSH. 9. Bolaget K anhöll om betalningsföreläggande för fordran å 11 400 kronor jämte ränta. URn förelade borgenären att komplettera ansöknigen i vad avsåg grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst. Av kompletterande utredning framgick, att av det fordrade beloppet 6 000 kronor hänförde sig till växlar och återstoden utgjorde skadestånd. URn avvisade därför ansöknigen. Bolaget yrkade i HovRn, att enär ansöknigen i vad rörde 6 000 kronor icke bort avvisas, målet måtte återförvisas. HovRn lämnade besvären utan bifall, under uttalande, att fordringen i vad hänförde sig till växlar å tillhopa 6 000 kronor var grundad på skriftliga fordringsbevis.

En annan härmed sammanhängande fråga, också den föranledd av de olika förutsättningarna för de båda processformerna, är hur domstolen skall förfara, när betalningsföreläggande sökts och processformen på grund av åberopade handlingar befinnes vara i och för sig

⁴⁶ Vanskligheten av felaktigt upptagande belyses ock av fallet GötaH 28: Borgenären anhöll om lagsökning på grund av preskriberade checkar. Sedermera kompletterades ansöknigen med en räkning, av vilken framgick, att fordringsgrunden var två försträckningar. URn upptog ansöknigen såsom mål om betalningsföreläggande men fann, sedan målet hänskjutits till rättegång, att fordringsgrunden var skadestånd samt avvisade ansöknigen. HovRn gjorde i sistnämnt hänseende annan bedömning och återförvisade målet. — URn hade här bort avvisa ansöknigen omedelbart eller i varje fall sedan den kompletterande utredningen inkommit. HovRn synes här ej ha bort återförvisa målet utan fastställa avvisningsbeslutet med motivering, att målet upptagits i annan ordning än den, varom ansökan gjorts.

tillämplig, men handlingarna visar eller ger anledning antaga, att fordringen grundar sig på skriftligt fordringsbevis.

Finner domstolen att fordringen grundar sig på skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis — beviset är måhända fogat vid ansökningen — skall domstolen naturligtvis redan på grund av innehållet i LL 18 § avvisa ansökningen.

Mera tveksamt är, hur domstolen skall förfara, när säker slutsats ej kan dragas om den andra processformens tillämplighet. Huruvida domstolen i dylika fall skall vara verksam för att få ytterligare underlag för bedömningen synes bero på graden av evidens. I ansökan om betalningsföreläggande eller i vidfogad räkning kan t. ex. ha omnämnts en handling, som kan antagas vara fordringsbevis. Eller grunden för fordringen kan i ansökningen ha angivits på ett sådant sätt, att fordringsbevis med *stor sannolikhet* kan antagas ha blivit upprättat. Det kan t. ex. ha uppgivits, att fordringen gäller skuld på grund av avbetalningsköp.⁴⁷ En undersökning från domstolens sida, t. ex. genom förfrågan hos borgenären, i sådana fall av hög evidens torde, med hänsyn till att domstolen skall företaga officialprövning, icke kunna anses opåkallad.

I fallet SvJT 1948 s. 649⁴⁸ hade borgenären icke åberopat men i målet infört den som skriftligt fordringsbevis bedömda handlingen (beställnings-sedeln). Detta ansågs tillräckligt för att domstolen skulle beakta densamma vid prövningen av processförutsättningarna. Denna bedömning stämmer med vad här göres gällande. I avgivet yttrande uttalade emellertid URns ordförande den meningen, att dylikt införande borde beaktas, *för såvitt* icke borgenären uttryckligen avstått från att åberopa fordringsbeviset till stöd för kravet. Detta skulle sålunda innebära, att borgenären ägde disponera över processförutsättningarna. En sådan begränsning av officialprövningen stämmer däremot ej med den mening som i texten hävdas. En ledamot av HovRn ansåg, att icke ens införandet skulle vara tillräckligt utan att man borde taga fasta endast på vad borgenären åberopat.

⁴⁷ Jfr SkH 18: I faktura, som fogats vid ansökan om betalningsföreläggande, angavs fordringen avse »Restskuld å avbetalningskontrakt». URn beaktade denna uppgift och avvisade ansökningen enär fordringen grundade sig på skriftligt fordringsbevis.

⁴⁸ Se nedan s. 169 f.

KAP. III

FRÅGOR SAMMANHÄNGANDE MED DEN FORMELLA GRANSKNINGEN AV ANSÖKNINGSHANDLINGARNA

Till domstolens inledande prövning hör granskning av ansökningshandlingarna ur formell synpunkt, en prövning avseende väsentligen huruvida sökaden iakttagit vad som kräves enligt LL 2 §. Här kommer emellertid även i betraktande andra bestämmelser.

ANSÖKNINGSAVGIFT

Enligt bestämmelser i ExpK skall ansökningsavgift erläggas, när lag-sökningsansökningen ingives till domstolen (22 §, jfr 5 §); i annat fall förelägges ingivare att erlægga avgiften inom viss kort tid efter det att ansökningen ingavs. Påföljden av underlåtenhet att erlægga avgift är att ansökningen avvisas (22 §). Avvisning sker sålunda med stöd av detta lagrum och ej jämlikt LL 3 §. Beslut meddelas för rätten, ej av den befattningshavare hos domstolen, som handlägger lag-sökningsmålen, utan av den som äger behörighet att för domstolen bestrida göromål enligt ExpK (DomsSt 23 § första st. 6, RådrSt 21 § första st. 6.).

I motsats till vad som gällde före ExpK anses målet inkommet och anhängiggjort redan när ansökningen kommit in till rätten, även om avgiften ej erlagts samtidigt. Målet skall då registreras och akt uppläggas enligt bestämmelserna i DagbK. Tydligt är, att annan åtgärd i målet ej skall vidtagas, förrän ansökningsavgiften erlagts.

ANTALET HANDLINGSEXEMPLAR

Enligt LL 2 § skall ansökningshandlingen ingivas i två originalexemplar, båda vederbörligen undertecknade. Det är ej tillfyllest med en huvudskrift och en bestyrkt fotokopia. Före LL krävdes endast ett ansökningsexemplar.¹ LagB föreslår, att ansökning skall ingivas i ett exemplar.² Även fordringsbeviset i avskrift skall presteras i två exem-

¹ NJA II 1947 s. 118 f.

² SOU 1963:28 s. 38.

plar. Såsom avskrift av fordringshandlingen godtages bestyrkt fotokopia.³ Ingives endast ett exemplar av ansökning eller av fordringsbevis i avskrift, skall rätten ombesörja erforderlig avskrift mot stadgad avgift.

Att två exemplar av ansökningen och fordringsbeviset kräves enligt LL är motiverat därav, att delgivning vanligen sker genom rättens försorg.⁴ Erfordras för delgivningen ytterligare exemplar, är borgenären enligt RB 33: 2 skyldig att tillhandahålla erforderlig avskrift. Gör han ej detta skall rätten på borgenärens bekostnad ombesörja avskrift.

Exemplar av fordringshandlingen kan även behövas för utslag i målet. Huruvida därför erforderliga exemplar skall tillhandahållas av borgenären (bekostas av denne), löses ej av LL. I 17 § lämnas valrätt för domstolen mellan att intaga fordringshandlingen (aktuell del därav) ordagrant *i utslaget* och att avskrika handlingen omedelbart *därefter*. Det synes sålunda icke enligt denna bestämmelse ankomma på borgenären att tillhandahålla domstolen avskrift av fordringshandlingen, om domstolen väljer det senare sättet. Bestämmelsen föreskriver för övrigt icke, att avskrift av fordringshandlingen i sådant fall skall fogas vid utslaget, endast att handlingen skall »avskrivas». Man torde härmed jämföra med stöd av RB 17:8 i ProtK 4 § meddelade bestämmelser om förenklad dom i tvistemål. Sådant må tecknas å styrkt avskrift av stämningsansökningen eller på försättsblad, *vid vilket sådant avskrift fogas*. I praktiken förfar emellertid domstolarna även i lagsökningsmål så, att avskrift eller kopia av fordringshandlingen fogas vid utslaget, när handlingen ej inskrives ordagrant. Enligt den vid ExpK fogade avgiftslistan skall, när utslag utgives till lösningsskyldig part, avgift erläggas för varje erforderlig avskrift eller kopia av fordringshandling. Det synes egendomligt att borgenären sålunda avkräves en avgift, då regeln i LL om hur utslaget skall skrivas ej innebär något krav på borgenären i fråga om avskrift och regeln lämnar domstolen nyss nämnd valrätt. Eftersom kostnaden för lagsökningsutslaget är densamma, oavsett antalet sidor, följer av debiteringsregeln i ExpK, att om domstolen väljer det omständigare tillvägagångssättet att inskriva fordringshandlingen i utslaget, debiteringen blir förmånligare för den lösenskyldige. Förslaget till ExpK⁵ upptog för utslag i lagsökningsmål ej sådan särskild avgift för avskrift, som ombesörjdes av rätten. Däremot föreslogs avgift för nödig avskrift av stämningsansökan för tredskodom. Opreciserade 'sakliga skäl' ansågs tala för att sådan avgift borde uttagas i dessa mål.⁶

³ SvJT 1954 rf. s. 48.

⁴ NJA II 1947 s. 119.

⁵ SOU 1961:37.

⁶ SOU 1961:37 s. 239.

SKRIFTLIGHETSKRAVET

Att lagsökning enligt LL 2 § skall göras skriftligen innebär till en början, att ansökningen skall vara avfattad i skrift. Motsvarighet till den möjlighet att göra framställning muntligen, som gäller för betalningsföreläggande — LL 19 § — saknas sålunda. Det ligger i sakens natur, att skriftlighetskravet även omfattar framställning om åtgärd enligt RB 15: 5, ehuru lagrummet — till skillnad från vad som enligt UL 195 § gäller för sådan handräckning, varom stadgas i UL 192 § — ej föreskriver skriftlig form.

LL 2 § anger även det skriftlighetskravet, att ansökningen, skall vara egenhändigt undertecknad av borgenären eller dennes ombud. Av det förut berörda kravet på två huvudskrifter följer, att båda dessa skall vara på angivet sätt undertecknade. Ur rättens prövnings-synpunkt innebär kravet på egenhändigt undertecknande, att namnunderskrifterna skall vara sådana, att de *synes härröra* från borgenären eller dennes ombud. Detta betyder bl. a., att namnstämpel ej kan ersätta underskrift. Rättens möjlighet i övrigt att kontrollera, huruvida namnunderskrift gjorts egenhändigt är naturligtvis i allmänhet starkt begränsad. Endast i undantagsfall torde situationen vara sådan, att domstolen får anledning till närmare undersökning härav. I den mån omständigheterna emellertid ger väl grundad anledning till tveksamhet, huruvida ansökningen blivit egenhändigt undertecknad, bör den, vars namn angivits, beredas tillfälle att i yttrande bekräfta eller bestrida underskriften.

Namnunderskriften på ansökningen behöver ej vara styrkt av vittnen.⁷

OMBUDETS BEHÖRIGHET

Är ansökningen undertecknad av ombud skall enligt bestämmelser för tvistemål, RB 12: 9 första stycket, fullmakten företes i huvudskrift. Bestämmelsen gäller analogt för lagsökningsmål.⁸

Ombud, som ej företett fullmakt så som kräves enligt RB 12: 9 första stycket, skall enligt andra stycket i samma lagrum av rätten givas tid att förete den. Att samma regel gäller i lagsökning utsades av HovRn i fallet SkH 24. HovRns avgörande exemplifierar även tillämpning av RB 12: 11 andra punkten, att styrkt utdrag av protokoll

⁷ Så ej heller stämningsansökan i tvistemål, RB 42:2 andra st.

⁸ I Stockholms rådhusrätt godtages, att fullmakt i original företes på kansliet.

över beslut, varigenom ombud förordnats, må gälla som fullmakt för bolag m. fl.

SkH 24. Enligt kontrakt köpte P varor av »W:s Cykel & Radio». För säljaren var kontraktet undertecknat av GW. Denne tecknade sedan överlåtelse av kontraktet å bolaget Ö. För sistnämnda bolag tecknade GS överlåtelse av bolagets rättigheter m. m. å bolaget K. Detta bolag lagsökte P för utfående av betalning för varorna. För bolaget K uppträdde i lagsökningsmålet A som ombud. Fullmakten för A var utställd av bolaget K genom KEA. Denne var, enligt *obestyrkt, stencilerad kopia av vidimerat protokollsutdrag*, befullmäktigad att föra talan för bolaget K, i mål angående krav m. m. Vid ansökningen fanns även fogad *obestyrkt, stencilerad kopia av vidimerad avskrift av registreringsbevis* för bolaget K. URn förelade bolaget K att förete registreringsbevis för W:s Cykel & Radio, handlingar utvisande behörighet för GS att teckna firma för bolaget Ö samt »fullmakt i original» för KEA. Sedan bolaget K underlåtit att efterkomma föreläggandet, avvistade URn ansökningen, enär »vare sig överlåtarnas behörighet såsom firma-tecknare eller KEA:s behörighet såsom befullmäktigat ombud styrkts». HovRn fann protokollsutdraget jämlikt RB 12: 11 kunna gälla som rättegångsfullmakt men krävde, att den stencilerade kopian skulle vara bestyrkt. HovRn fann, att av föreläggandet att förete fullmakt för KEA i original icke kunde anses framgå, att sådan bestyrkt kopia var tillfyllest samt ansåg, att URn bort jämlikt RB 12: 9 bereda A ytterligare rådrom för att styrka sin behörighet som ombud för K. HovRn antecknade, att säljarens rättigheter på grund av kontraktet enligt sammanhängande skriftliga överlåtelser därå övergått å bolaget K. Huruvida överlåtelseerna å borgenärernas vägnar företagits av därtill behöriga personer, hade URn saknat anledning att pröva utan invändning från gäldenären. HovRn återförvisade därför målet till URn.

BEHÖRIGHET ATT FÖRETRÄDA BORGENÄR (SÅSOM STÄLLFÖRETRÄDARE)

Bevis att den, som i rättegång vill föra talan som ställföreträdare för part, är behörig erfordras enligt RB 11: 4 ej, med mindre rätten finner bevis böra företes. I lagsökningsmål synes domstolarna i allmänhet generellt kräva behörighetshandlingar — firma- eller registreringsbevis — för borgenär som är juridisk person. Avsaknad av sådan handling är emellertid, eftersom lagen ej stadgar generell legitimationstvång, icke anledning till omedelbar avvísning. Först sedan givet föreläggande ej efterkommit kan avvísning ske.⁹

⁹ I fråga om »bevisstandarden» i sådana fall, då bevis varom nu är fråga kräves, iakttagar Stockholms rådhusrätt, att firma- eller registreringsbevis skall

Behörighet att föra talan för innehavare av en i handelsregister införd firma tillkommer enligt firmalagen 25 §, under där angivna villkor, *prokurist*. Prokura kan vara muntlig eller skriftlig men enligt andra stycket i lagrummet kräves skriftlig prokura för att prokuristen själv eller genom ombud skall äga föra huvudmannens talan inför domstolar. Enligt ett äldre rättsfall, NJA 1917 s. 375,¹⁰ fordrades bevis om skriftlig prokura för prokurists rätt att föra talan vid domstol. Den behörighetsregel, som förut nämnts — RB 11:4 — torde emellertid numera reglera kravet på bevisning för prokurists behörighet och medföra, att bevis om processbehörighet som nyss sagts ej behöves presteras, med mindre rätten finner bevis erforderligt.¹¹ Finnes bevisning erforderlig har rätten förty att i lagsökningsmålet meddela parten föreläggande härom. Sådan bevisning kan fullgöras medelst prokuran — i huvudskrift eller bestyrkt avskrift (fotokopia) — eller firmabevis, angivande att vederbörande har skriftlig prokura.

Ej sällan möter frågor om utländsk prokurists processbehörighet.¹² En fråga som härvid uppkommer är, huruvida processbehörigheten skall bestämmas enligt svensk lag eller enligt partens hemlands lag.

Frågan var föremål för bedömande i följande fall.

SveaH 39. Den för ombudet utfärdade fullmakten var undertecknad av två personer, vilka enligt ingivet utdrag av handelsregistret för Amtsgericht Hamburg var samfällda prokurister för sökanden (borgenären).¹³ URn avisade ansökningen och anförde, att prokurist enligt firmalagen 25 § icke utan bevis om skriftlig prokura är behörig att föra huvudmannens talan inför domstol. HovRn fann — enhälligt — att behörigheten borde bedömas enligt tysk rätt. I frågan, huruvida utredning om tysk rätt härutinnan skulle införskaffas av HovRn eller av URn, fann HovRn — två röster mot två — att URn skulle inhämta utredningen, varför målet återförvisades.

Enligt KL 79 § första stycket¹⁴ må konkursförvaltare ej anhängiggöra lagsökning för konkursbo utan samtycke av rättens ombudsman. Av samma lagrum, tredje stycket följer, att domstolen ej har att ex

företes i huvudskrift eller bestyrkt avskrift eller bestyrkt fotokopia, att registreringsbevis icke får vara äldre än ett år men att motsvarande åldersgräns icke upprätthålles för firmabevis.

¹⁰ Jfr NJA 1905 s. 470 och 1919 s. 326.

¹¹ Gärde s. 107 f, Almén-Eklund, Lagen om avtal s. 101.

¹² NJA 1914 A 463 (dansk), 1921 A 272 (finsk), 1922 s. 276 (tysk), 1924 s. 4 (norsk).

¹³ Karlgren, Internationell privat- och processrätt s. 74 f, 177, 179 f.

¹⁴ SOU 1944:10 s. 276.

officio iakttaga, att denna bestämmelse iakttages.^{14a} I fråga om uppgiven konkursförvaltarens behörighet att föra talan i denna egenskap är, eftersom konkursförvaltaren är boets ställföreträdare, regeln i RB 11: 4 tillämplig; obligatorisk legitimationsplikt föreligger alltså icke.

IAKTTAGANDE AV »ORDNINGSFÖRESKRIFTERNA» I LL 2 §

Uppgifter, som enligt LL 2 § skall lämnas i ansökningen angående parterna, har — såsom tidigare framhållits — intagits först i LL 1937 och därefter med vissa jämkningar överförts till LL. I LL 1937 betecknades vissa av uppgifterna som 'ordningsföreskrifter' i motsats till processföreskrifter. Att varje brist i ansökningen beträffande uppgift med karaktär av ordningsföreskrift icke skall föranleda omedelbar avvisning framgår, såvitt gäller uppgifter om gäldenären, av bestämmelsen i LL 4 § första stycket tredje punkten. Enligt denna skall föreläggandet för gäldenären att svara nämligen innehålla anmaning till denne att hos rätten anmäla hemvist och postadress, *om tillförlitlig uppgift härom icke föreligger*.

Skyldigheten att uppgiva yrke och postadress motiverades, när bestämmelserna härom först intogs i lagen, med att parterna skulle kunna nås med meddelanden från lagsökningsdomaren.¹⁵ Uppgifterna om gäldenären tjänar också ett identifieringssyfte. Såsom framställningen i senare avsnitt skall belysa närmare har uppgifterna även betydelse för rättens prövning av forumfrågan.

Ur nu angivna synpunkter har rätten att bedöma betydelsen av eventuell brist i uppgifterna. Om bristen ej kan bedömas vara sådan, att hinder för upptagande möter, har rätten att upptaga och kommunicera ansökningen. I annat fall bör borgenären, allt efter omständigheterna, kunna beredas möjlighet till komplettering.

Är gäldenären juridisk person, skall av ansökningen framgå vem som är behörig ställföreträdare. Beträffande bevis om uppgiven ställföreträdarens behörighet gäller den förut nämnda regeln i RB 11: 4. Domstolen kan ha anledning att infordra bevis enligt bestämmelsen för att avgöra t. ex. om den juridiska personen existerar,¹⁶ om dom-

^{14a} Welamson, Konkursrätt, s. 291 not 9.

¹⁵ NJA II 1937 s. 480.

¹⁶ Om den juridiska personen befinnes sakna styrelse och firmatecknare iakttages vid Stockholms rådhusrätt följande tillvägagångssätt: Borgenären underrettas om att han bör söka företaget i likvidation och begära förordnande av

stolen är rätt forum, vem som äger företräda personen och med vem delgivning kan ske.

Begränsningar i konkursgäldenärs rätt att föra talan följer av KL 22 §.¹⁷ Sådan begränsning kan ha betydelse även när talan föres mot konkursgäldenär i lagsökningsmål. Att konkursboet i fall som anges i KL 22 § kan äga inträda i rättegång mot gäldenären, utgör ej omständighet, som hindrar ansökningens upptagande, men kan giva domstolen anledning att vidtaga åtgärd enligt lagrummets fjärde stycke, i samband med att ansökningen upptages.

UPPGIFTER OM FORDRINGENS BELOPP OCH RÄNTA

I ansökningen skall uppgivas »fordringens belopp och den ränta som fordras». Bestämmelse härom infördes i LL på förslag av PLB. Den motiverades med att det ur saklig synpunkt torde vara önskvärt, att i ansökningen tydligt anges det krav borgenären framställer.

Genom dessa uppgifter anger borgenären sitt yrkande i målet. Uppgifterna är därigenom av betydelse för att gäldenären skall kunna svara och för att rätten skall kunna meddela avgörande.¹⁸ Vidare bildar uppgifterna ramen för borgenärens talan. Rätten kan ej i sitt avgörande gå utöver desamma. Borgenären kan icke heller i HovRn vinna bifall till först där framställt högre yrkande. Ett exempel på sådan situation är följande :

SveaH 5. Borgenären yrkade visst belopp jämte fem procent ränta därå från delgivningsdagen. Sedan URn delgivit ansökningen med gäldenären,

likvidator, som kan mottaga delgivning. Om borgenären är ovillig härtill avvisas målet.

Det synes tveksamt om domstolen bör lämna så aktiv medverkan till att lagsökning sker. Riktigare förefaller det vara, att domstolen med vunnen upplysning om föreliggande hinder antingen direkt avvisar ansökningen eller lämnar borgenären tillfälle att återkalla densamma.

¹⁷ Welamson, Konkursrätt s. 303 f, Lawski, Konkurs- och ackordslagarna s. 61 f, SOU 1944:10 s. 275 ff.

¹⁸ I *SveaH 6* hade borgenären yrkat förpliktande för gäldenären att utgiva »kronor 480 och 00 öre med avdrag för preliminär skatt 400:— och resten kronor 80:— och skattekvitto» jämte ränta och kostnader. URn avvisade ansökningen med åberopande av LL 3 §, enär beloppet av den fordran, för vilken betalning söktes, ej framgick samt tvist angående utbekommande av kvitto icke kunde avgöras genom lagsökningsutslag. HovRn fann ej skäl bifalla anförda besvär.

som underlät att svara, biföll URn ansökningen. I HovRn framställde borgenären yrkande om högre ränta, uppskovsränta efter sex procent. HovRn lämnade emellertid besvaren utan bifall, *enär borgenären icke på sätt LL 2 § stadgar i den till URn ingiuna ansökningen angivit den ränta han fordrat.*

Att lagen skiljer mellan fordringens belopp och ränta kan — i betraktande jämväl av bestämmelsen i lagrummet om den *handling, varå borgenären grundar sin fordran* — synas inbjuda till den tolkningen av bestämmelsen, att med ränta avses endast sådan, vilken *icke* grundas å fordringsbeviset. Ränta skulle med denna tolkning alltså icke innefattas i den fordran, som skall styrkas med skriftligt fordringsbevis utan vara sådan vartill borgenären kan vara berättigad enligt lag. Detta är dock uppenbarligen ej meningen. Uppdelningen förklaras helt enkelt därmed, att borgenär, som yrkar ränta merendels ej kan angiva denna till bestämt belopp. Detta gäller uppenbarligen antingen grunden för ränteberäkningen framgår av fordringsbeviset eller följer av lag. I ena som andra fallet har borgenären emellertid på grund av bestämmelsen, för det fall att han yrkar ränta, att uppgiva sitt krav i detta hänseende. Å andra sidan är det tydligt, att sådan förfallen ränta, som grundas å fordringsbeviset och *kan angivas* till beloppet, *i nu ifrågavarande hänseende icke* är att betrakta som ränta utan som en del av fordringens belopp.

AVSKRIFT AV FORDRINGSHANDLING

Avskrift av fordringshandlingen skall bifogas ansökningen. Underlåtenhet att iakttaga denna bestämmelse utgjorde, såsom framhållits tidigare, enligt UL 14 § skäl för öex att vägra upptaga ansökningen. Öex skulle enligt NLB¹⁹ »genast» förklara att ansökningen ej upptogs. Senare lagar anger ej särskilt sådan underlåtenhet som avvisningsskäl. Under förarbetena till LL 1937 framhöll emellertid LR, att det var en *processföresättning* — ej allenast en *ordningsföreskrift* — att besannad avskrift var fogad vid ansökningen, och LR utgick från att ansökningen skulle avvisas utan kommunikation, när erforderliga processföresättningar icke var för handen. Huruvida LR därmed ock avsåg att uttrycka, att ansökningen skulle avvisas utan att tillfälle beretts borgenären att bota bristen, framgår ej. Överhuvudtaget synes uppmärksamheten ej ha varit inriktad på denna fråga.

Godtages i princip servicegrundsatsen synes något mera vägande skäl dock icke tala mot att åtminstone för vissa fall medge komplettering även i nu ifrågavarande hänseende. Så t. ex. när fordringshandlingen är individualiserad i ansökningen och omständigheterna därför talar för att underlåtenheten beror på förbiseende eller liknande. Då bör borgenären kunna beredas tillfälle att inkomma med handlingen. Huruvida en längre gående tillämpning av servicegrundsatsen kan te sig motiverad skall ej diskuteras.

Bestämmelse om att *avskrift* av fordringshandlingen skall fogas vid ansökningen fanns redan i FUL²⁰ men den kommenterades ej särskilt av NLB. Herslow²¹ ansåg, att borgenären mot bestämmelsens tydliga ordalydelse näppeligen var berättigad att vid lagsökningsinlagan foga fordringshandlingen annorlunda än i avskrift. Trygger²² hyste motsatt mening härom. Den sistnämnda meningen måste för gällande rätts del anses som mest ändamålsenlig; domstolen har ju numera möjlighet att snabbt åstadkomma erforderlig avskrift eller kopia och till borgenären återställa originalet. Avvisning därför att endast huvudskriften ingivits skulle numera framstå som en alltför formell, ja nästan stötande åtgärd.²³

När borgenär anlitar den numera sällan begagnade möjligheten att ansöka om lagsökning under åberopande av sådan räkning, som omförmäles i KF den 4 mars 1855 ang. handelsböcker och handelsräkningar, kräves — enligt vad som följer av 23 och 24 §§ i förordningen — att borgenären utöver räkningen presterar bevis om den tid, då gäldenären mottog räkningen. Sker ej detta, kan ansökningen ej behandlas lagsökningsvis. Framgår av ansökningen, att borgenärens mening verkligen är att begagna denna lagsökningsmöjlighet — att således ej i stället få betalningsföreläggande — bör tillfälle dock kunna beredas borgenären att förete dylikt bevis.

ÅTGÄRDER ENLIGT LL 16 §

De åtgärder, som enligt LL 16 § kan komma i fråga i lagsökningsmål, är kvarstad, skingringsförbud samt »handräckning varom sägs i 192 §

¹⁹ FUL s. 72, jfr Trygger, Kommentar I s. 46, Kommentar II s. 50.

²⁰ FUL s. 6.

²¹ Herslow, Utsökningslagen, s. 16.

²² Trygger, Kommentar I s. 46, Kommentar II s. 50.

²³ Underlåtenhet att prestera fordringsbevis i URn ansågs i fallet SvJT 1967 rf s. 58 icke kunna botas genom att handlingen presterades först i HovRn, utan HovRn fastställde URns avvisningsbeslut.

utsökningslagen». Om kvarstad och skingsringsförbud gäller vad som är stadgat för sådana åtgärder enligt RB 15 kap., för handräckning gäller UL:s bestämmelser.

Av reglerna för *kvarstad* och *skingsringsförbud* i RB 15 kap. följer, att rätten skall kontrollera, att borgenären yrkat kvarstad eller skingsringsförbud på *så mycket av gäldenärens lösa egendom*, som svarar mot skulden, ej på viss beståndsdel i gäldenärens egendom. Vidare har rätten att kontrollera bl. a., att skäl angivits för yrkandet och att borgenären ställt i RB 15: 5 fjärde stycket föreskriven pant eller borgen — såvida frihet från att ställa säkerhet ej följer av bestämmelsen — och vidare att säkerheten är av sådan art, som sägs i UL 48 §.²⁴

Handräckning, som kan komma i fråga i lagsökningsmål enligt UL 192 §, är vräkning av hyresgäst och arrendator m. fl. Påkallar borgenären dylik åtgärd skall rätten, på grund av UL 194 och 195 §§, vid sin ifrågavarande prövning undersöka om borgenären anfört skäl för åtgärden av den art, som kräves enligt UL 192 §, och att borgenären ställt — eller anfört skäl för befrielse från att ställa — säkerhet i form av pant eller borgen enligt bestämmelserna i UL 194 och 48 §§.

KOSTNADSYRKANDE

Enligt LL 15 § gäller beträffande kostnad i lagsökningsmål vad som i RB är stadgat om rättegångskostnad i tvistemål.

Äldre bestämmelser om kostnad i lagsökningsmål — UL 162 § och LL 1937 17 § — innehöll ej liknande hänvisning till regler för tvistemål. Vinnande part var enligt dessa äldre bestämmelser berättigad till ersättning för all nödig kostnad.²⁵

Enligt RB 18: 14 första stycket skall part, som vill erhålla ersättning för kostnad, framställa yrkande därom, innan handläggningen avslutas.²⁶ Eftersom borgenären i allmänhet redan i ansökningen slut-

²⁴ Ang. förordnande om kvarstad å hyresbelopp, som faller av fast egendom, samt förordnande av syssloman att uppbära medlen, se SvJT 1940 rf s. 73. Jfr SvJT 1933 rf s. 32 och NJA 1927 s. 202. — Ang. interimistiskt yrkande om kvarstad, se SvJT 1936 rf s. 10 (yrkandet avslaget, särskild talan ansågs ej tillåten), SvJT 1941 rf s. 5 (mot bifallet interimistiskt yrkande tilläts ej talan, sedan slutligt utslag över kvarstadsyrkande meddelats) och SvJT 1940 rf s. 73 (mot avvisning av yrk. om kvarstad ansågs talan kunna föras, jfr NJA 1912 s. 512 och B 359).

²⁵ Trygger, Kommentar I s. 469.

²⁶ Gärde s. 217 f, JO 1951 s. 225, Ulla Jacobsson, Parts kostnad i civilprocess, s. 229 ff.

ligt utvecklar sin talan, har borgenär att i ansökningen uppgiva yrkad kostnad. Under återopande av nu nämnda lagrum i RB har JK²⁷ uttalat, att borgenär, som icke yrkat ersättning för lagsökningskostnaden, kan tillerkännas ersättning endast för utskrift av utslaget och att detsamma torde gälla, om borgenären icke uppgivit, vari kostnaden bestått. Åt samma mening har JO givit uttryck.²⁸

Huruvida borgenär, som icke framställt yrkande om kostnad redan i ansökningen, skall vara avskuren från att senare i lagsökningsmålet göra framställning därom — t. ex. i påminneskrift eller i särskild inlaga, innan målet avgjorts — kan måhända synas något tveksamt. Tillämpning av den förut behandlade bestämmelsen i RB 18: 14 och orden där »innan handläggningen avslutas» torde närmast leda till att borgenären icke skall vara betagen denna rätt. Övervägande sakliga skäl talar ock för dylik tillämpning. Frågan skall dock, i anseende till den begränsning, som enligt vad inledningsvis framhållits har valts för undersökningen, icke diskuteras närmare.²⁹

I förevarande sammanhang är det tillräckligt att konstatera, att avsaknad i *ansökningen* av kostnadsyrkande eller av specificerat sådant yrkande³⁰ icke utgör anledning för domstolen att vare sig avvisa ansökningen eller av borgenären inhämta kompletterande uppgift.

Mellan den formella granskning som nu behandlats och domstolens prövning i övrigt av föreliggande ansökan finnes ej någon skarp gräns. Domstolen skall pröva ansökningen beträffande olika frågor ur en och samma synpunkt, nämligen den, huruvida hinder möter för ansökningens upptagande. Andra spörsmål än de här behandlade kunde därför ha behandlats redan i detta avsnitt. Detta gäller, utom uppgifter av betydelse för forumfrågan, t. ex. den av det förut redovisade fallet SkH 24 belysta frågan om saklegitimation i lagsökningsmålet. Uppdelning av spörsmålen på skilda avsnitt är närmast en fråga om disposition och framställningsteknik. Det har syntts lämpligare att behandla de nämnda spörsmålen senare. Därvid behandlas forumfrågan separat och frågan om saklegitimation i samband med process- och partsbehörighet.

²⁷ PM angående vissa av JK gjorda iakttagelser vid inspektioner av de allmänna domstolarna åren 1955—1961 s. 13.

²⁸ JO 1951 s. 222 ff. Jfr SvJT 1958 rf s. 46 och 1951 s. 339.

²⁹ I SveaH 30 framställde borgenären kostnadsyrkande först sedan gäldenären med anledning av borgenärens återkallelse i förklaring yrkat kostnader för egen del; borgenären återkallade sin återkallelse, bestred gäldenärens kostnadsyrkande och yrkade kostnader för egen del. Yrkandet prövades av URn.

³⁰ Jfr situationen i det av JO behandlade fallet i JO 1951 s. 222 ff.

KAP. IV

PRÖVNING AV FRÅGOR ANGÅENDE NÅGRA ALLMÄNNA PROCESSFÖRUTSÄTTNINGAR

FORUMFRÅGOR

Lagsökningsmål skall upptagas vid den domstol, som är laga forum i tvistemål. Detta framgår av LL 31 § första punkten: »Om laga domstol i mål om lagsökning eller betalningsföreläggande gälle vad för tvistemål är stadgat.» PLBs förslag till LL innehöll en forumbestämmelse upptagande allenast denna hänvisning till RBs bestämmelser.¹ PLB utgick emellertid, enligt vad som framgår av motivuttalanden,² från att rätten, liksom tidigare var förhållandet, borde självant pröva sin behörighet. LR, som var av samma uppfattning i fråga om rättens behörighetsprövning, erinrade emellertid mot den av PLB föreslagna forumbestämmelsen,³ att den kunde föranleda missförstånd. Enligt RB 10: 18 är nämligen domstolens prövning av behörighet i vissa fall beroende av invändning från svaranden. Då i lagsökningsmål, liksom i mål om betalningsföreläggande, domstolen däremot alltid skall pröva sin behörighet, krävdes en uttrycklig bestämmelse härom. Sådan bestämmelse tillades forumregeln på denna LR:s hemställan.

Rättens nämnda officialprövning är i ett hänseende begränsad. Enligt LL 31 § andra punkten skall borgenärens uppgifter om de omständigheter, som betingar rättens behörighet, tagas för god, om anledning ej förekommer att den är oriktig. Även denna bestämmelse tillades på hemställan av LR.⁴ Bestämmelsen fanns erforderlig till förekommande av att domstolen i varje mål skulle behöva kräva bevisning om de förhållanden, som betingar dess behörighet. En liknande bevispresumtion till förmån för kändan gäller enligt RB 10: 18.

Som följd av presumtionen begränsas underlaget för rättens prövning till väsentligen de uppgifter borgenären inför genom sin ansökan och därvid fogad avskrift av fordringsbevis. Borgenären är skyldig att i ansökningen lämna uppgifter av betydelse för bedöm-

¹ SOU 1944:9 s. 20.

² SOU 1944:10 s. 122.

³ NJA II 1947 s. 140.

⁴ NJA II 1947 s. 141.

ningen av rättens behörighet. Enligt LL 2 § skall nämligen borgenären uppgiva gäldenärens hemvist; om behörigheten ej framgår av vad eljest anföres, skall borgenären även angiva de omständigheter, som betingar rättens behörighet.

En tillämpning av presumtionsregeln i LL 31 § förutsätter å andra sidan, att borgenären lämnat sådana uppgifter, som nu beskrivits. Saknar ansökningen helt uppgifter erforderliga för rättens prövning, föreligger avvísingsanledning. Det förefaller dock vara motiverat, att — såsom sker i tillämpningen — *borgenären* gives tillfälle att i angivet hänseende komplettera ansökningen.

Innehåller ansökningen däremot uppgift av betydelse för behörighetsfrågan, blir som följd av LL behandlingen olika, beroende på dels om uppgiften, bedömd i och för sig, ger vid handen, att behörighet föreligger eller saknas, och dels om anledning finnes att ifrågasätta den lämnade uppgiftens riktighet.

Tyder den lämnade uppgiften i och för sig på behörighet — borgenären söker t. ex. gäldenären personligen och uppger som hemvist ort belägen inom domskretsen — och saknas anledning att ifrågasätta denna uppgifts riktighet, upptages ansökningen.

Förekommer i det nämnda fallet däremot anledning att ifrågasätta riktigheten av behörighetsuppgiften, gäller däremot ej presumptionen. Hinder för upptagande möter då strängt taget. Det kan emellertid synas tveksamt, om rätten då bör avvisa ansökningen omedelbart. Det skäl LR anfört för presumtionsregeln — att bevis ej skulle behöva krävas i varje särskilt fall — kan möjligen anföras som stöd för att domstolen i stället bör avfordra *borgenären* bevisning angående förhållande, som betingar rättens behörighet. Betingas rättens behörighet av gäldenärens hemvist och är det riktigheten av borgenärens uppgift härom som ifrågasättes, kan å andra sidan LL 4 § anföras som stöd för att ansökningen trots ovissheten skall upptagas. I första stycket andra punkten av sistnämnda lagrum stadgas nämligen, att rättens föreläggande å gäldenären att svara, sedan ansökningen upptagits, skall innehålla anmaning till gäldenären att hos rätten anmäla hemvist och postadress, *såvida tillförlitlig uppgift härom icke föreligger*. Ansökningen förutsättes sålunda kunna upptagas, ehuru tillförlitlig uppgift av betydelse för rättens behörighet ej lämnats. Det synes dock vanskligt att därav draga slutsatsen, att rätten skulle äga upptaga ansökningen, när behörigheten helt är betingad av den icke tillförlitliga hemvistuppgiften. Även i nu behandlade fall synes det riktiga vara, att avfordra borgenären erforderlig bevisning om be-

hörighet, innan ansökningen utställes till kommunikation med gäldenären.

Om de uppgifter borgenären lämnat däremot antyder annan domstol som behörig — som exempel kan anföras, att ansökan å gäldenär med uppgivet hemvist inom stad med rådhusrätt inlämnas till domsagokansli i staden — finnes ej anledning för den domstol, som mottager ansökningen, att infordra bevisning från borgenären, om den lämnade behörighetsuppgiften förefaller riktig. I sådant fall föreligger avvisningsanledning. Ett alternativ härtill är, att ansökningen med borgenärens medgivande överlämnas till den behöriga domstolen. Mot detta tillvägagångssätt, som närmast får ses som en serviceåtgärd, synes någon erinran svårigen kunna riktas.

Har slutligen ansökningen ingivits till domstol, som enligt de lämnade uppgifterna ej är behörig, men finner rätten anledning att ifrågasätta behörighetsuppgiftens riktighet, gäller ej heller presumptionen till borgenärens förmån. Anledning till avvisning finnes även i sådant fall. Om det emellertid därjämte finnes skäl antaga, att ytterligare utredning kan giva vid handen, att den mottagande domstolen är behörig, framstår dock omedelbar avvisning som en alltför formell åtgärd.⁵ Riktigare synes vara, att domstolen då upplyser borgenären om föreliggande oklarhet och bereder denne tillfälle att styrka behörigheten. I andra fall — t. ex. då det för domstolen på grund av kännedom från andra mål, vari gäldenären varit part, är känt, att gäldenären avflyttat till ort utanför domskretsen och därför har anledning antaga, att gäldenären även har sitt hemvist där — är skälen till omedelbar avvisning ofta större. Borgenären torde emellertid mestadels, sedan han upplysts om föreliggande handläggningshinder, antingen återtaga ansökningen eller medgiva, att den sändes till behörig domstol.

SKILJEKLAUSUL

Såsom en särskild fråga om behörighet brukar anses den, huruvida tvist enligt avtal skall prövas av skiljemän.⁶

Följer av regeln i LL 31 §, att rätten skall själmant pröva sin be-

⁵ Som exempel må anföras det under saklegitimation behandlade fallet GötaH 7, där ansökningen ingavs till domstol, som var behörig i mål mot det dödsbo, vari den såsom gäldenär angivna parten var delägare, men obehörig i mål mot delägaren.

⁶ Gärde s. 98.

hörighet, jämväl att domstolen skall självmant beakta skiljeklausul som rättegångshinder?

I vanlig tvistemålsprocess har skiljeavtal processhinderande verkan, men enligt stadgad praxis⁷ är i sådan rättegång hindret av dispositiv art.⁸ Domstolen skall sålunda avvisa käromålet först sedan svaranden åberopat skiljeavtalet.

Publicerad och opublicerad praxis giver flera exempel på att samma krav på invändning sedan länge uppehållits även i lagsökningsmål. Detta gäller fallen SvJT 1922 rf s. 8, 1928 rf s. 4, 1954 rf s. 26 och 1958 rf s. 88.⁹ Av opublicerade fall må nämnas VSH 8.

Det senast publicerade avgörandet är följande.

SvJT 1967 rf s. 58. Under åberopande av arrendekontrakt innehållande klausul, att tvist om tolkning eller tillämpning av kontraktet skulle hänskjutas till avgörande av skiljemän enligt lag, yrkade S i lagsökningsmål att utfå förfallna arrendebelopp. Utan att ha delgivit ansökningsen med gäldenären avvisade URn ansökningsen under hänvisning till att kontraktet innehöll skiljeklausul. HovRn, som ej lämnade gäldenären tillfälle att förklara sig, undanröjde beslutet och återförvisade målet, under motivering, att URn icke ägt självmant pröva frågan, huruvida avtalsparternas mellanhavande omfattades av skiljeklausulen.

Redan det införda skiljeavtalet utgör sålunda icke processhinder i lagsökningsmål. Det kräves därutöver, liksom i tvistemål, att avtalet åberopas.¹⁰ Den aktivitet, som utöver införandet av avtalet kräves för beaktande, och de frågor som sammanhänger därmed skall behandlas i nästa huvudavdelning.

SAKLEGITIMATION, RÄTTSHANDLINGSFÖRMÅGA, PROCESSBEHÖRIGHET

Framställningen skall här inledas med några begreppsbestämningar.

Inom civilrätten begagnas termerna *rättssubjektivitet* eller *rättskapacitet* om förmågan att vara bärare av rättigheter och skyldig-

⁷ Se t. ex. rättsfallen NJA 1920 s. 375 och 1929 s. 73.

⁸ Bolding, Skiljedom s. 60 not 1, Ekelöf, II s. 16.

⁹ Jfr även SvJT 1933 rf s. 69, där kravet på invändning kom till uttryck indirekt. Jfr vidare SvJT 1925 rf s. 28 och SvJT 1959 rf s. 27, i vilket sistnämnda fall skiljeklausul ej åberopades.

¹⁰ Ekelöf säger, Ekelöf II s. 16, att det rättsfaktum, som skall föranleda käromålets avvisande, strängt taget består av »processhindret jämte svarandens åberopande av detsamma».

heter,¹¹ och termerna *rättshandlingsförmåga* (rättslig handlingsförmåga) eller *handlingskapacitet* om behörighet för fysisk person att själv ombestyrja sina rättsliga angelägenheter.¹² Rättssubjektivitet tillkommer alla fysiska personer (FB 3: 1 st. 2) och sådana organisationer¹³ eller, med Ekelöfs uttryckssätt,¹⁴ samfälligheter, som på grund av lag eller erkännande i praxis kan förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter. Organisationerna är *juridiska personer*. Det kommer ej i fråga att här gå närmare in på vilka organisationer eller samfälligheter, som har dylik personlighet, än mindre att analysera begreppet juridisk person. Fysisk persons rättsliga handlingsförmåga kan vara utesluten eller begränsad enligt civilrättsliga regler.

Inom processrätten begagnas termen *partsbehörighet* om förmågan att vara part i rättegång.¹⁵ Partsbehörighet sammanfaller med rättssubjektivitet och tillkommer således varje fysisk person (RB 11: 1) samt juridiska personer i enlighet med vad som enligt lag eller rättspraxis gäller för sådana organisationers rättssubjektivitet.¹⁶ Partsbehörighet för juridisk person regleras i RB 11: 2.

I processrätten begagnas vidare termen *processbehörighet*. Därmed menas behörigheten att själv eller genom befullmäktigat ombud vara verksam i process.¹⁷ För processoberörig part föres talan av partens ställföreträdare. Mellan rättshandlingsförmåga och processbehörighet råder korrespondens;¹⁸ såvitt nu närmast är av intresse, nämligen i *förmögenhetsrättsliga* mål, råder *full* korrespondens i detta hänseende.¹⁹

Termen *saklegitimation*²⁰ användes i doktrinen som beteckning för talerätt i betydelsen *behörighet att vara parter i rättegång rörande den ifrågavarande saken*.

Genom lagsökningsansökningen och denna åtföljande fordringshandling *inför* den, som gör framställning om lagsökning, vanligen ett flertal uppgifter om såväl parterna i det återopade mellanhavan-

¹¹ Gärde s. 102.

¹² Malmström, Civilrätt, s. 37, jfr Gärde s. 102.

¹³ Gärde s. 106.

¹⁴ Ekelöf II, s. 52.

¹⁵ Gärde s. 12, jfr Ekelöf II s. 51.

¹⁶ Ekelöf II s. 52.

¹⁷ Ekelöf II s. 53.

¹⁸ Ekelöf II s. 54.

¹⁹ Ekelöf II s. 54 f.

²⁰ Welamson, Domvillobesvär, s. 109 not 2, Hassler, Svensk civilprocessrätt s. 92 f, 128, jfr Ekelöf II s. 62.

det som parterna i processen. Skall domstolen vid den inledande prövningen *ex officio* pröva parternas saklegitimation, deras rättshandlingsförmåga och deras processbehörighet?

Ehuru frågorna, som den nyss gjorda bestämningen visar, avser olika saker, förefaller det lämpligt att behandla dem i ett sammanhang. Det antydda förhållandet, att korrespondens råder mellan fysisk persons rättshandlingsförmåga och dennes processbehörighet ävensom iakttagelsen, att tillämpningen ofta uppvisar fall, där de olika frågorna går in i varandra, är omständigheter som gör detta behandlingsätt särskilt motiverat.

Frågan om *saklegitimation* i lagsökningsmål aktualiseras därav, att processparterna i LL anges som borgenär och gäldenär. Den som anställer lagsökningen skall vara borgenär och den som »må lagsökas» skall vara gäldenär. Men ställningen av borgenär och gäldenär följer ej av processen, däremot av ett bakomliggande förhållande, bestämt av civilrättsliga regler.

LL 1—3 §§ utsäger ej efter ordalagen men torde förutsätta, att handling, varå fordringen grundas, innefattar bevis om fordran för just den lagsökande borgenären.²¹ Rätten skall sålunda vägra upptaga ansökningen om åberopad handling visar annan än denne såsom berättigad till betalningsprestationen.

Mera direkt utsäges i LL 1 §, att gäldenären må lagsökas. Detta kan uppenbarligen ej betyda annat, än att talan endast får riktas mot den, som i det med fordringsbevis styrkta mellanhavandet är gäldenär.

Om åberopad fordringshandling sålunda icke visar samma parter som parterna enligt ansökningen, skall domstolen vägra upptaga ansökningen. Härvid har domstolen naturligtvis att beakta vad som på grund av civilrättsliga regler gäller rörande legitimationen såsom borgenär för olika särskilda fordringsbevis.

Några opublicerade fall, GötaH 6 och 7, är av intresse i detta sammanhang.

GötaH 6. Under åberopande av en med namnet "Ernst W" undertecknad ordersedel å bokverk yrkade H förpliktande för Ernst W:s hustru, Ester W, att till H utgiva köpeskillingen. Vid ansökningen var fogad en till H:s förslag ställd skrivelse från vederbörande landsfiskal, däri upplystes, att vid verkställd utredning framkommit, att Ester skrivit Ernsts namn på ordersedeln. URn fann ordersedeln icke innefatta bevis om fordran hos Ester och avvisade ansökningen. HovRn fastställde beslutet.

²¹ Samma mening har för äldre rätts del hävdats av Trygger, Kommentar I s. 39, Kommentar II s. 42, och Herslow, Utsökningslagen, s. 15.

GötaH 7. På grund av en utav Tage S undertecknad ordersedel ansökte H om åläggande för Ingeborg S med uppgiven närmare adress, i Ingeborgs egenskap av delägare i dödsboet efter Tage, att utgiva visst belopp. Ansökningen gjordes vid UR som var rätt forum i mål mot dödsboet men ej mot Ingeborg. Vid ansökningen fogade H besannat utdrag av bouppteckning efter Tage. Detta visade, att Tage som dödsbodelägare efterlämnat Ingeborg och ett underårigt barn. URn yttrade i avvísingsbeslut, att enär URn icke på grund av vad i ansökningen anförts angående gäldenärens hemvist vore behörig att upptaga ansökningen till prövning och annan grund för URns behörighet icke angivits ansökningen bleve jämlikt 2 § lagsökningslagen avvísad. HovRn, som beredde dödsboet efter Tage tillfälle att inkomma med förklaring, yttrade: Av lagsökningshandlingarna i förening med vad H i HovRn uppgivit framgår, att H med ansökningen avsett att av dödsboet utfå det yrkade beloppet. Vid sådant förhållande är URn behörig att upptaga målet. HovRn återförvisade därefter målet.

Båda dessa mål angår egentligen saklegitimation. Frågorna kan ställas så: Äger borgenären på grund av handlingar utfärdade av Ernst resp. Tage söka Ester resp. Ingeborg? Så har emellertid frågan tydligt icke ställts av domstolarna. I fallet *GötaH 7* har i stället forumfrågan skjutits fram. I fallet *GötaH 6* använder URn en dubbeltydig formulering, när där säges, att ordersedeln icke innefattar bevis om fordran hos Ester. Motiveringen kan förklaras av att URn tagit i betraktande även den av borgenären åberopade skriften från landsfiskalen och funnit, antingen att denna icke utgjorde erforderlig utredning till stöd för borgenärens påstående, att Ester skrivit under ordersedeln eller ock att sådan bevisning ej var tillåten såsom ersättning för fordringsbeviset i det hänseende varom var fråga. Med den senare uppfattningen kan domstolen med andra ord ha menat, att fordringsbeviset skall vara det exklusiva bevismedlet för att gäldenären åtagit sig betalningsförpliktelsen, att handlingen skall i detta hänseende med nödvändighet innefatta bevis om fordran. Den sistnämnda förklaringen synes vara mest förenlig med motiveringen. Saken torde kunna ses även på följande sätt: Ernsts namn finnes på handlingen. Ernst framstår således däri som gäldenär. Även om det i målet införts ett faktum, som kan giva rätten anledning antaga att det i själva verket är Ester som åtagit sig betalningsförpliktelse, har rätten ej att i lagsökningsmål mot annan än Ernst företaga prövning av denna fråga. Sådant prövning kan nämligen, beroende på omständigheterna, tänkas utfalla olika och Ernst får ju ej tillfälle att yttra sig. Domstolen skulle äga helt bortse från borgenärens försök att visa att

annan är betalningsskyldig än den, vars namn står på handlingen, och endast behöva konstatera att annan än Ernst sökts som processpart. Rätten skulle i sådant fall icke i annat hänseende pröva, om handlingen innefattar bevis om fordran.

Även fallet GötaH 7 kan ses ur synpunkten av bristande saklegitimation. Här rådde ej tvekan om att den, vars namn fanns på den åberopade fordringshandling, verkligen skrivit under handlingen. Det rådde ej heller tvekan om mot vem talan skulle ha riktats, nämligen mot dödsboet efter Tage. När talan i stället riktades mot Ingeborg, vände sig följaktligen borgenären mot part, som ej ägde föra talan rörande saken. Avvisning på grund av bristande saklegitimation synes därför ha varit möjlig och riktig. I detta fall torde dock anledning ha funnits för URn att — i stället för att omedelbart meddela avvisningsbeslut — hos borgenären efterhöra, om avsikten ej var att söka dödsboet i stället för Ingeborg. Anledningen var dels att ansökningen gjordes hos den domstol, som var behörig domstol i mål mot dödsboet men ej i mål mot Ingeborg, dels att Ingeborg söktes i egenskap av dödsbodelägare dels ock att bouppteckningen bifogades. Omedelbar avvisning, antingen på grund av brist i saklegitimationen eller på grund av hänvändelse till fel forum, kunde därför förefalla alltför formell vid det förhållandet, att införda uppgifter tydligt gav vid handen, att talan på grund av mellanhavandet, därest den riktats mot dödsboet, hade varit ställd till rätt forum. HovRn, vars avgörande delvis förklaras av att rättelse av partsställningen tydligen ansågs kunna ske först i HovRn,²² kan tänkas ha låtit skäl som de anförda ha varit bestämmande.

Har domstolen att beakta saklegitimationen i enlighet med vad här gjorts gällande, har som ovan sagts domstolen uppenbarligen också att beakta de förändringar av parter i det bakomliggande mellanhavandet, som kan ha inträffat efter det att fordringshandling upprättades. Härvid har domstolen att taga hänsyn till de civilrättsliga regler, som gäller för överlåtelse av fordran på grund av fordringsbevis av olika slag.

Betyder nu detta, att domstolen, när borgenären grundar sin fordran på icke-löpande fordringshandling, skall ej blott pröva att överlåtelse vederbörligen skett utan jämväl pröva överlåtelse, d. v. s.

²² En uppfattning, vars riktighet torde kunna ifrågasättas, jfr SvJT 1967 rf s. 57.

att överlåtelse gjorts av part med erforderlig rättshandlingsförmåga och av rätt ställföreträdare för part?

Trygger uttalade,²³ att där skuldebrev eller fordringsbevis är ställt på viss annan person (än borgenären i målet), måste det å handlingen eller annat papper vara tecknad *behörig överlåtelse* på den lagsökande eller ock genom annan särskilt upprättad handling ådagaläggas, att denne blivit innehavare av den på fordringsbeviset grundade fordringen. Detta uttalande tyder närmast på, att överlåtelsen skall prövas även i nyss angivet hänseende.

I det tidigare behandlade fallet SkH 24²⁴ har HovRn ansett URn ej ha skyldighet till så långtgående officialprövning. Som framgår av redovisningen för fallet ansåg HovRn, att URn icke ägt utan invändning företaga prövning om överlåtelse skett i behörig ordning. HovRn antecknade nämligen, att säljarens rättigheter på grund av kontraktet enligt sammanhängande skriftliga överlåtelser övergått å bolaget K och synes därmed ha ansett, att erforderlig och tillräcklig utredning angående saklegitimationen förebragts. Huruvida överlåtelse tecknats av behöriga företrädare har med denna bedömning tydligen uppfattats, icke som en fråga om processförutsättningarna utan om behörighet att företräda huvudmannen, bolaget, vid rätts handlingen och därmed som en fråga om den bakomliggande rätts handlingens giltighet.

Med detta fall bör jämföras följande.

SvJT 1954 rf s. 26. Bolaget O yrkade förpliktande för en namngiven byggnadsförening i Ö att till bolaget erlægga betalning för varor, som påstods levererade. Bolaget åberopade två ordersedlar, enligt vilka "folketshusföreningen" i Ö köpt varorna. Ordersedlarna var för köparen underskrivna av fyra personer. URn förelade bolagets ombud att visa, att ordersedlarna innefattade bevis om fordran mot den lagsökta föreningen och hänvisade till att ordersedlarna undertecknats av fyra personer, vilka icke, såvitt visats, var firmatecknare för den lagsökta föreningen, samt att det ej heller visats, att "folketshusföreningen" i Ö var identisk med den lagsökta föreningen. Bolaget efterkom ej föreläggandet. URn avvisade därefter bolagets ansökan, enär den av borgenären åberopade handlingen icke befanns innefatta bevis om fordran. Bolaget anförde besvär. URns motivering för avvisningen kan tänkas ha uppfattats av bolaget såsom om hinder för upp tagande förelåg därför att ordersedlarna icke ansågs vara fordringsbevis.

²³ Trygger, Kommentar I s. 39, Kommentar II s. 42.

²⁴ Se ovan s. 74.

Bolaget anförde nämligen i besvären, att ordersedlarna utgjorde skriftliga fordringsbevis. Byggnadsföreningen vitsordade i avgiven förklaring, att föreningen genom ordersedlarna av bolaget köpt varorna. Föreningen bestred emellertid ansökningen under återopande av skiljeklausul. HovRn fann de återopade handlingarna innefatta bevis om fordran och konstaterade, att med den i ordersedlarna angivna köparen på grund av vad som förekommit i HovRn avsetts byggnadsföreningen. HovRn fortsatte: "En ansökan om lagsökning kan lagligen icke lämnas utan saklig prövning endast därför att det fordringsbevis, varå lagsökningen grundar sig, för gäldenären undertecknats av ställföreträdare eller ombud, vars behörighet icke visats. Vad URn anført såsom skäl för sitt . . . meddelade föreläggande och för det överklagade beslutet har följaktligen icke utgjort laga hinder för att upptaga bolagets ansökan till prövning." På grund av gäldenärens invändning om skiljeklausul fastställde HovRn emellertid det överklagade beslutet.

För URn var det oviss, dels huruvida »folketshusföreningen» var identisk med byggnadsföreningen och dels om de personer, som undertecknat ordersedlarna, var firmatecknare. URn ansåg tydligen, att klarhet i båda dessa hänseenden fordrades för att ansökningen skulle kunna upptagas. Härpå tyder föreläggandet och avvsningsmotiveringen. För HovRn har »identitetsfrågan» lösts genom byggnadsföreningens vitordande. Detta har även haft betydelse därigenom, att det gjort bevisning om de fyra personernas behörighet att företräda föreningen obehövligen. Angående URns prövning av sistnämnda behörighet innehåller HovRns motivering ett klart uttalande. URn har icke ägt självmant pröva densamma. Innebär HovRns motivering, att URn ej heller skulle ha självmant prövat identitetsfrågan? Hur skulle situationen ha bedömts, om endast identiteten varit oviss, om anledning således ej funnits att efterhöra behörigheten som firmatecknare? HovRns motivering lämnar ej svar på denna fråga.

I sådant läge vill det synas som om redan det förhållandet, att lagen anger parterna som borgenär och gäldenär är tillräcklig anledning för domstolen att företaga prövning ex officio på grundval redan av de införda uppgifterna. Finner rätten därvid identitet ej föreligga, bör ansökningen kunna avvisas på grund av brist i saklegitimation. Den genom fallet även aktualiserade frågan, huruvida domstolen vid ovisshet skall avvisa omedelbart eller, såsom skedde, lämna borgenären tillfälle att komplettera torde bero på omständigheterna²⁵ och kan ej besvaras entydigt. Frågan skall ej dryftas närmare.

²⁵ Jfr diskussionen ovan kring fallet GötaH 7.

Frågan, huruvida de som tecknat firma varit behöriga därtill, är däremot, liksom i fallet SkH 24, ett spörsmål om behörighet att företräda avtalspart vid rättshandlingen. I detta fall utsade HovRn ej — såsom HovRn i fallet SkH 24 — att frågan därom skulle prövas först efter invändning; HovRn uttalade blott, att ansökningen icke bort lämnas utan saklig prövning; men meningen är tydligen densamma. Behörigheten borde icke ha prövats av URn själmant utan först efter invändning av gäldenären. HovRns bedömning synes sålunda överensstämma med HovRns i SkH 24. Den kan däremot icke helt förenas med den uppfattning, för vilken Trygger i sitt förut återgivna uttalande gav uttryck.

Domstolen har sålunda — enligt vad undersökningen torde ha visat — att såsom processföresättning pröva huruvida parterna i lagsökningsprocessen har saklegitimation såsom borgenär och gäldenär i det påstådda mellanhavandet; därvid har domstolen att undersöka, att — om partsbyte skett — detta, där så kräves enligt civilrättsliga regler, framgår av fordringshandlingen eller av andra ansökningen åtföljande handlingar. Däremot har enligt avgöranden från praxis domstolen ej att i denna ordning pröva behörigheten att företräda part i åberopat bakomliggande mellanhavande.

Av den sistnämnda begränsningen i officialprövningen följer, att domstolen ej heller skall infordra kompletterande utredning om behörigheten att företaga rättshandling i sagda mellanhavande. Huruvida domstolen vid konstaterad brist i saklegitimationen bör, innan avvisning sker, lämna sökanden tillfälle till komplettering, kan näppligen besvaras entydigt. Där omständigheterna, såsom i fallet GötaH 7, talar för att part blivit felaktigt upptagen i *ansökningen*, synes komplettering i vissa fall kunna övervägas. När omständigheterna däremot, såsom i fallen SvJT 1954 rf s. 26 och GötaH 6, tyder på att part är oriktigt angiven i *fordringshandlingen* framstår däremot åtgärd av rätten för komplettering som en omotiverad processuell hjälp åt borgenären och bör därför underlåtas.

Frågan, huruvida domstolen skall undersöka behörigheten för den, som företräder part i det mellanhavande, som åberopas i målet, har nära samband med det spörsmål, som härefter skall behandlas, nämligen om domstolen skall ex officio beakta sådan i målet införd uppgift, som ger anledning antaga, att parten ej haft erforderlig *rättslig handlingsförmåga*. Behandlingen härav skall ske i anslutning till ett av JO 1944 uppmärksammat fall och två avgöranden av HovR, nämligen SkH 5 och SvJT 1963 rf s. 74.

I det av JO uppmärksammade fallet var omständigheterna följande:

JO 1944 s. 152 ff. S anhöll om lagsökning å N, förmyndare för B, under återopande av ett avbetalningskontrakt, varigenom B, som när kontraktet tecknades nyss fyllt 18 år, köpt en kappa för 87 kronor. Ansökningen avsåg återstående ogulden köpeskilling å 15 kronor. Efter redogörelse för innehållet i LL 1, 3 och 4 §§ uttalade JO bl. a.: En huvudförutsättning (för upptagande av en begäran om lagsökning) måste givetvis vara, att handlingen är utfärdad av rättshandlingskapabel person. Är det tydligt, att handlingens utfärdare icke är i det ifrågavarande hänseendet rättshandlingskapabel, kan handling icke anses utgöra bevis om fordran, och den därpå grundade lagsökningens ansökningen bör följaktligen icke upptagas till behandling. — Beträffande det aktuella fallet framhöll JO i fortsättningen, att det torde vara uppenbart, att — ehuru B fyllt 16 år och därför lagligen ägt förfoga över medel som hon förvärvat genom eget arbete — hon icke med laga verkan skulle kunna åsamka sig gäld. Avbetalningskontraktet kunde därför icke anses innefatta bevis om fordran.

Omständigheterna i hovrättsfallen var dessa.

SkH 5. Lagsökningen avsåg fordran på grund av beställningssedel. Ansökningen upptogs. Sedan gäldenären i svar invänt, att han vid undertecknandet av beställningssedeln var omyndig, avvisade URn ansökningen under motivering, att beställningssedeln, enär gäldenären var omyndig (underårig) vid undertecknandet av densamma, icke utgjorde bevis om fordran mot gäldenären. HovRn undanröjde URns beslut och uttalade, att den av gäldenären mot kravet gjorda invändningen var sådan som avses i LL 12 § första st. och att URn därför ej bort avvisa ansökningen utan upptaga den till vidare prövning.

SvJT 1963 rf s. 74. B ansökte om lagsökning å H och återopade en handling, enligt vilken H tecknat abonnemang å varor. Av handlingen framgick att H, när abonnemanget tecknades, ännu ej fyllt 21 år. I ansökningen uppgav sökanden, att H gjort en första inbetalning vid tidpunkt sedan hon fyllt 21 år och att varor enligt anmälningsblanketten levererats till henne. Sedan URn i skrivelse till B anmärkt, att H var omyndig, när abonnemanget tecknades, framhöll B i skrift till URn, att H, eftersom hon gjort inbetalning till B sedan hon uppnått myndig ålder, godkänt avtalet. URn uttalade därefter i beslut: Enär H vid utfärdandet av den återopade fordringshandlingens var omyndig och det ej visats, att hon, sedan hon uppnått myndig ålder, godkänt förbindelsen, finner URn ansökningen icke kunna upptagas till prövning och avvisar på grund härav densamma. HovRn upphävde beslutet och visade målet åter till URn för erforderlig behandling under motivering, att URn ”icke ägt självmant pröva frågan, huruvida betalningsutfästelsen numera är bindande för H eller icke”.

I det av JO granskade fallet ävensom i fallet SvJT 1963 rf s. 74 framgick den omständighet, på grund av vilken bristande rättshandlingsförmåga kunde antagas, redan av den åberopade fordringshandlingen. Uppgiften om gäldenärens underårighet framkom däremot i fallet SkH 5 först genom gäldenärens svar. Detta är därför ej av samma omedelbara betydelse för den nu behandlade frågan som de båda andra fallen men är likväl av intresse på grund av URns behandling och HovRns uttalanden. Att HovRn förklarade invändningen vara sådan, som avses i LL 12 §, *behöver nämligen icke innebära*, att HovRn, även i den situation, att åldersuppgiften lämnats redan i ansökningen, skulle ha ansett att ansökningen ej bort avvisas. Motiveringen för avgörandet är med andra ord icke oförenlig med antagandet, att HovRn väl ansett uppgift om underårighet tillräcklig för avvisning, därför att fordringshandling med sådan uppgift icke kunde anses innefatta bevis om fordran — således samma uppfattning som JO:s i förstnämnda fallet — men att, sedan ansökningen upptagits jämlikt LL 4 §, ansökningen ej längre borde avvisas utan invändningen bedömas enbart såsom materiell invändning jämlikt LL 12 §. HovRn har emellertid ej haft anledning att uttala sig om underårighetens betydelse, därest omständigheten blivit känd redan innan ansökningen prövades jämlikt LL 3 §. Fallet ger därför ej någon säker ledning för bedömning av HovRns uppfattning om rättens prövningsskyldighet i detta hänseende enligt lagrummet.

Göta HovR torde däremot i referatfallet ha ansett, att ansökningen bort upptagas, oavsett uppgiften om underårighet. Att märka är i detta fall, att borgenären redan genom ansökningen infört andra uppgifter av betydelse för betalningsutfästelsens giltighet än uppgiften om gäldenärens ålder, och att borgenären senare *åberopat* sådan uppgift såsom rättsfaktum, nämligen avbetalningen. Denna skulle enligt borgenären innebära, att gäldenären godkänt kravet.²⁶ Borgenären har sålunda i detta fall gentemot den av honom i målet införda uppgiften om åldern, vilken bedömd i och för sig kunde föranleda antagande om obundenhet, infört och åberopat motfaktum med betydelse av civilrättsligt giltighetsfaktum. Med hänsyn härtill synes det ha funnits mindre anledning att avvisa ansökningen än om blott uppgiften angående underårigheten hade förelegat i målet. Det kunde alltså förhålla sig så, att gäldenären trots underårighet vid avtalstiden blivit bunden, och borgenären har gjort gällande att gäldenären blivit

²⁶ Walin, Föräldrabalken s. 191 f.

bunden. URn har prövat denna fråga. Enligt HovRn hade URn icke ägt utan invändning av gäldenären göra sådan prövning. Betyder detta, att URn icke heller ägt självmant beakta uppgiften om underårighet, därest annan uppgift av betydelse för frågan om civilrättslig bundenhet saknats? Härpå ger HovRns avgörande ej svar. HovRn har tagit fasta på den föreliggande situationen. Att HovRn ansett att ansökningen bort upptagas kan ha berott på, att HovRn, med hänsyn till de införda och åberopade omständigheterna *utöver* åldersuppgiften, ansett det *möjligt* att gäldenären kunde vara bunden men att frågan härom i varje fall icke borde prövas, innan gäldenären fått tillfälle att yttra sig. Ovisshet om bundenhet skulle sålunda ej vara tillräcklig anledning att avvisa ansökningen. Om HovRn bedömt saken på detta sätt, ger avgörandet likväl föga ledning för de situationer, då omständigheter utöver åldernuppgiften saknas. Även i sådana fall kan bundenhet vara *möjlig*. Frågan härom kan ej alltid avgöras med kännedom allenast om underårigheten. Det torde väl mestadels vara uteslutet. Tänkas kan dock situationer, då kännedom om åldern allena kan vara tillräcklig för att rätten skall finna civilrättslig bundenhet ej vara för handen.

I det av JO granskade fallet synes JO ha ansett situationen vara den sistnämnda. JO fann sålunda, att den 18-åriga flickan uppenbarligen icke ägt ikläda sig en kappsuld på 87 kronor och att avbetalningskontraktet därför icke kunde anses innefatta bevis om den kvarstående fordringen på 15 kronor. Bedömning av möjlighet till bundenhet har sålunda enligt JO kunnat ske redan på grundval av de införda uppgifterna om flickans ålder och skulden. Härvid synes JO — ehuru ansökningen i fallet riktats mot flickans förmyndare — ha bortsett från möjligheten av bundenhet på grund av förmyndarens samtycke.

Att rätten i enlighet med HovRns uttalande i fallet SvJT 1963 rf s. 74 ej äger pröva efterföljande godkännande synes sålunda icke innebära, att rätten har att bortse från *möjligheten* därav eller av annan omständighet som kan utgöra motfaktum mot infört faktum. Kan sådan möjlighet antagas, synes ansökningen icke böra avvisas blott på grundval av uppgift angående underårighet. Om möjligheten av motfaktum, däremot från början kan uteslutas torde ansökningen böra avvisas.²⁷ Står det från början klart, att rättshandlingen ej kan vara

²⁷ Boström-Linders, s. 20, uttalar i anslutning till rättsfallet: »Det är sålunda antagligt att domstolen icke självmant utan först efter en eventuell invändning av gäldenären har att ingå i prövning av denna fråga».

bindande, finnes ju ingen rimlig anledning att borgenären beredes tillgång till lagsökning. Är situationen denna, betyder det, att rätten funnit, att handlingen icke innefattar bevis om fordran.

Begagnas de tidigare i avhandlingen införda termerna åberopstvång och bevisvång kan URns krav på borgenären i utredningshänseende i fallet SvJT 1963 rf s. 74 sägas avse ej blott åberopstvång utan även bevisvång rörande civilrättslig giltighetsförutsättning, medan HovRns avgörande innebär, att borgenären, som följd av URns begränsade prövningsbefogenhet, ej har vare sig åberopstvång eller bevisvång i angivet hänseende.

Vad härefter gäller *processbehörigheten* råder som förut sagts i förmögenhetsrättsliga mål fullständig korrespondens mellan sådan behörighet och rättshandlingsförmåga, så naturligtvis även i lagsökningsmål. Behörigheten att uppträda som part i denna process beror sålunda av rättshandlingsförmågan i det till grund för lagsökningen liggande mellanhavandet. Är rättshandlingsförmågan *partiell* — såsom för underårig i fall angivna i FB 9: 3—5 — äger följaktligen den underårige begränsad behörighet att själv föra sin talan i motsvarande mån.²⁸ Detta är att beakta i de ej sällan förekommande situationer, då talan riktas mot *underårig gäldenär*. Den genom ansökningen införda åldersuppgiften är icke alltid tillräcklig anledning för rätten att avvisa ansökningen på grund av bristande processbehörighet. Rätten har att på samma sätt som beträffande den rättsliga handlingsförmågan göra en bedömning av jämväl andra föreliggande omständigheter och söka utröna om den underårige trots underårigheten kan ha ägt företaga bindande rättshandling. Kan rättshandlingsförmåga utslutas, skall ansökningen avvisas omedelbart på grund av bristande processbehörighet. Däremot skall ansökningen upptagas, om det står helt klart, att gäldenären är behörig trots underårigheten. Det kan t. ex. vara fallet, då den underårige med vederbörligt samtycke driver rörelse och den rättshandling som åberopas såsom grund för kravet i lagsökningsmålet synes falla inom området för rörelsen. (FB 9: 5).²⁹

Ofta nog ger dock bedömningen ej något bestämt svar i någondera riktningen. Skall domstolen då omedelbart avvisa ansökningen,
²⁸ Ekelöf II s. 54 f.

²⁹ Tag t. ex. det nu ej helt ovanliga fallet, att röststark yngling bildar s. k. popband för att uppbygga sina tonåriga beundrare och inköper dyrbara instrument och annan attiralj för framställning och förstärkning av oväsandet. Idkas »näringen» med förmyndares samtycke och har köpet skett för »rörelsen» kan ej ansökan om lagsökning för betalning av utrustningen avvisas på grund av brist i processbehörighet.

bereda borgenären möjlighet att komplettera den eller upptaga ansökningen?

Korrespondensen mellan rättshandlingsförmåga och processbehörighet lämnar ej för sådana fall erforderlig ledning vid bedömningen av processbehörigheten. I stället är den redan i tidigare sammanhang berörda, i lagsökningsmål analogt tillämpliga bestämmelsen i RB 11: 4 av betydelse. Enligt denna fordras ej bevis om att den, som i rättegång uppgives vara part, är behörig, med mindre rätten finner att bevis bör företes.

Redan åldersuppgiften torde i allmänhet vara tillräcklig anledning för domstolen att i de nu avsedda mellanfallen från borgenären infordra bevis enligt lagrummet. Att omedelbart avvisa ansökningen kan näppeligen vara riktigt i ovisshetsfallen. Ej heller bör i dessa fall domstolen upptaga ansökningen och låta den fortsatta handläggningen bero av hur gäldenären förhåller sig. Sådan behandling är ägnad att i många fall leda till rättsförlust för gäldenär, som saknat erforderlig rättshandlingsförmåga och ej har förmåga att bedöma de processuella möjligheter, som står honom till buds.

Att gäldenären var omyndig, då den av borgenären återopade rättshandlingen företogs, utgör naturligtvis ej hinder mot att talan riktas mot gäldenären, sedan denne blivit myndig. Sådan var situationen i fallet SvJT 1963 rf s. 74, där ansökningen gjordes sedan H fyllt 21 år.³⁰

Omvänt är processbehörighet icke beroende av vilken rättshandlingsförmåga parten ägde vid tiden för rättshandlingen. Detta belyses av följande fall.

SvJT 1946 rf s. 68. Enligt en den 1/12 1942 dagtecknad revers förband sig J att betala 25 000 kronor. J omyndigförklarades den 14/1 1943. I lagsökningsansökan, som inkom den 9/4 1945, sökte borgenären åläggande för J att erlægga oguldet belopp. Sedan J delgivits föreläggandet men underlåtit att svara, meddelades utslag. J:s förmyndare anförde besvär under framhållande, att lagsökningshandlingarna ej delgivits honom och att reversen tillkommit efter J:s omyndigförklaring men antedaterats. Borgenären medgav, att reversen tillkommit på annan tid än den dagtecknats men gjorde gällande, att detta föranletts av begäran av J. HovRn uttalade, att lagsökningshandlingarna ej delgivits med förmyndaren och att ansökningen därför ej bort upptagas till saklig prövning, samt undanröjde utslaget.

HovRn tog sålunda, trots att viss anledning fanns till antagande, att även rättshandlingen var ogiltig, fasta allenast på vad som fram-

³⁰ Ekelöf II s. 55 not 13.

kommit om den bristande processbehörigheten.

Att domstolen skall ex officio beakta den begränsning i processbehörigheten för konkursgäldenär, som följer av regler i KL, har framhållits i det föregående.³¹ Dessa frågor skall ej behandlas närmare.

RES JUDICATA

Skall rätten ex officio såsom hinder för lagsökningsansöknings upptagande beakta, att anspråk, som avses med ansöknings, blivit prövat och avgjort i annan ordning genom laga kraftvunnet avgörande?

I mål, där borgenären söker personlig betalningsförpliktelse, torde frågan mera sällan aktualiseras redan på ansökningsstadiet, med mindre tidigare avgörande meddelats av den domstol, som prövar lagsökningsansöknings. I mål vari ansökningsen går ut på fastställande av betalning ur fast egendom är möjligheten att beakta frågan större. Anteckning om sådant avgörande, vilket ju har utmättningsverkan enligt UL 77 a §, skall nämligen där göras i fastighetsboken (IntF 38 §). Tidigare avgörande med utmättningsverkan kan utläsas därur och vinna beaktande i nytt mål.³²

Res judicata behandlas enligt RB som absolut rättegångshinder och skall således iakttagas av rätten självmant.³³ (RB 17: 11 och 34: 1).

Det intresse, som rättskraftsinstitutet främst är avsett att tillgodose, nämligen att parter icke skall behöva räkna med att slutligt avgjord tvist när som helst rubbas, talar rimligen med samma styrka i lagsökningsmål som i andra mål och anledning saknas till annat än att res judicata beaktas av rätten självmant även i summarisk process. Den inledningsvis ställda frågan kan därför obetingat besvaras jakande.³⁴

Vilka avgöranden har rätten sålunda att beakta såsom rättegångshinder?

Tvekan kan ej råda därom, att domstols laga kraftvunna dom skall beaktas.

Redan när UL reglerade lagsökningsförfarandet, ansågs det vidare otvivelaktigt, att laga kraftvunnet avgörande av öex eller av HovR i exekutiv väg skulle iakttagas som rättegångshinder.³⁵ Detta bekräftas av fallet SvJT 1916 s. 399, i vilket res judicata beaktades efter in-

³¹ Se ovan s. 77.

³² Olivecrona i SvJT 1963 s. 127.

³³ Gärde s. 468.

³⁴ Olivecrona utgår ock härifrån, a. u. s. 127.

³⁵ Trygger, Kommentar I s. 64.

vändning framställd i HovRn. Omständigheterna, såvitt nu är av intresse, var följande.

SvJT 1916 s. 399. Sedan i lagsökningsmål intecknad fordran fastställts till betalning ur fast egendom samt förordnande meddelats om egendomens försäljning, förföll sistnämnda förordnande på grund av sökandens underlåtenhet att iakttaga i UL 86 § andra stycket föreskriven tid. Borgenären sökte därefter i ny ansökan, att det tidigare till betalning fastställda beloppet ånyo måtte fastställas till betalning. Öex biföll ansökningen men HovRn, där gäldenären gjort invändning om res judicata, undanröjde utslaget, i vad därigenom kapitalbelopp och ränta ånyo fastställts till betalning.

Att utslag i lagsökningsmål tillagts verkan av res judicata i senare förd tvistemålsprocess visar t. ex. NJA 1953 s. 439.³⁶ Lagsökningsutslag får då enahanda betydelse i nytt lagsökningsmål.

Belysande är följande fall.

GötaH 17. Enligt åberopad skuldsedel förband sig P att till S vid anfordran betala 10 000 kronor jämte fem procent årlig ränta därå tills full betalning skedde. I lagsökningsansökning yrkade S förpliktande för P att utgiva 10 000 kronor jämte fem procent ränta därå från den 15/11 1946 tills full betalning skedde. URn biföll ansökningen genom utslag. I ny ansökning yrkade S — under åberopande av reversens föreskrift om »årlig» ränta — förpliktande för P att utgiva fem procent årlig ränta från den 15/12 1946 tills betalning skedde. URn — vars beslut HovRn fastställde — fann parternas rättigheter och skyldigheter enligt skuldsedeln rättskraftigt avgjorda gentemot S genom utslaget och att S:s talan jämlikt RB 17:11 därför icke kunde ånyo upptagas till prövning.

Viss uppmärksamhet påkallar måhända sådana avgöranden, i vilka domstolen i lagsökningsmålet delvis bifallit framställt yrkande men ej uttryckligen avvisat eller till rättegång hänskjutit ansökningen i övrigt. Den icke bifallna delen av ansökningen avser då vanligen ränta, som yrkats för längre tid eller efter högre räntesats än domstolen utdömt. Några sådana avgöranden beröres i andra sammanhang. Som exempel må här endast nämnas fallen *SvJT 1958 rf s. 28* avseende dröjsmålsränta³⁷ samt *SveaH 9*. I det förra fann URn borgenären icke berättigad till sådan ränta och biföll »allenast på det sätt» ansökningen, att kapitalbelopp fastställdes i egendom.

I fallet *SveaH 9*, som visar en i många hänseenden märklig behandling, yrkade borgenären förpliktande för gäldenären att utgiva

³⁶ Olivecrona, Rätt och dom s. 304 f.

³⁷ Se s. 197, jfr 270.

39 000 kronor. Fordringen var icke förfallen till betalning men gäldenären medgav att betala 5 000 kronor. URn förpliktade gäldenären att utgiva medgivet belopp men yttrade sig ej över ansökningen i övrigt. I HovRn yrkade borgenären helt bifall till sin talan. HovRn fann ej skäl göra ändring i utslaget. HovRns avgörande i detta fall är uppenbarligen icke att betrakta såsom om HovRn gillat URns handläggning; fastmer ger aktanteckningar vid handen, att HovRn funnit denna helt felaktig.

Har laga kraftvunnet sådant utslag verkan av res judicata även till den del ansökningen icke bifallits?

I lagsökningsmål kan yrkande, som gäller huvudsaken, ej ogillas. Om ansökningen upptages till slutlig prövning skall den antingen bifallas eller hänskjutas till rättegång. Lagstiftaren har dock icke helt bortsett från möjligheten av att ansökning, som slutligt prövas, till någon del varken bifalles eller hänskjutes till rättegång. I lagen lämnas nämligen borgenären möjlighet att fullfölja talan: Mot utslag i lagsökningsmål i andra fall än då borgenärens talan bifallits skall enligt LL 34 § talan föras genom besvär. Rättens genom utslag meddelade avgörande kan således innehålla annat än bifall till ansökningen. Fullföljdsrätten enligt lagrummet är ej avsedd för gäldenären. Motivuttalanden visar, att rättsmedlet för denne endast är återvinning.³⁸ I yttrande av LR, på vars hemställan fullföljdsregeln fick den slutliga lydelsen, uttalades,³⁹ att besvärstalan mot utslag kunde ifrågakomma, då rätten, ehuru borgenärens talan i huvudsaken bifallits, helt eller delvis ogillat av borgenären framställt yrkande om ersättning för lagsökningskostnad eller lämnat av borgenären väckt yrkande om kvarstad, skingringsförbud eller vräkning utan bifall. Av detta uttalande kan således något stöd ej hämtas för att ansökningen, i vad den avser ränta eller annan del av huvudsaken, skulle kunna ogillas. Ansökningen skall i sådan ej bifallen del avvisas. Sker ej detta och vinner avgörandet laga kraft, torde avgörandet i vad avser den ej bifallna delen, likväl anses såsom avvisad och sålunda utan verkan av res judicata.⁴⁰ Vid riktig handläggning hade domstolen meddelat

³⁸ NJA II 1946 s. 116, 127 och 143.

³⁹ NJA II 1946 s. 127.

⁴⁰ När UR i utslag endast delvis bifallit framställt ränteyrkande och ej avvisat eller till rättegång hänskjutit ansökningen i återstående del, ansåg HovRn i fallet NNH 2 utslaget i sistnämnda del ha innebörden, att ansökningen icke upptagits till prövning.

antingen avvisning eller beslut om hänskjutande; i intetdera fallet hade således avgörandet fått verkan av res judicata.⁴¹

Slutbevis i mål om betalningsföreläggande utgör en förklaring av rätten, att gäldenären icke bestritt borgenärens yrkande. Det materiellt befogade i borgenärens yrkande prövas icke i målet. Det är därför sakligt föga motiverat att tillägga slutbeviset verkan av res judicata i senare lagsökningsmål.⁴²

Den rättsverkan, som tillkommer skiljedom, har flera beröringspunkter med verkan av domstols laga kraftvunna dom.⁴³ Sålunda är dess betydelse av processhinder i stort sett densamma som gäller för domstolsdomen. Vissa olikheter föreligger, dock icke av den art, att skiljedomen icke skall på samma sätt som domstolsdomen ha rättskraftsverkan i lagsökningsmål rörande det genom skiljedomen prövade anspråket.

LITIS PENDENS

Enligt RB 13: 6 må ej ny talan angående fråga, varom redan är rättegång mellan samma parter, upptagas till prövning.

Litis pendens som rättegångshinder är, liksom res judicata, hinder av absolut natur och skall alltså beaktas av rätten självmant.

Gäller litis pendens som rättegångshinder även i lagsökningsmål? Skall i så fall hindret beaktas av rätten självmant? Medför anhängig-

⁴¹ Jfr ytterligare synpunkt, Olivecrona, Rätt och dom, s. 309 ff och s. 297.

⁴² Möjligheten är föga praktisk. För att frågan överhuvudtaget skall uppkomma måste till en början målet om betalningsföreläggande ha upptagits av rätten, ehuru förutsättning därför saknats, något som dock ibland inträffar. Är fordringen nämligen grundad på skriftligt fordringsbevis, såsom kräves för lagsökning, skulle ju målet icke ha upptagits som betalningsföreläggande. Att så likväl stundom sker beror på att fordringsgrunden ej sällan döljes för rätten. Möjligheten att borgenär, som fått slutbevis, anställer ny talan om samma anspråk i lagsökningsmål, är därför icke enbart teoretisk. För att rätten skall få anledning bedöma frågan om res judicata kräves emellertid vidare, att slutbeviset vunnit laga kraft. Detta inträffar sedan en månad förflutit efter utmätning eller, i visst fall, sedan utmätning försök gjorts. Söker borgenär lagsökning utan att ha vidtagit de för återvinningsfristens inträde erforderliga exekutiva åtgärderna, kan väl fråga om litis pendens men ej fråga om res judicata uppkomma. Har utmätning, varigenom borgenären blivit förnöjd, företagits, lär frågan om ny process icke bliva aktuell. Har åter utmätning eller utmätning försök icke lett till sådant fördelaktigt resultat, kan borgenären däremot tänkas intresserad av att få ny exekutionstitel.

⁴³ Gärde, SvJT 1945 s. 292 ff.

görande ej blott i vanlig rättegång utan även i summarisk process *litis pendens*?

Frågorna skall ej diskuteras närmare. Trygger har behandlat den förstnämnda för äldre rätts del. De skäl Trygger därvid utvecklade för att hindret i fråga skall gälla även i lagsökningsprocessen torde i stort sett alltjämt äga giltighet.⁴⁴

Svaret på frågan om *litis pendens* skall beaktas *ex officio* eller först efter invändning, beror på de intressen, som motiverar omständighetens beaktande som processhinder överhuvudtaget. Liksom de skäl, som ligger bakom *res judicata*, såsom rättegångshinder, är skälen bakom *litis pendens* såsom rättegångshinder i så hög grad förestavade av allmänna intressen, att de bör undandragas parternas disposition. Verkningarna av avgörande i lagsökningsmål skiljer sig icke på ett så avgörande sätt från verkningarna av domstolsdom, att anledningen till officialbeaktande i de förra kan anses vara mindre än vad som gäller i de senare.

Eftersom såväl lagsökning som betalningsföreläggande utmynnar i exekutionstitel bör, oavsett att processerna är summariska, och — såvitt gäller betalningsföreläggande — att materiell prövning ej äger rum, pågående sådan rättegång innebära hinder för ny summarisk process. Följande fall av *litis pendens* mellan betalningsföreläggande och lagsökning har bedömts av HovR.

SkH 7. Bolaget H sökte betalningsföreläggande å E. Denne bestred, var- efter bolaget hade att hemställa om hänskjutande till rättegång senast den 5/6 1954. I ansökan, som inkom till rätten den 20/5 1954, sökte H — ensam styrelse i bolaget H — lagsökning å E för samma anspråk. URn avvisade sistnämnda ansökan på grund av *litis pendens*. Efter URns avgörande förföll ansökning om betalningsföreläggande, enär framställning om hänskjutande till rätten ej gjordes. HovRn, som i sitt beslut antecknade sistnämnda förhållande, yttrade vidare: Med hänsyn till omständigheterna får antagas, att H av bolaget förvärvat den i lagsökningsmålet åberopade fordringen hos E samt att detta förvärv skett, medan målet om betalningsföreläggande, som avsåg samma fordran, var anhängigt vid URn. Vid sådant förhållande hade — därest sistnämnda mål hänskjutits till rättegång — domen däri kunnat bliva bindande för H. Jämlikt grunderna för RB 13:6 har URn förty icke ägt att till prövning upptaga H:s ansökan om lagsökning. HovRn fastställde därför det slut, vartill URn kommit.

Enligt 1 § andra stycket i skiljemannalagen må skiljemännen ej upptaga fråga, varom rättegång eller lagsökning pågår. Pågående lag-

⁴⁴ Trygger, Kommentar I s. 65 ff, Kommentar II s. 73 ff.

sökning har sålunda verkan av *litis pendens* i förhållande till skiljeförfarande. Eftersom denna bestämmelse uppenbarligen tillkommit i syfte att förebygga konkurrens med domstolsdom (och lagsökningsutslag), bör på motsvarande sätt pågående skiljeförfarande ha verkan av *litis pendens* i förhållande till lagsökning.⁴⁵

Nu behandlade rättegångshindrande verkningar varar till dess slutligt laga kraftägande avgörande föreligger. Detta innebär, att om den tidigare processen är tvistemål, fullföljdsrätten skall ha upphört och att i summarisk process återvinningsfristen skall ha gått ut. Utgöres åter rättegångshindret av pågående skiljeförfarande, upphör hindret, om skiljeavtalet slutits utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, så snart skiljedomen meddelats och eljest, när talan efter klander avgjorts och avgörandet vunnit laga kraft eller tiden för klander utgått.

⁴⁵ Gärde i SvJT 1945 s. 294.

KAP. V

PRÖVNING AV SÄRSKILDA LAGSÖKNINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

INLEDNING

Hittills har undersökningen av förutsättningar för lagsökningsansökningens upptagande varit inriktad på frågor rörande de allmänna processförutsättningarna, således omständigheter av betydelse *allenaast* för möjligheten att få ansöknings *prövad* i lagsökningsprocess.

LL anger, som tidigare framhållits, såsom förutsättningar för lagsökningsförfarandets tillämplighet även omständigheter, vilka *jämväl* har betydelse för *avgörandets innehåll*. Dessa omständigheter anges i 1 §: Borgenären skall ha 'fordran', denna skall grunda sig på skriftligt fordringsbevis och fordringen skall vara förfallen till betalning. Det är således fråga om omständigheter, vilka i vanlig tvistemålsprocess har betydelse uteslutande som moment i grunden. Den föregående undersökningen har ock visat, att rättens skyldighet att pröva dessa förutsättningar följer av den i LL 3 § meddelade avvisningsregeln.

Den följande framställningen i denna huvudavdelning skall ägnas behandlingen av dessa *särskilda lagsökningsförutsättningar*.

Det förhållandet, att 'fordran' anges såsom en sådan förutsättning, kunde måhända motivera en ingående analys av denna rättighetsterms funktion i lagsökningsbestämmelserna mot bakgrund av den omfattande rättsfilosofiska diskussion,¹ som sedan decennier förts om rättighetsbegreppet. En sådan analys skall emellertid ej göras. Den skulle föra undersökningen vida utöver de gränser, som utstakats för densamma. En analys förefaller vidare umbärlig för den valda uppgiften, att undersöka förutsättningarna för förfarandet sedda ur den tillämpande myndighetens synvinkel. Termen »fordran» synes nämligen utan olägenhet kunna undvaras i den bestämmelse, som anger de särskilda förutsättningarna för lagsökning.

¹ Lundstedt, Obligationsbegreppet I (1929) s. 3, 119 ff, 162 ff, Ekelöf i TfR 1945 s. 211, 1946 s. 309 ff, SvJT 1950 s. 151 ff, 1952 s. 546 ff, Festskrift tillägnad Birger Ekeberg s. 151 ff och Grundbegrepp s. 16 ff, Strahl i TfR 1946 s. 208 ff, 1947 s. 482 ff, Ross i Festskrift till Henry Ussing, 1951, uppsatsen »Tu-tu» s. 468 ff, Ret och Retfaerdighed, 1953 s. 206 f, samt SvJT 1953 s. 529 ff, Olivecrona, Rätt och dom s. 86 ff, 135 ff, Rättsordningen (1966) s. 165 ff, Sigeman, Lönefordran, 1967, s. 19 ff.

Några ord till förklaring av detta påstående är kanske på sin plats. När termen »fordran» begagnas i rättsspråket, kan funktionen, enligt vad den nyssnämnda diskussionen visat, variera allt efter den rätts-sats, vari termen förekommer; i vissa rättsatser anses den beteckna något — rättsfaktum, element av rättsfaktum, rättsföljd — i andra anses den, utan att beteckna något, ha allenast framställningsteknisk funktion. Flertalet av de författare, vilka bidragit till sagda diskussion, synes eniga därom, att i det konkreta fallet rättsregelns innehåll skulle ha kunnat uttryckas utan begagnande av termen i fråga, låt vara ofta på ett betydligt omständligare sätt. Det lagstiftaren velat uttrycka med termen »fordran» i LL 1 § hade likaså kunnat uttryckas på annat sätt; termen ger här en vag antydning om vad lagstiftaren åsyftat. Redan förekomsten av termen ger emellertid ej anledning till spekulation över vad »fordran» som generell företeelse kan vara. En sådan undersökning förefaller mig i detta sammanhang meningslös och ofruktbar.

Andra i LL 1 § uttryckta särskilda förutsättningar för lagsökning och därmed ock förutsättningar för att rätten må upptaga till prövning ansökan därom är icke på samma sätt till betydelsen givna utan motiverar en mer ingående granskning. Det gäller handlingskategorin »fordringsbevis» och den med orden »grundar sig å» uttryckta relationen mellan sådan handling och betalningsanspråket. Det gäller vidare förfallokravet.

Prövningen av alla dessa förutsättningar sker, liksom prövningen av övriga upptagningsförutsättningar, på grundval av de uppgifter borgenären infört i målet genom ansökningshandlingen, fordringsbeviset och eventuellt övriga handlingar. Domstolen undersöker, om borgenären åberopat och presterat erforderlig bevisning för omständigheter i grunden för sin talan, huruvida borgenären fullgjort vad som på grund av åberops- och bevisvång må åvila denne. Prövningen sker som förut sagts med stöd av regeln i LL 3 §, enligt vilken rätten skall undersöka huruvida handlingen innefattar »bevis om fordran». Även ur denna bestämmelse skulle termen »fordran» kunna utmönstras och ersättas av annat regelinnehåll, utan att regeln därför skulle behöva bliva mindre korresponderande med LL 1 § första stycket eller i mindre mån tjänlig som regel för rättens prövning än regeln är, då termen »fordran» begagnas.

Det sätt, varpå fordringstermerna användes i LL såväl som i tidigare gällande lagsökningsbestämmelser, ansluter väl till det sätt att skriva civilrättsliga regler såsom regler om tänkta bestående tillstånd,²

² Olivecrona, Rätt och dom, s. 18.

vilket länge varit brukligt. Språkbruket och skrivsättet uttrycker den klassiska lärans rättighetsuppfattning. Än tydligare än i lagen kommer denna läras betraktelsesätt till uttryck i Tryggers kommentar till UL. Trygger säger, att fordran otvivelaktigt är detsamma som fordringsrätt,³ han talar om bevis för fakta som är förutsättningar för *fordringens uppkomst*, om att *fordringen existerar*⁴ och om att *fordringen upphört*.⁵

Domarens uppgift vid prövning av lagsökningsförutsättningarna är emellertid icke att avgöra om något sådant tillstånd uppkommit och alltjämt existerar. Enligt ett mera realistiskt betraktelsesätt har domaren helt enkelt att ur de för honom presenterade handlingarna söka bilda sig en uppfattning i frågan, huruvida den uppgivne gäldenären företagit något som medför, att han kan förpliktas att genom lagsökningsutslag betala till borgenären. Domaren har därvid att pröva *fakta* i egenskap av omständigheter i grunden för borgenärens talan och fakta med betydelse av motfakta däremot. På liknande sätt har rätten att pröva, huruvida *erforderliga fakta* för upptagande presenterats. Vad domaren härvid skall söka fastställa är icke om »fordringen existerar».

Redan vid den inledande prövningen har domaren att *i viss omfattning* beakta införda uppgifter med betydelse av motfakta mot betalningsskyldighet. Sådana motfakta kan vara av olika slag.⁶ Med terminologi anpassad efter äldre rättighetsuppfattning kan de indelas i »rättshindrande» och »rättsupphävande». Ehuru en sådan indelning av rättsfakta bättre ansluter till den rättighetsuppfattning, som gav upphov till benämningarna, synes intet avgörande skäl finnas mot att vare sig använda indelningen om den är ändamålsenlig eller begagna benämningarna, om de adekvat anger de fakta som åsyftas.⁷

³ Trygger, Kommentar I s. 38, Kommentar II s. 41.

⁴ Trygger, Lagsökning, s. 17.

⁵ Trygger, Kommentar I s. 39, Kommentar II s. 43.

⁶ Boman, Åberopsbördan s. 206.

⁷ Risken för att domare eller andra rättstillämpande myndigheter redan av rättsspråkets termer skall förledas till viss rättsteoretisk uppfattning torde vara minimal. En ambition inriktad på att utmönstra »rättighetsladdade» termer ur språkbruket förefaller något överdriven, om syftet endast är att avlägsna eller motverka en som felaktigt uppfattad föreställning i rättsteoretiska frågor. Det torde för övrigt vara vanskligt att, såsom stundom sker i doktrinen, draga slutsatser om förefintlighet av viss kritiserad rättsteoretisk uppfattning därunder, att termer, som *även* kan tydas som uttryck för denna uppfattning, kommer till användning. Vidare förefaller benägenheten att spåra metafysik, så snart

Särskilt vid undersökningen i det följande av kravet, att fordringshandlingen skall innefatta bevis om fordran, gives det anledning att taga ställning till rättens beaktande *ex officio* av motfakta, varom handlingarna innehåller uppgift. Detta gäller t. ex. uppgift tydande på betalning eller preskription. Att sådana fakta där och senare inordnas i en grupp benämnd »rättsupphävande» synes i enlighet härmed icke olämpligt eller missvisande, lika litet som att de fakta, vilka redan tidigare har undersökts, nämligen de som antyder bristande rättshandlingsförmåga, behandlas inom gruppen »rättsgrundande».

I. »FORDRAN» SÅSOM AVSEENDE BETALNINGSPRESTATION

Rätten skall, när den prövar lagsökningshandlingarna, undersöka arten av borgenärens anspråk mot gäldenären, eller omvänt, innehållet i gäldenärens förpliktelse mot borgenären,⁸ enligt de rättsfakta, som givit upphov till förpliktelsen och som har betydelse enligt civilrättsliga regler. Arten av gäldenärens prestation framgår direkt av 1 § i lagen: 'Fordringen' skall vara *till betalning förfallen*.⁹ Det rör sig således om anspråk, vars *uppfyllelse* innebär betalning, d. v. s. att penningar eller penningars värde skall erläggas.¹⁰

Att betalning bestämts att fullgöras kontantfritt¹¹ — t. ex. genom överförande av belopp medelst postgiro — utgör ej hinder för lagsökning vid bristande uppfyllelse. Skall prestationen enligt fordringshandlingen däremot uppfyllas medelst ny rättshandling av gäldenären, är det ej fråga om betalningsprestation utan om »*pactum de contrahendo*». Av sådan innebörd var prestationen enligt åberopad fordringshandling i följande fall.

SvJT 1962 rf s. 38. Enligt skriftligt köpeavtal förvärvade gäldenären H ett kassaregister. Av den avtalade köpeskillingen, 5 000 kronor, skulle en del betalas mot efterkrav vid leveransen och en del genom bytesvaluta. Be-

rättighetsterm brukas, stundom alltför stark. Olika sammanfattande termers, däribland rättighetstermers, enbart framställningstekniska betydelse, förbises därvid ofta.

⁸ Rodhe, Obligationsrätt, s. 7.

⁹ Ledning för bestämmande av prestationen kan däremot icke hämtas av 13 §, att betalningsskyldighet enligt denna skall åläggas gäldenären; här anges nämligen *påföljden* av underlåten uppfyllelse, ej den prestation, som skall ske för *uppfyllelse*.

¹⁰ Olivecrona i Festskrift tillägnad Birger Ekeberg, s. 398.

¹¹ Olivecrona, a. u. s. 401.

träffande återstoden stadgades i avtalets punkt 4: »Inom 14 dagar efter fakturans mottagande översänder köparen en på fakturans datum utställd accept per tre månader jämte ränta . . . Kr 4 000: — . . . Den lämnade accepten äger köparen rätt att omsätta var tredje månad med en kontant avbetalning av minst Kr 350: — samt tre månaders accept å restbeloppet jämte ränta». Avtalet innehöll därjämte en bestämmelse, enligt vilken hela resterande köpeskillingen omedelbart förföll till betalning, om köparen underlät att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet. — Sedan säljaren under återopande av köpeavtalet ansökt om lagsökning å H för utbekommande av återstående obetalt belopp jämte ränta, avvisade underrätten ansökningen med följande motivering: Gälldenärens åtagande under punkt 4 i det till grund för ansökningen återopade köpeavtalet innefattar ej utfästelse om betalningsprestation och gälldenären kan således ej lagsökas härför. — HovRn lämnade av säljaren anförda besvär utan bifall.

Ett liknande fall, där URn gick på samma linje som URn i det nyssnämnda men där HovRn följde annan linje vid avvisning, är följande.

SveaH 43. Bolaget T sålde en begagnad bil till P för 3 288 kronor enligt avbetalningskontrakt. Av köpeskillingen skulle enligt kontraktet 2 088 kronor erläggas genom avbetalningar på så sätt, att P skulle lösa ett antal av bolaget utställda och av P accepterade växlar enligt i kontraktet intagen specifikation. Sedan P accepterat växlar å återstående del av köpeskillingen diskonterade bolaget växlarna i bank. Bolaget nödgades därefter inlösa växlarna. Dessa protesterades icke. Växelrätten preskriberades gentemot P. — Bolaget lagsökte P för utfående av belopp som bolaget nödgats utgiva vid inlösen av växlarna och återopade kontraktet. Bolaget företedde vidare åtta av växlarna. Å dessa fanns tecknad inblancoöverlåtelse av bolaget; ingen av växlarna var försedd med anteckning om protest. URn avvisade ansökningen och motiverade beslutet sålunda: I lagsökningsmål skall fordringen gå ut på pengar. Däremot står lagsökningsförfarandet icke till buds för handlingar som gå ut på förpliktelse att utgiva eller inlösa växlar. Det i målet återopade kontraktet är av sistnämnda slag. — HovRn fastställde avvisningsbeslutet men med motivering, att fordringen icke grundade sig enbart på det av bolaget återopade kontraktet.

Att HovRn i detta fall valde en annan motivering torde ej kunna ses som uttryck för annat betraktelsesätt beträffande möjligheten till lagsökning på grund av prestationens beskaffenhet än URns uppfattning härutinnan. Det torde i och för sig vara riktigt och i överensstämmelse med det föregående fallet att icke godtaga såsom lagsökningsgill en prestation av det slag som angavs i kontraktet för köpeskillingsåterstoden. I detta fall fanns emellertid utredning som visade

det fortsatta mellanhavandets utveckling och som klarlade, att andra fakta tillkommit — gäldenären hade accepterat av bolaget utställda växlar i enlighet med kontraktets bestämmelse därom, växlarerna hade lösts av bolaget, växelrätten hade preskriberats. Därav framgick att kontraktet icke, i varje fall ej ensamt, längre grundade betalningsprestationen. För bolaget återstod på grund av växlarerna endast en fordran enligt 74 § VäxelL på obehörig vinst. Det återopade kontraktet hade strängt taget spelat ut sin roll såvitt gällde lagsökningsmöjligheten.¹² HovRn synes emellertid, att döma av dess motivering, ha ansett att kontraktet fortfarande delvis utgjorde fordringsgrund.

Leveransskyldighet såsom uppfyllelseprestation kan icke utkrävas lagsökningsvis. Däremot gäller icke för lagsökning — såsom för betalningsföreläggande — någon begränsning av uppfyllelseprestationen till betalning i penningar; även betalning bestämd i varor kan komma i fråga, en betalningsform som ju dock numera saknar så gott som all praktisk betydelse.¹³ Är betalningsskyldigheten bestämd att fullgöras i arbete (tjänster) kan lagsökning naturligtvis icke komma i fråga.¹⁴

Än vidare innebär emellertid begränsningen av lagsökningens användningsområde till betalningsskyldighet, att redovisningsskyldighet ej kan utkrävas lagsökningsvis. Den betalningsprestation gäldenär enligt företagen redovisning kan ha att fullgöra synes däremot vara av sådan beskaffenhet, att den summariska processen kan anlitas under de förutsättningar som därför i övrigt gäller.¹⁵ Är gäldenärens presta-

¹² Däremot ej i fråga om invändningsmöjlighet, NJA 1953 s. 439, se Olivecrona, Rätt och dom s. 303 f, och NJA 1957 s. 52, se Olivecrona, a. a. s. 235 f, 305 f.

¹³ Den gränsdragning mellan betalningsskyldighet och leveransskyldighet, som föranledes främst av möjligheten att få lagsökning för betalning i varor, torde därför icke heller ha nämnvärd aktualitet för lagsökningsförfarandet och skall därför förbigås.

¹⁴ I rättsfallet SvJT 1918 rf s. 11 var arrendator enligt arrendekontraktet berättigad att erlägga arrendeavgiften helt eller delvis in natura. I den mån arrendet erlades sålunda, vilket skedde i en omfattning varom parterna var oense, fullgjorde arrendatorn otvivelaktigt sin betalningsskyldighet och arrendatorns invändning om att han presterat arbete och varor innefattade följaktligen påstående om betalning och ej yrkande om kvittning. Jfr de i rättsfallen gjorda hänvisningarna till Trygger, Kommentar II s. 98 och där angivet äldre rättsfall. Enär fordringen bestämts i penningar var den lagsökningsgill. Hade den däremot bestämts att utgå »in natura» synes den ej ha varit av sådan beskaffenhet med mindre naturaprestationen begränsats till varor.

¹⁵ *SveaH 34*: Åberopande en handling, enligt vilken G brast i redovisning för omhändertavda medel med visst belopp, yrkade borgenär betalningsföreläg-

tionsskyldighet som följd av redovisningen sådan att egendom skall utgivnas (jfr BrB 10: 1) kan åter lagsökning icke komma i fråga.

Någon begränsning av möjligheten till lagsökning med hänsyn till beskaffenheten av vederlaget för betalningsprestationen följer icke av LL. Observervas bör emellertid även den lagsökningsmöjlighet, som följer av 24 § i KF den 4 maj 1855 ang. handelsböcker och handelsräkningar, sådana dessa bestämmelser lyder enligt KF den 12 september 1868. Under förutsättningar, som närmare anges där samt i 23 § i förordningen — vilka bestämmelser skall ägnas ytterligare någon uppmärksamhet längre fram — är »räkning å varor, utborgade till köpman utan avtal om öppen kredit», »lika utmätningsgill», d. v. s. lagsökningsgill, »som förfallet skuldebrev». Avfattningen tyder på sådan begränsning som nyss ifrågasattes. Det talas ju om räkning »å varor». Räkning å annat, t. ex. arbete eller tjänster, skulle därmed icke vara lagsökningsgill. Konsekvenserna av en dylik begränsning kan stundom synas otillfredsställande. Begränsningen skulle t. ex. innebära, att räkning avseende tillverkning och leverans av ett föremål skulle såsom avseende köp vara lagsökningsgill, varemot räkning på reparation av samma föremål skulle, såsom avseende arbetsbeting, bedömas annorlunda.

Följande uttalande av Hassler kunde tyda på att denne icke anser lagrummet innebära en sådan begränsning:¹⁶

Man kan inte heller lagsöka på en vanlig *räkning* på levererade varor eller *utfört arbete*, (de sista orden här kurs.) enär denna är utställd av borgenären och för övrigt ej innefattar något bevis om fordran. Ett undantag finns på grund av särskilt stadgande i 24 § förordningen den 4 maj 1855 om handelsböcker och handelsräkningar.

Det synes dock tveksamt om Hassler med dessa uttalanden avsett att uttrycka någon mening i föreliggande fråga.

I fallet SkH 10 var lagsökning enligt den här behandlade bestämmelsen aktuell. Ehuru den åberopade räkningen avsåg reparationsarbeten och således icke varor, ställdes frågan ej på sin spets. Ansökningen, som gjorts av ett utländskt bolag, avvisades nämligen på den grund, att bolaget icke var underkastat svensk lags bestämmelser om bokföringsskyldighet.

gande å G för beloppet. URn ansåg fordringen vara skadestånd och avvisade. HovRn fann, med hänsyn till det sätt varpå borgenären angivit sin talan, fordringen icke vara att anse som skadestånd.

¹⁶ Hassler; Extraordinär process, 2 uppl., s. 29. Jfr uttalanden med samma innebörd i Valda delar, 5 uppl. s. 94.

Med hänsyn bl. a. till stadgandenas ålderdomliga prägel och deras numera ringa praktiska betydelse synes de böra tolkas restriktivt. Lagsökning kan då icke anses medgiven i andra fall än som uttryckligen framgår av stadgandena.

»Klar fordran»

Såsom antytts i avdelning I¹⁷ gjordes i lagstiftningen tidigt skillnad mellan tvistig och icke tvistig gäld. Skillnaden blev av betydelse i det att utsökningsförfarandet inskränktes till fall av icke tvistig eller »klar» gäld. Kravet på »klar» gäld upprätthölls under den följande utvecklingen. »Klara» skuldebrev behandlades såsom exekutoriska urkunder under 1600-talets senare hälft och 1734 års lag intog huvudsakligen samma ståndpunkt, i det att »klart och ostridigt» skuldebrev enligt UB 4 kap. 2 § gav innehavaren därav möjlighet att genast njuta utmätning. I fråga om möjlighet till exekution var sådant skuldebrev jämställt med laga kraftägande dom. Kvittningsgill fordran skulle enligt UB 4 kap. 7 § vara »klar, ständig, och förfallen» och i 7 § talades om »annor klar» förskrivning. I 4 kap. 2 § förekom bestämningen »klart» tillsammans med »ostridigt». Så var däremot icke förhållandet i de båda andra nu nämnda lagrummen. Det kan därför ifrågasättas, om icke bestämningen »klar» i 4 kap. 2 § innebär något annat än ostridig. Möjligt är att någon betydelskillnad ej varit avsedd.

Att fordringen skulle vara »klar» uppställdes som krav även i FUL.¹⁸ Enligt 2 kap. 12 § i förslaget skulle den lagsökningsgilla fordringen vara »klar och till betalning förfallen». På hemställan av lagutskottet¹⁹ utslöts emellertid bestämningen »klar», då den ansågs överflödig och möjligen vilseledande: Huruvida fordringen verkligen var »klar» kunde nämligen, framhöll utskottet, ej avgöras förrän gäldenären yttrat sig. Och bestämmelsen kunde vidare giva anledning till den missuppfattning, att lagsökning ej skulle kunna ske på grund av räkningar, som omnämnes i KF den 4 maj 1855 i paragrafens lydelse enligt KF den 12 september 1868, med flera dylika handlingar, vilka ej innehåller klar skuldförskrivning.

I kvittningsbestämmelsen behölls däremot klarhetsrequisitet. »Ej må klar och förfallen fordran uppehållas för det som är stridigt eller icke förfallet.»

¹⁷ Ovan s. 19.

¹⁸ FUL s. 5.

¹⁹ NJA 1877 nr 3 s. 13.

Den nyss angivna motiveringen för att utesluta bestämningen »klar» visar tydligt, att uttrycket såsom det användes i *FUL* uppfattades såsom innebärande »icke-tvistig». Att ordet hade denna betydelse i *UL* 2 kap. 30 § — vilken bestämmelse ordagrant överensstämmer med *LL* 14 § andra stycket — framgår tydligt av ordsammansättningen »klar och förfallen» — »stridigt eller icke förfallet».²⁰

Något uttryckligt krav på »klar» fordran i nu angiven betydelse gäller sålunda icke för den lagsökningsgilla fordringen enligt *LL*.²¹ Tydligt är också, att ett krav innebärande att den fordran som skall kunna göras gällande lagsökningsvis skall vara ostridig, mindre väl passar såsom förutsättning för ett lagsökningsförfarande med processuell prägel. Förfarandet skall bl. a. visa om fordringen verkligen är ostridig.²² Däremot kan kravet i fråga med större fog uppställas, om fordringsbeviset, såsom enligt 1734 års lag, behandlas såsom exekutorisk urkund.

Den nyssnämnda motiveringen antyder emellertid även möjligheten, att »klar» kan fattas i annan betydelse än ostridig, nämligen såsom uttryck för ett beviskrav, alltså ungefär liktydigt med »övertygande bevisat». När det sades, att uttrycket »klar» kunde giva anledning till missuppfattningen, att räkningar enligt 1855 års *KF* med flera dylika handlingar ej skulle vara lagsökningsgilla, uttalades nämligen beträffande sådana handlingar, att de — ehuru de ej innehåller någon klar skuldförskrivning — »ändock måste tillerkännas verkan av fullständig bevisning om fordran, så länge ej däremot framställda jäv genom motbevisning lagligen styrkas».²³

²⁰ Att »klar» i betydelsen ostridig förekommer i *LL* 14 § andra stycket torde medföra att gäldenärens svar när det innehåller kvittningsyrkande måste delgivas borgenären för påminnelser. Kvittningsyrkandet medför således att svaret får »formell relevans», något som skall behandlas närmare i den följande undersökningen. Jfr ang. »klar» i detta sammanhang, Almén, *Köp* § 14 not 73 a.

²¹ Boström-Linders, *Lagsökning och betalningsföreläggande*, s. 10, talar likväl om »lagsökningen som ett indrivningsmedel när det gäller klar och obestridd fordran»; vad författarna här menar med »klar» framgår dock ej.

²² I äldre praxis framskyntar stundom rekvisitet »klar», se t. ex. *SvJT* 1926 rf s. 7 (klart och förfallet skuldebrev). Jfr *KB*:s motivering i *SvJT* 1925 rf s. 86 (enär utsökta fordringen... måste anses klar). Jfr även borgenärens förklaring i *HovRn* i fallet *SvJT* 1928 rf s. 4 (klar och förfallen premie).

²³ Om betydelsen av »klar» i *KL* 3 §, se Welamson, *Konkursrätt*, s. 76 ff. I *SvJT* 1917 s. 49 ansågs fordran, som i handräkningsmål lämnats obestridd, vara av beskaffenhet, som avses i *KL* 3 §, d. v. s. »klar och förfallen».

II. KRAVET PÅ FORDRINGSBEVIS

Skyldighet att prestera betalning kan ha sin grund i olikartade, av rättsordningen erkända omständigheter, såsom utfästelse, skadegörande beteende, underlåtenhet att fullgöra avtalad prestation, i vissa fall handlande för annan utan uppdrag (*negotiorum gestio*) o. s. v. Bakom »rättsgrund» för betalning av nu angivet slag kan ligga rättsförhållanden av varierande innebörd: Utfästelse göres på grund av köp, försträckning, hyresavtal, gåvolöfte. Skyldighet att betala skadestånd följer av bakomliggande mellanhavande mellan parterna. Men betalningsskyldighet kan ock sakna sådan till tidigare mellanhavande anknytande grund. Skadegörelse i utomobligatoriskt förhållande är exempel härpå. Fordran på betalning kan således »grunda sig» på bakomliggande förhållanden av skilda slag, som enligt civilrättsliga regler medför betalningsskyldighet. Bakom sålunda civilrättsligt reglerade grunder för prestationsskyldighet kan ligga *förutsättningar* hänförliga till frågan om vederlag, som likaså enligt civilrättsliga grundsatser, i viss utsträckning tillmätes rättslig relevans. Att »avlåtelse» som innebär förskjutning i det förmögenhetsrättsliga läget sker, och att därtill knytes varierande vederlagsförutsättningar kan i sin tur förklaras av avlåtarens ofta rättsligt irrelevanta *motiv*.

Dessa antydningar torde vara tillräckliga för att belysa, att betalningsskyldighet på olika sätt och i olika mening kan grunda sig på, ha sin grund i, rättshandlingar, faktiskt handlande, förutsättningar, motiv och bevelkelsegrunder av skiftande slag och i varierande serier.

Skriftlig handling kan anknyta till eller eljest ha betydelse för parternas mellanhavande präglad av betalningsskyldighet för endera: Handling kan ha upprättats av ena eller av båda parterna i mellanhavandet eller av tredje man och handlingen kan ha skiftande funktioner, antingen särskild funktion åsyftats eller icke.

Några exempel må tjäna till belysning härav: Rörande ett mellan A och B slutet muntligt avtal om köp har C, som bevittnat avtalets tillkomst, uttalat sig i skrift, som sedan åberopas i rättegång mellan kontrahenterna. — A har av B mottagit belopp såsom försträckning och skrivit kvitto på det mottagna beloppet. — A och B överenskommer att skriftligen fixera till grund eller belopp diffus skadeståndsskyldighet. — På grund av försträckning utfäster sig B att till A återbetala mottaget belopp. — Mellan A och B slutes skriftligt

avbetalningsköp. — A gör skriftlig gåvoutfästelse. — Mellan A och B slutes avtal om köp av fast egendom.

I samtliga fall har det skrivna en *bevisfunktion*. Handlingens innehåll kan rent faktiskt *tjäna* som bevis t. ex. vid framtida rättegång, när handlingen innefattar bevisfakta rörande det mellanhavandet avsåg. Men bevisfunktionen är ej i samtliga fall den enda funktionen och den behöver ingalunda vara åsyftad. Parterna kan, såsom i skadeståndsexemplet, uteslutande eller i första hand åsyfta att genom uppgörelse bestämma skadeståndet till grund och omfattning. Eller också fyller skriftligheten, när skriftlig handling eller till och med formbunden skriftlighet kräves för rättslig giltighet, såsom beträffande gåva i vissa fall och fastighetsköp, jämväl en giltighetsfunktionsfunktion.

Även ur annan synpunkt kan skriftlig handling på varierande sätt ha betydelse för parternas mellanhavanden. Detta kan grundläggas samtidigt som handling därom upprättas. Eller handling upprättas rörande redan föreliggande mellanhavande. I senare fallet kan parternas mening ha varit att genom handlingen reglera mellanhavandet med bortseende från tidigare förhållande eller ock har parterna avsett att icke i sådan mening abstrahera från tidigare förhållande. Jämväl i dessa hänseenden är civilrättsliga regler bestämmande.

Skriftlig handling och anknytning mellan sådan handling och den betalningsskyldighet, som kan ifrågakomma i lagsökning, är av betydelse jämväl såsom förutsättning för denna process. Den skriftliga handlingen skall enligt LL 1 § första stycket vara »fordringsbevis» och handlingen skall, enligt vad som följer av LL 3 §, »innefatta bevis om fordran». Anknytningen mellan fordran och handling är i förstnämnda lagrum uttryckt med orden »grundar sig å»: Fordringen skall grunda sig på skriftligt fordringsbevis.

I detta och närmast följande avsnitt skall dessa förutsättningar för lagsökning undersökas. Därvid ägnas uppmärksamheten först åt de skriftliga handlingar, som är användbara såsom fordringsbevis. Undersökningens tyngdpunkt ligger här på praxisredovisningen. Sambandet mellan fordran och handling undersökes i senare följande avsnitt. Slutligen ägnas undersökningen åt den förutsättning, som inrymmer i kravet, att handlingen skall innefatta bevis om fordran.¹

¹ NJA II 1937 s. 481.

A. Fordringsbevis

Redan benämningen »fordringsbevis» antyder en *bevisfunktion* såsom utmärkande för handling användbar för lagsökning. Men någon närmare ledning för avgränsning av handlingskategorin vinnas ej därav. Ej heller upplyses därmed vilken *bevisverkan* som mest erforderlig handling skall uppnås.

Handling kan, såsom nyss nämdes, fungera såsom bevis, ha bevisverkan, antingen handlingen upprättats av parterna eller endera parten i mellanhavandet eller ock av tredje man och detta oavsett huruvida bevisfunktion varit åsyftad.

Handling kan ha betydelse såsom bevis antingen enbart i processuella sammanhang eller därjämte utomprocessuellt, främst då i förhållandet mellan parterna. I fråga om handlingens tillkomst kan i enlighet härmed jämväl den avsedda bevisfunktionen möjligen sägas vara processuell eller jämväl utomprocessuell, allt eftersom handlingen upprättats enbart för bevisning i process eller därjämte för annat ändamål.

Handlingens bevisverkan kan vara större eller mindre i så måtto, att handlingen kan tjäna såsom bevis rörande flera eller färre fakta av relevans för betalningsskyldighet — således avse ett mer eller mindre omfattande bevisstema — eller ock så, att sannolikheten beträffande relevant faktum kan därigenom påverkas i olika grad, mer t. ex. genom formbunden handling eller handling tillkommen med myndighets medverkan än genom handling av annat slag. Ett stort antal tänkbara möjligheter representerande gradationer inom en vid ram kan härvidlag komma i fråga.

I enlighet med sådana differentieringar som nu gjorts kan uppställas olika hypoteser angående handlingskategorin »fordringsbevis».

Sålunda kan den tänkas omfatta varje handling, som faktiskt är ägnad att tjäna som bevis angående något faktum av betydelse, inom eller utom process, rörande betalningsskyldighet, antingen handlingen upprättas av parterna i mellanhavandet eller av tredje man och oavsett i vilket syfte handlingen tillkommit. Under så vittomfattande handlingskategori skulle rymmas exempelvis kvitto på mottaget belopp, protokoll om utbetalning av kostnadsersättning, brev, intyg av tredje man, förutom alla i särskilt bevissyfte tillkomna handlingar.

I förhållande till en så omfattande grupp kan sedan olika krav tänkas verka begränsande. Krav på bevissyfte, på innehåll, på viss utfärdare av handlingen eller ock på viss anknytning till parternas

mellanhavande kan sålunda tänkas verka begränsande.

Vilken handlingskategori avses, när fordringsbevis kräves såsom förutsättning enligt LL? Undersökningen mot bakgrund av här skisserade hypotetiska möjligheter sker till att börja med utifrån bestämmelserna i LL, lagförarbeten och doktrin. Därefter undersökes praxis.

1. Innehållet i LL

I LL beskrives ej fordringsbevis närmare men 1 § skiljer mellan »skuldebrev» och »annat skriftligt fordringsbevis». Lagen lämnar vidare den ledningen för bestämning av handlingskategorin, att handling, vari gäldenären betingat sig vederlag för utfäst betalningsprestation, enligt vad som framgår av 12 § andra stycket, faller därunder. Detta innebär, att handling angående såväl ensidig som ömsesidig prestation rymmes under »fordringsbevis». Beträffande det i lagsökningsprocessen användbara fordringsbeviset följer än vidare av 3 § ett krav på bevisfunktion innebärande, att handlingen skall innehålla åtminstone något till bevis i processen tjänligt bevisfaktum; handlingen skall nämligen av rätten finnas »innefatta bevis om fordran». Härmed avses uppenbarligen en »processuell bevisfunktion». Huruvida handlingen i sådant hänseende skall utgöra »fullt bevis» eller om lägre bevisstyrka är tillfyllest utsäges ej i LL.² Någon närmare ledning för avgränsning av den ifrågavarande kategorin av handlingar lämnar ej LL. Att 10 § räknar med handlingar, beträffande vilka gäldenären kan neka namn och förskrivning, avgör sålunda icke ensamt beskaffenheten av fordringsbevis överhuvudtaget, så att därmed skulle utsägas, att endast av gäldenären upprättade handlingar vore av denna beskaffenhet.

2. Uttalanden i lagförarbeten

NLB fann vid sin undersökning av tidigare tillämpning, att kravet på fordringshandling i lagsökningsförfarandet på grund av utvecklingen genom praxis alltmer frånfällits under tiden före UL och beredningen såg som en uppgift att återföra förfarandet från de »avvägar» det genom praxis kommit in på. Såsom det första villkoret för att ändamålet med lagsökning skulle nås angav beredningen, att

² I den finska UL, 2:5, stadgas däremot, att fordringen skall grunda sig på skuldebrev eller annan skriftlig handling, som ensam för sig utgör fullt bevis för fordringen. Se Tirkkonen, Grunddragen av Finlands processrätt, s. 286.

förfarandet inskränktes till »allenast sådana fordringar, som med skriftliga bevis (urkunder) kunna styrkas». När beredningen därefter utvecklade förfarandets huvudgrunder, nämndes såsom fordran, vilken bör prima facie förutsättas vara ovillkorligen lagsökningsgill, en sådan fordran, som grundar sig på ett av gäldenären utgivet, klart och förfallet skuldebrev.³ Vid redogörelsen för det med dessa och övriga angivna grunder överensstämmande förslaget till lagsökningsbestämmelser uttalade beredningen som villkor för att borgenär skall få anlita lagsökning, att denne till stöd för fordringen kan åberopa skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis och att öex skall förklara, att ansökningen ej upptages, om den handling, varpå borgenären grundar sitt fordringsanspråk, »befinnes icke vara något fordringsbevis (urkund)».

NLB använder sålunda, vid beskrivningen av den erforderliga handlingen, »urkund» synonymt med dels skriftliga bevis⁴ och dels fordringsbevis. Förutsatt att med urkund i båda fallen avses detsamma skulle således NLB med »fordringsbevis» åsyfta skriftligt bevis överhuvudtaget ägnat att styrka betalningsskyldighet. NLB utvecklar emellertid ej närmare egenskaperna hos fordringsbevis.

Mot NLB:s förslag till begränsande lagsökningsbestämmelser riktades kritik av reservant inom beredningen,⁵ av ledamöter i HD⁶ och av reservanter inom lagutskottet.⁷ Ehuru kritiken riktades mot den avgränsning som följde av kravet att lagsökningsgill fordran skulle grunda sig på skriftligt fordringsbevis, är de framförda ändringsförslagen ej i nämnvärd grad ägnade att belysa begreppet fordringsbevis enligt beredningens förslag.⁸

Uttalanden i samband med ändringar i ULs lagsökningsbestämmelser belyser ej i annan mån innebörden i begreppet fordringsbevis, än att i samband med de ändringar, varigenom växel och check ute-

³ FUL s. 72.

⁴ Trygger, Lagsökning, s. 9 not 1, Kommentar I s. 35 not 1, Kommentar II s. 38 not 1.

⁵ FUL s. 207.

⁶ NJA II 1877 nr 3 s. 12.

⁷ Särskilt utskott, se riksdagstrycket 8:1:2, 6, 8.

⁸ En reservant inom NLB, assessorn Örbom, ville bereda möjlighet att i enklare form än som erbjöds i vanlig rättegång få exekution på de mindre, i allmänna samfärdseln förekommande fordringar, vilka »icke rimligen kunna genast iklädas formen av *skriftliga utmätningssgilla förskrivningar*» (här kurs.). Se ovan s. 26.

slöts, kom till uttryck, att sådana handlingar redan från början ansågs såsom skriftliga fordringsbevis.⁹

Genom LL 1937 återfördes växel och check till de för lagsökning användbara fordringshandlingarna¹⁰ och lagändring 1939¹¹ innebar, att handling angående ömsesidig prestation genom lagstiftning erkändes som fordringsbevis i lagsökningsförfarandet. Frånsett den belysning av begreppet fordringsbevis i detta sammanhang som lagstiftningen sålunda bidrog med, synes förarbetena icke ägnade att i någon nämnvärd mån klargöra det för handlingskategorin fordringsbevis i allmänhet utmärkande.

3. Doktrinen

De författare, som i första hand uttalat sig om fordringsbevis i lagsökningsbestämmelserna — Trygger, Kallenberg och Hassler — synes i stort sett ense om innebörden därav. En svårighet att fastställa vilka egenskaper som enligt författarna utmärker just fordringsbevis utgör den omständigheten, att författarna, i stället för att beskriva fordringsbevis, utgått från detta begrepp och sökt klargöra innebörden i kravet, att fordringen skall grunda sig på sådant bevis.

Därom uttalar Trygger, efter att ha övervägt olika möjligheter.¹²

Endast en fordran, som bevisas av en skriftlig handling, vilken upprättats och lämnats till borgenären såsom bevis för fordringen, är således av beskaffenhet att kunna utkrävas genom lagsökning.

Trygger tager därmed avstånd från den möjligheten, att borgenären endast skulle behöva med skriftliga bevis *ådagalägga* sin fordran. Det minsta som ligger i uttrycket »skriftligt fordringsbevis» finner Trygger vara,¹³ att »den skriftliga handlingen måste vara upprättad för att tjäna som bevis beträffande fordringen». Trygger förbehåller uttrycket »urkund» för handling av sådant slag. Men det räcker ej att en urkund föreligger. För att fordran skall grunda sig på fordringsbevis måste enligt Trygger tillkomma, att handlingen lämnats till borgenären såsom bevis för fordringen. Såsom *typen* för en lagsökningsurkund anger Trygger i det följande »en urkund, som innehåller en utfästelse eller erkännande av en sådan från urkundens egen utstäl-

⁹ NJA II 1893 nr 7 s. 60, JO 1891 s. 106.

¹⁰ VäxelL 93 § andra st., CheckL 71 § andra st.

¹¹ NJA II 1939 s. 580 ff.

¹² Trygger, Lagsökning, s. 10, Kommentar I s. 36, Kommentar II s. 39.

¹³ Trygger, Lagsökning, s. 9. Kommentar I s. 35, Kommentar II s. 38.

lare». Till sådana handlingar hör enligt Trygger, »utom skuldebrev, invisning (före accepten tydligen endast med avseende på assignanten), accept, kontrakt o. s. v.» Genom kravet på bevissyfte uteslutes såsom lagsökningsurkund »till och med ett vanligt protokollsutdrag, innehållande att gäldenären muntligen inför domstol erkänt sin betalningsskyldighet».

Enligt *Kallenberg*¹⁴ innebär kravet att fordringen skall grunda sig på skriftligt fordringsbevis, att fordringen skall »framgå av en handling, som upprättats och utlämnats till bevis om fordran». *Kallenberg* synes även i övrigt ansluta sig till Tryggers uppfattning.

*Hassler*¹⁵ uttalar om förutnämnda krav.

Gäldenären skall ha utställt eller medverkat vid tillkomsten av en skriftlig handling, vilken lämnats till borgenären för att av honom användas såsom bevis om fordran.

Därmed uteslutes såsom lagsökningsurkunder enligt *Hassler* brev, ställt till borgenären eller tredje man, vari gäldenären erkänner skulden. Ej heller skriftlig handling, som utställts av tredje man, är med *Hasslers* beskrivning lagsökningsurkund.

Såväl *NLB* som doktrinen nu nämnda företrädare har, enligt vad det återgivna har visat, vid beskrivning av fordringsbevis knutit an till urkundsbegreppet. Det synes därför motiverat att något dröja vid detta begrepp.

Uttrycket »urkund» har använts för att beteckna olikartade företeelser av betydelse såsom bevis. Det allmänna språkbruket har icke något bestämt urkundsbegrepp. Enligt *en* definition är urkund »ett föremål» åskådliggörande eller avsett att åskådliggöra en tanke».¹⁶ Ett så omfattande urkundsbegrepp innesluter ej blott skriftliga handlingar utan varje annat föremål av betydelse i nyss angivet hänseende och beträffande skrift blir med denna definition varje sådan, som innehåller något, en urkund. Avsikten med föremålets framställande är med denna vida definition utan betydelse. När begreppet »urkund» användes i juridiskt språk har det vanligen icke denna omfattande betydelse. Stundom sker begränsning till föremål av visst slag, vanligen till skriftlig handling, så t. ex. i den av *Trygger*¹⁷ återgivna be-

¹⁴ TfR 1905 s. 161.

¹⁵ *Hassler*, Extraordinär process, s. 29, Valda delar, s. 94, Svensk civilprocessrätt, s. 437 f.

¹⁶ *Trygger*, Skriftliga bevis, s. 80.

¹⁷ *Trygger*, a. a. s. 80.

stämelsen i tyska CPO, där ordet urkund användes om varje skriftlig handling, oberoende av om utfärdaren vid handlingens upprättande särskilt avsett att skapa ett bevismedel eller om han begagnat den skriftliga formen blott för att objektiviera sitt uttalande. Stundom har urkundsbegreppet begränsats med hänsyn till utställarens avsikt med föremålet, så att det förbehållits handlingar eller andra föremål, vilka av utställaren bestämts att tjäna som bevis. Med sådan begränsning användes urkundsbegreppet, när därmed förstås »samtliga särskilt framställda bevismedel med undantag av mynt och sedlar».¹⁸ Stundom åter begränsas urkundsbegreppet i båda angivna hänseendena så, att urkund avser skriftliga handlingar, vilka tillkommit i angivet bevis syfte. Man talar här om *avsiktsurkund*.¹⁹

Inom de skriftliga handlingarnas område förbehöll Trygger termen »urkund» för sådana handlingar, där skriften var avsedd som bevis.²⁰ Skrifter som »blott är medel för tankens, viljans objektivering» benämnde Trygger »skriftliga handlingar i inskränkt mening».²¹

Även senare företrädare för doktrinen använder liknande beskrivning av urkund. Så t. ex. Karlgren,²² vilken beskriver urkund såsom skriftlig handling, som utfärdas i syfte att densamma skall tjäna som bevis å en fordran. Likaså Hult,²³ som använder beskrivningen »skriftlig handling, som tillkommit för att tjäna som bevis».

Urkundsbegreppet användes även inom andra rättsområden, t. ex. i straffrätten. Sålunda kan urkund enligt ett flertal bestämmelser i BrB vara objekt för brott, bl. a. 14:1—4, 15:11 och 12. I kommentaren till BrB 14:11 (urkundsförfalskning) uttalas,²⁴ att då allmänna språkbruket icke har något bestämt urkundsbegrepp, hinder icke ansetts möta att bestämma begreppet så att det omfattar de i paragrafen straffskyddade föremålen, och med urkunder förstås »handlingar med betydelse som bevismedel, även om de ej blivit särskilt framställda för detta ändamål, samt sådana med handlingar nära överensstämmande bevismärken som avses i denna paragraf». Under detta urkundsbegrepp faller s. k. *tillfällighetsurkunder*.²⁵ Samma

¹⁸ Beckman m. fl., Kommentrar till brottsbalken II, s. 60.

¹⁹ a. a. s. 55.

²⁰ Trygger, Skriftliga bevis, s. 81.

²¹ Elsa Eschelsson, Skuldebref, s. 1, använder vid beskrivning av skuldebrev uttrycket »skriftlig urkund» i en liknande betydelse. Hon menar därmed »skriftlig handling, som utfärdats för att tjäna såsom bevis om visst faktum — här den i skuldebrevet omförmälda fordringsrätten».

²² Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt II, s. 99.

²³ Hult, Lärobok i värdepappersrätt, s. 31.

²⁴ Beckman m. fl., a. a. s. 60.

²⁵ Beckman m. fl., a. a. s. 27

urkundsbegrepp som i BrB 14:1 kommer till användning i de övriga här angivna bestämmelserna i balken.

I såväl äldre som nyare doktrin har uttrycket urkund sålunda be-
gagnats i betydelsen avsikturkund. Det för sådan urkund utmärkan-
de har därvid varit »bevissyftet», utställarens avsikt, att handlingen
skall tjäna som bevis. Den vidare handlingskategori, som samman-
fattas under benämningen »fordringsbevis» skulle i enlighet härmed
utmärkas av sådant bevissyfte hos handlingens utställare.

4. Sammanfattning

De uttalanden, som enligt redovisade förarbeten och inom doktrinen
gjorts angående egenskaperna hos fordringsbevis, användbart för lag-
sökning, kan knappast sägas vara ägnade att skarpt avgränsa den
handlingskategori, varom är fråga. Lagsökningsbestämmelserna ger
ej heller nämnvärd ledning för denna avgränsning. Vissa egenskaper
har emellertid framhållits såsom utmärkande. Detta gäller egenska-
pen av urkund, därvid främst utmärkande har ansetts vara, att hand-
ling skall vara upprättad i bevissyfte, vara avsikturkund. En väsent-
lig begränsning av kategorin fordringsbevis följer vidare av det krav,
som ställts inom doktrinen — med påtagligt stöd av förarbetena —
nämligen att handlingen skall vara utställd av gäldenären eller till-
kommen med dennes medverkan. Lagens angivande av skuldebrev så-
som fordringsbevis ävensom uttalanden om olika särskilda handlingar
är vidare ägnade att giva viss ledning, ej i första hand för avgränsning
av kategorin utan mer för bedömande av just de angivna handlingar-
na eller handlingar liknande dessa i förevarande avseende. På så sätt
klargöres, att till fordringsbevis hör — utöver skuldebrev — växlar,
checkar samt olika handlingar angående ömsesidig prestation, såsom
köpekontrakt och hyreskontrakt.

B. Skuldebrev

1. Allmänt om innebörden

När i LL 1 § första stycket skuldebrev anges såsom fordringsbevis
göres ej skillnad mellan olika till denna kategori hörande handlingar.

Någon sammanfattande definition av skuldebrev gives ej i SkbrL
men i motiven²⁶ uttalas, att skuldebrev, i stort sett, utgöres av ensidi-
²⁶ SOU 1935:14 s 41, Marks von Württemberg-Sterzel, Lagen om skuldebrev,
s. 21.

ga, till det yttre fristående skriftliga utfästelser att erlägga penningbelopp. Med direkt betalningsutfästelse likställes erkännande av penningsskuld. Handling som endast innehåller att utställaren mottagit ett belopp kan däremot tydligen icke betraktas såsom skuldebrev.²⁷

En så avgränsad grupp av handlingar omfattar även obligationer, penningssedel och ett flertal andra handlingar av typen »massföreskrivningar». Man skiljer vanligen mellan ett skuldebrevsbegrepp innefattande handlingar av detta slag och en mindre omfattande grupp skuldebrev »i vanlig bemärkelse»,²⁸ som har karaktär av »urkund» och som även utmärkes därav, att handlingen är försedd med utställarens underskrift.²⁹ När skuldebrev angives såsom fordringsbevis skiljes, såsom nyss sades, ej mellan olika slag av skuldebrev. Tydligt är emellertid, att endast skuldebrev av sistnämnda slag därvid avses, d. v. s. skuldebrev som utmärkes av urkundsegenskap och som är försedda med utställarens underskrift.

I lagsökningsbestämmelserna skiljes ej heller mellan olika slags skuldebrev, löpande och icke löpande, inom nyssnämnda grupp. Handlingar av båda slagen är användbara såsom fordringsbevis i lagsökningsmål.

En grundsats angående skuldebrevs bevisverkan uttalas i SkbrL 1 § : Utfärdar någon skuldebrev, svare han för sin förskrivning; dock äge han, där ej annat må anses avtalat, utan hinder av förskrivningen göra gällande invändningar, beträffande rättsförhållande, som föranlett handlingens utfärdande.

Regeln uttrycker en princip om processuell abstraktion av betydelse såväl för bestämning av de i LL uttalade processförutsättningarnas innebörd som för domstolens prövning därav.

I det förra hänseendet har principen betydelse närmast för innebörden av den förutsättning, som avser anknytningen mellan fordran och handling, i lagen uttryckt med orden »grundar sig å». Denna förutsättning skall undersökas senare.

Såvitt gäller abstraktionens betydelse för rättens prövning av processförutsättningarna följer av den med regeln uttryckta bevisverkan, att rätten vid prövning av fordringsgrunden, när skuldebrev föreligger, har att bortse från tilläventyrs föreliggande bakomliggande rätts-

²⁷ Marks von Würtemberg-Sterzel, a. a. s. 21 not 2, Hult, Lärobok i värdepappersrätt s. 31, Rodhe, Obligationsrätt § 62 vid not 6, Tiberg, Skuldebrevsrätt s. 18 f.

²⁸ Elsa Eschelsson, Skuldebrev, s. 1.

²⁹ Tiberg, a. a. s. 18.

grund: Har t. ex. betalning i skuldebrev utfästs på grund av köp av varor, har rätten sålunda icke att vid prövning av processförutsättningarna befatta sig med frågan, huruvida leverans skett. Skuldebrevet behöver icke ange den rättsgrund, »causa», som må ligga bakom skuldebrevets utfärdande och även om sådan grund angivits har förskrivningen nu angiven betydelse av processuell abstraktion.³⁰ Det torde med hänsyn härtill rent av kunna göras gällande, att utfärdandet av skuldebrev har verkan av legal presumtion; förskrivningen ger ett sannolikhetsvärde angående betalningsskyldighet, som rätten vid prövningen av processförutsättningarna skall taga för god, oavsett uppgiftens faktiska bevisvärde, men som kan motbevisas.

2. Praxis

I fallet VSH 7 åberopade borgenären — ett bolag — till stöd för ansökan om lagsökning en med gäldenärens namn försedd handling, vari gäldenären förklarade sig för bolagets räkning ha mottagit ett belopp motsvarande det ansökningen avsåg. Handlingen innehöll vidare kvittering av det mottagna beloppet. URn fann, att handlingen icke innefattade bevis om fordran och att hinder för prövning av ansökningen därför förelåg. HovRn lämnade av borgenären anförda besvär utan bifall.

En som intyg betecknad handling, vari »undertecknad J A» intygar, att han från V erhållit ett belopp som hjälp för att »reglera mina olägenheter» ansågs — sedan intyget åberopats i ansökan om lagsökning av V mot JA i fallet GötaH 24 — icke av vare sig URn eller HovRn utgöra fordringsbevis enligt LL.

I dessa fall har den, som utställt handlingen, icke i handlingen utfäst betalning eller erkänt skuld. De åberopade handlingarna har såsom innefattande bevis allenast om att belopp mottagits icke utgjort skuldebrev.³¹

När mottagaren av penningbelopp förklarat sig ha mottagit beloppet *som lån* har han därmed gjort erkännande av betalningsskyldighet. Handling med sådant innehåll har i fallet SvJT 1930 rf s. 72 godtagits som lagsökningsgillt fordringsbevis.³²

³⁰ Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt, II s. 99.

³¹ Se ovan s. 122.

³² Av handlingen framgick ej till vem betalning skulle ske. Enligt SkbrL 11 § anses numera sådant skuldebrev lika med skuldebrev ställt till innehavaren. Jfr Elsa Eschelsson, Skuldebref, s. 89 ff.

Räkning, som utställt av borgenären och icke godkänts av gälldenären, fyller ej de krav som ställts på fordringsbevis och kan ej användas för lagsökning, såvida räkningen icke är av den beskaffenhet, att lagsökning kan ske enligt bestämmelserna i förenämnda KF 1855.³³ Den icke godkända räkningens värde som bevis om påstådd fordran kan allmänt sett ej sägas vara större än själva påståendet.

Lagsökning har däremot ansetts kunna ske på grund av räkning försedd med gälldenärens godkännande; så redan i fallet SvJT 1917 s. 399, där HovRn men ej KB ansåg handlingen lagsökningsgill.³⁴ Genom att godkänna räkning kan gälldenären sägas utfärda ett skuldebrev innefattande erkännande av skuld.

I detta sammanhang må även redovisas följande fall.

SveaH 23. I en den 2/6 1959 dagtecknad handling hade M förklarat sig villig ersätta av honom samma dag förorsakad, närmare angiven skada på en bil. Under åberopande av handlingen samt en räkning, vari borgenären under hänvisning till den skadebringande omständigheten debiterat M tillhopa 59 kronor avseende reparation av skadan, yrkade borgenären genom lagsökning förpliktande för M att utgiva det debiterade beloppet. URn avvisade ansökningsen, »enär sökanden i målet åberopat handling, som icke innefattar bevis om en till betalning förfallen fordran». HovRn lämnade av borgenären anförda besvär utan bifall.

URns motivering klargör ej vad som varit det för avvisningen bestämmande utan lämnar härvidlag olika möjligheter öppna: Att handlingen ej innehåller betalningsutfästelse eller erkännande av skuld, att fordringen ej är bestämd till beloppet eller att förfallokravet ej är uppfyllt. Den första omständigheten torde ej ha varit bestämmande för avvisningen. *Formen* för M:s förklaring — att han förklarar sig »villig» ersätta skadan — kan nämligen icke undanskymma förklaringens *innehörd* och denna är utfästelse om betalning eller i varje fall erkännande av skuld. Beträffande den andra möjligheten, är det ju tydligt, att handlingen icke innehåller uppgift om betalningsskyldighetens omfattning. Åtagandet att betala är knutet till den i handlingen angivna skadan, skadan på bilen var preciserad i handlingen — skada å höger framdörr och list — och därigenom begränsas betalningsskyldighetens omfattning. M:s åtagande genom handlingen kan vidare ej rimligen antagas gälla större betalningsskyldighet i angivet hänseende än som följer av lag. Detta torde — med analogisk

³³ Se ovan s. 110 och nedan s. 184 f.

³⁴ Jfr SvJT 1958 rf s. 88.

tillämpning av KöpL 5 § — medföra begränsning av M:s åtagande till reparationskostnad, som ej kan anses oskäligen. Även med sådan begränsning är emellertid M:s åtagande obestämt. Den fordran som skall göras gällande genom lagsökning måste vara till beloppet bestämd eller åtminstone bestämbar. M:s åtagande genom handlingen torde icke kunna sägas fylla kravet på bestämdhet. Precisering av fordringen sker först genom den av borgenären utställda räkningen. Denna uppfyller emellertid såsom antyddes ej kraven på fordringsbevis och kan i allmänhet ej anses såsom ens *bevis* om betalningsskyldighet utan allenast såsom ett borgenärens påstående, åtminstone såvitt gäller fordringsbeloppet. Att fordringsbevis stundom måste kompletteras med andra handlingar för att fordringsbeloppet skall kunna uträknas, utgör visserligen ej hinder för lagsökning.³⁵ Det torde dock härvid förutsättas, att prestationen är åtminstone inom vissa gränser bestämd redan genom fordringsbeviset. — Vad slutligen angår den tredje av de förut angivna tolkningsmöjligheterna, nämligen den som rör förfallokravet, innehåller ju handlingen ej någon uppgift om förfallotid. Är förfallotid ej avtalad, är emellertid enligt SkbrL 5 § gäldenären skyldig infria skuldebrev vid anfordran. Borgenären skall visa att anfordran skett.³⁶ Den omständigheten, att *åberopad fordringshandling* saknar anteckning ägnad som bevis om anfordran har ej ansetts hindra ansökningens upptagande. Annorledes förebragt bevisning därom har godtagits.³⁷ Såvitt framgår av handlingarna har emellertid borgenären i det behandlade fallet ej ens gjort gällande, att han fordrat betalning. Det för avvísningen bestämmande synes — med hänsyn till det anförda — ha varit dels handlingens avsaknad av uppgift, varigenom fordringsbeloppet kunnat bestämmas och dels — trots URns motivering — att bevis om anfordran ej förebragts genom handlingen *eller annorledes*. Är denna tolkning riktig skulle den åberopade handlingen med hänsyn till innehållet i övrigt fylla kravet på fordringsbevis.

Slutligen skall beröras ett äldre avgörande, som gällde frågan huruvida ränta var grundad på skriftligt fordringsbevis. Omständigheterna var följande:

SvJT 1922 rf s. 31. L — en stad — hade enligt kontrakt beviljat S ett lån på villkor bl. a., att särskilda reverser utfärdades. S. utfärdade därefter

³⁵ Se ovan s. 53.

³⁶ SvJT 1955 rf s. 49.

³⁷ SvJT 1962 rf s. 39.

två reverser. Enligt den ena av dessa skulle S erlagga utöver kapitalbeloppet å 5 000 kronor — ränta å närmare angivna tider efter $\frac{1}{2}$ procent över den för varje tid hos viss sparbank gällande inlåningsräntan. I den andra reversen — avseende ett kapitalbelopp å 4 000 kronor — var storleken av halvårsannuitet, omfattande ränta och amortering, angiven. Staden lag-sökte för utfående av dels förfallen halvårsränta med visst belopp utgörande $5\frac{1}{2}$ procent å beloppet 5 000 kronor enligt den ena reversen och dels den i den andra reversen angivna halvårsannuiteten. Staden åberopade kontraktet, reverserna och intyg från sparbanken, att bankens inlåningsränta icke understigit fem procent. Öex fann kravet avseende ränta å beloppet 5 000 kronor icke kunna upptagas till prövning, enär fordringen därutinnan, såvitt den översteg $\frac{1}{2}$ procent å beloppet, icke kunde anses grunda sig på skriftligt fordringsbevis, men biföll stadens yrkande i övrigt. HovRn fann att staden »behörigen styrkt sin fordran» jämväl till den del den av öex »lämnats utan bifall» och förpliktade S att utgiva den yrkade räntan.³⁸

Öex' motivering ger anledning antaga, att öex uppfattat det åberopade intyget såsom den handling, varå staden grundade sin fordran, medan HovRns motivering synes tyda på att intyget av HovRn uppfattats som ett medel att styrka *storleken* av den å de övriga åberopade handlingarna grundade fordringen.

C. Annat skriftligt fordringsbevis

1. Allmänt om kategorin

Hithörande handlingar har delvis inramats genom de avgränsningar av hela kategorin fordringsbevis, som enligt vad tidigare beskrivits kommit till uttryck genom lagstiftning och inom doktrinen. Avskiljandet av skuldebrev ur den vidare handlingsgruppen tjänar ock att avgränsa handlingarna inom gruppen »annat skriftligt fordringsbevis».

Genom de antagna krav på fordringsbevis, som förut redovisats, således att därmed skulle avses, i stort sett, av gäldenär i bevissyfte utfärdad handling av betydelse som bevis om fordran, skulle ur även den nu förevarande gruppen uteslutas ett antal handlingar, som väl är ägnade att genom sitt bevisvärde åvägabringa sannolikhet för på-

³⁸ Fallet är sålunda av intresse med hänsyn jämväl till att HovRn uppfattat öex' avgörande som partiellt *ogillande* och därför i stället för att återförvisa målet i »ogillad» del bifallit stadens talan därutinnan.

stådd betalningsskyldighet men som tillkommit utan att bevisfunktionen varit åsyftad. Vidare skulle genom nämnda krav utslutas varje av tredje man upprättad handling rörande påstått mellanhavande.

Den ytterligare ledning för bestämmande av de till gruppen hörande handlingarna, som vinnes genom tidigare lagstiftning och genom uttalanden angående typiska fordringsbevis av annan art än skuldebrev, såsom växel, check och vissa kontrakt, löser endast delvis frågan om vad som i övrigt rymmes inom handlingsområdet.

Redan förekomsten i tillämpningen av ett förhållandevis stort antal överprövade avgöranden berörande frågan om åberopad handlings egenskap av användbart skriftligt fordringsbevis antyder osäkerhet i tillämpningen angående vilka handlingar som är lagsökningsgilla.

Den följande framställningen är avsedd att belysa ett antal hithörande frågor angående olika prövade handlingar. Framställningen synes därmed ock kunna vara ägnad att giva svar på frågan, om de i doktrinen ställda kraven på fordringsbevis följts i tillämpningen beträffande handlingar, varom nu är fråga, ävensom att överhuvudtaget kasta ljus över den nu förevarande, som det vill synas något diffust avgränsade, handlingskategorin.

Den föregående framställningen har visat, att handlingar med såväl ensidiga som ömsesidiga prestationer rymmes inom gruppen i fråga. När olika handlingar presenteras i det följande sker en dispositionsmässig uppdelning alltefter dessa huvudgrupper endast såtillvida, som de i rättslivet mera frekventa kontraktstyperna behandlas för sig; till dessa knyter sig nämligen spörsmål som ej har motsvarighet för andra handlingar, vare sig de innehåller ensidiga eller ömsesidiga förpliktelser.

2. Praxis

a) *Växel och check*

Växel och check var ej undantagna från handlingar användbara för lagsökning enligt UL i dess ursprungliga lydelse. Det rådde dock stor osäkerhet bland de tillämpande myndigheterna om sådana handlingars användbarhet för lagsökning och praxis var i hög grad ojämn.³⁹

³⁹ Det förekom, att t. o. m. olika divisioner inom samma hovrätt hade olika praxis. Se härom JO 1891 s. 97 ff och 1892 s. 104 ff.

JO ingrep och påyrkade lagbestämmelser av innehåll, att lagsökning på växel och check skulle tillåtas. Enligt Trygger⁴⁰ borde dylik lagsökning icke vara tillåten. Inom riksdagen väcktes förslag om lagstiftning i den riktning JO föreslagit. Departementschefen gick emellertid den motsatta vägen. Vid den blivande propositionens granskning inom HD var meningarna delade.⁴¹ Propositionen bifölls dock och genom lag 1893 angående ändrad lydelse av UL 12 §⁴² uteslöts fordringar grundade på växel från lagsökningsförfarandet. Genom lag 1898 genomfördes beträffande fordran grundad på check motsvarande lagändring.⁴³ Först genom LL 1937⁴⁴ gjordes det åter möjligt att få lagsökning för sådana fordringar.⁴⁵

Den antydda osäkerheten om möjligheten till lagsökning enligt UL och ojämnheten härutinnan i praxis var föranledd främst av tidigare gällande speciella forumregler i växel- och checkmål. Dessa regler ändrades 1918. Egenskapen av skriftligt fordringsbevis frånkändes däremot ej vare sig växel eller check.⁴⁶ Denna egenskap har icke heller senare satts i fråga, såvitt gäller handlingar, innefattande växel- resp. checkrätt.⁴⁷

Annorlunda däremot med växlar och checkar, beträffande vilka växel- resp. checkrätten upphört genom preskription eller prejudicing eller vilka bedömts som ogiltiga.

I flera av HovR avgjorda fall har prövats om handlingarna trots frånvaro av växel- eller checkrätt kunnat användas för lagsökning. Några av dessa fall har gällt preskriberad växel eller check och behandlas senare i arbetet, i det särskilda preskriptionsavsnittet, och då närmast ur synpunkten, huruvida preskriptionsgrundande omständighet bör beaktas ex officio eller först efter invändning. Nu gäller frågan, huruvida växel eller check, beträffande vilken *det står klart*, att

⁴⁰ Se Trygger: Kan man hos öfverexekutor lagsöka på vaxel, NJA II 1887 s. 1 ff.

⁴¹ HD påpekade bl. a., att förbud mot lagsökning på växel och check drog med sig att sådan handling ej heller kunde åberopas till kvittning. HD:s ståndpunkt i rättsfallet NJA 1910 s. 664 är — ställd i belysning härav — obegriplig.

⁴² Se NJA II 1892 s. 27 ff och 1893 s. 59 ff.

⁴³ Se NJA II 1898 nr 7 s. 2.

⁴⁴ Se NJA II 1937 s. 479, jfr TSA 1936 s. 78 ff.

⁴⁵ Samtidigt meddelades bestämmelser härom i VäxelL (93 § andra st.) och CheckL (71 § andra st.).

⁴⁶ Betr. växel, se Tryggers nämnda uppsats s. 1 och där anförda äldre arbeten.

⁴⁷ Ang. egen växel, se Marks von Württemberg-Sterzel, a. a. s. 22.

den speciella växel- eller checkrätten saknas, kan användas i lagsökningssmål och där behandlas som fordringsbevis.⁴⁸

Först undersökes några frågor angående *preskriberad växel*.

I fallet SvJT 1945 rf s. 24 var fråga om lagsökning på grund av en växel, som enligt borgenärens uppgift var preskriberad. Lagsökningssdomaren biföll ansökningen men HovRn undanröjde utslaget under motivering, att växeln var preskriberad »samt den förty icke utgör sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kan äga rum». Samma bedömning uppvisar de i preskriptionsavsnittet behandlade⁴⁹ fallen VSH 3 och 15 ävensom fallet SveaH 35. Även i dessa fall gjorde borgenären gällande, att växlarna, trots preskription, utgjorde skriftligt fordringsbevis.

I samtliga nu nämnda, av HovR likartat bedömda fall hade växelrätt sålunda uppkommit men sedan upphört.

Växelpreskription innebär ej, att växelnehavaren förlorar all rätt. Enligt VäxelL 74 § står det växelnehavaren öppet att, såsom i vanligt skuldfordringsmål, hos växelgäldenär utsöka vad denne till fordringsägarens skada skulle vinna, om fordringen förföll. En kort historisk återblick på grundval väsentligen av Tryggers förut anmärkta uppsats i NJA II 1887 må tjäna till belysning av denna bestämmelse om talan på obehörig vinst, »Bereicherungsklage».

I lagen den 20 maj 1835 om inrikes växlar stadgades, att växelfordringen preskriberades, om acceptanten ej instämde till rätt domstol inom viss tid; växelnehavaren ägde emellertid oaktat så ej skedde, söka acceptanten såsom i vanligt skuldfordringsmål. Trygger fann bestämmelserna i denna växellag innebära, att öex var utesluten från möjlighet att upptaga inrikes växelfordringar, d. v. s. fordringar med växelrätt. Beträffande frågan, huruvida den inrikes växeln kunde användas såsom lagsökningssurkund »för att realisera en vanlig skuldfordringstalan», när växelrättslig förpliktelse ej fanns, uttalade Trygger, att de materiella stadgandena i lagen möjligen fordrade ett jakande svar med avseende på talan mot acceptanten.⁵⁰ Växellagen 1851 trädde i stället för 1835 års lag. Lagen 1851 innehöll en så lydande bestämmelse: »Har växelnehavare förlorat talan efter växel-

⁴⁸ De i preskriptionsavsnittet nämnda, genom stämning anhängiggjorda målen SvJT 1921 rf s. 45 och rf s. 59, där olika divisioner av samma HovR samma dag på olika sätt bedömde talan grundad på preskriberad växel, torde väsentligen sakna intresse för nu behandlade fråga. Jfr däremot NJA 1885 s. 460.

⁴⁹ Se nedan s. 209 f.

⁵⁰ NJA II 1887 s. 19.

rätt, förty att han uraktlåtigt något, som i denna lag vid sådant äventyr föreskrivet finnes; stånde honom dock öppet att fordran, såsom i vanligt skuldfordringsmål, utsöka hos den växelgäldenär, som ej handlat i god tro, eller som, där fordringen förfölle, skulle göra en vinst till fordringsägarens skada.» Trygger ansåg,⁵¹ att växelnehavares talan enligt denna bestämmelse ej kunde föras genom lagsökning, som enligt 4 kap. i UB stod öppen endast för skuldebrev och klara förskrivningar. Detta fann han uppenbart framgå av sådan talans »beroende på motpartens mala fides eller obehöriga riktande på växelnehavarens bekostnad».⁵² Den följande lagstiftningen — UL med dess krav att fordringar som skulle kunna göras gällande lagsökningsvis skulle grunda sig på skriftligt fordringsbevis och VäxelL 1880 — medförde enligt Trygger ej ökad möjlighet till sådan talan. 93 § i sistnämnda lag gav växelnehavaren samma rätt som numera tillkommer denne enligt VäxelL 74 §, att »såsom i vanligt skuldfordringsmål *utsöka* vad denne till fordringsägarens skada skulle vinna, där fordringen förfölle». Man borde enligt Trygger taga sig till vara för att identifiera »utsöka» i detta sammanhang med »lagsöka» i inskränkt mening. Ingen växelgäldenär kunde enligt honom sökas hos öex genom lagsökning.⁵³

Dessa historiska data torde visa, att förutsättningarna för talan på obehörig vinst från att i 1835 års lag om inrikes växlar ha varit helt allmänt hållna därefter bundits vid särskilda rättsfakta.⁵⁴ Tryggers återgivna uttalanden om möjligheterna till lagsökning hänför sig, såsom ock framgår av den historiska återblicken, ej blott till nu ej längre aktuella förutsättningar för »Bereicherungsklage» och lagsökning. Gällande lagar innehåller härutinnan identiska bestämmelser. Om ock förutsättningarna för argumenteringen i någon mån förskjutits, har Tryggers uttalanden därför alltså aktualitet.

Tydligt är sålunda, att andra rättsfakta är relevanta för talan enligt VäxelL 74 § än för talan om betalning på grund av opreskriberad växel. Av betydelse är t. ex. frågan om vem som är täckningspliktig. Det är vidare tydligt, att sådana rättsfakta ej alltid eller ens

⁵¹ a. u. s. 21.

⁵² I de av Trygger noterade rättsfallen NJA 1874 s. 267 och 1876 s. 100 fördes talan jämlikt ifrågavarande lagrum vid domstol. I båda fallen ogillades talan.

⁵³ NJA II 1887 s. 23 not 2, jfr Herslow, Utsökningslagen, s. 13.

⁵⁴ Ang. innebörden av VäxelL 74 §, se Rodhe, Obligationsrätt, § 58 vid not 118 ff.

mestadels framgår av den preskriberade växeln. Det kunde övervägas, om denna omständighet behövde ha avgörande betydelse för möjligheten till lagsökning, därest tillämpningen av de civilrättsliga reglerna underlättades genom presumtion i fråga om erforderliga rättsfakta, riktad mot växelgäldenär med »täckningsplikt». Emellertid saknas sådan presumptionsregel i VäxelL och praxis synes ej uppställa någon presumtion, åtminstone ej, när såsom vanligen är fallet, talan riktas mot acceptant av preskriberad växel.⁵⁵ Tvärtom ställes i detta hänseende högt beviskrav på växelinnehavaren.

Såväl rättsfakta som bevisfakta utöver de som växeln vanligen innehåller erfordras följaktligen för bifall till talan enligt VäxelL 74 §. Den fordran som göres gällande i sådan ordning kan under dessa förhållanden svårligen sägas vara grundad på växeln. Detta hindrar givetvis ej, att växeln kan tjäna som bevismedel för rättsfaktum av betydelse för talan enligt VäxelL 74 §.⁵⁶

Motsvarande synpunkter torde äga giltighet i fråga om *prejudicierad växel*.⁵⁷ Har växel ej vederbörligen godkänts och har protest för uteblivet godkännande ej skett, går växelinnehavaren förlustig växelrätten genom prejudiciering. Om sådan växel var fråga i följande fall.

SveaH 7. Ett aktiebolag lagsökte R på grund av en växel, varå en viss »firma» stod som växelbetalare. A handlingen hade R, delägare i handelsbolaget med nämnda firma, tecknat sitt namn. R ägde ej ensam teckna handelsbolagets firma. HovRn fann i likhet med URn, att giltigt godkännande av växeln ej förelåg. Vidare fann HovRn, att R:s påskrift på växeln ej heller eljest medförde, att denna kunde betraktas såsom skriftligt fordringsbevis, som av aktiebolaget kunde åberopas mot R.

VäxelL 74 § äger tillämplighet även i fall av prejudiciering. För talan enligt lagrummet gäller vad här förut sagts om preskriberad växel.⁵⁸ Avvisningen i det nu redovisade fallet torde därför kunna

⁵⁵ Rodhe, a. a. § 58 vid not 126 f.

⁵⁶ Se Eberstein, Den svenska växelrätten s. 220 f., Hessler i SvJT 1955 s. 41 f.

⁵⁷ Jfr de *efter stämning* anhängiggjorda målen SvJT 1922 rf s. 34 och rf s. 79. I det första fallet ogillades talan mot acceptanten, enär växelinnehavaren förlorat växelrätten jämlikt 43 § i VäxelL 1880. I fallet 1922 rf s. 79 bifölls talan, trots att växelrätten upphört. En ledamot ville i detta fall ogilla talan.

⁵⁸ Ang. det oriktiga godkännandet, se Eberstein, a. a. s. 116 och 63 not 3, Holmboe, Lov om veksler av 27 maj 1932, § 25 not 3, Helper, Vekselloven og Checkloven af 1932, s. 124, Aubert, Den nordiske veksleret, s. 164. — Ang. förlusten av växelrätt, se Eberstein, a. a. s. 198.

förklaras på samma sätt som i de här tidigare behandlade preskriptionsfallen.⁵⁹

Härefter skall beröras frågan om lagsökningsmöjlighet, när åberopad handling är *ogiltig* som *växel*.

Om betydelsen av handling, vilken på grund av de i VäxelL 1 § angivna formkraven enligt 2 § i samma lag är ogiltig som växel, har i litteraturen uttalats, att handlingen kan ha verkan som vanlig civil anvisning eller förskrivning. Så Hult⁶⁰ och Eberstein.⁶¹ Den senare uttalar om dylik handling:

Saknas någon av nu nämnda uppgifter, har papperet icke några växelrättsliga verkningar utan blir i regel att behandla såsom en civil förskrivning. Denna växels formbundenhet har sin grund uti, att samtliga dessa uppgifter äro erforderliga, för att man skall uppnå den säkra och snabba betalning, som med växelreglerna åsyftas.

Lagsökningsmöjlighet kunde då också tänkas stå till buds. I fallet GötaH 23 ansågs hinder mot lagsökning ej möta. Omständigheterna var följande.

GötaH 23. Borgenären — ett bolag — åberopade en såsom växel betecknad handling, utställd av bolaget å A och ställd att betalas till »order». Handlingen accepterades av A, diskonterades av en bank och protesterades för utebliven betalning. URn avvisade ansökan mot A om lagsökning och yttrade: »Den till grund för yrkandet liggande handlingen är ställd till 'order'. Detta uttryckssätt uppfyller ej formkravet jämlikt 1 § 6) VäxelL. Handlingen är därför ogiltig som växel jämlikt 2 § samma lag. Ej heller kan handlingen anses vara skuldebrev, enär enbart namnteckningen A ej innebär att denne åtagit sig fullgörandet av en förpliktelse. Handlingens ordalydelse gör den ej heller till någon annan typ av skriftligt fordringsbevis». HovRn fann lika med URn handlingen ogiltig som växel och uttalade: »Enär det emellertid må förutsättas, att A egenhändigt tecknat sitt namn å handlingen och därmed avsett att för det däri angivna beloppet ikläda sig betalningsskyldighet gentemot handelsbolaget, får handlingen anses utgöra sådant fordringsbevis att lagsökning kan ske».

Annorlunda bedömdes lagsökningsmöjligheten i följande publicerade fall.

SvJT 1967 rf s. 18. Ett bilbolag åberopade till stöd för lagsökning å IB en växelblankett, varå ifyllts, förutom ort och tid för utställandet, dels —

⁵⁹ Jfr fallen NJA 1885 s. 460, SvJT 1916 s. 52 och 1917 s. 52.

⁶⁰ Hult, Lärobok i värdepappersrätt, s. 81, jfr s. 31 ff ang. skuldebrev.

⁶¹ Eberstein, Den svenska växelrätten, s. 34.

med tryck eller stämpel — såsom utställare MN och dels — med maskinskrift — anmodan till IB att i L den 1/6 1966 till MN betala 3 708 kronor, varjämte tecknats av IB godkännande å blankettens framsida och av MN överlåtelse å baksidan. URn avvisade ansökningsen, enär trassenten icke anbringat sitt namn på växeln annorledes än genom tryck eller stämpel. HovRn yttrade, sedan bolaget anfört besvär: Enär å ifrågavarande växelblankett saknas underskrift av utställaren, samt handlingen därför jämlikt 1 § 8) och 2 § VäxelL är ogiltig såsom växel; alltså och då den icke kan anses utgöra annat skriftligt fordringsbevis, prövar HovRn lagligt fastställa det slut, vartill URn kommit.

Avgörandet av URn i sistnämnda fall står i överensstämmelse med URns — Stockholms rådhusrätts — antagna praxis. Enligt vad undersökningen visar delar nämligen rådhusrätten ej den uppfattning om behandling av ogiltig växel såsom civil förskrivning, för vilken nyss redovisats. Denna inställning har motiverats med att handlingen såsom civil förskrivning dåligt rimmar med bestämmelserna om preskription och obehörig vinst.

Denna synpunkt torde ej kunna vara avgörande. Att växel, som veterligen är preskriberad, ej kan behandlas som fordringsbevis sammanhänger med tidigare beskrivna förhållanden och som kort sammanfattat innebär, att talan om obehörig vinst då står till buds men att den preskriberade växeln ensam ej är erforderligt rättsfaktum för sådan talan.

Annorlunda med den som växel ogiltiga handlingen. Sådan kan *under omständigheter*, trots ogiltighet i *angivet* avseende, enligt vad som påvisats, innefatta *eljest giltig* skriftlig betalningsutfästelse av det slag LL kräver och VäxelL avskär i sådana fall ej lagsökningsvägen genom anvisning om särskild talan, motsvarande VäxelL 74 §.

Det finnes därför ej anledning att *generellt* avvisa lagsökningsmöjligheten vid varje sådan ogiltighet, som avses i VäxelL 1 §, utan möjligheten torde bero på ogiltighetens art och dess betydelse för handlingsinnehållet i övrigt. Den olika utgången i HovRn i de båda redovisade fallen behöver därför ej vara uttryck för skillnad i principuppfattning. Även i referatfallet har HovRn, enligt vad dess motivering antyder, prövat om handlingen kunde vara giltig som annat fordringsbevis. Att HovRn här kom till annat resultat än HovRn i fallet GötaH 23 torde kunna förklaras på följande sätt: Växelblanketten var ej underskriven av utställaren. Det förelåg därför varken giltig växel eller eljest giltig anvisning. För att gäldenärens accept på anvisning skall föranleda att anvisningen får karaktär av bevis om ford-

ran kräves, att anvisningen är giltig.⁶² Gälldenärens accept genom namnteckning på ogiltig anvisning kan ej medföra sådan verkan. HovRns avgörande övenrensstämmor med NJA 1885 s. 460.⁶³ I fallet GötaH 23, där ogiltighet följde av brist i det i VäxelL 1 § 6) angivna formkravet, förelåg däremot en giltig anvisning och genom accept därav en giltig förskrivning.

Sammanfattningsvis må rörande de nu behandlade frågorna om lagsökning på växel anföras: På grund av växelrättsliga regler finnes anledning att skilja mellan handlingar, som varit förenade med växelrätt, och handlingar, beträffande vilka växelrätt ej uppkommit. När växelrätten upphört ger VäxelL möjlighet under särskilda förutsättningar till talan på obehörig vinst, varom stadgas i VäxelL 74 §. Fordran, som göres gällande vid sådan talan, kan ej anses grundad på den preskriberade eller prejudicierade växeln. Beträffande handling, som är ogiltig som växel jämlikt VäxelL 2 §, torde lagsökningsmöjligheten bero av ogiltighetsanledningen; under vissa omständigheter synes lagsökning kunna ske, om handlingen innefattar giltig anvisning och förskrivning.

Slutligen skall omnämnas några av rättsfall belysta särskilda frågor om lagsökning på grund av växelfordran.

I fallet SveaH 41 riktades lagsökningsansökan på grund av protesterad men *icke accepterad* växel mot trassaten. Ansökningsen avvisades av URn och HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

Vid krav mot annan växelgälldenär än acceptant måste i allmänhet protest ha upptagits inom laga tid. I vissa fall angivna i VäxelL 46 § kan innehavare fritagas från skyldighet att för bevarande av sin rätt till återgångstalan upptaga protest. Påskrift om befrielse skall emellertid då vara tecknad på växeln.

I fallet SveaH 40 återopades vid återgångstalan mot växelutställaren K ett antal växlar, vilka godkänts av olika personer och överlåtits av K i samband med diskontering till bolaget T. Av växlarna hade endast en protesterats. Det återopades senare inför URn ett mellan bolaget och K träffat skriftligt avtal, genom vilket T åtagit sig att i enlighet med bestämmelserna i avtalet bevilja K (i avtalet benämnt Firman) diskonteringskredit mot säkerhet av bl. a. växlarna. I *avtalet* fanns denna bestämmelse: »Firman förbinder sig, oavsett huruvida för växelrättens bevarande i lag föreskrivna åtgärder komma att vidtagas eller ej, enligt växellag ansvara för de växlar, som diskonterats eller kunna komma att diskonteras hos T med

⁶² Rodhe, Obligationsrätt, § 12 vid not 29.

⁶³ Anmärkt i referatet, jfr Hult, a. a. s. 82.

Firman som utställare och endossent och förbinder sig förty att på anfordran till T eller order inbetala växlarnas belopp ävensom i övrigt allt som T i egenskap av växelnehavare enligt växellag äger att utbekomma.» URn avvisade ansökningen och yttrade: Förbehållen om befrielse från skyldighet att upptaga protest äro icke tecknade å växlarna. — T yrkade i HovRn i första hand undanröjande av beslutet under åberopande av att växlarna *samt* avtalet sammantagna vore att anse som skriftliga fordringsbevis enligt LL 1 §. I andra hand yrkades återförvisning såvitt gällde fordran på grund av den protesterade växeln. — HovRn fann lagsökning möjlig på grund av den protesterade växeln och återförvisade ansökningen därutinnan. Beträffande kravet på grund av de övriga växlarna ansåg HovRn dessa, enär de icke protesterats och förbehåll om befrielse från protest ej tecknats på växlarna, icke utgöra sådana bevis om fordran att lagsökning därå kunde äga rum. Icke heller avtalet, vare sig ensamt eller i förening med växlarna, utgjorde enligt HovRn sådant bevis om fordran. HovRn fastställde därför det slut, vartill URn kommit i denna del.

Härefter skall uppmärksamhet ägnas åt några fall där *check* åberopats som fordringsbevis i lagsökningsmål.

I fallet SkH 21 — som även behandlats i preskriptionsavsnittet — åberopades en check, som ej uppvisats i rätt tid och som dessutom var preskriberad. Checkrätten var sålunda både preskriberad och prejudicierad. Borgenären åberopade i HovRn bestämmelsen i CheckL 57 § om talan på obehörig vinst. Detta lagrum innehåller en bestämmelse helt motsvarande VæxelL 74 § men innehåller därutöver en väsentlig presumtionsregel till nackdel för checkutställaren: Saknas utredning om annat förhållande, anses utställaren till fordringsägarens skada göra vinst, motsvarande checksumman, där fordringen förfaller.⁶⁴ Borgenären i SkH 21 åberopade denna presumtionsregel och gjorde gällande, att densamma torde föranleda, att utslag i lagsökningsmål kan givas, om gäldenären underlåter att inkomma med svar. I det föreliggande fallet hade gäldenären underlåtit detta. Handlingen ansågs emellertid ej sådan att lagsökning därå finge äga rum. Utgången torde kunna förklaras på samma sätt som skedde i de förut behandlade målen om preskriberad och prejudicierad växel, nämligen att fordringen vid sålunda förd talan ej grundar sig på den åberopade handlingen, i detta fall checken. Vid dylik talan torde checken kunna användas som bevis.⁶⁵

⁶⁴ Rodhe, a. a. § 58 vid not 132.

⁶⁵ Även i fallet GötaH 28, se ovan s. 69, åberopades till en början preskriberade checkar i ansökning om lagsökning. Ansökningen härom prövades emellertid ej, enär URn beaktade senare inkommen räkning angivande bakomlig-

Kan handling, som är *ogiltig* som *check* användas för lagsökning?

I CheckL 1 § anges vad check skall innehålla och i 2 § samma lag föreskrives, att handling, vari saknas något av vad check skall innehålla enligt 1 §, med vissa undantag är *ogiltig* som check. Bestämmelserna motsvarar i stort sett vad som gäller för växel enligt VäxelL 1 och 2 §§.

Något exempel från tillämpningen, där frågan huruvida *ogiltig* check kan användas för lagsökning har prövats, synes ej föreligga.⁶⁶

Att trassatbanken, som efterkommit den i checken innefattade anmaningen och fullgjort betalning till tredje man, därefter icke kan använda checken för lagsökning mot trassenten, belyses av följande fall:

SveaH 20: Under återopande av sex av L utställda checkar å tillhopa 475 kronor, dragna å trassatbanken, yrkade banken, att L måtte förpliktas att till banken utgiva nämnda belopp. I ansökningen uppgav banken, att checkarna inlösts av banken, ehuru täckning för checkbeloppen saknats på L:s sedermera avslutade checkräkning hos banken. — URn avvisade ansökningen och yttrade: »Väl har banken inlöst checkarna, oaktat täckning för checkbeloppen icke funnits; men när checkarna i och för sig icke innefatta någon utfästelse om betalning av L till banken, utgöra de icke sådana fordringsbevis, att lagsökning därå kan äga rum». — HovRn fastställde URns beslut.

Den anmodan till banken som checken innefattar betyder, att utfärdaren tager i anspråk ett tillgodohavande eller utnyttjar en kredit hos den, på vilken anvisningen är dragen, d. v. s. banken, trassaten. Själva anvisningen såsom sådan grundar icke någon skyldighet för trassaten i förhållande till trassenten att infria densamma. I vad mån en sådan skyldighet består sammanhänger med rättsförhållandet mellan trassaten och trassenten. Vid checkräkning⁶⁷ föreligger ett avtal mellan banken och innehavaren av checkkontot. Detta har innebörden att banken åtager sig att under vissa förutsättningar inlösa av checkräkningshavaren utställda checkar.⁶⁸ Sedan banken inlöst checken har den ett täckningskrav mot utställaren. Banken får med andra

gande försträckning som grund för fordringen och i stället upptog ansökningen såsom avseende betalningsföreläggande.

⁶⁶ Frågan härom skall ej dryftas här.

⁶⁷ Huruvida checkräkningskontrakt kan användas för lagsökning undersöks härefter.

⁶⁸ Ang. betalningsföreläggande för checkräkningsfordran, se nedan s. 141.

ord debitera utställarens konto motsvarande belopp.⁶⁹ Den fordran banken har åt utställaren efter att ha inlöst dennes check är icke av checkrättslig karaktär. Checken är icke någon bärare av fordringen utan papperet är värdepappersmässigt ett avslutat kapitel i och med att det infriats av trassaten. Några bestämmelser om detta fordringsförhållande finns icke i CheckL. Det är fråga om ett vanligt civilt fordringsanspråk, där trassaten kan betraktas som borgenär och trassenten som gäldenär.⁷⁰ Bestämmelserna i CheckL om rättegång är icke tillämpliga på sådan talan som banken anställer för att få betalning av trassenten. CheckL 71 § är alltså utan intresse i detta sammanhang.

Bankens ifrågavarande fordran hos trassenten grundar sig icke på checken. Denna kan på sin höjd tjäna som bevis om att en fordran uppstått.

b) Kontrakt angående kredit i checkräkning.

I fallen SvJT 1951 s. 339 samt ÖNH 5⁷¹ åberopades till grund för lagsökning kontrakt angående kredit i checkräkning. Även i fallet SvJT 1960 rf s. 16, där talan riktades av en bank som borgenär mot räkningshavaren som gäldenär, åberopades sådan handling. Lagsökning ansågs ej möjlig i något av fallen. I 1951 års fall, där talan riktades mot borgensman, åberopades utom checkräkningskontraktet ett utdrag av checkräkningen. I fallet från 1960 utgjordes de utöver checkräkningskontraktet åberopade handlingarna av räkningsutdrag och fotokopior av checkar.

*SvJT 1951 s. 339.*⁷² Enligt den såsom »Kredit i checkräkning» betecknade handlingen beviljade en jordbrukskassa räkningshavaren J en kredit i checkräkning intill ett belopp av 5 000 kronor att öppnas hos en centralkassa för jordbrukskredit och begagnas vid ett centralkassans kontor fr. o. m. den 11/5 1948 t. o. m. den 31/10 samma år. Kontraktet innehöll bestämmelser om förlängning, om ränta och om pant samt en så lydande bestämmelse: »Vid kredittidens början samt varje gång kredittiden förlänges påföres räkningen en avgift av 1/12 % av den beviljade kreditens hela belopp för varje påbörjad kreditmånad». Enligt kontraktet gällde dessutom

⁶⁹ Hessler, Obehöriga förfaranden med värdepapper, s. 4 ff.

⁷⁰ Föreligger ej checkräkning har hinder ej ansetts möta att få betalningsföreläggande för täckningskravet. Exempel härpå är fallet ÖNH 4.

⁷¹ Jfr vidare rättsfallet NJA 1883 s. 85.

⁷² Jfr Hessler i SvJT 1955 s. 42.

därå tryckta allmänna kontraktsvillkor. Utdraget ur checkräkningen, avseende tiden den 12/5—den 31/12 1948 visade, att J hade påförts 5 107 kronor 97 öre. I beloppet ingick ej sådan avgift, som angives i den här förut återgivna bestämmelsen i kontraktet. Lagsökningen avsåg det belopp räkningsutdraget upptog.

URn godtog de åberopade handlingarna som skriftliga fordringsbevis. I HovRn kom tre meningar till uttryck angående de åberopade handlingarna. De två ledamöter, som bestämde utgången, uttalade till en början, att den handling, som var betecknad »Kredit i checkräkning», allenast innebar beviljande av kredit och att varken denna handling eller checkräkningsutdraget i och för sig innefattade betalningsutfästelse av J. Vidare uttalade majoriteten, att den fordran borgenären kunde äga hos J, ej »såvitt i målet är fråga» grundades på sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kunde äga rum. En ledamot fann, att handlingen »Kredit i checkräkning» innebar — jämte beviljande av kredit — åtagande av J att i enlighet med villkoren för krediten betala den skuld, som han kunde komma att ådraga sig genom att utnyttja krediten. Varken handlingen i och för sig *eller i förening med* checkräkningsutdraget kunde emellertid enligt denne ledamot anses innefatta sådant bevis om fordran att lagsökning kunde äga rum. En ledamot ansåg »Kredit i checkräkning» *jämte* utdraget av checkräkningen utgöra sådant fordringsbevis att fordringen kunde göras gällande genom lagsökning.

Medan sålunda motiveringarna i åtminstone förstnämnda båda vota synes ge uttryck för krav på betalningsutfästelse av huvudgäldenären såsom en förutsättning för lagsökning på grund av handlingen, är meningarna delade i frågan, om handlingarna innefattade sådan utfästelse. När de ledamöter, som bestämde utgången, fann handlingarna sakna betalningsåtagande synes de — att döma av ordalagen — ha grundat sin uppfattning på en bedömning av de båda handlingarna var för sig. Dessa ledamöter synes sålunda icke ha ansett sig böra bedöma innebörden av de båda handlingarna *sammantagna*, något som de båda övriga ledamöterna gjort. Den ledamot, vilken i likhet med HovRns majoritet fann lagsökningsvägen stängd, behövde emellertid ej göra sådan bedömning redan för att finna att gäldenären åtagit sig framtida betalningsskyldighet. Detta fann ledamoten i fråga framgå av handlingen »Kredit i checkräkning», bedömd för sig.

HovRns majoritet har ej konstaterat att gäldenären var betalningsskyldig men har — synbarligen i konsekvens med det tidigare gjorda konstaterandet att handlingarna bedömda var för sig ej innefattade betalningsutfästelse — uttalat, att den fordran borgenären kunde äga ej grundade sig på de åberopade handlingarna. HovRns majoritet synes sålunda ha menat, att den åberopade handlingen ej var ford-

ringsbevis, när betalningsutfästelse saknats och att eventuell fordran i varje fall icke hade det erforderliga sambandet med handlingen.

Den ledamot, som funnit checkräkningskontraktet innebära åtagande av framtida betalningsskyldighet, har däremot använt en motivering, som kan tydas såsom om avsaknad av något annat moment än *inhållet* i handlingarna varit det för honom avgörande. Kontraktet och utdraget kan ej — och här sker bedömning av de båda handlingarna även sammantagna — »anses innefatta *sådant bevis* om fordran» etc. Betyder detta, att ej heller denne ledamot funnit *att* gäldenären blivit betalningsskyldig, att *tillräcklig* bevisning därutinnan ej förebragts? Eller är innebörden, att betalningsskyldighet, varom åtagande visserligen gjorts i kontraktet men som uppkommer först senare, ej kan utkrävas lagsökningsvis? Är måhända innebörden den, att handlingarna visserligen innefattar *bevis* om fordringen — d. v. s. tillräckligt bevis för att betalningsskyldighet skall anses styrkt — men att handlingarna ej utgör bevis av *sådant* slag, som kräves för lagsökning?

Antages den första tolkningsmöjligheten torde följden bli, att betalningsskyldigheten, därest den befunnits i erforderlig grad styrkt, kunde anses grundad på handlingarna, detta ehuru fordringen ej »uppkommit» redan när kontraktet tecknades utan senare. Antages åter någon av de andra båda tolkningsmöjligheterna förutsättes skyldighet att betala däremot i erforderlig grad styrkt. Vid den andra tolkningsmöjligheten blir innebörden, att allenast en fordran som »uppkommit» vid tiden för betalningsåtagandet kan anses grundad på fordringsbeviset och lagsökningsgill. Antagandet slutligen av den tredje möjligheten till tolkning skulle innebära, att hinder visserligen ej mötte med hänsyn till fordringens nämnda beskaffenhet men att fordringshandlingen av någon anledning ej fyllt kravet på fordringsbevis. Denna anledning kan då tänkas vara att de handlingar, vilka utvisar skulden, ej upprättats för att tjäna som bevis för fordringen. Denna tredje tolkningsmöjlighet torde med hänsyn till motiveringens ordalag vara den mest troliga.

SvJT 1960 rf s. 16. Enligt det kontrakt angående kredit i checkräkning som åberopades i detta fall öppnade banken för gäldenären — räkningshavaren M — en checkräkning med kredit intill 6 600 kronor att begagnas vid ett bankens avdelningskontor fr. o. m. den 15/9 1950 t. o. m. den 14/9 1951. Kontraktet innehöll i övrigt bestämmelser i väsentligen samma hänseenden som kontraktet i 1951 års fall. Enligt en bestämmelse skulle vid kredittidens början samt varje gång kredittiden förlängdes räkningen på-

föras en avgift av 1/12 % av den beviljade kreditens hela belopp för varje påbörjad kreditmånad, s. k. folioavgift. I de allmänna kontraktsvillkor, till vilka kontraktet hänvisade, stadgades i punkt 3, att medel å räkningen disponerades genom check utfärdad å bankens formulär och i punkt 10, att banken skulle upprätta sluträkning, då kontraktet upphörde, samt att det ålåg räkningshavaren att då betala sin skuld omedelbart.

Banken återopade checkräkningskontraktet, av banken upprättat räkningsutdrag — uppvisande en räkningshavarens skuld å 7 494 kronor 85 öre, vari ingick folioavgifter med 396 kronor — samt av räkningshavaren utställda checkar å bankens formulär.

URn avvisade ansökningen, som avsåg ett belopp av 7 412 kronor 84 öre, »enär de av sökanden återopade handlingarna icke utgöra sådant ford-ringsbevis, att fordran på grund därav kan göras gällande genom lagsök-ning». I fullföljdsinlaga uttalade banken bl. a., att M genom att under-teckna checkräkningskontraktet icke i och för sig ådragit sig någon betal-ningskyldighet mot banken annat än såvitt angick folioavgiften, vilken utgick oberoende av om krediten begagnats eller ej. Kontraktet kunde emel-tertid enligt banken sägas utgöra ett av M utfärdat bevis om en potentiell skuld jämte utfästelse att betala folioavgift. Den potentiella skulden hade aktualiserats genom att M utställt checkar, vilka utlösts av banken och de-biterats M:s konto. Därigenom hade M ådragit sig betalningsskyldighet. — HovRn fastställde URns avgörande.

Motiveringen i URns avgörande lämnar öppet vilken omständig-het som varit den för avvisningen bestämmande. Avgörande kan ha varit, att handlingarna ansetts sakna betalningsutfästelse.⁷³ Motive-ringen utesluter icke möjligheten, att URn ansett handlingarna ej ha upprättats i *syfte* att tjäna som bevis om bankens uppkommande ford-ran.⁷⁴ Vad angår möjligheten, att URn avvisat ansökningen därför, att handlingarna ej innehållit bevis om »uppkommen» fordran är att märka, att ansökningen ej upptogs ens såvitt gällde den s. k. folio-avgiften. Denna avgift utgick ju, oberoende av om krediten begag-nades, med viss periodicitet; ytterligare rättsfaktum utöver åtagan-det att betala dem samt visst tidsförlopp erfordrades ej. Betalnings-förpliktelsen i övrigt på grund av kontraktet krävde däremot som yt-terligare faktum, att krediten togs i anspråk. Om domstolen avvisat därför, att kontraktet jämte de övriga återopade handlingarna icke ansågs innefatta tillräckligt rättsfaktum för betalningsskyldighet, har

⁷³ Sålunda i enlighet med vad som i det föregående antagits ha varit avgö-rande för majoriteten i fallet SvJT 1951 s. 339.

⁷⁴ Jfr vad som nyss antagits beträffande en av de skiljaktiga meningarna i fal-let SvJT 1951 s. 339.

detta således icke i samma mån gällt beträffande folioavgifterna. Dessa hade bort kunna uttagas lagsökningsvis, om sistnämnda avvisningsanledning varit den för domstolen bestämmande. HovRn har, särskilt med hänsyn till vad banken anfört i fullföljdsinlagan, haft anledning att beakta folioavgifterna. Dessa har emellertid ej ens omnämnts i referatet i SvJT.

I fallet ÖNH 5 var omständigheterna något säregna. Till stöd för lagsökningsansökan åberopades kontrakt angående kredit i checkräkning innehållande bestämmelse om folioavgift av ungefär samma innehåll som tidigare berörts. Vidare åberopades å handlingen tecknad borgensförbindelse samt en av banken tecknad förklaring, att krediten inlösts och att med anledning därav »denna förbindelse» överläts till borgenären. URn upptog delvis ansökningen men avvisade den till återstående del. Gälldenären medgav ansökningen i vad densamma upptagits. Sedan URn bifallit ansökningen i upptagen del anförde borgenären besvär såväl mot avvisningsbeslutet som mot utslaget. HovRn fann de av borgenären åberopade handlingarna icke utgöra sådant fordringsbevis, att fordran på grund därav kunde göras gällande genom lagsökning. HovRn lämnade därför besvären över beslutet utan bifall. Enär URn bifallit borgenärens talan i vad densamma prövats, avvisade HovRn besvären över utslaget. Ej heller i detta fall lämnar motiveringen i HovRns beslut klart besked om vilken omständighet som varit bestämmande, när HovRn ej ansett kraven på fordringsbevis uppfyllda.

Att checkräkningskontrakt icke godtagits som fordringsbevis i lagsökningsmål har medfört, att banker under hänvisning till sådana kontrakt sökt betalningsföreläggande för checkräkningsfordran. Två sådana mål har bedömts av HovR, nämligen GötaH 25 och SvJT 1967 rf s. 32. I båda fallen söktes såsom gälldenärer personer, vilka tecknat proprieborgen å checkräkningskontrakten. URn avvisade ansökningarna. I fallet GötaH 25 uttalade URn, att fordringen grundade sig på skriftligt fordringsbevis och att betalningsföreläggande vid sådant förhållande ej kunde givas. URn i fallet SvJT 1967 rf s. 32 hade följande intressanta motivering: Målet är icke lagsökningsbart. Därav följer emellertid icke utan vidare, att det kan godkännas som betalningsföreläggande. Grunden för anspråket är ju nämligen ett skriftligt fordringsbevis med därå tecknad borgen, och enligt 18 § lagsökningslagen får mål om betalningsföreläggande icke grunda sig å skriftligt fordringsbevis. — I sistnämnda fallet förklarade HovRn det åberopade kontraktet icke utgöra skriftligt fordringsbevis. Göta HovR använde i förstnämnda fall — möjligen med tanke på borgensmeningen — lokutionen

»enär åberopade kontraktet icke innefattar skriftligt fordringsbevis». I intetdera fallen ansågs hinder möta mot betalningsföreläggande.

URns uppfattning i de båda fallen av checkräkningskontrakt såsom skriftligt fordringsbevis kan möjligen ses som uttryck för en tolkning av SvJT 1951 s. 339 och 1960 rf s. 16 innebärande, att lagsökningsansökningen där avvisades icke därför att fordringsbevisen såsom sådana ej skulle uppfylla kraven på fordringsbevis utan därför, att handlingarna i de föreliggande fallen ej innefattade bevis om fordran.

c) Byggnadskreditiv

SvJT 1959 rf s. 27. HSB anhöll om lagsökning å W för att utfå 3 353 kronor 27 öre jämte ränta och åberopade dels ett avtal, benämnt »HSB:s kreditiv- och leveransavtal» mellan HSB, å ena, och W, å andra sidan, dels ett av HSB utfärdat slutbesked å W:s kreditivskuld dels ock ett kontoutdrag utvisande ett saldo HSB till godo å 3 425 kronor 67 öre.

Avtalet innebar väsentligen, 1) att W förband sig att uppföra en byggnad enligt närmare föreskrifter, varvid W var skyldig att övertaga och använda byggnadsmaterial som HSB anskaffat eller anvisat och att anlita entreprenörer, som antagits och godkänts av HSB, 2) att HSB berättigades att utan W:s hörande eller attest debitera kreditivet vissa kostnader för fastigheten, däribland anskaffat byggnadsmaterial, 3) att HSB förband sig att under vissa förutsättningar lämna kredit för uppförande av byggnaden, s. k. byggnadskreditiv, 4) att W förband sig att till HSB återbetala de kreditivmedel som tagits i anspråk ävensom kreditavgift och ränta. Återbetalning skulle ske i första hand genom att egnahemsloan tillgodofördes HSB och i andra hand genom att W inbetalade återstoden. Avtalet innehöll sålunda åtaganden av förpliktelser från båda parternas sida. Det kan sägas vara en kombination av å ena sidan ett arbets- och leveransavtal och å andra sidan ett försträckningsavtal. Det har sålunda karaktären av ömsesidigt förpliktande avtal.

URn avvisade ansökningen, enär av HSB åberopade kreditivavtal, slutbesked och kontokurant ej fanns innefatta bevis om fordran. HovRn ansåg kreditivavtalet jämte slutbeskedet och kontokuranten utgöra sådant fordringsbevis, att fordran på grund därav kunde göras gällande genom lagsökning men fann ej styrkt, att fordringen var förfallen och lämnade därför av HSB anförda besvär utan bifall.

Medan checkräkningskontraktet underkändes såsom fordringsbevis enligt LL godkändes byggnadskreditivet såsom sådan handling. Hur förklaras nu denna olikartade bedömning?

Till en början kan pekats på vissa likheter mellan de bedömda handlingarna. Såväl checkräkningskontrakten som byggnadskreditivet innebar, att kredit beviljats. Vidare måste handlingarna i båda fallen

anses innefatta åtagande av kredittagaren att betala den skuld, som uppkom genom utnyttjande av krediten, således ett åtagande att betala framdeles uppkommande skuld. Den likheten handlingarna emellan må även framhållas, att samtliga innehöll åtagande av ej allenast en »potentiell» betalningsskyldighet, d. v. s. skyldighet att betala beroende på om krediten utnyttjades, utan även en betalningsskyldighet oberoende därav. Sålunda ägde i checkräkningsfallen kreditgivaren påföra räkningshavaren en särskild kreditivavgift — i 1960 års fall benämnd folioavgift — som i åtminstone detta fall jämväl påförts räkningshavaren. I avtalet om byggnadskreditiv hade gäldenären likaså att erlægga kreditivavgift. Därutöver ägde HSB debitera kreditivet vissa kostnader utan W:s hörande och attest.

Avtalstyperna uppvisar emellertid även olikheter. Enligt checkräkningskontrakten stod det kredittagaren fritt att efter eget bedömande utnyttja krediten eller underlåta detta. Något annat rättsförhållande mellan kreditgivaren och kredittagaren synes ej ha funnits på grund av checkräkningskontrakten — frånsett förenämnda skyldighet att gälda kreditivavgift — än att kreditgivaren beviljat kredit och att kredittagaren åtagit sig att återbetala den skuld som kunde uppstå i den mån krediten utnyttjades. Avtalet kan alltså sägas till huvudsaklig del *icke* innebära bevis om uppkommen fordran. Beviljandet av kredit enligt avtalet om byggnadskreditiv var däremot ett led i ett arbets- och leveransavtal. W var skyldig att uppföra en byggnad och att därvid använda sig av de materialer och entreprenader, som HSB anvisade. Underlät han detta gjorde han sig skyldig till avtalsbrott. Och kreditgivaren ägde enligt avtalet utan W:s hörande och attest genom checkar betala och debitera kreditivet vissa kostnader, såsom likvid för material och entreprenader. Denna rätt var enligt avtalet omfattande.⁷⁵ W kunde alltså ej genom att underlåta att utnyttja kreditivet

⁷⁵ Den avsåg, enligt vad som framgår av URns akt L 27/1958, kostnader för monteringsfärdigt trämaterial, värme- och sanitetsmaterial, tapeter, bykgryta, el-spis, schaktningstillstånd, byggnadslov, arvode för ansvarig arbetsledare, nybyggnadskarta, situationsplan, tomtkarta, utsättning, avvägning, kontrollutstakning, taxeringsbevis, soliditetsupplysning, gravationsbevis, lagfart samt kostnader för lagfarts ordnande, inteckningar och andra för byggnadens uppförande och belåning nödvändiga handlingar, lösenavgifter, tomtkostnad, tomtmätning, gatumarks- och gatukostnadsersättning, anslutnings- och servisavgifter och dylika på tomten belöpande utgifter, transportkostnader, frakter, presenningshyror, försäkringar, besiktningkostnader, under första året förfallna föreningsavgifter o. d. samt alla de kostnader, som icke upptagits i det till byggaren utlämnade checkhäftet, allt i den mån kostnader för indrivning och

frigöra sig från sina skyldigheter i dessa hänseenden. Däri ligger en väsentlig skillnad mellan checkräkningskontrakten och byggnadskreditivet.

I och med att avtalet om byggnadskreditiv upprättats har HSB be-
tingat sig rätt att påfordra avtalets fullgörande till alla delar. Därige-
nom har avtalet medfört en bundenhet för W, som saknar motsvarig-
het vid checkräkningskontrakten. Utnyttjandet av krediten var ej
som vid dessa kontrakt helt beroende allenast av kredittagarens eget
bedömande. De kostnader kreditgivaren ägde påföra kreditivet utan
kredittagarens hörande, vilka uppenbarligen kom att taga i anspråk
en ej oväsentlig del av kreditivet, var kredittagaren enligt avtalet
pliktig att ikläda sig. Utnyttjandet av kreditivet i övrigt skulle visser-
ligen ej på samma sätt ske oberoende av kredittagaren men var be-
tingat av det ändamål, för vilket krediten skulle begagnas, nämligen
kostnaderna för den byggnad W åtagit sig att uppföra.

Medför nu detta, att avtalet kan sägas i högre grad än checkräk-
ningskontrakten innefatta bevis om en *uppkommen* fordran? Detta
kan ej inses. Betalningsskyldighet uppkommer, oavsett hur stark för-
pliktelsen att utnyttja kreditivet må vara och oberoende av om detta
kan tagas i anspråk utan gäldenärens hörande, först när kreditivet
faktiskt utnyttjas. Någon principiell skillnad härutinnan mellan check-
räkningskontrakten och byggnadskreditivet föreligger ej. Detta gäller
även den kreditivavgift, som jämväl checkräkningshavaren hade att
erlägga. Att byggnadskreditiv godkännes såsom fordringsbevis måste
sålunda anses innebära, att jämväl bevis om ännu ej uppkommen be-
talningsskyldighet godtages härutinnan.

Att märka är emellertid, att det ej var byggnadskreditivet allena
som av HovRn ansågs utgöra sådant fordringsbevis, att lagsökning
kunde göras gällande, utan denna handling *jämte* slutbeskedet och
kontokuranten. Vilken betydelse hade då dessa ytterligare handling-
ar? Två möjligheter kan tänkas, d e l s att de ytterligare handlingarna
eller någon av dessa *tillsammans* med kreditivavtalet tillagts bety-
delsen av bevis om uppkomsten av betalningsskyldighet och om fordr-
ringens storlek o c h d e l s att handlingarna endast haft den sist-
nämnda funktionen, således att bevisa fordringens storlek. HovRns

för åtgärder, som HSB vidtagit till följd av att byggaren ej följt avtalet; och
debitering finge enligt samma bestämmelse i avtalet, § 10, göras när det var
lämpligt för att underlätta HSB:s bokföring. — Enligt § 18 i avtalet rekvire-
rade byggaren »härmed» material och entreprenader i närmare angiven om-
fattning.

motivering ger ej svar härpå. I det förut behandlade fallet SvJT 1951 s. 339 gjorde HovRns majoritet ej — men åtminstone en av de skiljaktiga ledamöterna — sådan bedömning av handlingarna tillsammans, som den första tolkningsmöjligheten förutsätter. Exempel saknas emellertid ej på att flera handlingar sammantagna tillagts betydelsen att styrka fordringsgrunden och ej endast fordringens storlek. Här må anföras fallet SvJT 1941 rf s. 42 I.⁷⁶ Å andra sidan har stundom handlingar utöver fordringsbeviset — kontoutdrag och dylikt — kommit till användning för att styrka fordringsbeloppet, när detta ej framgått av kontraktshandlingen eller annat fordringsbevis, varom varit fråga.

Med hänsyn till de förpliktelser för kredittagaren, som följer av kreditavtalet och vartill motsvarighet saknas i checkräkningsfallen, kan HovRn tänkas ha ansett avtalet om byggnadskreditiv utgöra erforderligt bevis om fordringsgrunden och att de ytterligare handlingarna — slutbeskedet och kontokuranten — tillagts betydelsen av uteslutande sådana handlingar, som erfordrades för att styrka fordringsbeloppet.

Har HovRn resonerat på detta sätt vinner den olikartade bedömningen i förhållande till checkräkningsfallen sin förklaring, åtminstone såvitt gäller fordringen utöver den — i samtliga fall förmodligen relativt sett obetydliga — särskilda kreditivavgiften.

Har HovRn åter ansett, att kreditivavtalet endast i förening med de andra handlingarna eller någon av dessa utgör bevis om uppkommen fordran — formuleringen i HovRns avgörande tyder närmast på att HovRn haft denna uppfattning — synes det svårare att förklara den avgörande skillnaden mellan detta fall och checkräkningsfallen. Även i dessa senare fall torde ju kontrakten, i förening med de övriga i målet åberopade handlingarna, kunna anses utgöra bevis om att fordringen uppkommit. För konstaterandet av detta förhållande torde de särskilda förpliktelserna enligt avtalet om byggnadskreditiv sakna betydelse.

När checkräkningskontrakten likväl ej bedömts såsom användbara för lagsökning har detta i det föregående antagits kunna bero på, att handlingarna i fråga, ej ens i förening med de ytterligare åberopade handlingarna, upprättats i syfte att tjäna som bevis om det i lagsökningens målet åberopade fordringsförhållandet; de har ej utgjort *sådant* bevis om fordran som avsågs i lagsökningsbestämmelserna, åtminstone enligt doktrinen utläggning av begreppet fordringsbevis.

⁷⁶ Lagsökning ansågs kunna ske på grund av anbud och svar.

Gives större anledning att betrakta avtalet om byggnadskreditiv som bevis upprättat i angivet syfte? Har de särskilda förpliktelseerna för kredittagaren enligt avtalet om byggnadskreditiv någon betydelse *härvidlag*? Svaren på dessa frågor bör enligt min mening bliva ja-kande. Syftet med upprättandet av handlingarna bestämmes delvis av dessas innehåll. I följd härav torde avtalet om byggnadskreditiv i högre grad än checkräkningskontrakten kunna antagas vara upprättat för att tjäna som bevis om jämväl kredittagarens förpliktelser. I fråga om byggnadskreditivet gäller detta sålunda de förpliktelser, som medför att kreditivet utnyttjas och fordran uppkommer. Att kontraktet ej upprättas enbart i detta syfte är emellertid tydligt.

Härmed är dock ej sagt, att nämnda skillnad i fråga om syftet *bör* vara avgörande för möjligheten till lagsökning.

Det vill synas som om HovRn i fallet om byggnadskreditiv i högre grad än HovRn i checkräkningsfallen beaktat den innebörd av mellanhavandet mellan parterna, som framgår av de åberopade handlingarna tillsammans.

Som sammanfattande synpunkt beträffande den nu anställda jämförelsen mellan checkräkningsfallen och fallet angående byggnadskreditiv vill jag uttala, att inget avgörande skäl synes mig tala för olikartad behandling i fråga om möjligheten till lagsökning. Detta gäller såväl den skuld, vilken uppkommer genom att kredittagaren utnyttjar kreditivet, som den skuld, vilken följer av att kreditivet eljest debiteras. I fråga om den i sammanhanget förhållandevis obetydliga kreditivavgiften torde någon principiell skillnad ej föreligga mellan de olika fallen.

d) Förlikningsavtal och avtal om förmedlingsarvode m. m.

Förlikningsavtal åberopades såsom fordringsbevis i fallet SvJT 1966 rf s. 35 (nr 26) och i två av HovRn för Övre Norrland avgjorda mål, ÖNH 3 och 6.

SvJT 1966 rf s. 35 (nr 26). I ansökan om lagsökning yrkade en fackförening förpliktande för en arbetsgivare att till föreningen utgiva ett penningbelopp. Till stöd för ansökningen åberopade föreningen en mellan parterna träffad skriftlig uppgörelse, enligt vilken arbetsgivaren förbundit sig att till föreningen inbetala det yrkade beloppet senast viss angiven dag. Beloppet utgjorde lönefordran till två föreningens medlemmar. — URn avvisade ansökningen med motivering att det fordrade beloppet tillkom medlemmarna och att dessa, såvitt handlingarna visade, icke överlätit sina

fordringar å föreningen. — Föreningen anförde besvär med yrkande, att ansökningen måtte upptagas till prövning. — HovRn fann ej skäl göra ändring i URns beslut.

Även i fallet ÖNH 3 sökte en fackorganisation under åberopande av en mellan organisationen — ett fackförbund — och en arbetsgivare träffad förlikning av samma slag som i det nyss redovisade fallet genom lagsökning utfå lönefordringar tillkommande två organisationens medlemmar. Även i detta fall avvisades ansökningen. URn uttalade, att förbundet icke på grund av förlikningsavtalet kunde anses ha med sitt yrkande avsedd fordran mot arbetsgivaren. HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

Samma fackförbund som i ÖNH 3 ansökte i fallet ÖNH 6 om lagsökning mot arbetsgivare för belopp utgörande allmänt skadestånd på grund av konstaterat avtalsbrott. Förlikning därom hade träffats mellan förbundet och arbetsgivaren. Det överenskomna skadeståndsbeloppet skulle enligt avtalet inbetalas till förbundet viss angiven dag. URn avvisade ansökningen av skäl som här saknar intresse. HovRn fann i detta fall fordringen grundad på skriftligt fordringsbevis och återförvisade målet till URn.

Det för avvisningen bestämmande i fallen SvJT 1966 rf s. 35 nr 26 och ÖNH 3 har sålunda varit, att sökanden icke ansetts ha talerätt i fråga om lönefordringarna. Sådan rätt har ej ansetts följa av fackorganisationernas stadgeenliga uppgift »att tillvarataga medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden». ⁷⁷ Talerätt i fråga om lönefordringarna har tydligen — då överlåtelse ej skett — löntagarna ensamma ansetts ha. Skulle då dessa under åberopande av förlikningsavtalen ha kunnat genom lagsökning utfå de överenskomna lönebeloppen? Den betalningsutfästelse förlikningarna kan anses innefatta är visserligen ej riktad till löntagarna utan till fackorganisationerna. Förlikningsavtalen synes vidare icke ha tillkommit allenast för att tjäna som bevis om lönefordringarna utan även för att bevisa *överenskommelsen* mellan de avtalade parterna. Samma torde emellertid kunna sägas om förlikningen i fallet ÖNH 6, som ju avsåg en förbundet tillkommande fordran. Att förlikningsavtalet kan antagas ej ha tillkommit allenast i syfte att tjäna som bevis om fordran har sålunda ej i detta fall ansetts utgöra hinder för lagsökning. Detta förhållande kan ej heller antagas ha hindrat lagsökning i fallen SvJT 1966 rf s. 35 nr 26

⁷⁷ Jfr i fråga om talerätt vid arbetsdomstolen lagen om arbetsdomstolen 13 §. Se Ekelöf II s. 86 f, JO 1966 s. 129 f.

och ÖNH 3, om löntagarna i stället för förbundet åberopat skiljeavtalet. Skulle den omständigheten, att det genom förlikningen gjorda betalningsåtagandet riktats till förbundet, ha utgjort sådant hinder? Eftersom i båda fallen överenskommelsen gällde just lönefordringarna, sålunda prestationen till förmån för de av förbundet-avtalsparten företrädda tredje männen-löntagarna, synes det naturligt och med de inom doktrinen uppställda kraven på fordringsbevis förenligt, att betrakta förlikningsavtalen i löntagarnas hand såsom fordringsbevis enligt LL. URns motivering i fallet SvJT 1966 rf s. 35 nr 26 synes giva en antydning om att ansökningen under angiven förutsättning skulle ha upptagits.

De nu behandlade fallen bör jämföras med följande fall angående förmedlingsarvode m. m.

SvJT 1956 rf s. 55. Enligt fyra köpekontrakt sålde N till olika köpare fast egendom och en rörelse. Enligt bestämmelser i kontrakten skulle säljaren betala förmedlingsarvode m. m. till förmedlare av köpen — en fastighetsförmedling — med belopp angivna i kontrakten. Ettvart av kontrakten upprättades i tre exemplar. Säljare och köpare erhöll var sitt kontraktsexemplar. Det tredje kontraktsexemplaret, betecknat arkivexemplar, tillhörde fastighetsförmedlingens huvudkontors bokföring. Fastighetsförmedlingen sökte med stöd av köpekontrakten lagsökning mot säljaren för utbekommande av de i kontrakten upptagna beloppen avseende förmedlingsarvode m. m. — URn avvisade ansökningen med motivering, att de till grund för ansökningen liggande handlingarna icke i fastighetsförmedlingens hand utgjorde sådana skriftliga fordringsbevis som avsågs i LL 1 §. — HovRn fastställde URns beslut.

Även här var sålunda fråga om överenskommelse till förmån för icke avtalslutande tredje man. Till skillnad från de förut behandlade överenskommelserna angående arbetslön var emellertid åtagandet att betala förmedlingsarvode m. m. ej avtalets enda innehåll. Åtagandet var ej ens överenskommelsens primära innehåll. Det var ej heller riktat till någon part med uppgift att företräda fastighetsförmedlaren. Köpekontraktet kan i detta fall ej antagas ha upprättats för att tjäna som bevis om fordringen å förmedlingsarvode m. m. Nu angivna omständigheter torde kunna förklara, att kontrakten ej godtogs som fordringsbevis rörande den fordran, varom var fråga.

Protokollsutdrag innehållande att gäldenären muntligen inför domstol erkänt sin betalningsskyldighet var enligt Trygger⁷⁸ uteslutet från

⁷⁸ Trygger, Kommentar I s. 37, Kommentar II s. 40.

att vara lagsökningsurkund, därför att det ej utgivits av gäldenären till borgenären såsom bevis för fordringen.

Av enahanda skäl skulle enligt denna uppfattning vara uteslutet protokollsutdrag angående beslut om viss utbetalning. Sådan handling åberopades i fallet SveaH 18. Omständigheterna var där följande.

SveaH 18. W sökte hos bolaget lagsökningsvis utfå bokförararvode å 1 500 kronor. Enligt det av W åberopade protokollsutdraget hade bolagsstyrelsen beslutat att W skulle sköta bokföring m. m. och uppbära arvode med 500 kronor i månaden. Bolaget bestred ansökningen och invände, att beslutet ej tillkommit i laga ordning och att protokollet endast innehöll ett uppdrag till W, som W aldrig kommit att utföra, samt att protokollsutdraget icke innefattade fordringsbevis. URn yttrade: »Enär det beslut, på vilket ansökningen om lagsökningen grundats, icke tillkommit i laga ordning och den av borgenären såsom fordringsbevis åberopade handlingen förty icke innefattar bevis om fordran, avvisas ansökningen». — HovRn fann det åberopade protokollsutdraget — oavsett om det däri intagna beslutet skulle anses ha tillkommit i laga ordning — icke innefatta bevis om fordran och lämnade anförda besvär utan bifall.

e) Borgensförbindelse

HovR har i flera fall prövat frågor, huruvida handlingar innehållande borgensåtagande kunnat användas till grund för lagsökning. Det har gällt antingen sådan handling ensam eller tillsammans med annan handling. Föremål för bedömande har varit såväl krav riktade av borgenär mot löftesman som regresskrav av löftesman mot huvudgäldenär eller mot medlöftesmän.

Först behandlas fall, där borgenär sökt löftesman.

Här möter till en början det förut behandlade publicerade fallet SvJT 1951 s. 339. Det gällde lagsökning mot borgensman på grund av borgensåtagande i checkräkningskontrakt. Fallet är av intresse huvudsakligen ur två synpunkter, nämligen dels för frågan om sådant kontrakts användbarhet som fordringsbevis och dels med hänsyn till möjligheten av lagsökning mot den, som ställt borgen för sådant kontrakts fullgörande. Det förra spörsmålet har behandlats tidigare.⁷⁹ HovRn — vars avgörande bestämdes av två ledamöter — fann i den delen, att varken checkräkningskontraktet eller åberopat utdrag av checkräkningen i och för sig innehöll betalningsutfästelse av huvudgäldenären. Vidare fann HovRn, att den fordran, som borgenären

⁷⁹ Ovan s. 137 ff.

kunde äga hos huvudgäldenären, ej grundades på sådant fordringsbevis, att lagsökning kunde äga rum därå. Härefter fortsatte HovRn, såvitt gällde den andra frågan: »Då borgenären ej enligt åberopade handlingarna äger större rätt mot P (borgensmannen) än mot J (huvudgäldenären) finner HovRn borgenärens i saken fullföljda talan icke kunna upptagas till prövning.»

I enlighet härmed avgjordes även fallen SvcaH 19 samt NNH 3 och 4.

SveaH 19. Sökanden — kontrollstyrelsen — åberopade en borgensförbindelse, enligt vilken A gått i borgen såsom för egen skuld för erläggandet till styrelsen av A åvilande varuskatt för ett belopp av 30 000 kronor. Styrelsen yrkade förpliktande för A att utbetala omkring 23 000 kronor. URn avvisade ansökningen, när den fordran styrelsen kunde äga hos A, såvitt visats, ej grundades på sådan fordringsbevis, att lagsökning därå kunde äga rum samt styrelsen ej enligt åberopade handlingarna ägde större rätt mot A än mot A. HovRn gjorde ej ändring.

NNH. 3. URn hade utfärdat slutbevis i mål om betalningsföreläggande mellan R såsom innehavare av en firma, å ena, och E, å andra sidan. Under åberopande av slutbeviset och en av O utfärdad borgensförbindelse, enligt vilken O såsom för egen skuld svarade för E:s skulder hos bl. a. firman, ansökte R om lagsökning för utfående av beloppet enligt slutbeviset jämte ränta och kostnader ävensom vissa utmätningskostnader. Ansökningen upptogs men bestreds av O. URn avvisade därefter ansökningen, »enär de till grund för ansökan liggande handlingarna icke utgöra sådana skriftliga fordringsbevis, som avses i 1 § lagsökningslagen». HovRn fann, att den fordran R kunde äga hos E, såvitt i målet var fråga, icke grundade sig på sådant fordringsbevis att lagsökning kunde ske därå samt att R ej mot O ägde bättre rätt än mot E och fastställde därför URns beslut.

NNH 4. De till grund för lagsökningsansökningen åberopade handlingarna utgjordes av en tredskodom och en borgensförbindelse. I övrigt var omständigheterna ungefär desamma som i föregående fall. URn avvisade i detta fall ansökningen av skäl som här saknar intresse. HovRn fann — liksom i föregående fall — att den fordran borgenären kunde äga mot den enligt domen förpliktade icke grundade sig på sådant fordringsbevis, att lagsökning kunde ske därå. HovRn fann vidare, att borgenären ej ägde bättre rätt mot borgensmannen än mot gäldenären enligt tredskodomen och fastställde beslutet i vad ansökningen avvisats.

I de nu behandlade fallen har således för lagsökning mot borgensmannen krävts, att borgenärens fordran mot huvudgäldenären grundade sig på sådant fordringsbevis att lagsökning därå kunde äga rum.

Av vad som åberopats i fallet SveaH 19 framgår ej huruvida kontrollstyrelsen ens ägt fordran mot huvudgäldenären. I de båda övriga fallen har huvudgäldenären väl haft skyldighet att till borgenären utgiva fordrade belopp (i fallet NNH 3 hade URn förklarat, att utmätning finge ske därför). Det framgår emellertid ej vilken grunden var för den av rätten konstaterade betalningsskyldigheten och varken tredskodom eller slutbevis är ju fordringsbevis i lagens mening.

Även de nu behandlade fallen belyser frågan, huruvida lagsökning mot borgensmannen är utesluten därför, att lagsökning mot huvudgäldenären ej kan komma i fråga. HovRn ansåg i samtliga fall så vara förhållandet. Borgenären skulle enligt HovRn få en *bättre rätt* mot borgensmannen än mot huvudgäldenären, om lagsökning tilläts.

För lagsökning på grund av proprieborgen har sålunda krävts, att huvudgäldenärens skuld visats och att denna grundar sig på skriftligt fordringsbevis.

Är det motiverat, att begränsa lagsökningens användningsområde sålunda och följer dylik begränsning av lagen?

De *civilrättsliga* reglerna om borgen och borgensinstitutets struktur innebär begränsning av borgensmannens ansvar gentemot borgenären i jämförelse med huvudgäldenärens ansvar mot denne. Även proprieborgen är »betingad» av huvudgäldenärens förpliktelse. Borgensansvaret är av accessorisk natur. Härav torde emellertid ej utan vidare följa, att borgenären även i *processrättsligt* hänseende, i fråga om möjligheterna att göra borgensansvaret gällande, bör vara beroende av huvudgäldenären. Av LL:s regler torde sådan begränsning ej följa.

Vad kan då motivera den grundsats, som domstolarna givit uttryck för? Kan det överhuvudtaget sägas, att det är en olägenhet, att borgenären kan få lagsökning mot borgensmannen men ej mot huvudgäldenären? Möjligen kan borgenären frestas att anlita det för honom enklaste förfarandet. Som sådant torde han i valet mellan att lagsöka borgensmannen och stämma gäldenären välja det förra. Borgenären skulle m. a. o. frestas att vända sig mot borgensmannen förr, än han vände sig mot huvudgäldenären. Häremot kan bl. a. invändas, att då huvudfordringen ej är grundad på skriftligt fordringsbevis, borgenären ju vanligen kan söka huvudgäldenären med betalningsföreläggande, således med ett ännu enklare förfarande än lagsökning.

Kan borgenären genom att anlita lagsökning mot borgensmannen sägas få en bättre rätt mot denne än mot huvudgäldenären *på det sättet*, att borgensmannens möjligheter att göra invändningar mot kravet relevanta är begränsade enligt 10—12 §§ LL? Anlitandet av

lagsökning innebär naturligtvis en viss fördel härutinnan för borgenären. En annan fördel med lagsökning följer av bestämmelserna i 51 och 49 §§ UL, enligt vilka lagsökningsutslag får verkställas såsom laga kraftvunnen dom, ehuru återvinning sökts. Det är dock diskutabelt om dessa fördelar bör motivera den begränsning varom de redovisade fallen vittnar.

Om borgensansvaret är grundat på handling som uppfyller kraven på skriftligt fordringsbevis och förutsättningarna för borgensansvarets inträde styrkts, synes något avgörande skäl ej möta mot att borgenären får anlita lagsökning mot borgensmannen, även om huvudfordringen ej är grundad på skriftligt fordringsbevis.⁸⁰

Ansökningar av löftesman avseende regressfordran⁸¹ bedömdes i fallen SvJT 1926 rf. s. 43 och GötaH 15 samt SveaH 32. I de båda förstnämnda fallen riktades ansökningar av betalande löftesmän mot annan löftesman. I fallet SveaH 32 riktade löftesmän sin talan mot huvudgäldenären. Fråga var i samtliga fall om proprieborgen.

Avgörandet i fallet SvJT 1926 rf s. 43 är huvudsakligen av intresse för frågan om *storleken av det belopp* som medlöftesman kunde förpliktas att lagsökningvis uttaga av övriga medlöftesmän. Denna fråga skall ej behandlas här.⁸² Fallet har i denna del mist sin aktualitet genom SkbrL. Huvudfordringen var i fallet grundad på kreditivkontrakt. Detta — vars närmare innehåll ej framgår av referatet — bedömdes av KB som fordringsbevis. Borgensförbindelsen hade tecknats på kontraktet. Förbindelsen var solidarisk proprieborgen men

⁸⁰ Ännu ett fall där ansökan av borgenär riktades mot löftesmannen är fallet VSH 1. Borgenärens fordran mot huvudgäldenären var där grundad på skriftligt fordringsbevis (revers). Borgensförbindelsen — proprieborgen — var tecknad på handlingen. Den fråga som bedömdes av HovRn var borgensåtagandets omfattning, huruvida handlingen innefattade bevis om den fordran, som gjordes gällande. Så ansågs ej vara förhållandet. Fallet belyser även preskriptionsfrågan. Tolv månaders preskription gällde. Ansökningen gjordes mer än ett år efter förfallodagen. Preskriptionen skulle således ha inträtt enligt 1798 år KF (se nedan). Denna fråga har emellertid domstolarna ej beaktat självmant.

⁸¹ Har löftesman inlöst skuldebrev äger han, då han för regresstalan, yrka utbekommande av hela det belopp han själv erlagt till skuldebrevets innehavare jämte ränta därå från betalningsdagen. Innefattar det erlagda beloppet ränta omfattar således regresskravet »ränta på ränta». Jfr Rodhe, Obligationsrätt, § 51 vid not 59 och där antecknade rättsfall.

⁸² Tidigare — före SkbrL. — ansågs gäldenär såväl som borgensman, som erlagt betalning, äga utav var och en av övriga medgäldenärer och medlöftesmän utkräva allt vad han betalt med avdrag för vad som belöpte på honom själv. Se NJA 1893 s. 567, Ekström, Löftesmans regress s. 254 och Om borgen, 2 u. s. 176.

innehöll, såvitt framgår av referatet, ej andra grunder för regressansvarets fördelning. På grund av sålunda beskaffad fordringshandling ansågs regressfordringen kunna göras gällande lagsökningsvis. Fordringsbeloppet framgick emellertid ej av handlingen. Det kunde bestämmas endast med hjälp av då gällande regler för borgensansvarets fördelning. Fallet utgör sålunda ett exempel på situationer, där lagsökning ansetts möjlig, ehuru fordringen ej kunde fastställas allenast genom fordringshandlingen.

De principiella frågorna om möjlighet att göra gällande regressfordran genom lagsökning och angående fordringsbevisets beskaffenhet i sådant fall framträder klarare än i det föregående fallet i fallet GötaH 15. Där möter även frågan huruvida den löftesman, som gör gällande sin regressfordran, kan anses med de av honom återopade handlingarna ha styrkt förutsättningarna för regressrättens utövande. Denna fråga har främst betydelse för spörsmålen om kravet på utredning och om beviskravets styrka men har — såsom strax skall visas — i detta fall betydelse även för den nu behandlade frågan om beskaffenheten av fordringsbeviset. Vidare föreligger jämväl i detta fall frågan om hur stor del av regressfordringen en betalande löftesman kan genom lagsökning uttaga av de övriga medansvariga.⁸³

Omständigheterna i fallet var följande:

Göta H 15. Enligt skuldebrev den 8/2 1950 förband sig S att till en sparbank eller order tre månader efter uppsägning betala en lånfången summa å 6 000 kronor. I skuldebrevet föreskrevs hur räntebetalning och amortering skulle ske. För fullgörande av förbindelsen tecknades å skuldebrevet borgen som för egen skuld av F, L, M, J, K och E. — I ansökan om lagsökning å L anförde F, att F nödgats under tiden till den 11/10 1955 till banken utgiva sammanlagt 2 595 kronor. L och M hade till F betalt sina huvudandelar i vad F sålunda utgivit. Övriga tre borgensmän — J, K och E — hade däremot trots kravbrev ej avhört. F yrkade därför, att L måtte förpliktas att till F utge 432 kronor 49 öre, motsvarande vad på L belöpte av det belopp J, K och E tillhoppa borde ha erlagt till F, ävensom viss ränta. — Vid ansökningen hade fogats kopia av skuldebrevet, varå antecknats, att under tiden den 19/8 1952—den 11/10 1955 genom sju särskilda inbe-

⁸³ Materiellt gäller i sistnämnda hänseende numera enligt SkbrL 2 § andra st. bl. a. att om någon av flera solidariskt ansvariga skuldebrevsgäldenärer betalt skulden han äger av varje medgäldenär utkräva dennes andel samt att — om den som betalt skulden avsänt meddelande om kravet och betalning därefter ej ingått inom fjorton dagar — envar av de övriga är skyldig betala så stor del av bristen som belöper på honom. Denna SkbrLns reglering torde äga analog tillämpning å solidariskt ansvariga borgensmän inbördes.

talningar av kapital och ränta erlagts tillhopa 2 595 kronor. Vidare hade vid ansökningsfogats avskrifter av dels bankkvitton å tillhopa 2 209 kronor avseende sex av nämnda inbetalningar dels ett av banken utfärdat kvitto, enligt vilket F å lånet erlagt kapital och ränta med 386 kronor, dels ock av J, K och E var för sig i augusti 1955 undertecknade mottagningsbevis angående till dem utlämnade brevårsändelser. — URn avvisade ansöknings och yttrade: »Enär av den åberopade handlingen med vad därvid finnes fogat icke framgår, vilken regressfordran F må åga hos L, kan F:s fordran ej anges grundad på sådant skriftligt fordringsbevis att lagsökning därå må åga rum». — HovRn fann det av F åberopade skuldebrevet med därå tecknade borgensförbindelser och vid skuldebrevet fogade handlingar innefatta sådant bevis om fordran, att F på grund därav ågde genom lagsökning kräva betalning av L. HovRn återförvisade därför målet till URn.

Det för URn avgörande skälet för avvissning synes sålunda ha varit, att regressfordringens storlek ej kunnat utläsas av de åberopade handlingarna. URn synes sålunda — i motsats till vad som skedde i det närmast förut redovisade fallet — ha ansett, att lagen därvid ej kunnat verka supplerande på fordringshandling. Däremot synes URns motivering icke tyda på, att URn ansett regressfordringen i princip ej kunna göras gällande lagsökningsvis. Skuldebrevet och borgensförbindelsen skulle sålunda i och för sig utgöra erforderligt fordringsbevis, blott de kompletterades med *bevisning* om regresskravets storlek. När HovRn bedömt de åberopade handlingarna såsom innefattande bevis om fordran, förutsätter bedömningen naturligtvis ett jakande svar på nämnda principfrågor ävensom möjligheten av supplerering genom lag enligt vad nyss sagts. Genom att HovRn motiverat sitt beslut med begagnande av rekvisit enligt LL 3 § och sålunda gått direkt på den där uttalade bevisregeln utsåges ej, om redan skuldebrevet jämte borgensförbindelsen är fordringsbevis enligt LL 1 § eller om handlingen endast i förening med övriga åberopade handlingar utgör sådant bevis. Annorlunda uttryckt, framgår det ej av HovRns beslut, om HovRn betraktat de övriga åberopade handlingarna som bevis till styrkande av fordringsbeloppet.

Av betydelse för borgensmans ansvar och därmed även för möjligheten till lagsökning på grund av borgensåtagande är reglerna i 4 § KF den 28 juni 1798 ang. vissa omständigheter uti lagsöknings- och utmätningsmål.⁸⁴ Denna innehåller en preskriptionsbestämmelse. Frå-

⁸⁴ Jfr lag 20/12 1946, som ersatt tidigare författningar 1812 och 1835. Ang. bestämmelsen i KF 1798 se yttrande av Ekeberg i NJA 1926 s. 311 ff.

gor som föränledes därav, närmast huruvida en preskriptionsgrundande omständighet skall beaktas utan invändning, behandlas senare i preskriptionsavsnittet. Om det redan när ansökningen prövas är klart, att preskription enligt förordningen inträtt, blir frågan emellertid i stället, huruvida preskriberat fordringsbevis kan användas för lagsökning. Denna fråga torde kunna besvaras nekande.⁸⁵

f) Förbindelse att utgiva underhållsbidrag

Faderskaperskännande innehållande förbindelse att utgiva underhållsbidrag till barn utom äktenskapet återropades som fordringsbevis i följande fall.

SveaH 26. K hade den 14/3 1953 jämlikt FB 3:4 skriftligen erkänt sig vara fader till ett J:s barn och förbundit sig att för barnets underhåll utgiva 75 kronor i månaden från barnets födelse till dess barnet fyllt 18 år. Enligt bestämmelser, som trädde i kraft den 1/7 1957, höjdes underhållsbidrag, som bestämts genom dom eller avtal något av åren 1952—1954, med 10 procent av beloppet. I följd därav utgjorde bidraget 82 kronor 50 öre i månaden från den 1/7 1957. Barnavårdsmannen för barnet ansökte 1962, under återropande av den av K undertecknade handlingen samt nämnda lag och under hänvisning till uppställning över oguldna bidrag å inemot 3 000 kronor, om lagsökning å K för utfående av oguldet belopp. URn avvisade ansökningen, enär borgenären icke mäktat styrka fordrade beloppet medelst skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis. HovRn undanröjde beslutet och återförvisade målet under motivering, att den till grund för ansökningen återropade skriftliga handlingen utgjorde sådant fordringsbevis, som avses i 1 § LL, samt att det förhållandet, att fordringens belopp ökas genom bestämmelser i lag, icke utgjorde hinder för upptagande av ansökningen i dess helhet.

URns skrivning gör det icke uteslutet, att URn skulle ha godtagit den återropade handlingen såsom fordringsbevis om kravet endast gällt det däri upptagna beloppet å 75 kronor i månaden men att URn ansett handlingen ej innefatta bevis om fordran å belopp därutöver. Är detta antagande riktigt skulle hindret ej heller för URn ha varit fordringshandlingens beskaffenhet.

Att HovRn ansett hinder ej möta mot lagsökning beträffande beloppet i dess helhet torde förklaras av, att HovRn ansett prestationskyldigheten enligt den återropade handlingen i erforderlig grad bestämd, ehuru fordringsbeviset måste kompletteras med andra hand-

⁸⁵ Jfr vad tidigare sagts om preskriberad växel och check.

lingar, för att fordringsbeloppet skulle kunna uträknas.⁸⁶ Frågan här om är mindre ett spörsmål om handlingens egenskap av fordringsbevis än om grunden för fordringen.

Faderskapserkännande och därtill knutet avtal om underhållsbidrag — som numera ej behöver vara förbundet med erkännandet⁸⁷ — har funktioner utöver bevisfunktion. Erkännandet, som är förbundet,⁸⁸ är konstituerande för barnets rättsliga status.⁸⁹ Det har särskild bevisverkan för faderskapet, i det att giltigt erkännande enligt FB 3: 4 omkastar bevisbördan angående faderskapet. Erkännandet är vidare tillräckligt rättsfaktum för underhållsskyldighet.

Underhållsavtal, som träffas i anslutning till erkännande, innefattar bevis om utfästelse om närmare preciserad betalningsskyldighet. Utfästelsen är i detta hänseende rättsfaktum för betalningsskyldigheten. Handlingens bevisfunktion jämväl härutinnan måste generellt sett ock antagas vara åsyftad.

g) *Bouppteckning, arvsqifteshandling*

I fallen SveaH 16 och 17 sökte två delägare i samma dödsbo lagsökning å dödsboet för utfående av lönefordringar. Vardera dödsbodelägaren åberopade dels *bouppteckning*, vari bland skulderna efter den döde fanns upptagna sökandenas innestående lönefordringar, vardera å 22 000 kronor, dels en *revers*, undertecknad av övriga dödsbodelägare, vari dessa förklarade sig till den sökande vid anfordran betala lönefordringens belopp. URn avvisade ansökningarna enär de åberopade handlingarna icke innefattade bevis om fordran mot dödsboet. HovRn fastställde besluten.

Bouppteckning redovisar i viss föreskriven form den dödes tillgångar och skulder och innefattar därigenom bevis om betalningsskyldighet, som kan komma att åvila dödsboet. Huruvida dödsboet blir ansvarigt för den dödes skulder beror emellertid ej enbart av dödsfallet. Enligt reglerna om gäldsansvar i ÅB 21 kap. har även andra rättsfakta betydelse härvidlag. Redan bouppteckningen är därför ej bevis om dödsboets betalningsskyldighet. Ansvarar dödsboet för den dödes i bouppteckningen antecknade skulder har betalningsskyldigheten sin grund i omständigheter, varom bouppteckningen ej uteslutande tjänar

⁸⁶ Av visst intresse härutinnan är — utöver Tryggers uttalande, Kommentar I s. 39 och där anmärkta rättsfallet 1879 s. 224 — fallet SvJT 1959 rf s. 56.

⁸⁷ Walin, Föräldrabalken, s. 58.

⁸⁸ Walin, a. a. s. 54.

⁸⁹ FB 3:4.

till bevis. Bouppteckningen upprättas ej i sådant bevissyfte varom nu är fråga. Ej heller lämnas dylik handling till den enligt uppteckningen till betalning berättigade för att tjäna som bevis om fordran. De inom doktrinen ställda kraven är sålunda ej fyllda, såvitt gäller bouppteckning.

Dödsboet äger som regel allenast gemensamt företräda boet. Av övriga delägare gjord förskrivning till förmån för en delägare grundlägger ej betalningsskyldighet för *dödsboet*, däremot för de ifrågasvarande delägarna.

I fallet GötaH 20 åberopade två delägare i ett dödsbo till grund för ansökning mot dödsboet för utfående av arvslotter en laga kraftvunnen *arvskifteshandling*, enligt vilken yrkade belopp tillskiftats dem. Arvskiftet var förrättat av dödsbodelägarna. URn avvisade ansökningen under motivering, att arvskifteshandlingen icke utgjorde skriftligt fordringsbevis enligt LL 1 §. HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

Rättsgrund för arv — rättsfakta härvidlag — är i allmänhet viss på släktförhållandet grundad relation till arvlåtaren samt dödsfallet. Genom arvskifte bestämmes arvslotterna. Den över skiftet upprättade, formbundna handlingen har utom funktionen att bevisa hur skiftesläggningen skett en giltighetsfunktion. Båda dessa funktioner och sålunda jämväl bevisfunktionen måste allmänt sett antagas vara åsyftade. Arvskifteshandling lämnas emellertid ej till bevis om den fordran handlingen må utvisa.

Mellan delägarna överenskommet arvskifte synes vara av det slag, att därom upprättad handling i och för sig uppfyller de krav som uppställts rörande skriftligt fordringsbevis, som kan komma till användning för lagsökning.

Att handlingen icke godtagits kan förklaras av hinder hänförligt till kravet, att fordringen skall grunda sig på handlingen, bestående däri, att handlingen ej lämnas till borgenär, den till arv eller testamente berättigade, för att tjäna som bevis om fordringen.⁹⁰

h) Andra handlingar av olika slag, vilkas egenskaper av fordringsbevis prövats

I fallet GötaH 26 yrkade borgenären lagsökningsvis utfå 600 kronor. Kravet avsåg skadestånd enligt villkoren i en åberopad ordersedel,

⁹⁰ Att döma av anteckningar i lagstiftningsakten till LL 1937 synes det ha övervägts, huruvida icke arvskifte förrättat av dödsbodelägare borde kunna användas för lagsökning.

som gällde köp av bil till ett pris av 3 000 kronor. Enligt bestämmelse i ordersedeln var bolaget berättigat till skadestånd med 20 procent av köpeskillingen, om köparen ej fullföljde köpet. Som fordringsbevis återopades ordersedeln samt en som beställningserkännande betecknad handling. Snett över ordersedeln stod skrivet ordet »Makuleras». Till ansökningen var vidare fogad en räkning å det fordrade skadeståndsbeloppet. — URn avvisade ansökningen, enär ordersedeln makulerats samt denna ordersedel jämte borgenärens bekräftelse icke utgjorde sådant skriftligt fordringsbevis, som avses i LL 1 §, beträffande det skadestånd varom i målet var fråga. I HovRn gjorde borgenären gällande, att handlingarna tillsammans utgjorde bevis om att gälldenären förpliktat sig mot bolaget på sätt som detta påstått. Bolaget framhöll, att anteckningen om makulering gjorts internt i bolaget för att visa att försäljningen ej kommit till stånd och att köpekontrakt ej utfärdats. — HovRn fastställde URns beslut.

Vid ansökan om betalningsföreläggande i GötaH 29 hade fogats en handling, enligt vilken IL hos borgenären — ett bolag — ansökte om kontokredit å 500 kronor samt förband sig att, därest konto beviljades, iakttaga de i ansökningshandlingen intagna kontobestämmelserna. Dessa innehöll bland annat, att kontoinnehavare med en kontoskuld om 50 till 500 kronor skulle, så länge kontoskuld förelåg, före den sista i varje månad till bolaget betala ett minsta belopp om 50 kronor. Avtalet kunde av endera parten uppsägas med en månads varsel, därvid utestående skuld skulle återbetalas i samma ordning som under den tid avtalet gällde. Ansökningen hade av bolaget beviljats den 10/10 1962 och uppsagts den 8/2 1966. Ansökningen riktades mot dödsboet efter IL och avsåg »fordran kronor 454:09 den 2.4.1967 utgörande restskuld å beviljad kontokredit». URn fann fordringen grunda sig på skriftligt fordringsbevis och avvisade ansökningen. HovRn upphävde beslutet samt uttalade att fordringen icke kunde anses grunda sig på skriftligt fordringsbevis.

Bostadsrättsbevis, som visade, att bostadsrättsförening upplåtit lägenhet för viss grundavgift, ansågs vid krav på ogulden hyra i fallet SvJT 1967 rf s. 57 icke av vare sig URn eller HovRn utgöra skriftligt fordringsbevis. HovRn tog ej ställning till beskaffenheten av ett först därstädes företett teckningsbevis angivande den preliminära årsavgiften för lägenheten, enligt vilket gälldenären förbundit sig att teckna bostadsrätt.

I SveaH 25 återopades dels en handling betecknad »Pantförskrivning av överhypotek» och dels två räkningar avseende ränta och

amortering å de lagsökningsvis fordrade beloppen. Genom pantförskrivningen hade gäldenären förklarat sig till borgenären pantförskriva i viss fastighet fastställda inteckningar. Dessa var belånade hos ett handelsbolag. Borgenären hade för gäldenären betalat ränta och amortering till bolaget, sedan detta utställt räkningarna. Bolaget hade kvitterat betalningen genom påskrift på räkningarna. URn anförde i sitt avvisningsbeslut: Enär borgenärens fordran å gäldenären uppkommit genom amorteringar och räntebetalningar å en gäldenärens skuld till tredje person och borgenären till stöd för fordran icke åberopat annat än av tredje person utfärdade kvittenser, grundar sig icke fordran å sådant skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, som avses i LL 1 §. — HovRn fastställde det slut URns beslut innehöll och anförde bl. a., att kvittenserna icke utgjorde sådana fordringsbevis, som avses i LL 1 § och att ej heller den som »Pantförskrivning av överhypotek» betecknade handlingen innefattade bevis om fordran.

D. Annat skriftligt fordringsbevis. Särskilt angående handling innehållande ömsesidig prestation

1. Lag, doktrin

Handlingar innefattande bevis om ömsesidig prestation, varav den ena avser betalning, intager en särskild ställning i fråga om möjligheten till lagsökning.

I UL fanns ej någon särskild bestämmelse om fordran grundad på sådana ömsesidiga avtal och NLB:s allmänt hållna uttalanden om förutsättningarna för lagsökning innehåller ingenting härom. Ej heller under det lagstiftningsarbete, som i övrigt föregick UL, synes frågan om möjlighet till lagsökning för sådan fordran överhuvudtaget ha berörts.

Inom äldre doktrin ställde sig både Trygger och Kallenberg tveksamma till kontrakt såsom lagsökningsurkund.⁹¹ För ingendera synes dock tveksamheten ha föranletts därav, att genom kontraktet utfästs annan prestation än betalningsprestationen.

De för lagsökning eljest gällande förutsättningarna är tillämpliga även i fall, då fordringsbeviset är en ömsesidigt förpliktande handling. Vad som komplicerar frågan om lagsökningsmöjligheten, när sådan

⁹¹ Trygger, Kommentar I, s. 37, 43 ff, Kommentar II, s. 40, 47 ff. Kallenberg, TfR 1905 s. 165 f.

handling kommer till användning, är förhållandet mellan de ömsesidiga prestationerna i parternas mellanhavande och detta förhållandes inverkan på förfallokravet.

Varken Trygger eller Kallenberg ville erkänna en obegränsad rätt till lagsökning för betalningsprestationen i fall av ömsesidig prestationsskyldighet. Ingendera hyste tvekan om möjligheten att lagsöka på handling innehållande ömsesidiga förpliktelser, när betalningen enligt handlingen skulle ske i förskott eller när borgenären styrkt fullgörandet, i vad på honom ankom, av sin prestation. I andra fall ansåg de det tveksamt om lagsökning kunde ske och deras uppfattningar ledde för sådana fall till delvis olika resultat.

Trygger framhöll — och däri instämde Kallenberg obetingat — att rätten till betalning på grund av avtalet i sådana fall, varom tvekan enligt dem syntes kunna råda, icke är *villkorlig* till dess borgenären fullgjort sin prestation, utan att avtalets innehåll i stället är, att gäldenären har en ovillkorlig betalningsskyldighet *mot* kontraktens motprestation. Båda ansåg, att en sådan betalningsskyldighet ej kunde utkrävas genom lagsökning. För Trygger var utgångspunkten härvid grunderna för förfallokravet. Lagstiftarens avsikt med detta krav måste nämligen enligt Trygger ha varit, att endast den gäldenär skulle vara utsatt för den snabbare exekution lagsökningen var ägnad att medföra, vilken ej erlagt betalning vid den tid då förfallokravet skulle vara uppfyllt. I fråga om en betalningsförpliktelse *mot* prestation av motparten framgick emellertid ej det berättigade i borgenärens krav redan därav, att förfallotiden för betalningsförpliktelsen inträtt. Det fordrades tydligen även bevisning om att motprestationen fullgjorts eller erbjudits. Eftersom den avgörande tidpunkten för förfallokravet enligt Trygger var den, då lagsökningsinlagan delgavs gäldenären, borde samma tidpunkt vid fordran på grund av ömsesidigt avtal vara den avgörande för när borgenären skulle ha styrkt fullgörandet av sin prestation. Borgenärens ansökan borde därför upptagas till kommunikation, ehuru bevisning om motprestationen ej redan då förebragts. Huruvida ansökningen skulle upptagas till slutlig prövning berodde däremot på, om borgenären under förfarandet ådagalagt, att hans prestation fullgjorts senast vid den tidpunkt, då ansökningen delgavs gäldenären. Förelåg ej bevisning därom skulle öex förklara ansökningen ej kunna upptagas till vidare prövning.

För Kallenberg sammanföll ej det ifrågasvarande spörsmålet med frågan om fordringens förfallotid. Det avgörande var i stället enligt honom huruvida en fordran på betalning *mot* motprestation var av

den art, att den kunde göras gällande genom lagsökning. Detta be-
tvivlade Kallenberg. *Förpliktelsen* för gäldenären enligt handlingen
var ej sådan, att öex kunde ålägga gäldenären att fullgöra den. Öex
ålade nämligen ej betalning mot erhållande av motprestation. En-
dast om borgenären jämte kontrakt företedde bevis om fullgjord eller
erbjuden egen prestation kunde hans ansökan upptagas till kommuni-
kation. Borgenären måste enligt Kallenberg visa sig äga en »fordran
i utsökningslagens mening», en fordran på »ren betalningsskyldig-
het», ej en betalningsskyldighet mot motprestation.⁹² Till samma
resultat ansåg emellertid Kallenberg att man skulle komma om man
valde Tryggers utgångspunkt. Kallenberg ansåg nämligen, att den för
förfallokravet avgörande tidpunkten var den, då lagsökningsinlagan
inkom. Var den processförutsättning förfallokravet innebar ej då
styrkt, skulle ansökningen icke ens upptagas till kommunikation.

En i viss mån annan behandling krävde enligt såväl Trygger som
Kallenberg ansökan om lagsökning på grund av ömsesidigt avtal i
särskilda fall med hänsyn till arten av motprestation. Trygger⁹³ gjorde
nämligen skillnad mellan olika motprestationer till betalningspresta-
tionen. Utgjordes — såsom vid leveranskontrakt — motprestationen
av en personlig förpliktelse såsom det huvudsakliga, gällde Tryggers
ovan redovisade resonemang. Om motprestationen däremot — såsom
vid krav på hyra — utgjordes av en sakrätt eller därmed likartad
rättighet, »till vilken motpartens personliga förpliktelse anknyter sig
såsom ett accessorium», skulle sakrättsägaren-gäldenären, när han
avkrävdes hyra, anses ha erhållit motprestationen. Han skulle därför
anses vara betalningsskyldig, så länge han ej förklarar sig taga i an-
språk motpartens personliga förpliktelse. Öex skulle i enlighet här-
med, när hyreskontrakt åberopades till stöd för krav på hyra, ej
fordra bevisning om att gäldenären kommit i besittning av hyresob-
jektet. Om gäldenären ej bestred kravet, skulle följaktligen betalning
ådomas. Bestred däremot gäldenären, att han kommit i åtnjutande
av hyresobjektet och vederlades ej uppgiften därom, skulle öex för-
klara, att ansökningen icke kunde upptagas till vidare prövning. Ef-
tersom bestridandet rörde en processförutsättning, skulle öex däremot
ej behandla detsamma såsom invändning enligt UL 27 §. Bestridan-
det skulle således ej för att komma i betraktande behöva styrkas med
skriftligt bevis.

⁹² Kallenberg, a. u. s. 166.

⁹³ Trygger, Kommentar I s. 45, Kommentar II s. 48 f.

Kallenberg anslöt sig till denna uppfattning rörande avtal av den typ som sist behandlats.⁹⁴

2. Praxis före LL 1937 rörande ömsesidiga avtal

Hur ställde sig äldre praxis till frågorna om lagsökning på ömsesidiga avtal?

Såvitt gäller avtal av typen *leveranskontrakt* är redovisad praxis från den tid UL gällde sparsam. Enligt uppgift i lagstiftningsakten till LL 1937 — förekom lagsökning på leveranskontrakt överhuvudtaget i mycket ringa omfattning under tiden före sistnämnda lags ikraftträdande. Det är därför vanskligt att draga någon slutsats om inställningen i praxis till doktrинens rekommendationer.

Ett publicerat avgörande föreligger emellertid, nämligen SvJT 1924 rf s. 27. Omständigheterna i fallet var följande.

SvJT 1924 rf s. 27. L beställde enligt orderlista den 2/2 1923 av S en symaskin att levereras »fritt H station» för ett pris av 380 kronor. Av beloppet skulle 10 kronor erläggas »genast» och 370 kronor den 15/3 1923. Enligt orderlistan var inga andra bestämmelser giltiga än de som förekom i listan. Denna saknade föreskrift om leveranstid. Maskinen kom den 27/2 1923 till H station. L vägrade lösa ut maskinen, varför denna återsändes till S. Därefter lagsökte S i ansökan, som inkom till öex den 27/5 1923, L för utfående av 370 kronor och åberopade orderlistan. L bestred ansökningen och åberopade överenskommelse med agenten för S om att maskinen skulle levereras om 8 dagar och att, då leverans ej skett inom avtalad tid, han ej vore skyldig vidbliva köpet. Öex biföll ansökningen och ålade L att *mot utfående av bl. a. maskinen* erlägga vad S fordrat. — HovRn yttrade: »Enär den till stöd för kravet åberopade handlingen icke kunde anses såsom sådant fordringsbevis, som avsåges i 12 § UL, prövade HovRn lagligt att, med upphävande av överklagade utslaget, förklara ansökningen icke hava bort till prövning upptagas». — En ledamot i HovRn fann ej skäl göra ändring i öex' utslag.

Öex fann ej hinder mot att meddela ett utslag innehållande betalningsförpliktelse mot motprestation.

När HovRn fann, att ansökningen ej bort upptagas till prövning, synes HovRn här ha följt Kallenbergs linje. Motiveringen i övrigt i hovrättsavgörandet överensstämmer ock bäst med Kallenbergs uppfattning. Det kan sålunda antagas, att HovRn ej ansett fordringsbe-

⁹⁴ Kallenberg, a. u. s. 166.

viset vara sådant som avsågs i UL 12 §, därför att fordringen icke var en »ren betalningsförpliktelse».

Enligt de båda nämnda författarna skulle dock lagsökning vara möjlig ej blott när motprestationen fullgjorts utan även när densamma vederbörligen erbjudits. Frågan blir då, om ej i detta fall sådant erbjudande av motprestationen styrkts. Godset hade ju sänts till L och denne hade vägrat lösa ut det.⁹⁵ Emellertid saknas i den åberopade orderlistan uppgift om leveranstid. Det kunde sålunda ej av denna slutas vad borgenären hade att iakttaga i fråga om leverans. I detta hänseende måste sålunda annan bevisning förebringas. Dylig bevisning torde icke anses ha blivit förebragt genom uppgifterna om leverans, så mycket mindre som gäldenären påstått att leveransförsöken skett för sent.

Ett annat fall från denna tid är följande.

SvJT 1925 rf s. 25. Lagsökning begärdes för uttagande av försäkringspremier, då ansökningen om försäkringen, som avsett viss tid, innehöll utfästelse att erlägga premier. Enligt bestämmelse om premiebetalning i försäkringsbrevets allmänna försäkringsvillkor skulle efter första premiebetalningen de följande premierna erläggas i förskott senast viss tid från den i försäkringsbrevet angivna förfallodagen. Ansökningen gällde en av de följande premierna. Öex fann de åberopade handlingarna icke innefatta bevis om sådan fordran, varom förmäldes i 12 § UL, och avvisade ansökningen. Sedan försäkringsbolaget anfört besvär anförde öex i infortrat yttrande: Enligt öex' uppfattning förutsatte tillämpning av lagsökningsförfarandet å förpliktelse enligt s. k. ömsesidiga avtal, att betalningsskyldigheten för den ene kontrahenten motsvarades av avtalad valuta. Men enligt ifrågakomna försäkringsavtal medförde underlåtenhet av industribolaget att erlägga premie senast 14 dagar efter förfallodagen den påföljden, att försäkringsbolaget vore befriat från ersättningskyldighet från och med förfallodagen. Om avtalet tillerkände den kontrahent, som åtagit sig en prestation mot betalning av medkontrahenten, rätt att vid bristande betalning utkräva sådan och samtidigt vara befriad från egen prestationsplikt, syntes denna rätt egentligen vara att betrakta som en rätt till skadestånd för bristande betalning. Realiserandet av dylika rättigheter syntes emellertid öex falla utom området för lagsökningsförfarandet. — HovRn uttalade, att ansökningen, sammanställd med det i anledning därav utfärdade försäkringsbrevet, måste anses utgöra sådant skriftligt fordringsbevis, som avsågs i 12 § UL.

⁹⁵ Det torde kunna antagas, ehuru referatet härutinnan ej är helt tydligt, att uppgift om leveransförsöken förelåg när ansökningen prövades.

HovRn ansåg sålunda att fordringen var grundad på skriftligt fordringsbevis.⁹⁶ Med Tryggers och Kallenbergs åsikter synes förenligt att bevilja lagsökning i detta fall. Den inverkan på motprestationen som enligt vad öex framhöll skulle följa av gäldenärens försummelse ansågs irrelevant för möjligheten till lagsökning.⁹⁷

Båda de nu redovisade avgörandena kan sägas avspegla den osäkerhet och vacklan, som — enligt vad som framhölls under lagstiftningsarbetet till 1937 års LL — vid denna tid rådde i fråga om möjlighet till lagsökning på grund av ömsesidiga avtal. Öex yttrande i fallet SvJT 1925 rf s. 25 visar, att osäkerhet även präglade uppfattningen om innebörden av den mot betalningsprestationen stående prestationen.

Vad Trygger och Kallenberg uttalat i fråga om fordran på ömsesidigt avtal av typen hyreskontrakt synes ha vunnit beaktande i öex' utslag i följande mål.

SvJT 1933 rf s. 40. Sedan hyresvärden K lagsökt hyresgästen C för ogulden hyra och C bestritt ansökningen under påstående, att han icke kommit i åtnjutande av visst honom tillförsäkrat utrymme (en matkällare), uttalade öex: »Enär K mot C:s bestridande icke styrkt, att C kommit i åtnjutande av honom i kontraktet tillförsäkrad matkällare, samt kontraktet förty icke kunde anses innefatta bevis om fordran, funne öex ansökningen icke kunna till vidare prövning upptagas». HovRn undanröjde utslaget, enär C:s invändning ej ansågs förtjäna avseende.⁹⁸

Framför allt när det gällde hyreskontrakt var emellertid uppfattningen i praxis vid denna tid präglad av osäkerhet och vacklan. Enligt uppgift i lagstiftningsakten till LL 1937 godtog öex undantagslöst hyreskontrakt i lagsökningsmål. Ofta gjorde emellertid gäldenären invändningar, t. ex. om hinder för tillträde, om ohyra, buller m. m. I sådana fall kunde fast praxis ej spåras. Ibland hänvisades till rättgång, ibland lämnades invändningarna utan avseende. Stor roll spelade av gäldenären åberopade attester. Sådana godtogs ibland som bevis. Tryggers mening om fordran på grund av dylika kontrakt sades

⁹⁶ Hassler, Valda delar s. 96. Jfr SvJT 1941 rf s. 42 I.

⁹⁷ Även i fallet SvJT 1928 rf s. 4, där frågan gällde, huruvida öex m. h. t. skiljeklausul var behörig att upptaga lagsökningsansökan, åberopades såsom fordringshandling för förfallen försäkringspremie det mellan parterna träffade försäkringsavtalet.

⁹⁸ En liknande motivering användes av HovRn i fallet SvJT 1933 rf s. 69, som gällde lagsökning för arrende enligt åberopat arrendekontrakt.

under förarbetena till LL 1937⁹⁹ såtillvida ha vunnit anslutning, som det näppeligen förekom, att lagsökning på grund av kontrakt utan vidare avvisades.

3. Lagstiftning i anledning av osäkerhet i äldre praxis

Under förarbetena till LL 1937 övervägdes en saklig revision av bestämmelserna om lagsöknings upptagande för att en mera enhetlig praxis härmed skulle kunna ernås och för att faran av ojämhet i lagskipningen, som följd av den nyss nämnda behandlingen av de skriftliga intygen såsom bevis, skulle undanröjas. I sådant syfte ifrågasattes en begränsning av möjlighet till lagsökning på grund av kontrakt till vissa undantagsfall. Krav av denna art skulle i stället få läggas till grund för ansökan om handräckning. Frågan ansågs emellertid böra anstå i avvaktan på revision av hyreslagstiftningen.

Den s. k. hyreslagstiftningskommittén fick därefter enligt direktiven att pröva frågan om inskränkning av lagsökningsförfarandets tillämpning på hyresfordringar. Kommittén — som avgav sitt betänkande 1938¹⁰⁰ — fann avgörande skäl tala mot en sådan begränsning av lagsökningens användningsområde. Kommittén föreslog i stället ett tillägg till 14 § LL 1937, enligt vilket mål angående hyresfordringar jämlikt 3 kap. i nyttjanderättslagen skulle hänskjutas till rätten, där gäldenären gjorde sannolikt, att han hos borgenären ägde på hyresförhållandet grundad, till betalning förfallen motfordran.¹⁰¹ Bakgrunden till förslaget var iakttagelser angående behandlingen i praxis av vissa invändningar från gäldenären i lagsökningsmål, där borgenären framställde krav på hyra. Det gällde invändning om att gäldenären på grund av brister i lägenheten var berättigad till hyresnedsättning. Sådan invändning hade i praxis behandlats som jäv enligt 14 § i LL 1937. Enligt detta lagrum skulle gäldenär, som hade att styrka sin invändning, göra detta med skriftliga bevis. Att skriftliga intyg angående brister i lägenheten därvid godtogs såsom erforderlig bevisning enligt detta lagrum, medförde enligt kommittén, att olika invändningar av gäldenären på grund av samma hyresförhållande kom att behandlas olika; ty för invändningar av gäldenären om genfordran avseende skadestånd eller ersättning för avhjälpan av brist gällde kravet enligt kvittningsregeln i LL 1937 16 § om *lagsökningsgill*

⁹⁹ NJA II 1937 s. 478.

¹⁰⁰ SOU 1938:22.

¹⁰¹ SOU 1938:22 s. 18, 149 ff, KProp 166/1939 s. 28, NJA II 1939 s. 577.

genfordran. Kommitténs förslag gick således ut på att tillförsäkra ökat beaktande i lagsökningsprocessen åt invändningar av sist angivet slag.

Under remissbehandlingen ifrågasatte länsstyrelsen i Hallands län, huruvida icke skäl fanns att i LL 1937 införa ett stadgande av innehåll, att där kravet grundades på fordringsbevis, vari gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen, och lagsökningsdomaren fann lagligt förklara målet icke kunna upptagas till vidare prövning, han skulle hänskjuta målet till rätten.¹⁰² Med ett sådant stadgande kunde enligt länsstyrelsen vinnas den fördelen, att alltid då vid lagsökning på grund av ömsesidigt avtal lagsökningsdomaren fann målet icke kunna avgöras i den för lagsökningsmål stadgade ordningen, målet omedelbart övergick i domstolsprocess.

Departementschefen uttalade i anledning av kommitténs lagförslag,¹⁰³ att det icke längre torde bestridas, att avtal, vari gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen, kan återopas såsom grund för lagsökning. Tryggers tolkning av de gällande bestämmelserna sades icke fullt ut ha upprätthållits i tillämpningen.¹⁰⁴ Det syntes enligt departementschefen ej vara något att erinra mot syftet med kommitténs lagförslag men bestämmelse i angivet syfte borde ej begränsas till sådana fordringar som kommittén avsåg. I stället borde — i enlighet med vad länsstyrelsen i Hallands län uttalat — en bestämmelse meddelas för samtliga fall, då invändning göres mot krav som grundas på ömsesidigt avtal. Departementschefen föreslog sålunda, såsom tillägg till 14 § LL 1937, den bestämmelse, vartill motsvarighet nu finnes i LL 12 § andra stycket.

Bestämmelsen, som undergick endast redaktionell jämkning, när den intogs i LL, lyder:

Grundas kravet å fordringsbevis vari gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen och gör gäldenären invändning som har avseende å vederlaget, skall målet såsom tvistigt hänskjutas till rättegång, om gäldenären förebragt sannolika skäl för invändningen eller borgenärens rätt till betalning eljest finnes stridig.

Den nu behandlade lagändringen utgör sålunda *lagstiftarens* första ställningstagande till de ömsesidigt förpliktande avtalen som lagsök-

¹⁰² KProp 166/1939 s. 152 ff.

¹⁰³ NJA II 1939 s. 580, KProp 166/1939 s. 154.

¹⁰⁴ Ang. departementschefens tolkning av Trygger, se nedan s. 305 f.

ningshandlingar. Senare ändringar i lagsökningsbestämmelserna har ej varit av betydelse härutinnan.

Lagstiftaren lämnar sålunda, liksom doktrinen tidigare gjort, ett jakande svar på frågan om lagsökning i och för sig kan ske på grund av ömsesidiga avtal men lagstiftaren besvarar ej frågan, vilka ömsesidiga avtal som kan användas i lagsökningsprocessen. Ej heller avgöres genom lagstiftningen de inom doktrinen redan tidigare dryftade spörsmålen om de närmare förutsättningarna för att ansökan på grund av sådana handlingar skall kunna upptagas.

4. Praxis rörande ömsesidiga avtal medan LL 1937 gällde

Redovisad praxis är sparsam även från den tid, varunder LL 1937 gällde, och tillåter ej heller någon säker slutsats om doktrinen inflytande på tillämpningen. I fallet SvJT 1941 rf s. 42 I bedömdes frågan, huruvida lagsökning kunde ske på grund av skriftligt anbud om försäljning av viss lös egendom *jämte* skriftligt meddelande rörande anbudets antagande. Såväl lagsökningsdomaren som HovRn ansåg lagsökning möjlig. I målet var klarlagt, att motprestationen var fullgjord, när lagsökningsansöknigen gjordes.

Ett ej publicerat, belysande avgörande meddelat i slutet av den tid, varunder LL 1937 gällde, berörde frågan om lagsökning på grund av beställningssedel å varor. Omständigheterna i målet, som avgjordes av Svea HovR den 30/10 1947, SveaH 1, var följande.

B yrkade i ansökan om lagsökning, som inkom till lagsökningsdomaren den 22/3 1947, förpliktande för E att utgiva 147 kronor 40 öre. Till stöd för ansöknigen åberopade B en beställningssedel avseende ett bokverk i fyra band. Böckerna skulle utkomma, band I omkring den 15/5 1946, band II omkring den 15/7 1946, band III omkring den 15/9 1946 och band IV omkring den 15/11 1946. Priset utgjorde 147 kronor 40 öre. Betalningen skulle erläggas med en fjärdedel vid varje leverans. Försummade betalning i rätt tid förföll hela den oguldna köpeskillingen till betalning. Betalningen skulle erläggas per postförskott. Köparen förband sig att utlösa postförskott. B åberopade även utdrag ur bolagets postböcker. Enligt detta hade band I avsänts till E mot postförskott den 15/5 och den 7/6 1946 men båda gångarna kommit i retur. — Lagsökningsdomaren yttrade i resolution: Enär B, även om E i strid med sitt åtagande i den åberopade beställningssedeln underlåtit att utlösa B:s postförskottsförsändelser och den för hela det beställda bokverket avtalade köpeskillingen sålunda på grund av dröjsmål med likviden numera är till betalning förfallen, likväl icke på grund av beställningssedeln kan vara berättigad till den fordrade betalningen annor-

ledes än mot tillhandahållande av hittills utkomna band av bokverket, samt beställningssedeln med hänsyn härtill icke utgör sådant skriftligt fordringsbevis, som avses i 1 § lagsökningslagen, finner lagsökningsdomaren jämlikt 3 § lagsökningslagen ansökningen icke kunna upptagas till prövning. — HovRn undanröjde resolutionen och återförvisade målet till lagsökningsdomaren, »enär den av bolaget återopade beställningssedeln innefattar bevis om fordran hos E, samt hinder med avseende å fordringshandlingens beskaffenhet förty icke mött för lagsökningsdomaren att upptaga ansökningen till kommunikation».

Lagsökningsdomarens vägran att upptaga ansökningen överensstämmer med Kallenbergs uppfattning. Visserligen ansåg varken Kallenberg eller Trygger hinder möta mot lagsökning för förskottsbetalning. Av Kallenbergs uppfattning i övrigt torde emellertid följa, att detta endast gällde när motprestationen *ännu vid tiden för ansökningen* ej var förfallen. Och Tryggers uppfattning synes leda till samma resultat med den skillnaden dock att ansökningens delgivning skulle vara den avgörande tidpunkten. I förevarande fall gjordes emellertid ansökningen först den 22/3 1947 och således efter det motprestation IV förfallit. Hade ansökningen i stället inkommit t. ex. den 1/8 1946 synes det ej ha varit med Kallenbergs och Tryggers uppfattningar oförenligt att meddela lagsökningsutslag för hela det yrkade beloppet.

5. Lagsökningsmöjligheten enligt gällande rätt

Handlingar angående köp

Det har ej kunnat påvisas, att praxis före LL i fråga om möjligheten till lagsökning på kontrakt mera konsekvent följt vare sig Tryggers eller Kallenbergs linje. Såsom framställningen i det följande skall närmare belysa kom Tryggers rekommendation angående den för förfallokravet avgörande tidpunkten icke att bli vägledande i tillämpningen. På grund härav kan det svårligen antagas, att Tryggers uppfattning i fråga om möjlighet till lagsökning på kontrakt blivit vägledande i någon större utsträckning i tillämpningen i sådana fall, då skillnad i resultat mellan Tryggers och Kallenbergs uppfattning betingats av förfallotidpunkten.

Det vill synas som om praxis rörande möjligheten till lagsökning på kontrakt, innefattande en betalningsprestation, under den tid LL hittills varit gällande icke i någon högre grad bestämts av de utav de nyssnämnda författarna rekommenderade begränsningarna utan att

domstolarna i högre grad tagit fasta på hur förhållandet mellan de enligt åberopat kontrakt avtalade prestationerna varit och att lagsökningsmöjligheten, när förhållandet präglats av *beroende* mellan prestationerna, betraktats i första hand som en fråga om *förfallokravet*.

I detta sammanhang må framhållas vad Hassler¹⁰⁵ uttalat beträffande lagsökning på kontrakt:

Skall man över huvud medge lagsökning på kontrakt, så måste *betalningsskyldigheten föreligga oberoende av motprestationen*. Man kan icke i lagsökningsmål som i ordinär civilprocess döma till betalning under villkor, att borgenären å sin sida presterar något. Vid lagsökning på kontrakt få därför prestationerna ej stå ute mot varandra. Skall den lagsökande borgenären ha betalning i förskott eller styrker han att motprestationen är fullgjord, har han exempelvis levererat varan enligt kontraktet och lagsöker nu på köpeskillingen, så är fordran oberoende av att motprestation tillhandahålles.

Ett i praxis ofta anmärkt rättsfall, redovisat under LL:s första år, belyser väl denna uppfattning om lagsökningsmöjligheten såsom en fråga om förfallokravet, när motprestationen är av betydelse för detta krav.

SvJT 1948 s. 649: Vid ansökan om betalningsföreläggande som inkom till URn hade fogats räkning, vartill ansöknigen hänvisade, ävensom en av gäldenären undertecknad beställningssedel å ett bokverk. Beställningssedeln hade ej uttryckligen åberopats i ansöknigen. Den fråga, som närmast var föremål för HovRns bedömning, var huruvida ansöknigen kunde upptagas till prövning med hänsyn till stadgandet i LL 18 §, att betalningsföreläggande kan utverkas för fordran som ej grundar sig å skriftligt fordringsbevis. Ställning behövde således tagas till spörsmålet, huruvida den ej åberopade handlingen utgjorde skriftligt fordringsbevis. URn ansåg detta vara fallet och avvisade ansöknigen. Sedan besvär anförts över avvisningsbeslutet yttrade URns ordförande i yttrande till HovRn bl. a. följande: Beställningssedeln innefattade efter ordalagen allenast en beställning eller sålunda ett anbud om köp.¹⁰⁶ Av sedelns innehåll och utformning syntes emellertid framgå, att den hade annan innebörd. Otvivelaktigt hade den tillkommit vid ett besök av ett säljarens befullmäktigade ombud, som bjudit ut bokverket. Redan härav syntes framgå, att köparens i beställningssedeln nedlagda vilje-

¹⁰⁵ Hassler, Extraordinär process, s. 32, Svensk civilprocessrätt s. 439.

¹⁰⁶ Som villkor gällde bl. a. enligt beställningssedel — som avsåg ett bokverk för 120 kronor — att 25 kronor skulle erläggas som förskottslikvid, att resten skulle betalas vid leveransen mot postförskott, att köparen förband sig att omedelbart utlösa postförskottet, att beställningen var bindande för köparen.

förklaring i realiteten icke vore ett anbud utan fastmera ett antagande svar å ett säljarens anbud. Att så vore förhållandet bestyrktes även därav att beställningssedeln utgjordes av ett av säljaren upprättat, tryckt formulär, vilket tydligen innehöll de villkor, på vilka säljaren vore villig sälja bokverket. Genom att underteckna beställningssedeln hade köparen sålunda godkänt säljarens villkor för köpet, och det förutsattes uppenbarligen, att accept icke skulle ske. Förskottslikviden tydde också på att det redan vid beställningssedelns undertecknande uppkommit en förpliktelse jämväl för säljaren. Även klausulen att beställningen vore för köparen bindande och icke kunde annulleras visade på ett ömsesidigt förpliktande avtal. Tvekan torde därför icke kunna råda om att sedeln vore ett sådant fordringsbevis, som avsåges i lagsökningslagen. — Frågan huruvida leverans skett eller erbjudits syntes närmast hava avseende på spörsmålet om fordringen vore till betalning förfallen eller ej och sålunda sakna betydelse i nu förevarande sammanhang. — HovRn gjorde ej ändring i beslutet.

Målet är i detta sammanhang av intresse särskilt med hänsyn till den roll motprestationen ansetts ha för lagsökningsmöjligheten: Motprestationen — här leveransen — anses ej påverka beskaffenheten av betalningsprestationen utan betraktas i stället som av betydelse för förfallokravet. Lagsökningsmöjligheten ses i enlighet härmed såsom en fråga om förfallokravet, ej längre som en fråga, huruvida betalningsskyldigheten är »ren» eller påverkad av motprestationen.

Denna förvisso mera realistiska uppfattning om lagsökningsmöjligheten synes ha i stor utsträckning präglat tillämpningen under den tid LL gällt. Praxis under denna tidsperiod visar ett stort antal fall, vanligen angående köp enligt handling av den typ, som använts i det nyss redovisade fallet. I flertalet avgöranden har relationen mellan de avtalade prestationerna varit sådan, att lagsökningsmöjligheten liksom i nyssnämnda fall från 1948 *berott av förfallokravet*. Till fall av denna art knyter sig företrädesvis frågan, hur domstolarna bedömt förfallokravet. Spörsmålet härom skall ej behandlas redan här utan i avsnittet om förfallokravet. Av större intresse är nu att se, hur domstolarna i lagsökningshänseende behandlat kontrakt, vari prestationerna *icke* på angivet sätt varit ställda i beroende till varandra. Har domstolarna i sådana situationer tillåtit lagsökning, har motprestationen även där påverkat lagsökningsmöjligheten och hur har i så fall detta kommit till uttryck?

För uppgiften att undersöka tillämpningen i dessa frågor tarvas en gruppindelning av förekomna fall. Härvid tages som utgångspunkt vad som kan utläsas i åberopad handling angående *beroende*

relationen mellan prestationerna. Inom grupper, som präglas av primärt beroende eller oberoende i denna mening, kan sedan sekundärt urskiljas olika av tidsfaktorn bestämda relationer.

En svårighet att genomföra en mera konsekvent indelning efter dessa linjer betingas därav, att kontrakten ofta erbjuder varierande mönster av »blandade relationer»; betalningen kan t. ex. primärt vara oberoende av motprestationen men ställd i senare beroende på grund av inträffad händelse eller underlåtenhet; eller också visar tillämpningen exempel på delvis beroende och delvis oberoende i samma avtal.

Först undersöks situationer, där prestationerna enligt avtalet varit **o b e r o e n d e** av varandra.

Ett fall, där detta primärt var förhållandet och där fullgörelsetid ej primärt angivits för någondera prestationen, är följande.

SveaH 28. Enligt anmälningsblankett anmälde sig L till livstids abonnemang hos B på kosmetika för en avgift av 146 kronor. Därav skulle 10 kronor betalas som anmälningsavgift, en ej närmare tidsangiven första inbetalning å 26 kronor göras samt återstoden betalas med 10 kronor i månaden tills abonnemangsavgiften erlagts. Om de till abonnemanget hörande varorna — beautybox m. m. — icke utlöstes eller om månadsbetalning uteblev skulle hela resterande avgiften förfalla till betalning. B lagsökte i oktober 1962 för utfående av 136 kronor av likviden enligt anmälningsblanketten. B upplyste, att de till abonnemanget hörande varorna tillställts L den 19/6 1958 men återgått outlösta. URn avvisade ansökningen, då det av fordringsbeviset ej framgick, att fordringen var förfallen. — HovRn, där L vitsordade att hon ej utlöst varorna, fann att avgiften var förfallen till betalning och att hinder för upptagande av ansökningen ej mötte samt återförvisade målet.

Här har sålunda prestationerna enligt avtalet varit oberoende av varandra *till dess* tiden för leverans inträtt. Därefter har, som följd av förut angiven kontraktsbestämmelse, beroendeförhållande inträtt. Frågan, om lagsökning kunde ske, har därigenom kommit att avse frågan om förfallokravet. URn och HovRn torde ha uppfattat situationen på detta sätt. Att URn avvisade ansökningen torde förklaras av att domstolen saknade den utredning om leverans som HovRn erhöll genom gäldenärens vitsordande.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Avgörandet utgör sålunda ett exempel på fall, där målet efter kommunikering i HovRn tillförts material av betydelse för prövning av processföretsättning.

I ett flertal avgöranden har endera prestationen varit tidsbestämd och relationen mellan prestationerna primärt av oberoendekaraktär. Detta gäller till en början fallen SkH 2, 3 och 5¹⁰⁸ angående fordran på grund av beställningssedel på olika delar av bokverket »Sveriges Idrottsfolk» för en köpeskilling av 59 kronor. Leveranstid var ej i något fall angiven på beställningssedeln. Betalningstiden var angiven sålunda :

SkH 2: 10: — vid beställningen (skedde 18/12 1943); återstoden genom månatliga inbetalningar å 5: — med början den 15/1 1944.

SkH 3: (Best. 9/2 1944); 10: — 18/2 (år ej angivet); återstoden månatligen (början ej angiven) med 7: —.

SkH 5: (Best. 11/11 1943); 10: — 1/12 1943, återstoden genom månatliga inbetalningar därefter med 5: —.

Enligt beställningssedlarna gällde vidare bl. a., att hela köpeskillingen förföll till betalning om avbetalning underläts under en månad samt att köparen förband sig att betala hela det oguldna beloppet vid leverans, om bokverket förelåg färdigt före avbetalningstidens utgång.

Borgenären yrkade i fallet SkH 2 att mot kvitto utfå oguldna avbetalningar å 49 kronor. I fallen SkH 3 och 5 yrkade borgenären att utfå hela det avtalade beloppet, därvid i fallet SkH 4 borgenären yrkade betalning mot kvitto.

I SkH 2 och 3 meddelade URn utslag med förpliktelse för gäldenären att betala, i det förra fallet mot kvitto och utbekommande av bokverket och i det senare fallet mot utbekommande av bokverket. Efter klagan av borgenären, som yrkade bl. a. att gäldenären måtte förpliktas att utgiva bokverket mot endast kvitto, ändrade HovRn URns avgöranden. I fallet SkH 2 fann HovRn, att URn »*icke ägt utan invändning*» från gäldenären göra dennes betalningsskyldighet beroende av att bokverket tillhandahölls gäldenären. Annan avdelning av HovRn fann i SkH 3, att URn icke ägt göra gäldenärens betalningsskyldighet beroende av att bokverket tillhandahölls gäldenären.

I SkH 5 avvisade URn ansökningen av anledning, som saknar intresse i detta sammanhang. HovRn fann, att URn bort upptaga ansökningen till vidare prövning och återförvisade målet.

De av Göta HovR avgjorda målen GötaH 9 och 13 gällde ävenledes lagsökning för betalning av bokverket Sveriges Idrottsfolk enligt

¹⁰⁸ I fallen SkH 7 och 8 förelåg liknande avtalstyper.

beställningssedlar av samma typ som i målen SkH 2, 3 och 5. Sedan URn i båda fallen förpliktat gäldenären att erlagga yrkat belopp mot utbekommande av bokverket, fullföljde borgenären talan under yrkande, att gäldenären måtte förpliktas att betala mot allenast kvitto. Frågan härom förlorade emellertid enligt HovRn sin betydelse i fallet GötaH 9, sedan gäldenären före HovRns prövning betalat mer än fordrade beloppet. HovRn fann därför besvären ej föranleda vidare yttrande. I fallet GötaH 13 upplyste borgenären i HovRn, att boken förelåg färdig redan långt innan lagsökningsmålet inkom till URn. HovRn yttrade: »Enär vid sådant förhållande borgenären icke visat sig vara berättigad att erhålla betalning för boken utan att samtidigt tillhandahålla gäldenären densamma, lämnar HovRn besvären i denna del utan bifall».

I fallen GötaH 4, 8 och 11 samt VSH 4 och 5 var fråga om köp enligt beställningssedel av ett band av bokverket »Svensk Bebyggelse». Beställningssedeln innehöll i fråga om leverans följande: »Varje band skall så fort det föreligger färdigt tillsändas mig.» I fallet GötaH 8 var alternativa betalningsmöjligheter angivna, nämligen dels »kontant vid leverans» och dels enligt avbetalningsplan. I de övriga fallen skulle betalning ske per avbetalning enligt i beställningssedeln angiven avbetalningsplan. Enligt denna skulle i samtliga fall visst belopp erläggas angiven dag och återstående betalning ske därefter medelst månatliga avbetalningar till dess hela beloppet erlagts. Dessutom innehöll beställningssedlarna följande betalningsvillkor: »Om band som beställts föreligger färdigt innan avbetalningstidens utgång förbinder jag mig betala oguldet belopp vid leveransen.»

Beställningssedelns innehåll rörande prestationerna skiljer sig på det sätt från de nyss behandlade beställningssedlarna avseende bokverket »Sveriges Idrottsfolk», att en tid för leveransprestationerna angivits. Denna tid var emellertid ej satt i relation till betalningsprestationen. Tiden var ej heller bestämd vare sig till viss bestämd dag eller inom vissa gränser. Genom tidsangivelsen har borgenären förbehållit sig frihet i fråga om leveranstiden. Relationen mellan prestationerna enligt beställningssedlarna var sålunda i princip av samma typ som i fråga om bokverket »Sveriges Idrottsfolk».

I ett HD-avgörande, NJA 1951 s. 645, prövades frågan om skyldighet för beställare av verket »Svensk Bebyggelse» att erlagga betalning på grund av beställningen, innan boken levererats. I den beställningssedel, varom där var fråga, hade — liksom i fallet GötaH 8 — alternativa betalnings-

möjligheter angivits. Sålunda stod möjligheten »kontant vid leverans» öppen; avbetalningsalternativet hade emellertid valts. — Bokbeställningen, som avsåg ett band, hade skett i december 1946. Beställaren hade därefter i enlighet med betalningsvillkoren gjort avbetalningar till i juni 1947. Sedan beställaren underlåtit att fullgöra avbetalningar för tiden juli 1947—augusti 1949, yrkade borgenären, som då ännu icke levererat boken, efter stämning förpliktande för beställaren att fullgöra sin betalningsskyldighet. Åberopandet av beställningssedeln ansågs av URn och HovRn otillbörligt (jämlikt grunderna för SkbrL 8 §) med hänsyn till beställningssedelns innehåll rörande leveranstiden; URn och HovRn ogillade därför käromålet. HD, vars avgörande bestämdes av tre ledamöter, fann åberopandet icke otillbörligt och biföll käromålet. Två ledamöter fann beställaren ha varit befogad att, såsom skett, innehålla köpeskillingen i avbidan på bokens levererande.

I fallet GötaH 8, där borgenären yrkade lagsökningsvis utfå hela köpeskillingen, förklarade gäldenären i svar, att han ej motsatte sig att lösa boken om den tillställdes honom mot postförskott. URn lät borgenären bemöta svaret med påminnelser, varefter URn »avslog» ansökningen, enär förfallokravet ej ansågs uppfyllt. URn yttrade:

Enligt den av borgenären åberopade fordringshandlingen skall likvid erläggas kontant vid leverans eller per avbetalning. Såvitt visats har boken icke tillställts gäldenären, ej heller har denne utfäst sig att erlagga likvid per avbetalning eller verkställt någon sådan. URn, som icke finner styrkt, att fordringen är till betalning förfallen, prövar lagligt avslå ansökningen.

HovRn, som förklarade att URn sedan ansökningen upptagits till saklig prövning ägt antingen bifalla densamma eller hänskjuta målet till rättegång, ansåg ej sådana omständigheter föreligga, att ansökningen bort avvisas och återförvisade målet. HovRn synes sålunda ej ha uppfattat situationen såsom en fråga om förfallokravet. Den olikartade behandlingen kan förklaras av att URn tydligen uppfattat betalningsmöjligheten »kontant vid leverans» såsom ett avtalsvillkor, medan HovRn synes ha bortsett från denna möjlighet; att densamma överhuvudtaget stod angiven i beställningssedeln kan nämligen ha berott på att den av förbiseende kommit att kvarstå i texten, så som ansågs vara förhållandet i fallet NJA 1951 s. 645.

I fallen GötaH 4 och 11 ålade URn beställaren betalningsskyldighet mot utbekommande av boken. Lagsökningsmöjligheten bedömdes sålunda i dessa fall uppenbarligen ej såsom en fråga om förfallokravet. I båda fallen fullföljde borgenären talan och yrkade, att betalnings-

förpliktelsen måtte åläggas mot allenast kvitto. HovRn yttrade i det förstnämnda fallet med anledning av detta yrkande :

Av ordersedeln framgår, att ifrågavarande bok skulle levereras så fort den förelåg färdig, samt att den kunde komma att föreligga färdig först efter tidpunkten för sista avbetalningen. Vid sådant förhållande hade URn icke bort göra förpliktelsen för beställaren att till borgenären utgiva utdömda kapital- och räntebelopp beroende av bokverkets utbekommande. Enär emellertid i hovrätten upplysts, att borgenären, efter det han fullföljt talan mot URns utslag, erhållit nämnda kapital- och räntebelopp jämte den honom av URn tilldömda kostnadsersättningen, finner HovRn besvären ej föranleda vidare yttrande.

I fallet GötaH 11 upplyste borgenären under målets behandling i HovRn, att boken föreläggat färdig redan cirka tre år innan lagsökningensansökningen gjordes. Eftersom boken förelåg färdig, var borgenären enligt beställningssedeln skyldig att leverera boken. Han ägde även påkalla, att ogulden betalning erlades vid leveransen. Redan av beställningssedeln följde emellertid ej dylik betalningsskyldighet. Även i detta hänseende synes beställningssedeln ha lämnat borgenären en frihet. Prestationerna kan därför ej sägas ha blivit beroende av varandra, därför att boken förelåg färdig och leveransskyldighet för borgenären förty inträtt. Däremot har bokens färdigställande ju gjort det möjligt att fastställa relationen mellan de båda prestationernas förfallotider. HovRn yttrade, efter att ha anmärkt, att boken enligt borgenärens upplysning var färdig 1951 :

Enär vid sådant förhållande borgenären icke visat sig berättigad att erhålla betalning för boken utan att samtidigt tillhandahålla beställaren densamma lämnar HovRn besvären utan bifall.

Motiveringen ger icke anledning till antagande, att HovRn ansett frågan om möjlighet till lagsökning, med hänsyn till uppgiften om bokens färdigställande, ha blivit ett spörsmål om förfallokravet. Motiveringen måste i stället vara ett uttryck för uppfattningen, att det varit möjligt att meddela lagsökningensutslag innehållande betalningsförpliktelse *mot* motprestation och att förutsättningarna för sådant avgörande blivit desto större, sedan förenämnda upplysning vunnits. Hade HovRn ansett hinder möta mot lagsökning med hänsyn till förfallokravet synes HovRn — ehuru *borgenären* fullföljt talan därstädes — ha bort undanröja utslaget.

I detta sammanhang bör även fallet GötaH 10 beröras.

GötaH 10. Enligt beställningsedel den 4/1 1950 beställde gäldenären ett band av »Svensk Bebyggelse» för ett pris av 108 kronor. Leverans skulle ske så snart boken förelåg färdig. Likvid skulle erläggas med 5 kronor den 1/3 1950. Därefter skulle månatligen erläggas 5 kronor, tills beloppet till fullo erlagts. Gäldenären förband sig att betala oguldet belopp vid leverans, om band som beställts förelåg färdigt före avbetalningstidens utgång. Sedan borgenären den 1/10 1953 ansökt om lagsökning för utbekommande av 98 kronor samt URn genom utslag förpliktat gäldenären att utgiva beloppet mot kvitto och erhållande av bokverket klagade borgenären i HovRn och yrkade, att HovRn måtte förplikta gäldenären att betala mot erhållande allenast av kvitto. HovRn biföll yrkandet och anförde: Av ordersedeln framgår, att ifrågavarande bok skulle levereras, så fort den förelåg färdig, samt att den kunde komma att föreligga färdig först efter tidpunkten för sista avbetalningen. Vid sådant förhållande hade URn icke bort göra förpliktelsen för gäldenären att till borgenären utgiva utdömda kapital- och räntebelopp beroende av bokverkets utbekommande.

HovRns avgörande i detta fall torde med hänsyn till den anförda motiveringen ej vara att se som ett avståndstagande från möjligheten att ålägga betalningsskyldighet mot erhållande av motprestationen.

Även i fallen VSH 4 och 5 förpliktade URn gäldenären på grund av sådan beställningsedel, varom nu är fråga, att betala mot utbekommande av bokverket. I båda fallen fullföljde borgenären under yrkande, att föreskriften om att bokverket skulle tillhandahållas måtte undanröjas och att beställaren måtte förpliktas att betala allenast mot kvitto. URn har sålunda ej heller i dessa fall bedömt frågan om leverans såsom en fråga angående förfallokravet. I HovRn blev det upplýst, att boken förelåg färdig. HovRn fann borgenären icke ha förebragt någon omständighet, som kunde berättiga honom att oakta boken var färdig underlåta att tillhandahålla beställaren bokverket, därest denne fullgjorde sin betalningsskyldighet. Anmärkningsvärt är i dessa fall, att HovRn utan yrkande av borgenären vidgade gäldenärens betalningsskyldighet till att avse även vissa kostnader för porto och emballage för bl. a. returfrakt. I fråga om dessa kostnader hade yrkande ej heller framställts i URn.

Till den nu behandlade gruppen, där alltså prestationerna bestämts oberoende av varandra, hör även följande fall.

SveaH 33. Genom en den 5/5 1961 dagtecknad, av A underskriven ordersedel beställde denne en annons att införas i Nordisk Kriminalteknisk Tidsskrift tio gånger under åren 1961 och 1962 för ett pris av 175 kronor per gång samt på villkor i övrigt bl. a., att likvid skulle erläggas trettio dagar

efter faktura. — Under åberopande av ordersedeln och fem fakturor avseende annonser i tidsskriften sökte S lagsökningsvis av A utfå fakturerat belopp å 875 kronor. — URn fann icke visat, att annonsen införts i överensstämmelse med beställningssedeln. Då det förty icke framgick, att fordringen var förfallen till betalning, avvisade URn ansökningen. — HovRn fann fordringsbeloppet förfallet. Frågan, huruvida ansökningen införts i överensstämmelse med beställningssedeln, skulle av URn upptagas allenast efter invändning av A. HovRn fann följaktligen att hinder ej mött för upptagande av ansökningen. Målet åtesförvisades av HovRn.

Här synes sålunda HovRn i motsats mot URn — ha ansett relationen mellan prestationerna icke vara sådan, att den inverkat på förfallokravet.

Härefter skall undersökas några situationer, där prestationerna enligt avtalet varit *tidsbestämda* men helt eller delvis *icke* ställda i *beroende* till varandra.

I fallet SvJT 1959 rf s. 45¹⁰⁰ skulle betalning enligt avtalet ske *delvis före* och *delvis vid* leverans. Omständigheterna var följande.

SvJT 1959 rf s. 45. M beställde enligt ordersedel dagtecknad den 14/11 1957 av A en stol för ett pris av 130 kronor. Leverans skulle ske omkring den 21/12 1957. Av köpeskillingen erlades 10 kronor vid ordertecknandet. Av återstoden skulle 65 kronor betalas den 27/11 1957 och 55 kronor vid leveransen. I ansökan, som inkom till URn den 1/9 1958, yrkade A lagsökning för att utfå de båda sistnämnda beloppen, tillhopa 120 kronor. URn upptog ansökningen. I svar gjorde M gällande, att hon icke erhållit stolen. A bekräftade i påminnelser, att M ej fått stolen samt förklarade, att A icke hade något att erinra mot att M tillades rätt att utfå stolen mot erläggande av det fordrade beloppet. URn avvisade ansökningen med motivering, att M:s betalningsskyldighet var förbunden med förpliktelse för A till motprestation. A fullföljde och framhöll, att leverans uteblivit därför att M ej erlagt det utlovade förskottet å 65 kronor den 27/11 1957. HovRn fastställde URns beslut med följande motivering: Då M icke är skyldig att erlagga vare sig beloppet å 55 kronor eller, sedan den för leverans bestämda tiden inträtt, beloppet å 65 kronor annorledes än mot utbekommande av den beställda stolen, men A icke fullgjort vad på honom ankommer, såvitt angår leverans av stolen, kan den åberopade fordringen icke anses till betalning förfallen.

Olika relationer förelåg sålunda här mellan prestationerna enligt avtalet. Leveransprestationen och förskottsbetalningen å 65 kronor var

¹⁰⁰ Bolding, Specialprocess s. 31.

ej primärt beroende av varandra. Mellan leveransprestationen och betalningsprestationen å 55 kronor förelåg däremot ett beroendeförhållande av sådan art. Dessa olika relationer synes vara av beskaffenhet att inverka på lagsökningsmöjligheten beroende på tidpunkten för ansökningsingen. Hade ansökan gjorts t. ex. den 1/12 1957 för utfående av beloppet å 65 kronor, synes leveransen härvid ha saknat betydelse, såvida ej dröjsmål å säljarens sida kunde anteciperas.¹¹⁰ Det hade då, fränsett sistnämnda reservation, varit fråga om en av motprestationen oberoende förskotts betalning. HovRns motivering synes ge en antydning om att lagsökning då enligt HovRn hade varit möjlig.

Hur förändrades då lagsökningsmöjligheten, sedan den för leverans bestämda tiden inträtt? Ser man först på det civilrättsliga läget har ju tiden för erläggande av förskotts betalningen redan dessförinnan inträtt. Denna prestation har alltså redan då varit förfallen. Den före leveransdagen uteblivna betalningsprestationen har givit borgenärensäljaren vissa civilrättsliga möjligheter — delvis beroende på dröjsmålets betydelse för säljaren — t. ex. att häva köpet. Gälldenärenköparen har då ännu icke några på avtalet grundade anspråk mot borgenärensäljaren. Leveranstidens inträde förändrar härutinnan läget för gälldenärenköparen, i det att denne nu får anspråk på motprestationen. Men han får dessutom som följd av KöpL 14 § hålla inne sin egen prestation till dess motprestationen hålles honom till handa.¹¹¹ Enligt ett avgörande, NJA 1929 s. 517 — vilket anmärktes i HovRns referat — har i sådant fall köparen tillerkänts rätt att hålla inne sin prestation, ehuru han själv var i dröjsmål. Vidbliver säljaren köpet och kräver betalning anses betalningsskyldighet i sådant läge ej kunna åläggas köparen annorledes än mot utbekommande av varan.¹¹² Leveranstidens inträde har sålunda medfört, att även leveransprestationen och betalningsprestationen avseende förskottet å 65 kronor blivit beroende av varandra.

Kan leveransförseningen därmed sägas vara av betydelse för förskotts betalningens *förfallotid*, så att lagsökningsmöjligheten blivit en fråga om förfallokravet? HovRn synes ha ansett detta. Beträktelse sättet torde dock kunna diskuteras. Föreskriften i avtalet om att gälldenärenköparen skall prestera *först* är tillämplig, antingen borgenä-

¹¹⁰ Se ang. reservationen Rodhe, a. a. § 35 vid not 74 och i nämnda not angivna rättsfall, däribland det i texten ovan behandlade fallet NJA 1951 s. 645.

¹¹¹ Rodhe, a. a. § 35 vid not 73 ff.

¹¹² Almén-Eklund, Köp, § 28 not 49 a.

ren-säljaren är i dröjsmål eller icke. Borgenärens dröjsmål har betydelse för rätten att hålla betalnings prestationen inne.¹¹³ Det synes något konstlat att tillägga dröjsmålet betydelse för frågan om förfallotiden.

Utan betydelse för den processuella frågan om möjlighet till lagsökning torde betraktelsesättet ej vara. Anser man nämligen att förskottsbetalningen är förfallen till betalning men att gäldenären äger hålla sin prestation inne, kan en avvisning av ansökningen i denna del ej lämpligen motiveras med att förfallokravet ej är uppfyllt. Avvisas ansökningen i sådan läge beror detta då i stället på, att de båda prestationerna står ute mot varandra *på sådant sätt, att enbart betalningförpliktelse ej lämpligen bör ifrågakomma*. I så fall sker avvisningen i enlighet med de uppfattningar, åt vilka Trygger och Kallenberg gav uttryck. Anser man åter, att rätten för gäldenären att hålla inne sin prestation påverkat betalningsprestationens förfallotid är ju en motivering, som avser förfallokravet, den adekvata. Vidare torde betraktelsesättet ha betydelse för vad rätten ex officio skall beakta vid prövningen av ansökningen. Anser man att den underlåtna leveransen berör förfallokravet torde rätten ha att kräva utredning angående leveransen; presteras ej sådan avvisas ansökningen. Förmenas leveransförseningen däremot icke beröra detta krav torde sådan utredning ej behöva krävas; dröjsmålet med leverans torde då böra beaktas först efter invändning. Alltefter den uppfattning som må hysas om möjlighet till lagsökning i sådant läge beror, huruvida ansökningen då skall avvisas eller målet hänskjutas som tvistigt till rättegång.

När i det föregående en klassificering skett av de ömsesidiga avtalen med beroendefaktorn såsom utgångspunkt, har detta skett utifrån det beroendeförhållande, som kunnat utläsas av fordringsbeviset. Annat underlag står ofta icke rätten till buds i lagsökningsmål. Beställningssedeln visade i förevarande fall, såsom tidigare framhållits, en beroende- och en oberoendesituation. URn skulle — om den ansåg att förskotts betalning kunde utkrävas genom lagsökning oavsett leverans — utan annat underlag än beställningssedeln ha saknat anledning att fordra bevisning om leverans för att upptaga ansökningen beträffande beloppet 65 kronor. För upptagande av ansökningen i övrigt skulle URn däremot — om URn med hänsyn till betalningens beroende av leverans uppfattat leveransen som en förfallokravsfråga — behövt kräva dylik utredning. När URn upptagit ansökningen i

¹¹³ Rodhe, a. a. § 35 vid not 72.

dess helhet till kommunikation utan utredning kan detta förklaras¹¹⁴ av att URn följt Trygger i fråga om behandlingen eller av att URn beaktat de olika relationstyperna och ansett — måhända med hänsyn till kostnaderna — att ansökningen ej borde till någon del avvisas, förrän gäldenären fått tillfälle att yttra sig.¹¹⁵

Eftersom HovRn tydligen ansett den uteblivna leveransen vara av betydelse för förfallokravet, har HovRn saknat anledning att göra uttalande om möjligheten att meddela lagsökningsutslag innehållande betalningsförpliktelse mot erhållande av motprestation. HovRns motivering ger ej heller antydning om att detta med annat betraktelsesätt skulle ha varit möjligt.

Även i fallet GötaH 21 var prestationerna enligt avtalet oberoende av varandra men till skillnad från vad som var förhållandet i närmast föregående fall skulle betalningsprestationen ske *efter* leverans.

GötaH 21. S beställde av O en räknemaskin för ett pris av omkring 700 kronor (avbetalningspris) att levereras omgående. Betalning skulle ske medelst 29 månatliga avbetalningar med början viss angiven dag. När borgenären yrkade att lagsökningsvis utfå 666 kronor 95 öre av köpeskillingen under åberopande av avbetalningskontraktet krävde URn ej utredning om leverans utan upptog ansökningen och meddelade utslag innehållande betalningsförpliktelse. Även HovRn — som prövade en fullföljd fråga vilken här saknar intresse — ansåg fordringen förfallen, ehuru utredning om leverans ej heller förebragts där.

I fall som detta synes enligt vad förut sagts Kallenberg och Trygger icke ha ansett lagsökning möjlig med mindre utredning förebragts om att motprestationen fullgjorts eller vederbörligen erbjudits. Varken URn eller HovRn har i detta fall krävt sådan utredning. Att domstolarna funnit fordringen förfallen synes vid dessa förhållanden betyda, att leveransens fullgörande enligt domstolarna saknat betydelse för förfallokravet. Att leverans skulle ske före betalningen har ej heller ansetts hindra lagsökning.

Gäldenären har ej svarat i vare sig URn eller HovRn och har sålunda ej yttrat sig om leverans. Domstolarna har följaktligen saknat anledning antaga, att leverans uteblivit. Då leverans skulle ske omgående och ansökningen ej avsåg hela köpeskillingen kunde leverans

¹¹⁴ Här bortses från den ej realistiska möjligheten av att kommunicering skett rent rutinmässigt.

¹¹⁵ Jfr behandlingen av det ovan i texten, s. 167 f, redovisade fallet SveaH 1.

antagas ha skett. Att domstolarna ej förbundit betalningsskyldigheten med fullgörande av motprestationen *kan* vid dessa förhållanden förklaras av att domstolarna ej ansett sig behöva antaga, att leverans uteblivit. I de tidigare behandlade fall där fråga var om bokleverans gav omständigheterna tvärtom anledning förmoda att bokverken ej levererats; i vissa fall förelåg t. o. m. utredning om att så icke skett. Avgörandet kan därför ej med säkerhet sägas innebära avståndstagande från den praxis, enligt vilken betalningsskyldighet i oberoendesituationer ålagts gäldenären lagsökningsvis mot att motprestationen fullgjordes. Det kan med andra ord ej uteslutas, att domstolarna — för den händelse gäldenären invänt, att han ej fått maskinen — hade bestämt betalningsskyldigheten på samma sätt som i de nämnda fallen. Intet i avgörandena ger dock ledning för närmare bedömning av domstolarnas uppfattning i denna fråga.

De fall, som nu behandlats och som utmärkts av att prestationer i avtalet bestämts att fullgöras oberoende av varandra, visar sålunda exempel på olika uppfattningar om möjlighet att få lagsökning med hänsyn till motprestationen och om behandlingssättet. I allmänhet har domstolarna i sådana fall ansett hinder mot lagsökning ej möta. Endast i ett fåtal avgöranden har lagsökningsmöjligheten i oberoendesituationer ej ansetts stå till buds med hänsyn till utestående motprestation. När det gäller bestämmandet av betalningsprestationen i de fall, där hinder med hänsyn till motprestationen icke ansetts möta, har tillämpningen varit starkt oenhetlig. I detta hänseende kan väsentligen tre linjer skönjas. Den ena innebär, att domstolarna ålagt gäldenären betalningsskyldighet utan att binda denna vid motprestationen. Denna tillämpning står i överensstämmelse med vad som hävdats i doktrinen. Annan möjlighet torde icke heller lagligen stå till buds. I många fall har likväl domstolar följt en annan linje innebärande, att betalningsprestationen knutits till motprestationen så, att betalning bestämts att fullgöras mot erhållande av motprestationen. I några fall har HovR följt en tredje linje och ansett det möjligt att utan yrkande av borgenären efter fullföljd *skärpa* gäldenärens betalningsskyldighet för att utfå motprestationen till att omfatta även vissa kostnader, om vilka yrkande ej heller framställts i URn. Sådana exempel på uppenbart oriktig rättstillämpning är emellertid dessbättre sällsynta. Domstolarna har däremot icke i något av de undersökta fallen i enlighet med Tryggers och Kallenbergs rekommendationer avvisat lagsökningsansökning i oberoendesituationer på grund av *fordringens beskaffenhet*.

I situationer, där betalningsprestationen enligt avtalet är beroende av motprestationen, har beroendeförhållandet i allmänhet betydelse för förfallokravet. Härvid inverkar även tidsfaktorn, vilket belyses av följande fall av *förskotts*betalning.

VSH 14. Enligt beställningssedel dagtecknad den 8/1 1959 beställde P av SP ett exemplar av bokverket »Världshändelser i ord och bild» till ett pris av 155 kronor. Enligt beställningssedeln skulle köpesumman betalas med 10 kronor i månaden å betalningskort översända från bokverkets redaktion; dock att 40 kronor (teckningsgaranti) skulle betalas »under jan.—febr.» och »resten framöver». Leverans skulle ske då verket förelåg färdigt och köpesumman till fullo inbetalts. Behörig företrädare för SP sökte i augusti 1962 lagsökning å P för utfående av hela köpesumman.

URn, vars beslut HovRn med annan motivering fastställde, avvistade ansökningen delvis av skäl som senare skall beröras. Av intresse i detta sammanhang är, att varken URn eller HovRn ansåg beroendeförhållandet vara av beskaffenhet att inverka på lagsökningsmöjligheten och att domstolarna ej ansåg den omständigheten utgöra hinder mot lagsökning, att motprestationen som följd av avtalet kom att utestå tills betalning skett.

Flertalet fall i beroendesituationer har emellertid gällt betalning vid eller efter leverans. Praxis erbjuder härvidlag exempel på åtskilliga typer av relationer mellan de avtalade prestationerna. I sådana fall har i allmänhet motprestationen haft betydelse för förfallokravet. De spörsmål som hänför sig härtill skall behandlas först senare. Några fall, uppvisande en från den vanliga avvikande behandling, skall dock nämnas redan här.

SkH 1. Enligt beställningssedel köpte E av företaget Osby-Pannan en vattenvärmare att avsändas »så fort ske kan efter 1/11 -48». Köpeskillingen 220 kronor skulle betalas per efterkrav. — URn upptog ansökningen till kommunikation. E inkom ej med svar. URn yttrade: Beställningssedeln kan — då den ej är försedd med bevis om leveransens behöriga fullgörande och då E ej heller avgivit svar, varav slutsats i sådant hänseende kan dragas — ej betraktas som skriftligt fordringsbevis; ty av dess avfattning framgår, att betalningsskyldigheten skulle fullgöras mot »efterkrav», alltså icke å viss förfalldag, oberoende av tiden för leveransens fullgörande. — HovRn fann beställningssedeln vara att anse som skriftligt fordringsbevis och fann, sedan i HovRn företetts bevis om att godset levererats, förfallokravet vederbörligen styrkt.

Medan URn här synes ha handlat i överensstämmelse med Tryggers åsikt rörande möjlighet till lagsökning och rörande behandlingssättet har HovRn uppfattat situationen på det sätt, varåt förenämnda publicerade rättsfall från 1948 ger uttryck.

GötaH 3. Bokverket »Svensk Bebyggelse» såldes att betalas kontant vid leverans. Leverans skulle — såsom enligt övriga tidigare redovisade beställningssedlar å detta bokverk — ske så fort verket förelåg färdigt. URn ålade — utan att kräva utredning om leverans — gäldenären betalnings-skyldighet »mot utbekommande av bokverket». I HovRn yrkade borgenären, att gäldenären måtte förpliktas att erlägga högre ränta än URn utdömt samt att utge kapital och ränta mot allenast kvitto. HovRn ändrade URns beslut så, att gäldenären förpliktades att mot utbekommande av bokverket utgiva jämväl dröjsmålsränta.

Varken URn eller HovRn synes sålunda i detta fall — churu betalning skulle ske vid leverans — ha ansett leveransen angå förfallokravet.

SkH 19. Enligt beställningssedel den 25/9 1962 beställde L av D i första hand årgångarna 1960—1964 av bokverket »Årets största händelser i bilder». Köpeskillingen var 85 kronor för varje årgång. Varje årgång skulle sändas mot postförskott å 10 kronor, därefter skulle gäldenären betala 10 kronor varje månad tills levererade årgångar till fullo betalats; första leverans, ett band, skulle ske inom 30 dagar; om betalningsvillkoren ej hölls var hela beloppet förfallet till betalning omedelbart. — D yrkade genom lagsökning förpliktande för L att utgiva 119 kronor 50 öre utgörande avgift för årgång 1960 jämte vissa avgifter. — Av ansökningen framgick, att årgång 1960 tillställts gäldenären den 18/10 1962 och den 23/4 1963 samt att gäldenären ej löst ut försändelserna, varför dessa returnerats. URn yttrade: Oaktat sin vägran att mottaga det av säljaren levererade godset, torde icke köparen kunna åläggas att gälda köpeskillingen annat än mot utbekommande av bokverket, vilket får anses för köparens räkning vårdat av säljaren. Vid sådant förhållande finner häradsrätten borgenärens krav icke kunna lagsökningsvägen prövas. — HovRn yttrade efter redogörelse för ovan redovisade avtalsbestämmelser och för erbjudandena om leverans: Vid angivna förhållanden måste beställningssedeln med avseende å det belopp ansökning avser anses innefatta bevis om en till betalning förfallen fordran. — HovRn återförvisade målet till URn.

URns avgörande följer här Hasslers uppfattning, något som för övrigt framgår av beslutet, medan HovRn ej fann det förhållandet att två prestationer stod ute mot varandra, sedan leverans *vederbörligen* erbjudits, utgöra hinder mot lagsökning.

Något om hyres- och arrendekontrakt.

Hyres- och arrendekontrakt användes i relativt stor omfattning såsom lagsökningshandling vid krav på hyra och arrende. Sådana handlingar såsom fordringsbevis synes emellertid trots detta icke under den period, varom nu är fråga, ha i nämnvärd mån givit anledning till hovrättsavgöranden. De ifrågavarande kontraktstyperna skall ej undersökas närmare. Endast några allmänna frågor skall nämnas.

Den förut redovisade teoretiska skillnad av betydelse för lagsökningsmöjligheten, som Trygger och Kallenberg gjorde mellan å ena sidan handlingar om köp och å andra sidan handlingar av typen hyreskontrakt, har i doktrinen föranlett erinran. Sålunda finner Hassler^{115a} Tryggers uppfattning rörande avtal av typen hyreskontrakt vara konstlad; Hassler uttalar: »Har hyresgästen icke kommit i besittning av lägenheten, så kan man ej rimligen säga, att hyresvärden fullgjort sin prestation genom att underteckna kontraktet. Avgörande är det praktiska skälet, att man utan risk kan presumera, att gäldenären erhållit besittning av lägenheten.» Såvitt undersökningen visat följes i tillämpningen denna linje; utredning kräves således ej om att vid krav på hyra eller arrende gäldenären kommit i besittning av lägenheten.

Kontraktet utgör erforderligt fordringsbevis även då hyresvärd lagsökningssvis yrkar, utöver den grundhyra kontraktet anger, de ersättningar på grund av hyresförhållandet, som är tillåtna som följd av hyresreglering. Det kan gälla generell hyreshöjning, tillägg för vatten och avlopp samt bränslekostnad. För rätten att uttaga dylik ersättning kräves nämligen avtal därom, i hyreskontraktet eller tillägg till detta. Av hyreskontrakt ensamt kan däremot de yrkade ersättningarna ofta ej bestämmas. Borgenären har därför att i sådana fall jämte kontraktet prestera utredning, t. ex. genom hyresnämnds protokoll när hyresnämnd bestämt tilläggskompensation eller tillämplig bränsleklausul, utvisande de lagsökningssvis yrkade beloppen.

E. Räkning såsom lagsökningshandling

En särskild typ av lagsökningshandlingar, som numera spelar endast helt obetydlig roll i tillämpningen, är räkningar enligt den tidigare berörda KF 1855 angående handelsböcker och handelsräkningar. Dessa handlingar uppfyller icke de krav, som ställts på fordringsbe-

^{115a} Hassler, Svensk civilprocessrätt, s. 439.

vis, att handlingen skall ha upprättats av *gäldenären* för att tjäna som bevis om fordran.

Förordningen 1855 om handelsböcker och handelsräkningar var föregångare till 1929 års bokföringslag.¹¹⁶ I samband med bokföringslagens tillkomst upphävdes de paragrafer i 1855 års förordning, som bokföringslagen skulle ersätta. I anledning av RB upphävdes 1946¹¹⁷ vissa bestämmelser om handelsboks vitsord i rättegång. Kvar står — förutom en paragraf som stadgar, att handelsräkning som utfärdas av köpman bör noggrant överensstämma med hans handelsböcker, och en paragraf som stadgar jämställdhet i alla hänseenden enligt förordningen mellan köpman och övriga som bör hålla handelsböcker — endast de bestämmelser, som anger vilka räkningar som kan vara »utmätningssgilla» och förutsättningarna härför. Enligt förordningen är vissa räkningar lika »utmätningssgilla», d. v. s. användbara för lagsökning, som förfallet skuldebrev. Förordningen prioriterar i sådant hänseende räkningar av två slag, dels — under förutsättningar som närmare anges i 22 § — räkning som kreditgivare utställt då mellan köpman öppen kredit avtalats, och dels — enligt 23 § och under där närmare angivna villkor — räkning »å varor, utborgade till köpman utan avtal om öppen kredit».

De närmare förutsättningar, som enligt de nämnda paragraferna eller enligt 24 § i förordningen gäller för att räkningar som nu sagts skall kunna användas till grund för lagsökning skall ej behandlas här. Bestämmelserna har ju numera ringa betydelse i rättslivet. Räkningarnas användbarhet i nyss nämnt hänseende förutsätter bl. a. viss passivitet från gäldenärens sida. Passivitet har samma verkan som uttryckligt godkännande.

Tidigare har i detta arbete ifrågasatts,¹¹⁸ huruvida begränsning av lagsökningsförfarandets användningsområde enligt förordningen följer därav, att i 23 § talas om räkning »å varor». Det där omnämnda hovrättsavgörandet, SkH 10, belyser en annan begränsning, föranledd av att borgenären var ett utländskt (danskt) företag, ett aktieselskab, som drev varvsrörelse. HovRn, som fastställde URns avvisningsbeslut, yttrade nämligen i avgörandet: »Enär varvet icke är underkastat svensk lags bestämmelser om bokföringsskyldighet, finner HovRn varvets talan icke vara av beskaffenhet att kunna upptagas till prövning såsom lagsökningsmål.» — I fallet var fråga om räkning utan avtal

¹¹⁶ NJA II 1929 s. 101 och 103.

¹¹⁷ NJA II 1946 s. 506 f.

¹¹⁸ Se ovan s. 110 f.

om öppen kredit. En förutsättning för att sådan räkning skall vara utmätningsgill (lagsökningsgill) är, att räkningen bevisligen tillställts gäldenären viss tid efter det att den affärshändelse räkningen avser inskrivits i handelsboken, d. v. s. bokförts. Härav följer, att endast räkning utställd av bokföringsskyldig borgenär kan användas för lagsökning. Det kan uppenbarligen endast vara fråga om bokföringsskyldighet enligt svensk lag. Utländsk företagare, som ej är underkastad svensk lagstiftning i sådant hänseende, kan följaktligen icke utställa lagsökningsgill räkning. Av bestämmelserna torde vidare följa, att endast gäldenär underkastad bokföringsskyldighet som nu sagts kan sökas i denna ordning.

Vad som gäller räkning enligt 23 § i förordningen gäller uppenbarligen även räkning enligt 22 §, d. v. s. räkning på grund av avtal om öppen kredit mellan köpmän.

F. Antydningar om olika fordringshandlingars förekomst i lagsökningensmål

De i inledningen redovisade siffrorna ur den officiella statistiken¹¹⁹ ger en vag antydning om relationen för hela landet mellan sådan lagsökning, som går ut på att gäldenären förpliktas betala, och den form av lagsökning, som avses resultera i att betalning fastställs ur egendom. Siffrorna visar, att i stort sett endast tio procent av målen är av det senare slaget. De punktundersökningar, som utförts i ett tiotal underrätter och avser ett av de senaste åren, visar att lagsökning i de undersökta domstolarna kommit till användning företrädesvis för fordran, på grund av handlingar av olika slag angående köp, för fordran på grund av växel ävensom — i städerna — för hyresfordran. Handlingar av detta slag representerar sammanlagt cirka 80 procent av samtliga fordringshandlingar i de domstolar undersökningen omfattar. Återstående 20 procent omfattar huvudsakligen skuldebrev — in-tecknade och oin-tecknade — samt till några få procent handlingar av annat slag. Någon närmare siffermässig redogörelse för punktundersökningarna i dessa delar skall — i anseende till det begränsade värdet av en på så smalt underlag företagen undersökning — ej lämnas.

¹¹⁹ Se ovan s. 12.

G. Sammanfattning rörande kraven på fordringsbevis.

Undersökningen torde ha visat, att de krav på fordringsbevis, som ställts i doktrinen, i stort sett upprätthållits i tillämpningen. Det har sålunda ej ansetts tillräckligt, att handling för att vara användbar för lagsökning är ägnad att genom sitt innehåll tjäna som bevis om betalningsskyldighet. Det kravet har upprätthållits, att handlingen innehåller utfästelse om betalning eller erkännande av skuld från den betalningsskyldige. Betalningsåtagandet skall ha gjorts av gäldenären eller vara tillkommet med dennes medverkan. Såvitt gäller handling innehållande ensidig prestation synes i tillämpningen ha upprätthållits ett krav på bevissyfte anknutet till handlingens tillkomst och utfärdande, således ett krav, att handlingen skall vara avsiktssurkund. I fråga däremot om handlingar angående ömsesidig prestation är läget i detta hänseende något annorlunda. Handlingar av detta slag — om t. ex. köp, hyra, arrende, försäkring — torde i allmänhet icke i första hand ha upprättats för att tjäna som bevis endast eller främst om *betalningsutfästelsen* utan i högre grad om det *partsmellanhavande*, handlingen bevisar, i dess helhet. Godtagandet av handlingar av detta slag som fordringsbevis kan därmed sägas innebära, att krav ej ställas, att handlingen för att vara fordringsbevis skall vara utfärdad endast för att tjäna som bevis om betalningsskyldighet.

När det gäller den i rättslivet dominerande gruppen av lagsökningshandlingar, nämligen sådana, som gäller köp, har i synnerhet under den tid LL hittills gällt, i praxis framträtt osäkerhet om möjlighet att få lagsökning med hänsyn till vad som i parternas mellanhavande gällt om motprestation.

På fordringsbevis har ej ställts kravet, att det lagsökningssvis fordrade beloppet skall kunna bestämmas med ledning allenast av uppgifter däri; andra handlingar tillåtes tjäna som komplettering av underlaget för rättens prövning härvidlag. Tillämpningen visar även exempel på att flera handlingar *tillsammans* godtagits såsom fordringsbevis.

III. KRAVET PÅ RELATION MELLAN FORDRAN OCH FORDRINGSBEVIS

1. Inledning

Kravet att fordringen för att vara lagsökningssgill skall »grunda sig å» skriftligt fordringsbevis, utgör en lagsökningssförutsättning, undandra-

gen parternas disposition.¹ Relationen mellan betalningsskyldigheten och den för lagsökning användbara handlingen skall vara av den art, som anges med de nämnda orden, och domstolen skall ex officio beakta förutsättningen. Genom kravet begränsas lagsökningsförfarandets användningsområde utöver vad som föranledes av det förut behandlade krav på fordringsbevis.

Vid behandlingen av fordringsbevis framhölls, att doktrinen vid angivande av lagsökningsförutsättningarna mindre ägnat uppmärksamheten åt frågan om denna särskilda förutsättnings närmare innebörd än åt att bestämma innebörden i begreppet »fordran grundad på skriftligt fordringsbevis». Vad därtinnan ansetts vara erforderligt har redovisats i kapitlet om fordringsbevis. Genom den sålunda gjorda bestämningen av lagsökningsförutsättningarna skjutes emellertid i bakgrunden vad som utmärker vardera av de båda förutsättningar, som anges med orden »fordringsbevis» och »grundar sig å». Någon mera markerad gränsdragning mellan dessa båda förutsättningar synes en sådan metod ej vara ägnad att leda till. Såsom flera i det föregående redovisade fall från tillämpningen belyser har ock domstolarna, som uppenbarligen tagit starkt intryck av de i doktrinen ställda kraven på lagsökningsgill handling, ofta använt formuleringar vid avvisning av ansökan om lagsökning, varigenom ej klart anges, huruvida hindret för upptagande bestått i brist beträffande själva fordringshandlingen eller beträffande den nu ifrågavarande *anknytningen* till handlingen. Av tidigare behandlade fall må som exempel härpå nämnas följande:

Vid trassatbankens krav mot checkutställare för täckningsskuld i fallet SveaH 20,² avvisades lagsökningsansökningen med motivering, att checken icke utgjorde sådant fordringsbevis, att lagsökning kunde äga rum. Avgörande för avvisningen har emellertid varit, att täckningsskulden ej grundade sig på checkarna.

Fallen angående krav på växlar, som enligt borgenärens egen uppgift var preskriberade³ — SvJT 1945 rf s. 24, VSH 3 och VSH 15 — uppvisar likaså formuleringar som knyter avvisningen till brist i fordringshandlingen i stället för till vad som därvid varit det i själva ver-

¹ I fallet GötaH 28 tillät URn borgenären att på ett besynnerligt sätt disponera över fordringsgrunden; först återopades preskriberade checkar, sedan »kompletterades» ansökningen och återopades en räkning angivande försträckningar såsom fordringsgrund.

² Se ovan s. 136.

³ Se ovan s. 129 och nedan s. 209 f, jfr s. 189.

ket avgörande, nämligen brist hänförlig till grunden för yrkad betalningsskyldighet.^{3a}

I checkräkningsfallen⁴ — SvJT 1951 rf s. 339, och 1960 rf s. 16 samt ÖNH 5 — har såsom avvisningsskäl omväxlande använts brist i erforderliga handlingsegenskaper och brist hänförlig till fordringsgrunden.

När den ifrågavarande, med orden »grundar sig å» uttryckta förutsättningen undersökes i det närmast följande, göres först försök att bestämma det för relationen avgörande. Därefter granskas några frågor om kravets närmare räckvidd.

2. Relationen »grundar sig å»

I inledningen till avsnittet om fordringsbevis antydde hur olika omständigheter med eller utan rättslig relevans på olika sätt kan sägas utgöra grund för betalningsskyldighet. Man använder sålunda uttrycksättet för att ange *motiv* för rättshandling, som medför förmögenhetsrättslig förskjutning — t. ex. gåvogivares känsla av tacksamhet mot gåvotagare såsom grund för gåvoutfästelse. Eller också säges den till *vederlag* hänförliga *förutsättningen*⁵ vara grund eller »*causa*» för olika rättshandlingar av sådan innebörd. I annan mening talas om grund eller rättsgrund, när köp säges vara grund för betalningsskyldighet, eller skadegörelse säges grunda sådan skyldighet. På ytterligare andra sätt angives något förhållande såsom grund för annat: Borgenären säges grunda sin lagsökningsansökan på köpehandling, kändan grundar sin talan på viss omständighet.

Vilken relation åsyftas, när det som krav för lagsökning, såsom processförutsättning härutinnan, ställes att fordringen skall grunda sig på fordringsbevis?

^{3a} SveaH 35: Borgenären gjorde gällande, att den preskriberade växeln borde behandlas såsom »vanligt skriftligt fordringsbevis». URn avvisade med motivering: »Enär växelfordran är preskriberad grundar sig borgenärens talan å bestämmelsen i 74 § växellagen ang. obehörig vinst». HovRn fann, enär växelfordringen var preskriberad, att växeln ej kunde anses utgöra sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kunde äga rum. URn synes här ha varit inne på rätt linje, d. v. s. att hindret för upptagande bestått däri, att den påstådda fordringen *ej* var *grundad på* den åberopade handlingen. URns motivering får emellertid anses innefatta ett 'obiter dictum' som måhända föranlett HovRn till den, som det vill synas, ej helt adekvata omskrivningen. Jfr NJA 1957 s. 156.

⁴ Se ovan s. 137 ff.

⁵ Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt, s. 100 f.

Såsom *typen* för fordran, vilken kan utkrävas genom lagsökning, har i doktrinen angivits en fordran, som bevisas av en skriftlig handling, vilken upprättats och lämnats till borgenären såsom bevis för fordringen.⁶ Att ur sådan beskrivning av *typiska* egenskaper hos fordran användbar för lagsökning söka vaska fram vad som utmärker just den särskilda relationen »grundar sig å» erbjuder påtagliga vanskligheter. Resultatet synes, med hänsyn till vad i det föregående utvecklats rörande doktrinen krav på fordringsbevis, närmast bliva, att överlämnandet av fordringsbevis till borgenären i bevissyfte skulle vara det för relationen kännetecknande. Men överlämnandet av handlingen, om det ock sker i särskilt bevissyfte, kan ej rimligen antagas vara *innebörden* i förevarande krav. Däremot kan överlämnandet i sådant syfte utgöra en yttre manifestation, när fordringen är grundad på handlingen. Att finna innebörden i relationskravet på denna väg förefaller därför dömt att misslyckas.

Innebörden torde lättare kunna infångas med annan metod, nämligen om man betraktar fordringshandlingens betydelse för parternas mellanhavande och jämför handling, som uppfyller kraven på fordringsbevis och som är användbar för lagsökning, med handling, som väl uppfyller kraven på fordringsbevis men som icke är användbar i lagsökningsmål.

Den inledande framställningen av fordringsbevis antydde några olika funktioner hos skriftlig handling i partsmellanhavanden. Betydelsen sades kunna vara begränsad till ren bevisfunktion, åsyftad eller icke avsedd; skriftlig handling, eventuellt formbunden sådan, kunde ha giltighetsfunktion eller rättsgestaltande funktion; eller ock kunde den upprättade handlingen ha funktionen att, med eller utan abstraherande verkan på vad som i övrigt gällde i mellanhavandet, fixera eller reglera detta.

Funktionen att tjäna som bevis om betalningsskyldighet är kännetecknande egenskap hos *fordringsbevis* och denna funktion kan åtminstone tills vidare antagas icke vara det utmärkande även för den relation, varom nu är fråga.

En handling, som har egenskaperna hos fordringsbevis och utgör typisk sådan handling och å vilka därjämte fordring anses grundad, är skuldebrev. Sådan handling har följaktligen en funktion utöver bevisfunktionen. Som exempel på handling, vilken däremot icke anses användbar för lagsökning, är brev, vari gäldenären utan avsikt att hand-

⁶ Se ovan s. 118 ff.

lingen skall vara bevis om fordran, erkänner skuld. Men även brev kan ha, om än icke åsyftad så likväl faktisk bevisfunktion. Vari består då funktionsskillnaden mellan handlingarna? För att frågan skall bliva närmare belyst kan jämförelsen konkretiseras något mer: 1. A utfäster sig i skuldebrev att till B viss dag betala en penningssumma. Mellanhavandet, som föranlett utfästelsen, angives icke i skuldebrevet. — 2. A nämner i brev till B, måhända i förbigående, att han lånat ett belopp av B och att han skall återbetala pengarna viss angiven dag.

Båda handlingarna fyller funktionen att tjäna som bevis i rättegång om skuldförhållandet men endast skuldebrevet uppfyller därjämte lagsökningskravet, att fordringen skall grunda sig på fordringshandling.

Preskriberad växel har såsom tidigare påvisats icke ansetts användbar som fordringsbevis vid den talan, som står till buds enligt Växell 74 §. Men växeln som sådan uppfyller kraven på fordringsbevis.

Handling angående fastighetsköp är användbar vid säljarens krav på köpeskillingen. Sådan handling har däremot i tidigare behandlat fall⁷ ansetts icke vara i fastighetsförmedlares hand användbar vid lagsökning för förmedlingsarvode.

Exemplen torde giva en antydan om skiftande funktioner hos olika handlingar mellan samma parter eller hos samma handling mellan olika parter.

Exemplen torde därmed också vara ägnade att belysa en väsentlig skillnad i vad angår handlingens roll i olika fall för parternas mellanhavande. Vad som synes vara det avgörande är icke handlingens bevisfunktion utan i stället handlingens betydelse *såsom rättsfaktum* i partsmellanhavandet.

Innebörden i kravet att fordringen skall grunda sig på fordringsbevis synes sålunda vara, att handlingen skall genom däri intagen viljeyttring utgöra *rättsfaktum* i parternas mellanhavande.

Denna bestämmning är dock ej helt fullständig.

Stundom utgör väl fordringsbevis genom utfästelse eller likvärdigt åtagande rättsfaktum av betydelse för betalningsskyldighet utan att fördenskull handlingen kan anses grunda ifrågasatt betalningsskyldighet; det kräves att ytterligare faktum tillkommer. Som exempel må pekas på det fallet, att borgensman vid regresskrav återoppar allenast den förbindelse, för vilken han tecknat borgen.

⁷ SvJT 1956 rf s. 55.

Med tanke härpå torde beskrivningen av innebörden i kravet böra kompletteras: För att fordringen skall grunda sig på fordringsbeviset skall detta i parternas mellanhavande utgöra i och för sig tillräckligt rättsfaktum för betalningsskyldighet.

Det torde icke därutöver kunna uppställas som krav beträffande relationen, att fordringsbeviset skall ha andra funktioner i parternas mellanhavande, att t. ex. ha giltighetsfunktion av förut angivet slag, ej heller att det rättsfaktum handlingen utgör skall vara det däri ensamt bestämmande med uteslutande således av andra fakta. Något krav på sådan civilrättsligt abstraherande funktion ligger ej i förutsättningen. Visserligen innebär utfärdande av det typiska fordringsbeviset — skuldebrev — såtillvida abstraktion från bakomliggande fakta, att gäldenären svarar för sin förskrivning. Denna abstraktion är emellertid begränsad till bevisbördeomkastning. Och vad gäller t. ex. växel har utfärdande därav icke utan vidare abstraktionsverkan i sådan mening.⁸ Intet skäl talar för att en starkare abstraktion skulle gälla såsom förutsättning för lagsökning.

Utöver fall, som tidigare berörts, torde bl. a. följande belysa innebörden i det nu behandlade kravet på anknytning mellan fordran och fordringsbevis.

I fallet SveaH 43⁹ hade borgenären, sedan de i kontraktet omfördälda och av gäldenären accepterade växlarna preskriberats, endast en fordran enligt VäxelL 74 §. Kontraktet ansågs av HovRn ej ha spelat ut sin roll men utgjorde icke längre ensamt rättsfaktum för betalningsskyldighet.

SveaH 46. Sedan gäldenären enligt avbetalningskontrakt köpt en radioapparat men underlåtit att rätt fullgöra betalning lämnades handräckning för återtagning av apparaten. Uppgörelse i anslutning därtill visade ett tillgodohavande för borgenären å 104 kronor. Borgenären lagsökte för detta belopp under åberopande av avbetalningskontraktet samt utmätningsmannens dagbok och protokoll med rapport över handräckningen. Handlingarna visade, att det återtagna godset åsatts ett värde av 1 000 kronor, att summan av oguldna poster var 994 kronor samt att bolagets återtagningskostnader uppgick till 110 kronor, varav 50 kronor bolagets kostnadsersättning och 60 kronor exekutionskostnader. URn antecknade, att fordringen enligt köpeavtalet blivit till fullo betald och att den fordran, som gjordes gällande, icke grundade sig på skriftligt fordringsbevis. Borgenären förmenade, att fordringen var grundad på avbetalningskontraktet. HovRn uttalade, att

⁸ Olivecrona, Rätt och dom, s. 303 f, NJA 1953 s. 439.

⁹ Se ovan s. 108 f.

fordringen beräknats på grundval av det ingångna avbetalningskontraktet i den ordning lagen om avbetalningsköp föreskriver och att den vid sådant förhållande fick anses grundad på skriftligt fordringsbevis.

HovRns avgörande markerar kontraktets betydelse såsom erforderligt rättsfaktum för mellanhavandet. Dess motivering visar, att HovRn krävt, att handlingen skulle innehålla tillräckligt rättsfaktum och att HovRn ock ansett detta vara fallet. Riktigheten av HovRns uppfattning i det sistnämnda hänseendet kan emellertid sättas i fråga. Framställningen återkommer härtill i det följande.

Till jämförelse må tjäna detta fall.

SkH 18. O hade av R köpt en TV-apparat enligt avbetalningskontrakt. Apparaten hade emellertid återtagits av R, som då hade ett tillgodohavande hos O. I ansökan om betalningsföreläggande för utfående av 272 kronor jämte ränta och kostnader åberopade R en faktura, vari O påförts 1 133 kronor utgörande »Restskuld å avbetalningskontrakt». Det yrkade beloppet framkom så, att från restskulden avräknades 800 kronor, som influtit vid försäljning av apparaten, samt 61 kronor utgörande ett ej utnyttjat avbetalningstillägg. R gjorde gällande, att avbetalningskontraktet genom återtagningen satts ur kraft och att kravet utgjorde en fakturafordran. URn fann av fakturan framgå, att Rs fordran mot O tillkommit genom ett avbetalningskontrakt och att fordringen sålunda grundade sig på skriftligt fordringsbevis samt avvisade ansökningen. — HovRn fastställde URns beslut.

Det är att observera, att bolagets fordran efter återtagningen i detta fall ej framkom vid sådan uppgörelse som i föregående fall. Man torde i URns motivering lägga märke till, att URn fann fordringen grundad på avbetalningskontraktet, därför att R:s fordran mot O »tillkommit» genom detta.

Såsom ytterligare exempel må anföras följande fall.

SveaH 24. Enligt en mellan W såsom säljare och ett bolag såsom köpare upprättad handling, betecknad leveranskontrakt, förband sig W att till bolaget leverera viss mängd ved till pris som närmare angivits i kontraktet, varvid W skulle debiteras för »verklig järnvägsfrakt» till leveransplatsen. Bolaget anhöll om lagsökning å W för utbekommande av belopp utgörande debiterad fraktkostnad. Till stöd för sin ansökan åberopade bolaget leveranskontraktet jämte handlingar utvisande fraktfordringen. URn avvisade ansökningen, enär åberopade handlingar ej utgjorde sådant bevis om fordran, som avsågs i LL 1 §. — HovRn fastställde URns beslut.

När de åberopade handlingarna i detta fall ansågs otjänliga för lagsökning på fraktfordringen, torde bedömningen — trots motiveringen — kunna förklaras därmed, att fraktfordringen icke ansågs grundad på leveranskontraktet, att detta således icke var tillräckligt rättsfaktum för denna fordran. Det synes dock ej uteslutet, att domstolarna ansett leveranskontraktet icke ens vara fordringsbevis, då kontraktet ju ej kan antagas ha upprättats för att vara bevis om fraktfordringen utan om det genom avtalet etablerade rättsliga mellanhavandet mellan kontrahenterna.

3. Kravets räckvidd

Att fordringsbeviset, för att betalningsskyldighet skall anses grunda sig därå, skall vara rättsfaktum och tillräckligt sådant i parternas mellanhavande är en bestämning av relationens innebörd, som väsentligen tager sikte på innehållet i fordringshandlingen såsom ett uttryck för faktum av viss juridisk relevans. Vanligen är det sålunda relevanta innehållet en *utfästelse* att betala eller en därmed likvärdig viljeförklaring.

Skall handlingen i sådan mening utgöra grund för den lagsökningens yrkade betalningen i dess helhet eller är kravet i någon mån begränsat? Frågan inrymmer spörsmål av något olika art. Ett spörsmål kan sägas gälla, huruvida varje del av det framställda yrkandet skall »täckas» av fordringsbeviset. Ett annat spörsmål gäller, i vilken omfattning uppfyllelseprestationen skall vara preciserad i fordringsbeviset för att kunna anses grundad därå.

Spörsmålen skall behandlas något, vart för sig.

Den förstnämnda frågan har i tillämpningen mött framför allt vid krav på *dröjsmålsränta*.

Tydligt är, att sådan ränta kan utkrävas genom lagsökning även i fall, då räntan ej fixerats i fordringsbeviset. Den rätt till dröjsmålsränta, som följer av särskilda räntebestämmelser utanför LL — såsom HB 9: 10 och KöpL 38 § — kan ju icke vara betagen den, som för utkrävande av fordringen begagnar lagsökning.

I GötaH 3 yrkades på grund av köpehandling kapitalbelopp jämte sex procent ränta från angiven dag. URn utdömde yrkat kapital men fann ränta icke kunna utdömas, enär bestämd förfalldag ej fanns utsatt i fordringshandlingen. Borgenären fullföljde. HovRn förpliktade jämligt de i HB 9: 10 stadgade grunderna gäldenären att utbetala fem procent ränta från dagen för delgivning.

När högre uppskovsränta än som följde av lag yrkades och räntesats ej angivits i återopad handling, avvisades ränteyrkandet i följande fall.

SveaH 13. Ett inkassobolag yrkade förpliktande för JP och AP att solidariskt till bolaget utgiva 1 300 kronor jämte sex procent ränta å vissa närmare angivna delbelopp. Den återopade fordringshandlingen innehöll följande bestämmelse: "Ränta på lånet betalas vid varje avbetalning." Räntesats angavs ej. URn avvisade ränteyrkandet med följande motivering: I denna lagsökning återopat skuldebrev upptar bestämmelsen: "Räntan på lånet betalas vid varje avbetalning." På grund härav skall ränta anses vara utfäst i skuldebrevet. Vid detta förhållande skall jämlikt 6 § första stycket SkbrL räntan, där betalningstiden försittes, utgå efter enahanda grund som före förfallodagen. Enär räntesats ej angivits i återopade skuldebrevet, och borgenären, som yrkat uppskovsränta efter sex procent från respektive förfallodagar, icke styrkt att den i skuldebrevet avsedda räntan uppgått till sex procent, finner URn återopade skuldebrevet icke utgöra bevis för borgenärens ränteyrkande. Då även eljest förutsättningar saknas att i lagsökningsmålet bestämma den avsedda räntans storlek, avvisar URn förty jämlikt 1 och 3 §§ LL denna ansökning i vad avser borgenärens yrkande om ränta men upptager yrkandet om utfående av kapitalbeloppet till prövning. HovRn gjorde ej ändring i beslutet.

Uppfattningen att dröjsmålsränta, som följer av lag, likväl är grundad på återopad fordringshandling framskymtar stundom, så i följande fall.

SkH 8. Under återopande av en beställningssedel å ett bokverk, vari förfallotiden, för köpeskillingen angivits, yrkade H lagsökningsvis av E att utfå dröjsmålsränta å förfallna belopp. E bestred betalningsskyldighet och anförde bl. a., att beställningssedeln icke utgjorde ett sådant fordringsbevis, som medförde rätt till ränta, därest betalning ej erlades i rätt tid. URn yttrade: Den lagsökta fordringen å ränta grundar sig väl icke på uttrycklig bestämmelse i beställningssedeln utan på sedelns uppgifter om förfallotider för de olika avbetalningsbeloppen och E:s skyldighet jämlikt HB 9 kap 10 § att erlægga ränta å förfallna och ej erlagda belopp. *Med hänsyn härtill får fordringen likväl anses grundad å skriftligt fordringsbevis.* — HovRn prövade ej nämnda fråga.

När URn här uttalar, att räntefordringen får anses grundad på skriftligt fordringsbevis, är detta som ovan visats en såväl onödig som felaktig konstruktion. Rätten till ränta följer av bestämmelsen i HB 9: 10.

När dröjsmålsränta icke utfästs i fordringshandlingen utan följer av lag, har rätten uppenbarligen likväl att i lagsökningsmål pröva den yrkade räntan och avvisa ansökningsen till den del räntan överstiger den lagliga räntan; högre ränta än som följer av räntebestäm-
melserna kan ju icke komma i fråga, med mindre den är grundad på skriftligt fordringsbevis; för prövningen härav gäller följaktligen detsamma som för den i övrigt på fordringsbevis grundade fordringen.

Att förhållandet i sistnämnt hänseende icke är detsamma i *mål om betalningsföreläggande* — att rätten i dessa mål sålunda icke skall företaga prövning av och eventuellt avvisa yrkad dröjsmålsränta till någon del¹⁰ — vinner sin naturliga förklaring därav, att i dessa mål fordringen icke skall vara grundad på skriftligt fordringsbevis och att rätten där ej skall företaga materiell prövning; högre ränta än som följer av lag kan ju vara mellan parterna avtalad, något som rätten i allmänhet ej får kännedom om. Det kan i varje icke generellt förut-sättas, att högre ränta än som följer av lag icke överenskommit eller eljest utfästs; att nedsätta yrkad ränta till den högsta som lagligen kan utgå är under dessa förhållanden godtyckligt; åtgärden är dessutom processuellt felaktig.¹¹

Enligt VäxelL 49 § och CheckL 46 § äger regressökande gäldenär rätt till ränta på hela det belopp han själv betalat, och sålunda även *ränta på ränta*.¹² I övrigt saknas i gällande rätt uttryckligt stöd i lag för att beräkna ränta på ränta. Utan lagstöd har sådan ränta dock ansetts kunna utgå i vissa situationer. Borgensman anses t. ex. böra få ränta på vad han utlagt även i vad utlagget omfattar ränta.¹³ Ehuru uttryckligt förbud mot att beräkna ränta på ränta numera ej gäller,¹⁴

¹⁰ Detta kom till klart uttryck redan i fallet SveaH 4 (URn fann borgenären i mål om betalningsföreläggande ha yrkat högre dröjsmålsränta än som lagligen kunde utgå och avvisade ansökningsen; HovRn framhöll, att utmärkande för förfarandet i mål om betalningsföreläggande är, att materiell prövning av anspråket icke förekommer, att avvisande kan ske endast på processuella grunder och att URns beslut att avvisa ansökningsen icke var lagligen grundat samt återförvisade målet till URn). I fallen SvJT 1967 rf s. 24 och GötaH 27 har samma princip följts.

¹¹ I denna fråga se vidare Boström-Linders, Lagsökning och betalningsföreläggande, s. 111, jfr s. 80, SOU 1963: 28 s. 101, JO 1967 s. 141, SvJT 1966 s. 423 f, 1967 s. 219 f, 1968 s. 139 ff. Jfr JFT 1961 s. 252 ff.

¹² Rodhe, Obligationsrätt, § 51 vid not 60.

¹³ Rodhe, a.a. § 51 vid not 59.

¹⁴ Schedin i SvJT 1935 s. 492 ff.

anses likväl den allmänna regeln fortfarande vara, att dröjsmålsränta på ränta ej kan utdömas.¹⁵

I den mån rätt att betinga ränta på ränta följer av lag eller eljest antagen rättsgrundsats, torde hinder ej möta mot att lagsökningsvis utkräva sådan ränta, ehuru densamma, liksom dröjsmålsränta, som icke är utfäst i fordringsbevis, ej är grundad på fordringsbeviset.

Är ränta på ränta utfäst i fordringshandlingen är åter ränteanspråket i fråga naturligtvis grundat på handlingen.

I SvJT 1958 rf s. 28 lämnade URn utan bifall yrkande om att dröjsmålsränta på förfallen låneränta måtte fastställas till betalning ur fastighet. Det åberopade fordringsbeviset var ett i fastigheten in-tecknat skuldebrev, som icke innehöll utfästelse om att betala dröjsmålsränta. URn motiverade beslutet med att borgenären icke visat sig berättigad till dröjsmålsränta. HovRn fann in-teckningen medföra rätt jämlikt IntF 18 § 1 mom. att ur fastigheten utfå ränta på in-tecknat kapital och att borgenären därför ägde utfå yrkad dröjsmålsränta. I HovRn åberopade borgenären innehållet i ett låneavtal, enligt vilket dröjsmålsränta skulle utgå. Dröjsmålsräntan var sålunda grundad på avtal men ej på det i URn åberopade fordringsbeviset. Det torde i fråga om beaktande av först i HovRn åberopad fordrings-handling vara skäl att jämföra med SvJT 1967 rf s. 57.

Ett fall liknande SvJT 1958 rf s. 28 är SveaH 45. Även där åberopades i URn endast in-teckningen, vilken ej utvisade att dröjsmålsränta skulle utgå å förfallet räntebelopp. URn fann icke de till grund för fordran åberopade in-tecknade skuldebreven innefatta bevis om rätt till den yrkade dröjsmålsräntan men HovRn godtog, liksom i referatfallet, först därstädes åberopat låneavtal utvisande avtalad sådan ränta och fastställde räntan till betalning.

Ytterligare avsteg från regeln om fordringsbevis som grund för fordran har ifrågasatts i fall av den typ som belyses av följande fall.^{15a}

SkH 20. I den till grund för lagsökningsansökningen åberopade beställningssedeln hade angivits, att köpeskillingen icke inkluderade oms., frakt och exp.kostnader. Av det yrkade beloppet avsåg 6 kronor 40 öre kostnad för godsets återtagande. URn avvisade ansökningen i denna del, enär borgenären icke visat, att fordringen därutinnan grundades på skriftligt fordringsbevis. HovRn fastställde avvisningsbeslutet.

¹⁵ Rodhe, a.a. § 51 vid not 56.

^{15a} Ett liknande fall är GötaH 2.

Spörsmålet, hur betalningsskyldigheten skall vara angiven i fordringsbeviset för att kunna anses grundad därpå, belyses av ett flertal i det föregående i olika sammanhang berörda avgöranden.

Det förhållandet, att fordringsbevis stundom kräver komplettering av andra »autentiska» handlingar, för att fordringsbeloppet skall kunna uträknas, ansåg redan Trygger icke utgöra hinder mot lagsökning. Denna mening har följts i tillämpningen. Exempel härpå ur äldre praxis är fallet SvJT 1922 rf s. 31,¹⁶ där intyg krävdes angående inlåningsröntans storlek. Från senare praxis kan pekas på bl. a. SvJT 1959 rf s. 27,¹⁷ där slutbeskedet angav kreditivskuld, likaså de därmed jämförbara och förut behandlade checkräkningsfallen — SvJT 1951 s. 339, SvJT 1960 rf s. 16 och ÖNH 5¹⁸ — samt SveaH 46, i vilket sistnämnda fall utmätningssmannens dagbok och protokoll med rapport över handräkning tjänade funktionen att visa storleken av borgenärens tillgodohavande genom uppgörelse efter återtagande av avbetalningsgods. Än vidare är fallet SveaH 26 — där fordringsbeviset var faderskaps erkännande jämte avtal om underhåll — ett exempel på komplettering av fordringsbeviset för bestämning av fordringsbeloppet. Kompletterande handlingar av nu angivet slag fyller sålunda allenast funktionen att tjäna som bevis om fordringsbeloppets storlek men ej därjämte — såsom fordringsbevis — funktionen att utgöra erforderligt rättsfaktum för betalningsskyldighet, ensamt eller tillsammans med annan handling.

Flera av de nämnda exemplen är emellertid härjämte på annat sätt av intresse för den behandlade frågan. I fallet SveaH 26 var åtagandet att betala underhåll i fordringsbeviset fixerat till visst belopp, lägre än det yrkade. Att underhållsskyldigheten gällde det yrkade beloppet, följde av lag; den innebar, att före viss tid bestämda bidrag skulle uppräknas med vissa procent. Att bidraget blivit bestämt före den tidpunkt lagen föreskrev var sålunda jämte lagbestämmelsen erforderligt faktum för uppräkning. Lagbestämmelsen kunde emellertid icke därmed sägas utgöra grund för underhållsskyldigheten, vara rättsfaktum i sådant hänseende. Utfästelsen i underhållsavtalet var i det avseendet alltjämt bestämmande såsom tillräckligt rättsfaktum.

I SvJT 1959 rf s. 27 fyllde handlingarna utöver den, varigenom ett obestämt betalningsåtagande gjordes, ej blott funktionen att tjäna till bestämning av betalningsförpliktelsens omfattning. Handlingarna,

¹⁶ Se ovan s. 125 f.

¹⁷ Se ovan s. 142 f.

¹⁸ Se ovan s. 141.

d. v. s. kreditiv- och leveransavtalet, slutbeskedet och kontokuranten, synes HovRn ha ansett tillsammans utgöra fordringsbevis. Men inte nog härmed. HovRns motivering är så avfattad, att den närmast ger anledning antaga, att HovRn menat handlingarna sammantagna *grunda* fordringen. Är denna tolkning riktig skulle således den i kreditiv- och leveranskontraktet gjorda utfästelsen om framdeles uppkommande skuld ej vara tillräcklig som rättsfaktum för betalningsskyldighet utan de senare tillkomna handlingarna skulle tjäna denna funktion. Som kontrast härtill erbjuder sig de förut behandlade checkräkningsfallen. I det första av dessa, SvJT 1951 s. 339, uttryckte HovRn genom sin motivering klart, att åtagande av checkräkningskulden ej var tillräckligt rättsfaktum för den i målet ifrågasatta betalningsskyldigheten; HovRns majoritet övervägde däremot icke möjligheten att de senare handlingarna skulle fylla någon funktion i detta avseende.

Slutligen må i anslutning till det nu behandlade spörsmålet fallet SveaH 46 åter granskas. Att HovRn där godtog avbetalningskontraktet som *tillräckligt rättsfaktum* för den betalningsskyldighet, som var i fråga, förefaller överraskande. I mellanhavandet hade tillkommit ytterligare för betalningsskyldigheten bestämmande rättsfakta — gäldenärens underlåtenhet att betala, återtagningen med anledning därav, uppgörelsen enligt AvbetL under medverkan av utmätningssman, dennes och borgenärens debitering av kostnader för förrättningen. Dessa ytterligare fakta var ju uppenbarligen av direkt betydelse för betalningsskyldigheten — det bakomliggande mellanhavandet — ej allenast av betydelse för beräkningen av den på avbetalningsköpet grundade fordringens omfattning. Att fordringen — såsom HovRn framhåller — beräknats på grundval av avbetalningskontraktet i den ordning AvbetL föreskriver och att avbetalningskontraktet sålunda *i första hand* var bestämmande, kan — i betraktande av nämnda tillkommande fakta — icke anses tillräckligt för att kontraktet alltjämt skall kunna sägas vara grund för den betalningsskyldighet, som var i fråga. Det är att beakta, att HovRn däremot icke, såsom HovRn i fallet SvJT 1959 rf s. 27, betraktat de senare upprättade handlingarna såsom fordringsbevis *jämte* kontraktet. Det nu behandlade målet om avbetalningsköp skiljer sig med hänsyn till betalningsskyldigheten från det tidigare här omnämnda fallet SkH 18. Där gällde fordringen en restskuld för gäldenären, visserligen framräknad vid uppgörelse mellan parterna, men ej innefattande någon därvid uppkommen kostnad. Om ock fordringen i detta fall därför måhända kan sägas vara i

högre grad än i fallet SveaH 46 grundad på avbetalningskontraktet, synes det likväl tveksamt, huruvida detta kan anses ensamt utgöra tillräckligt rättsfaktum för betalningsskyldigheten.

4. Sammanfattning

Utmärkande för kravet, att fordringen skall grunda sig på skriftligt fordringsbevis är, att fordringsbeviset skall genom utfästelse eller därmed likvärdigt åtagande utgöra i och för sig tillräckligt rättsfaktum för betalningsskyldigheten. Begränsning i kravets räckvidd följer av bestämmelser angående ränta i vissa fall. Räckvidden kan även sägas vara såtillvida begränsad, att för bestämning av prestationsskyldighetens omfattning godtages handlingar utan karaktär av fordringsbevis. Det förhållandet, att prestationens omfattning stundom kräver bestämning genom lag, innebär även viss begränsning i kravet på fordringsbevis såsom grund för fordringen.

IV. KRAVET ATT FORDRINGSBEVISET SKALL INNEFATTA BEVIS OM FORDRAN

A. Innebörden

Av LL 3 § framgår, att den såsom fordringsbevis åberopade handlingen skall »innefatta bevis om fordran».

Den redogörelse, som i början av denna huvudavdelning¹ lämnats rörande LR:s uttalanden under förarbetena till LL 1937, torde ha givit vid handen, att en särskild processförutsättning för lagsökning utöver de i 1 § angivna uttryckes i LL 3 §. Fordringshandlingen såsom bevis om rättsfakta skall således uppfylla icke blott de krav, som ställas på denna enligt 1 §. Och kravet enligt 3 § gäller icke enbart de egenskaper, som 1 § anger. Tydligt är emellertid, att vad som i fråga om fordringsbevisets innehåll utsäges i 3 § delvis är detsamma som uttalas i 1 §. Vad är det då som tillkommer på grund av 3 §? Vilken är innebörden i den där uttalade *ytterligare förutsättningen*?

LR gjorde ej något vägledande uttalande *hürom*, när den äldre bestämmelsen i UL 14 § under förarbetena till LL 1937 föreslogs bibehållen i vad där uttrycktes den ifrågavarande förutsättningen. Inte heller i FUL hade gjorts något sådant uttalande för den äldre rättens

¹ Se ovan s. 47.

del. NLB gav dock i sin motivering rörande de allmänna grunderna för de nya lagsökningsbestämmelserna en viss antydning av betydelse för bestämning av förutsättningens innebörd, när beredningen² nämnde »anteckning å skuldebrevet» såsom sådant bevis om infriad skuld, vilket var ägnat att bryta den presumtion om betalningsskyldighet, som skuldebrevet förmenades utgöra.

Omständigheter i parternas bakomliggande mellanhavande, som inträffat efter fordringsbevisets utställande eller eljest är av beskaffenhet att kunna åberopas som motfaktum mot betalningsskyldighet, kan på olika sätt framgå av fordringsbeviset, t. ex. genom anteckning om betalning eller avbetalning, genom uppgifter angående parternas ålder, eller genom fordringsbevisets datering. Förekomsten av sådana data kan giva rätten anledning att ifrågasätta, huruvida giltig betalningsförpliktelse uppkommit — ehuru handlingen i och för sig fyller kraven på fordringsbevis — ävensom huruvida skuldförhållande allmänt består. Även uppgifter, som i samband med ansöknings tillföres rätten annorledes än genom själva fordringsbeviset, kan vara ägnade att giva rätten anledning ställa fråga som nyss sagts.

Det är fakta av sådant slag som är av betydelse för den ytterligare förutsättningen. Denna kan sägas innebära ett krav på frånvaro av sådana fakta i parternas mellanhavande, som medför, att påstådd betalningsskyldighet ej föreligger. Och regeln i 3 § innebär, att domstolen skall *pröva* bl. a. huruvida fordringshandlingen innehåller dylika fakta av beskaffenhet att kunna utgöra motfakta mot påstådd betalningsskyldighet. Regelns innebörd är vidare, att rätten skall *avvisa* ansöknings, om det står klart, att betalningsskyldighet med hänsyn tagen till dessa omständigheter ej föreligger.

Kravets innebörd har i doktrinen berörts av Trygger. Denne uttalade sålunda, att de av borgenären till stöd för fordringen företedda handlingarna måste vara sådana, att icke blott fordringens uppkomst framgår därav, utan även att handlingarnas bedömning i och för sig icke giver till resultat, att fordringsrätten måste anses ha upphört.³ Vidare följer enligt Trygger av kravet i fråga, att genom fordringshandlingen eller genom annan särskilt upprättad handling ådagalades, att den lagsökande blivit behörig innehavare av fordringsbeviset, när detta var ställt på viss annan person.⁴

² FUL s. 72.

³ Trygger, Kommentar I s. 40, Kommentar II s. 43.

⁴ Trygger, Kommentar I s. 39, Kommentar II s. 42 f.

Den nu angivna allmänna innebörden i här behandlad förutsättning lämnar ej närmare ledning för bestämning av när rätten på grund av brist i förutsättningen skall avvisa ansökningen. Huruvida rätten skall avvisa ansökningen på sådan grund beror av *möjligheten* till påstådd betalningsskyldighet med hänsyn tagen till motfakta. Kan betalningsskyldighet vid beaktande av uppgifter rörande motfakta *uteslutas* står lagsökning naturligtvis icke till borgenärens förfogande; då skall ansökningen avvisas på grund av bestämmelsen. Typexemplet är, att införda fakta giver vid handen, att skulden blivit betald. Kan möjlighet till betalningsskyldighet på den av borgenären åberopade grunden trots de införda uppgifterna om motfakta icke uteslutas, är frågan om avvisning däremot beroende av dels huruvida ytterligare motfakta kan åberopas och dels av i vad mån fortsatt behandling kan antagas omintetgöra effekten av de i samband med ansökningen införda motfakta. Någon entydig allmängiltig regel för rättens handlande i sådana fall lär näppeligen kunna uppställas.

Som exempel på situationer, där ansökningen skulle avvisas därför att »fordringsrätten måste anses ha upphört» anförde Trygger att borgenären grundade sin talan på ett tioårigt skuldebrev, av vilket ej framgår, att preskription avbrutits eller på proprieborgensförbindelse, när preskriptionen icke på föreskrivet sätt hejdats, eller ock på skuldebrev försett med anteckning, att skulden betalats, eftergivits eller eljest upphört.⁵

I praxis har ofta vid avvisning av ansökningar använts motivering att åberopad handling ej innefattar bevis om fordran. Beträffande sådana motiveringar gäller emellertid detsamma som förut sagts beträffande jämväl andra motiveringar vid avvisning av ansökning, nämligen att de ofta ej klagör vilken omständighet som varit det avgörande hindret för ansökningens upptagande. När det gäller avvisning på den grund, att handlingen ej innefattar bevis om fordringen, utgör det nyss antydda förhållandet — att kravet delvis täckes av redan i 1 § angiven förutsättning — en ytterligare svårighet för närmare bestämning.

Frågan huruvida fakta antydande preskription skall beaktas och föranleda avvisning har ofta varit föremål för bedömning i tillämpningen. Vad frågan där framför allt gällt har varit om rätten självmant eller först efter invändning skall beakta dylikt faktum. Frågan härom sammanhänger med förevarande spörsmål men har en något

⁵ Trygger, Kommentar I s. 40, Kommentar II s. 43.

annan aspekt. De till preskriptionsproblemet hörande spörsmålen skall fördenskull upptagas härefter i ett sammanhang.

I den föregående framställningen har andra frågor föranledda av införda uppgifter om motfakta blivit belysta.

De nu nämnda omständigheterna torde utgöra tillräcklig anledning att icke i detta sammanhang vidare redogöra för behandlingen i praxis av denna speciella lagsökningsförsättning.

B. Prövning av preskriptionsfakta

1. Bedömning av frågan enligt doktrin och praxis

Skall fakta tydande på fordringspreskription beaktas av rätten ex officio eller först efter invändning från gäldenären?

Till en början betraktas situationen i den icke summariska processen.

Preskriptionsförordningen innehåller ej någon bestämmelse om skyldighet för gäldenären att i rättegången göra invändning om preskription.

Inom äldre doktrin⁶ rådde olika uppfattningar i frågan. Medan Winroth, Hasselrot och Kallenberg menade, att preskriptionsfrågan borde beaktas först efter invändning av gäldenären, förfäktade Trygger och Fehr, att frågan borde beaktas av domstolen ex officio.

Uppfattningen inom senare tids doktrin har varit mera ensartad. Ekeberg⁷ anmärker att preskriptionsförhållandet icke beaktas ex officio utan endast på grund av invändning från gäldenärens sida. Karlgren⁸ säger, att man sedan gammalt brukar uppställa den satsen, att preskription icke beaktas ex officio av domstol utan först efter därom av part gjord invändning. Satsen, mot vilken opposition rests inom doktrinen, är dock numera enligt Karlgren icke så säker. Karlgren anför vidare: »Utanför den allmänna preskriptionsförordningens område anses ofta preskription kunna beaktas ex officio⁹ (så be-

⁶ Winroth, Strödda uppsatser, s. 34—35, Hasselrot, Preskription, s. 74, Trygger, Lagsökning s. 24, Fehr, Fordringspreskription, s. 298 ff. och Kallenberg, Svensk civilprocessrätt, andra bandet, I s. 22 f.

⁷ Ekeberg, Kompendium i obligationsrättens allmänna del, s. 186.

⁸ Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt, s. 186 f.

⁹ Se de nedan antecknade fallen SvJT 1921 rf s. 45 (växelpreskription). Jfr SvJT 1922 rf s. 79 (växelprejudiciering); jfr även SvJT 1938 rf s. 14 (preskriptionsbestämmelsen i 15 § lagen om försäkringsavtal).

träffande växelpreskription och preskription enligt sjölagen...).» Ekelöf¹⁰ anser att preskription för att beaktas kräver invändning. Denna mening uttalas även i kommentaren till RB.¹¹ Boman,¹² som instämmer i Ekelöfs uppfattning, framhåller beträffande tioårspreskription, att det till en början kan vara skäl att fastslå vad som är rättsfaktum vid preskription. Enligt Boman användes uttrycket preskription i två betydelser: Dels som en sammanfattande beteckning för de båda omständigheterna att tio år förflutit från fordringens tillkomst eller den tidpunkt som eljest bildar utgångspunkten för preskriptionstiden och att därunder någon preskriptionsavbrytande omständighet ej förekommit och dels som beteckning för den rättsföljd, vilken är knuten till dessa fakta.

Ståndpunkten i praxis är enligt flera HD-avgöranden beträffande tioårig preskription sedan lång tid tillbaka den, att preskription för att kunna beaktas måste ha gjorts gällande av den därtill berättigade. Ståndpunkten framgår av bl. a. rättsfallen NJA 1898 s. 472, 1903 s. 384, 1912 s. 519 och 1913 s. 590.

I vanlig tvistemålsprocess gäller sålunda, att tioårspreskription beaktas först efter invändning. Beträffande specialpreskription är praxis präglad av viss osäkerhet.¹³

Härefter betraktas lagsökningsprocessen.

I doktrinen har gjorts gällande, att vad som gäller i fråga om tioårspreskription i vanlig tvistemålsprocess icke skulle äga tillämpning i lagsökningsförfarandet. Man har därvid framhållit, att den sats som gäller för vanlig tvistemålsprocess ej heller skulle gälla för tredskoförfarandet. Stundom har därutinnan skillnad gjorts mellan de fall då svaranden inställt sig och alltså kunnat göra preskriptionsinvändning och sådana fall då svaranden icke inställt sig. I de sistnämnda fallen skulle preskription beaktas ex officio. Dock ansåg Sjöström¹⁴ att preskriptionsinvändning alltid måste göras för att preskription skall beaktas, alltså även i tredskoförfarande. Åt samma uppfattning gav Kallenberg¹⁵ uttryck. Trygger¹⁶ däremot hävdade uppfattningen,

¹⁰ Ekelöf, Civilprocessen II s. 314.

¹¹ Gärde, s. 180.

¹² Boman, Aberopsbördan s. 207.

¹³ Rodhe, Obligationsrätt § 58 vid not 132 och där anf. rättsfall, bl. a. NJA 1939 s. 662 betr. preskription enligt bilansvarighetslagen 9 §, jfr. Gärde s. 180, NJA 1926 s. 430 (preskription enl. SjöL 283 § 2 beaktad ex officio).

¹⁴ Sjöström, Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt, s. 169.

¹⁵ Kallenberg, a.a. s. 23.

¹⁶ Trygger, Lagsökning s. 20, jfr. s. 23—24.

att preskription skall beaktas ex officio när svaranden uteblivit. Denna uppfattning ansåg Trygger motiverad av bestämmelsen i ÄRB 12 kap. 3 §, enligt vilken rätten skulle vid svarandens utevaro döma i saken »efter ty som sanning däri utletas kan».

Samma regel som för tvistemål behärskade enligt Trygger lagsökningsprocessen.¹⁷ Öex skulle sålunda inte blott konstatera att fordringen uppkommit utan även undersöka huruvida den upphört. Kommuniering av ansökan om lagsökning skall icke ske om det av de ingivna handlingarna framgår »att fordringsrätten måste anses ha upphört. Lagsökningsförfarandet är alltså t. ex. icke tillgängligt för en fordringsägare, som grundar sin talan på ett tioårigt skuldebrev, av vilket ej framgår, att preskriptionen avbrutits . . .»¹⁸ Fehr uttalade, efter att ha redogjort för Tryggers uppfattning: »Det torde emellertid icke vara nödvändigt att för att komma till detta säkerligen riktiga resultat jämställa den preskriberade fordran med en aldeles upphävd. Snarare synes detta resultat vara att grunda på vederbörande myndighets skyldighet att vid detta summariska förfarande till iakttagande av gäldenärens rätt ex officio iakttaga preskriptionen».¹⁹ Hasselrot²⁰ syntes emellertid vara av en annan uppfattning, likaså Kallenberg.²¹ LagB²² uttalar i förslag till lagsökningslag, att Tryggers slutsats upprätthållits enligt flera rättsfall före nya RB och att någon ändring ej veterligen skett senare samt fortsätter: »Man synes ha ansett att, såsom jämväl Trygger antytt, fordringsbeviset ej kan anses innefatta bevis om fordran, när handlingen ej utvisar att preskriptionsavbrott skett. En ordning, enligt vilken borgenären skall styrka preskriptionsavbrott först om gäldenären framställer invändning om preskription, passar ej heller så väl i lagsökningsprocessen, eftersom LL ej föreskriver att borgenärens påminnelser skall delgivas gäldenären».

Hur ställer sig nu praxis i lagsökningsmål? Först undersökes de till HovR fullföljda mål, där fråga varit om fordran, för vilken den vanliga tioåriga preskriptionstiden gäller.

I två äldre avgöranden, SvJT 1926 rf s. 7 och rf s. 23 behandlades preskriptionsfrågan olika: I det förra fallet beaktade KB ej ex officio

¹⁷ Trygger a. a. s. 24.

¹⁸ Trygger a. a. s. 16—26.

¹⁹ Fehr, Fordringspreskription s. 290 ff.

²⁰ Hasselrot, Preskription s. 74 not 1.

²¹ Kallenberg, a. a. s. 22 f.

²² SOU 1963: 28 s. 39.

uppgift i fordringsbeviset angående fordringens ålder. I HovRn gjorde gäldenären preskriptionsinvändning, som HovRn beaktade. I det senare fallet avvisade KB efter kommunikering utan invändning av gäldenären ansökningen, enär fordringsbeviset var äldre än tio år och borgenären icke visat att fordringen bevakats enligt preskriptionsförordningen. I HovRn gjorde borgenären gällande, att gäldenären genom att ej inkomma med förklaring fick anses icke ha bestritt ansökningen. HovRn fann ej skäl göra ändring i KBs utslag.

I fallet SvJT 1935 rf s. 58 avvisade KB utan kommunikering ansökningen på grund av en mer än tio år gammal förbindelse, enär sökanden icke visat att fordringen bevakats enligt preskriptionsförordningen. Sedan sökanden besvärat sig och gjort gällande, att preskription icke borde ex officio beaktas i lagsökningsmål, fann HovRn ej skäl göra ändring i överklagade avgörandet.²³

I några enligt LL avgjorda mål var omständigheterna följande.

GötaH 1. Enligt ett den 15/11 1938 undertecknat skuldebrev åtog sig OS och AS att på sätt närmare framgick av skuldebrevet till Sveriges riksbank betala 1 000 kronor jämte ränta. Under åberopande av skuldebrevet yrkade banken i en före april 1949 (närmare dag framgår ej) till URn inkommen ansökan förpliktande för gäldenärerna att utgiva beloppet jämte ränta. Banken åberopade bevis att fordringen den 30/5 1939 bevakats i OS:s konkurs. Ansökningen kommunicerades men svar inkom ej inom förelagd tid. URn avvisade ansökningen mot AS när genom bevakningen preskription avbrutits endast i förhållande till OS. I HovRn påstod banken, att preskription avbrutits även i förhållande till AS. Banken föredde skriftliga bevis till styrkande därav. HovRn, som icke fann preskriptionsavbrott mot AS styrkt, ansåg URns beslut att icke till prövning upptaga ansökningen i denna del vara lagligen grundat, lämnade besvären härutinnan utan bifall.

SkH 6: I en den 30/10 1953 till URn inkommen ansökan anhöll en bank om åläggande för makarna J att solidariskt till banken utgiva 800 kronor jämte ränta. Banken åberopade ett av makarna den 18/7 1942 utfärdat skuldebrev. Banken bereddes av URn tillfälle att inkomma med bevis att fordringen icke preskriberats och inkom med en handling utfärdad den 15/4 1953, varav framgick att makarna sistnämnda dag av banken mottagit erinran om skuld på grund av »förbindelsen den 20 juli 1942». URn avvisade ansökningen, enär banken ej visat, att fordringen blivit bevakad enligt preskriptionsförordningen »och då vid sådant förhållande de åberopade handlingarna ej innefatta bevis om fordran». Enligt HovRn hade den om-

²³ Fallet SvJT 1936 rf s. 79, där förhållandena var speciella, mötte även frågan om avbrytande av preskription.

ständigheten att banken ej visat att fordringen bevakats icke utgjort hinder för URn att upptaga ansökningen. HovHn återförvisade därför målet till URn.

VSH 6: Till stöd för en den 13/10 1954 inkommen ansökan om lagsökning å C för utfående av 200 kronor jämte ränta och kostnader åberopade borgenären — som var en studentnations självhjälpsförening — två skuldebrev utfärdade den 18/12 1932 respektive den 22/5 1937. I dessa stadgades, att därest C skulle underlåta att till föreningen erlagga terminsavgift, lånet vore att anse som uppsagt från den dag, då avgiften skulle betalas. Föreningen åberopade vid URn att C den 26/4 1949 till föreningen erlagt terminsavgift för 1948, varför föreningens fordran å C icke vore preskriberad. URn ansåg den åberopade fordringen preskriberad och avvisade ansökningen. HovRn fann att C genom att 1949 erlagga terminsavgiften för 1948 erkänt att han då häftade i skuld till föreningen för de fordrade beloppen och ansåg därför att fordringarna icke var preskriberade samt återförvisade målet till URn.

SoJT 1966 rf s. 35 nr 25: P yrkade i ansökan inkommen den 24/5 1965 genom lagsökning förpliktande för N att utge 588 kronor 50 öre samt åberopade skuldebrev den 14/7 1953. Vidare åberopades en räntekurant utvisande räntebetalning under tiden den 25/6 1958 — den 8/6 1964. — URn förelade P att inge bevis om preskriptionsavbrott. P bestred skyldighet att förete sådant bevis, innan invändning om preskription gjorts och gjorde gällande att räntekuranten i vart fall innefattade sådant bevis. — URn avvisade ansökningen, när borgenären icke visat, att preskription avbrutits. — HovRn fann den omständigheten, att P enligt URns bedömande ej visat, att fordringen blivit bevakad enligt preskriptionsförordningens bestämmelser, ej ha utgjort hinder för URn att upptaga ansökningen, samt undanröjde beslutet och återförvisade målet.

SveaH 44. I en den 30/8 1966 till URn ingiven ansökan yrkade borgenären betalning ur fastighet för kapital och ränta. Vid ansökningen fogades omslagsrevers utfärdad den 4/5 1946, fyra in-tecknade skuldebrev samt bevis, att fordrade beloppet uppsagts till betalning den 22/11 1965. — URn avvisade ansökningen, när borgenären trots anmodan underlåtit att visa att preskription avbrutits. HovRn fann, att när lagsökningen avsåg fastställelse till betalning ur in-tecknad egendom och borgenären för sin fordran hade in-teckningar i fastigheten URn icke ägt avvisa ansökningen på den i överklagade beslutet angivna grunden. HovRn undanröjde därför beslutet och återförvisade målet.

Praxis har således icke tidigare varit enhetlig, såvitt gäller den allmänna preskriptionstiden men på senare tid synes den ha fått en fastare prägel.

Av de fall, i vilka frågan om preskription ansågs böra beaktas först

efter invändning, erbjuder fallet SkH 6 visserligen en komplikation såtillvida, som det efter preskriptionstidens utgång förekommit en omständighet, nämligen erkännande av skulden, som kunde tänkas »återuppliva fordringen» och som i fallet VSH 6 ansetts ha sådan verkan. Emellertid är HovRns motivering i SkH 6 otvetydig: HovRn har ansett att möjligheten av preskription icke skall beaktas ex officio och har ej bedömt frågan om erkännandets betydelse. I fallet VSH 6 synes däremot just den omständigheten, att HovRn tillmätt erkännandet betydelse, vara ett uttryck för HovRns uppfattning att preskriptionsfrågan bör beaktas ex officio. I några av de redovisade fallen — SvJT 1926 rf s. 23 och GötaH 1 — har preskription beaktats utan att gäldenären gjort invändning därom men först sedan ansökningen kommunicerats.²⁴ I SkH 6, SvJT 1966 rf s. 35 nr 25 samt SveaH 44 avvisade URn ansökningen först sedan *borgenären* fått tillfälle att prestera ytterligare utredning i preskriptionsfrågan.

Härefter skall några avgöranden rörande speciella preskriptionstider redovisas.

Frågan har varit aktuell i några fall av lagsökning på grund av växel och i ett fall där fordringshandlingen utgjorts av check.²⁵

²⁴ I det sistnämnda fallet kan kommuniceringen möjligen förklaras av borgenärens påstående om preskriptionsavbrytande åtgärd. Stöd för kommuniceringen kan rätten tänkas ha funnit i Tryggers uttalande, Lagsökning s. 24, att domstolen vore skyldig beakta infört rättsfaktum »oberoende av om det vid *därtill berett tillfälle* återopas eller icke av den part, vars rättssituation därigenom tillgodoses». Bortses kan naturligtvis icke från den möjligheten, att rätten uppmärksammat den omständighet, som förmenats utgöra hinder för upptagande, först efter kommuniceringen.

²⁵ Frågan var föremål för bedömande även i två mål, anhängiggjorda genom stämning under den tid då lagsökning på grund av växel icke stod till buds, nämligen de av olika divisioner i Svea HovR ungefär samtidigt avgjorda målen SvJT 1921 rf s. 45 och 1921 rf s. 59. I det första fallet gällde det återgångstalan på grund av växel. Enär växelrätten mot den instämde gäldenären — växelns utställare — befanns preskriberad jämlikt 78 § i VäxelL 1880, blev käromålet, oaktat gäldenären icke inställt sig och preskriptionsinvändning ej framställt, ogillad av URn, vars dom HovRn fastställde. I fallet SvJT 1921 rf s. 59 fördes talan mot acceptant av växel. Preskriptionstiden enligt VäxelL 77 § hade utlöpt. Gäldenären inställde sig och bestred käromålet men framställde icke invändning om preskription. URn ogillade käromålet på annan grund än preskription. HovRn, där preskriptionsinvändning ej heller gjordes, biföll käromålet. Se betr. dessa fall Fehr i SvJT 1922 s. 49. — Jfr de fall som angår talan efter stämning angående prejudicierad växel. I ett sådant fall, SvJT 1922 rf s. 34 har domstol ansetts skola ex officio beakta växelprejudicering; i ett annat fall, SvJT 1922 rf s. 79, har prejudicering ansetts icke skola beaktas ex officio.

Växelpreskription i lagsökningsmål har varit aktuell i följande av HovR bedömda fall.²⁶

SvJT 1945 rf s. 24: PL utställde den 5/4 1940 en växel att betalas den 5/7 1940 till PL eller order. Växeln accepterades av OL och blev, efter flera överlåtelser, slutligen överlåten å PL. I ansökan, som inkom till lagsökningsdomaren den 13/9 1943, yrkade PL under åberopande av växeln åläggande för OL att utgiva växelbeloppet jämte ränta. I ansökningen upp-gavs, att det var fråga om »en obetald accept, som är preskriberad, men fordran öppen till betalning». Ansökningen delgavs OL. Denna yrkade kvittning men anmärkte icke på att växeln var preskriberad. — Lagsök-ningsdomaren biföll ansökningen. — OL anförde besvär med vidhållande av kvittningsinvändningen. HovRn yttrade i utslag: Enär den till grund för kravet åberopade växeln är preskriberad, samt den förty icke utgör sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kan äga rum, prövar HovRn lagligt att, med undanröjande av lagsökningsdomarens utslag förklara, att ansökningen icke bort upptagas till prövning.

VSH 3: Under åberopande av två utav L accepterade växlar, vardera å 4 000 kronor och förfallande till betalning den 1/3 respektive den 1/5 1950, anhöll borgenären — ett bolag — i ansökan, som inkom till URn den 17 juli 1953, om lagsökning för utfående av bolagets fordran hos L å 8 000 kronor jämte ränta. I ansökningen framhöll bolaget, att växlarna i vad an-ginge växelrätten visserligen vore preskriberade men att bolagets fordrings-anspråk mot L dock allttjämt kvarstode. Bolaget förmenade, att växlarna — sedan växelrätten preskriberats — vore att jämställa med vanliga skuldebrev och att de därför kunde såsom skriftliga fordringsbevis läggas till grund för lagsökning. URn ansåg växlarna, sedan växelfordringarna preskriberats, icke utgöra skriftliga fordringsbevis och avvisade — utan kommunikering — ansökningen. HovRn, där bolaget vidhöll att växlarna vore att betrakta som skriftliga fordringsbevis, lämnade av bolaget anförda besvär utan bi-fall.

VSH 15. Till stöd för en den 27/2 1963 till URn inkommen ansökan om lagsökning för fordran hos ett bolag å 2 950 kronor åberopade A en i av-skrift ingiven, av M den 25/1 1960 utställd och av bolaget accepterad växel å 2 950 kronor, förfallande till betalning den 25/2 1960. — URn, som ej delgav bolaget ansökningen, yttrade i beslut: Enär den till grund för kra-vet åberopade växeln — i enlighet med VäxelL 70 § första stycket — är preskriberad samt den förty icke utgör sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kan äga rum, prövar URn jämlikt LL 3 § lagligt avvisa ifrågavarande ansökan. — A yrkade att HovRn måtte undanröja URns beslut och gjorde

²⁶ Jfr Hessler i SvJT 1955 s. 42.

gällande, att växeln trots preskriptionen torde vara ett skriftligt fordringsbevis. — HovRn lämnade besvären utan bifall.

SkH 25. Bolaget P utställde den 15/10 1965 en växel å 4 500 kronor gällande »omsättning från 5 000» med OP som växelbetalare. OP godkände växeln. Denna skulle betalas den 15/11 till utställaren. Enligt å växelns bak-sist av bolaget T dels ock den 17/11 1965 protesterats för utebliven betalning. I ansökan om lagsökning anhöll bolaget T om åläggande för EP att utgiva växelbeloppet m. m. Ansökningen delgavs EP den 9/11 1966. EP bestred ansökningen utan att yttra sig om preskription. URn yttrade i beslut: Enär den till grund för kravet åberopade växeln — såvitt handlingarna i målet utvisa — är preskriberad jämlikt VäxelL 70 § tredje stycket samt den förty icke utgör sådant fordringsbevis, att lagsökning därå kan äga rum, prövar URn lagligt avvisa ansökningen. Bolaget T anförde besvär. Bolaget gjorde gällande, att fråga ej var om återgångstalan och att preskriptionstiden i stället var ett år från det protest upptagits. — HovRn anförde: EP har i målet icke ens påstått, att ifrågavarande växelfordran blivit preskriberad. Vid sådant förhållande borde URn icke ha upptagit preskriptionsfrågan till prövning. På de av bolaget T anförda skälen finner HovRn emellertid ej anledning göra ändring i URns beslut.

Medan HovRn i sistnämnda fall gav uttryck för beaktande av växelpreskription först efter invändning, synes domstolarna i följande fall — där frågan också gällde preskriptionstidens beräkning — ha ansett att preskription borde beaktas ex officio. Borgenären har enligt HovRns formulering åtminstone åberopstvång för preskriptionsavbrott.

SveaH 36. R utställde den 30/12 1962 en växel å 24 000 kronor. Växeln förföll till betalning den 31/12 1963. Som växelbetalare och acceptant upptogs bolaget KB. Bolaget försattes i konkurs den 7/6 1963. Konkursen avslutades den 8/3 1965. I en den 29/6 1965 inkommen ansökan hemställde H, som genom prokuraöverlåtelse blivit innehavare av växeln, att R måtte förpliktas att till H utgiva växelbeloppet jämte ränta och provision samt kostnader. H åberopade i ansökningen och i kompletterande skrift, att hans rätt till återgångstalan mot R på grund av bolagets konkurs blivit bevarad utan att protest upptagits samt att, då bolagets konkurs avslutats först den 8/3 1965, preskription ännu icke inträtt för hans växelfordran mot R. URn avvisade ansökningen och anförde: Galdenären har icke blivit försatt i konkurs. Då växelns förfalldag är den 31/12 1963 är växelfordringen mot galdenären preskriberad. — I HovRn gjorde H gällande, att hans krav preskriberats först tio år från den dag, då bolaget försattes i konkurs. HovRn anförde: I 70 § andra stycket VäxelL stadgas, såvitt nu är i fråga, att ford-

ran, som tillkommer växelnehavare mot utställare, preskriberas ett år från det protest inom rätt tid upptagits. Till följd av bolagets, växelbetalarens, försättande i konkurs före växelns förfallodag har emellertid enligt 44 § sista stycket VäxelL H som växelnehavare ägt rätt till återgångstalan mot R som utställare utan upptagande av protest. VäxelL angiver visserligen icke från vilken tid preskriptionen börjar löpa i den angivna situationen, men det förhållandet att protest icke erfordras och att växelnehavaren jämlikt 43 § VäxelL är berättigad att inleda återgångstalan mot utställaren redan före förfallotiden kan i varje fall icke medföra den rättsverkan, att växelnehavarens fordran mot utställaren skall preskriberas senare än om protest hade upptagits. Förfalldagen för förevarande växel var den 31/12 1963. Enligt 44 § tredje stycket VäxelL skulle protest för utebliven betalning ha upptagits senast två söckendagar därefter. H:s växelfordran mot R är således preskriberad i varje fall ett år från sistnämnda tid. På grund härav och då H icke ens påstått att växelpreskriptionen dessförinnan avbrutits mot R genom åtgärder, som angives i 71 § VäxelL, fastställer HovRn det slut överklagade beslutet innehåller.

Preskriptionsfrågan förelåg vidare i lagsökningsmål på grund av check i detta fall.

SkH 21: I ansökan om lagsökning den 1/7 1964 yrkade A betalning på grund av en den 25/10 1962 utställd check, vilken icke uppvisats i rätt tid. Preskriptionstiden för fordringen hade dessutom utlupit. URn kommunicerade ansökningen med P. Denne inkom ej med svar inom förelagd tid. URn uttalade i sitt beslut, att checken — då borgenären icke såvitt visats, vidtagit för bevarande av checkrätten föreskrivna åtgärder, och fordringen mot gäldenären därtill var preskriberad — icke utgjorde sådant fordringsbevis, att lagsökning därå finge äga rum. HovRn lämnade av borgenären anförda besvär utan bifall.

Beträffande fallen SvJT 1945 rf s. 24 och VSH 3 bör uppmärksammas, att borgenären i ansökningen uppgivit, att fordringen var preskriberad. Vid prövning av ansökningarna har lagsökningsdomaren (rätten) därför kunnat *utgå* från, att rättsföljden preskription inträtt och har kunnat inrikta bedömningen på frågan, huruvida den preskriberade växeln utgjorde lagsökningsgill handling. Motiveringarna av HovRn i det förra och av URn i det senare fallet tyder också på att saken bedömts så.

Övriga här redovisade fall — sålunda de i vilka borgenären icke tillhandahållit utredning i preskriptionsfrågan utöver uppgiften om fordringens ålder — erbjuder däremot större intresse i nu föreva-

rande sammanhang. Detta gäller följaktligen fallen VSH 15, SkH 21 och SkH 25.

I dessa fall kommer till uttryck tre möjligheter i fråga om behandlingen av preskriptionsfrågan: 1) Frågan beaktas ex officio utan att gäldenären beredes tillfälle att göra invändning (VSH 15) 2) frågan beaktas ex officio först sedan gäldenären beretts sådant tillfälle (SkH 21 och URn i SkH 25) och 3) rätten beaktar preskriptionsfrågan först efter invändning (HovRn i SkH 25).

Att HovRn i SkH 25 ansåg, att preskriptionsfrågan icke bort av URn beaktas utan invändning, sedan gäldenären beretts tillfälle att göra preskriptionsinvändning, torde icke kunna ses som uttryck för ställningstagande även för den situation, som HovRn ej hade anledning att bedöma, nämligen att ansökningen skulle prövas för kommunikering. Av HovRns avgörande kan icke utläsas, att HovRn även för sådant fall förmenat, att föreliggande preskriptionsfakta ej skulle beaktas ex officio. Sedan gäldenären haft tillfälle att bemöta en ansökan innehållande preskriptionsfakta men underlåtit detta finnes ju mindre anledning för rätten än på tidigare stadium av processen att beakta den — för bedömning av rättsföljden preskription ofullständiga — utredning, som ansökningen och därvid fogade handlingar erbjuder. Avgörandet kan sålunda icke sägas beteckna ett avståndstagande från det sätt att behandla preskriptionsfrågan som fallet VSH 15 utgör exempel på.

2. Synpunkter beträffande praxis

En anledning till den benägenhet att beakta preskriptionsfakta i större utsträckning i lagsökningsmål än i vanliga tvistemål, som praxis åtminstone intill senaste tid uppvisat, torde vara Tryggers kvardröjande inflytande på lagsökningsprocessen jämväl i detta hänseende. Även Fehrs uttalanden kan ha övat inflytande härvidlag.

Det förefaller som om domstolarna icke tillräckligt beaktat den distinktion som särskilt Boman påvisat mellan de för rättsföljden preskription avgörande omständigheterna och att domstolarna använt beteckningen preskription för att beteckna *endast* det förhållandet att den för rättsföljden erforderliga tiden förflutit.²⁷

²⁷ Betecknande är, att föredragningspromemorian i HovRn i fallet VSH 15 innehåller följande presentation av det spörsmål, som HovRn hade att bedöma: »Fråga är om en lagsökningsansökan som grundar sig på en preskriberad växel kan upptagas till prövning».

Göres emellertid den nämnda distinktionen mellan de båda för rättsföljden avgörande omständigheterna, kan man konstatera, att domstolen, när ansökningen föreligger, i allmänhet har erforderlig utredning om den ena av de båda för rättsföljden avgörande omständigheterna men saknar utredning angående den andra omständigheten.

Avvisar domstolen ansökningen i detta läge betyder det *a n t i n g e n* att domstolen *antager* att preskriptionsavbrott icke skett och därmed också antager rättsföljden preskription samt att domstolen därmed ock säger att preskriberad fordran icke är lagsökningssgill eller att domstolen ej gör något dylikt antagande men anser att handling angående fordran, beträffande vilken redan tveksamhet råder angående rättsföljden preskription, icke är lagsökningssgill.

Eftersom domstolarnas motiveringar i allmänhet tyder på den första uppfattningen, skall i det närmast följande dryftas, huruvida det kan anses motiverat att göra sådant antagande som nämnda uppfattning förutsätter.

Frågan härom skulle måhända kunna besvaras nekande med hänvisning redan till ordalagen i LL 3 §: »Finner . . . handlingen icke innefatta bevis . . . avvisas». Dessa ordalag kunde tänkas innebära, att domstolen skall avvisa ansökningen endast om det befinnes att handlingen icke innefattar erforderligt bevis.

Huruvida en sådan slutsats kan dragas redan på grund av lagens nämnda ordalydelse synes dock tveksamt.

Större vikt torde såvitt gäller preskription, som regleras av preskriptionsförordningen, böra tillmätas den omständigheten, att preskriptionsavbrott enligt förordningen ej kräver viss form. Visserligen anvisas i 1 § av förordningen även formbundna preskriptionsavbrytande åtgärder såsom stämning och lagsökning m. m. men avbrott kan jämväl ske »eljest skriftligen eller muntligen».

Men vidare har man att taga hänsyn till möjligheten att genom åtgärder efter preskriptionstidens utgång — såsom erkännande av skuld — häva verknigen av preskriptionstidens förlopp.

Visserligen har meningarna i doktrinen varit delade om möjligheten att sålunda omintetgöra den rättsföljd som inträtt.

Enligt flera avgöranden från HD²⁸ har emellertid erkännande avgifvet efter preskriptionstidens utgång fått giltig verkan. Denna stånd-

²⁸ NJA 1897 s. 459, 1921 s. 275, 1926, s. 426, och 1944 s. 14.

punkt har intagits även i det här förut redovisade opublicerade avgörandet VSH 6.

Eftersom sålunda reglerna i preskriptionsförordningen ej kräver viss form för preskriptionsavbrott och preskriberad fordran enligt praxis kan återupplivas genom erkännande, synes tillräcklig anledning att redan på grund av uppgift om fordringens ålder antaga rättsföljden preskription ej föreligga.

Vad angår de förhållanden, som var bestämmande för Tryggers uppfattning om preskriptionens beaktande ex officio, har dessa radikalt ändrats genom RB. Även Fehrs argumentering synes byggd på nu övergivna processprinciper.

Som ett skäl för att domstolen skall pröva preskriptionsfrågan ex officio har LagB i här förut återgivet uttalande framhållit processbegränsningen i lagsökningsmål. Eftersom LL ej föreskriver, att borgenärens påminnelser skall delgivas gäldenären, skulle en ordning enligt vilken borgenären har att styrka preskriptionsavbrott först efter invändning om preskription av gäldenären, ej passa så väl i lagsökningsprocessen.

Av skäl som utvecklas närmare i avd. III synes emellertid processbegränsningen i allmänhet icke vara av beskaffenhet att hindra en ordning, enligt vilken rätten i lagsökningsmål beaktar preskriptionsfrågan först efter invändning. En sådan ordning synes ej heller i annat hänseende strida mot de grundsatser som uppstår lagsökningsförfarandet.

De nu anförda synpunkterna har väsentligen gällt den preskription, som regleras av preskriptionsförordningen. De torde emellertid delvis äga tillämplighet även för preskription enligt speciella regler. Vad angår växel- och checkpreskription gäller visserligen viss formbundenhet för preskriptionsavbrott och erkännande kan ej där uppliva preskriberad rätt. Formkravet är emellertid ej sådant, att det ger domstolen större möjlighet att av fordringshandlingen sluta huruvida rättsföljden preskription inträtt än vad fallet är i fråga om fordringshandling, för vilken preskriptionsförordningen gäller. När det gäller specialpreskription tillkommer dock synpunkter motiverande just de korta preskriptionstiderna, vilka saknar motsvarighet vid den tioåriga preskriptionen. I vad mån sådana synpunkter röner inverkan även på frågan, om preskription skall beaktas ex officio, skall dock ej undersökas här.

3. Åberops- och bevistvång beträffande preskriptionsfaktum

Den slutsats, vari de föregående övervägandena mynnar ut, är sålunda att rätten i allmänhet ej skall ex officio beakta preskriptionsfrågan. Det avgörande skälet härför är, att den omständigheten, att preskriptionstiden förflutit icke ensam avgör rättsföljden preskription och att andra därför erforderliga rättsfakta ej är kända för rätten.

Några av de tidigare behandlade fallen skall nu granskas ur synpunkten av vilken utredning om rättsfakta borgenären presterat i målet och vilket utredningskrav domstolarna kan anses ha ställt på borgenären.

I flertalet fall har borgenären genom sin ansökan och vad därvid fogats ej i målet infört annan uppgift av betydelse för frågan om rättsföljden preskription än uppgift om fordringens ålder. Detta gäller SvJT 1935 rf s. 58 samt SkH 6. I något fall har borgenären på anmaning av rätten infört utredning angående preskriptionsavbrott. Öex' resp. URns avgörande i dessa innebär, att URn (öex) ansett borgenären ha bevistvång för preskriptionsavbrott. I fallet SvJT 1935 rf s. 58 har HovRn krävt åtminstone åberopande från borgenären av preskriptionsavbrott. Avgörandet kan innebära, att HovRn därutöver liksom öex krävt bevisning. I intetdera fallet synes i HovRn ha åberopat något preskriptionsavbrytande faktum. HovRns avgörande i fallet SkH 6 visar däremot klart, att HovRn ej krävt bevisning av borgenären för preskriptionsavbrott. Huruvida HovRn i detta fall däremot fordrat åberopande därutinnan framgår ej, enär borgenären efter anmodan av URn otvivelaktigt åberopat sådant faktum och HovRn därför saknat anledning yttra sig därom.

I SvJT 1966 rf s. 35 nr 25, Göta H 1 och VSH 6 — har borgenären redan i samband med sin ansökan infört faktum av betydelse för frågan om preskriptionsavbrott. I fallet SvJT 1966 rf s. 35 nr 25 har URn — liksom i fallet SkH 6 — fordrat ytterligare utredning därom.

Fallet GötaH 1 ger ej säker ledning för bedömning av huruvida URn krävt åberopande eller även bevisning; dock torde det sistnämnda kunna antagas. Innebörden i HovRns avgörande är däremot helt klar. HovRn har krävt bevisning om preskriptionsavbrott.

Avgörandet av URn i fallet VSH 6 synes innebära — enär borgenären måste anses ha åberopat preskriptionsavbrott — att URn krävt bevisning därutinnan. HovRn fann i detta fall preskriptionsavbrott styrkt. HovRn har sålunda ingått i bedömning av preskriptionsfrågan och bedömt de såsom bevisning åberopade omständigheterna. Av-

görandet torde därför innebära, att HovRn ansett borgenären ha bevisvång för preskriptionsavbrott.

Det är av intresse att jämföra HovRns avgörande i det sist behandlade fallet med HovRns bedömning av situationen i fallet SvJT 1966 rf s. 35 nr 25. Sedan URn underkänt av borgenären åberopad bevisning om preskriptionsavbrott, har HovRn med sin skrivning förklarat, att bevisvång ej åvilar borgenären. HovRns skrivning ger emellertid därutöver en antydning om att — därest frågan om bevisning varit aktuell — vad borgenären förebragt till styrkande av preskriptionsavbrott kan ha utgjort tillräcklig bevisning.

Hovrättsavgörandena i sistnämnda fall ävensom i fallet SkH 6 är helt klara såtillvida, att HovRn i båda fallen givit tydligt uttryck för att bevisvång för preskriptionsavbrott vid tioårspreskription ej åvilar borgenären.

Frågan återstår emellertid, huruvida ej heller åberopstvång därutinnan åvilar borgenären, sedan denna genom att uppgiva fordringens ålder förebragt utredning om det rättsfaktum att preskriptionstiden utgått. Härpå ger rättsfallen ej svar.

Riktigast synes emellertid vara att avstå jämväl från sådant krav. Åberopandet av fordringens ålder bör nämligen, som tidigare utvecklats, liksom i tvistemål ankomma på gäldenären. Först sedan detta skett bör frågan om preskriptionsavbrott aktualiseras. Det förhållandet, att borgenären genom att införa uppgift om fordringens ålder styrker preskriptionstidens utgång, bör ej föranleda rubbning av principen om successiv relevans beträffande åberopande av faktum och motfaktum.

Fallen angående växel och check lämnas även i detta sammanhang utanför behandlingen.

V. FÖRFALLOKRAVET

A. *Kravets innebörd*

1. Inledande anmärkningar

Som en lagsökningsförutsättning gäller slutligen enligt LL 1 §, att fordringen skall vara förfallen. Förutsättningen anknyter till vad som enligt civilrättsliga regler gäller om prestationstidens inträde. I civilrätten¹ beskrives förfallotiden såsom den tid, vid vilken gäldenären

¹ Rodhe, Obligationsrätt § 11 vid not 1 och 2.

skall pretera för att inga påföljder skall inträda. Sådan prestation som kan utkrävas lagsökningsvis, säges vid denna tidpunkt »förfalla till betalning».

Även i vanlig rättegång upprätthålles ett principiellt krav på att fordran skall vara förfallen, låt vara att — såsom strax skall beröras — annan tidpunkt för förfallokravet där är avgörande. Grunden för detta krav såväl i vanlig rättegång som i lagsökningsmål torde vara bl. a., att en part ej bör onödigtvis få taga domstolens verksamhet i anspråk;² gäldenären kan ju tänkas frivilligt betala senast på förfalldagen.³

Såsom framgått redan av utredningen rörande fordringsbevis har förfallokravet enligt lagsökningsreglerna ofta varit föremål för domstolarnas prövning. I doktrinen har uppmärksamheten, såvitt gäller förfallokravet, främst knutits till spørsmålet *när* förfallokravet skall vara fyllt. Ehuru frågan numera vunnit sin lösning för den gällande rättens del, skall en kort redogörelse därutinnan inleda framställningen.

2. När skall fordringen vara förfallen?

Lagsökningsbestämmelserna ger ej något direkt svar på frågan.⁴ Medan LL 1 § anger förfallokravet omnämnes detta ej särskilt i LL 3 §. Något svar på frågan vinnes ej heller av LL:s terminologi; sålunda torde valet av termen »gäldenären» i LL 1 § första stycket svårigen kunna tillmätas betydelse för bedömningen.⁵

Ej heller UL antydde i den LL 3 § motsvarande 14 §, att fordringen skulle konstateras vara förfallen för att kunna upptagas till kommunikation. Trygger, som fann denna lagens tystnad egendomlig, övervägde olika förklaringar härtill.⁶ När han framförde meningen, att avgörande tidpunkt för förfallokravet ej var den då ansökningen ingavs till öex utan »tiden för lagsökningens delgivning», byggde han ej denna slutsats på lagens nämnda innehåll. Avgörande var i stället, att tvistemålen enligt ÅRB anhängiggjordes genom stämningens delgivning och ej såsom ansökningsmålen genom ansökningens ingivande samt att lagsökningsförfarandet till innebörd och ändamål stod närmare den vanliga tvistemålsprocessen än ansökningsmålen. Kallen-

² SOU 1938: 44 s. 180.

³ Ekelöf II s. 116, Boman, Åberopsbördan s. 251.

⁴ Motiven till LL, se NJA II 1947 s. 114 ff, innehåller inget närmare i frågan.

⁵ Trygger, Lagsökning s. 28. Jfr däremot partstermernas betydelse för saklegitimation, ovan s. 87 f.

⁶ Trygger, a.a. s. 27 ff.

berg⁷ hyste även på denna punkt en uppfattning, som avvek från Tryggers, och Kallenberg ansåg tiden för ansökningens ingivande till öex vara den för förfallokravet avgörande. När talan skulle anses anhängig var därvid icke det avgörande. Kallenberg tog i högre grad fasta på förfallokravets egenskap av 'materiell' processförutsättning. Beträffande övriga sådana förutsättningar var i lagsökningsmål tiden för ansökningens ingivande den avgörande. Det fanns ej tillräckligt starka skäl för att antaga annan tidpunkt för förfallokravet. Nyare doktrin har anslutit sig till Kallenegrs uppfattning om den avgörande tidpunkten.⁸

Även i praxis har denna linje följts. Stundom har den avgörande tidpunkten direkt angivits i avgörandena. Så t. ex. av URn i SvJT 1955 rf s. 49, av HovRn i SvJT 1959 rf s. 27 samt av URn och HovRn i SvJT 1955 rf s. 49.

Det skäl för val av en senare tidpunkt, som var avgörande för Trygger, har bortfallit genom RB. Enligt 13: 4 anses talan i tvistemål väckt, då ansökan om stämning inkommer till rätten. Beträffande det förfallokrav RB uppställer i 13: 1 gäller emellertid, att fullgörelsetiden skall ha inträtt, då målet avgöres.

Det är tydligt, att den tidpunkt nyare doktrin och praxis intagit bäst överensstämmer med ovan angivna grunder för förfallokravet. Eftersom lagsökningsansökningen numera i flertalet fall kan förväntas bliva delgiven gäldenären helt kort tid efter det ansökningen inkom till rätten, synes valet av nämnda tidpunkt ej motverka det intresse av skyndsamhet, varåt bestämmelser i LL ger uttryck.

En fråga, som skall beröras något i detta sammanhang, är följande: Skall fordran, som förfaller viss tid efter uppsägning, ha blivit uppsagd å sådan tid, att uppsägningsfristen förflutit redan när ansökningen göres, eller är det tillräckligt, att tiden löper ut vid någon senare tidpunkt?

Frågan belyses av några fall, vilka främst är av intresse för det här icke behandlade spörsmålet, huruvida bestämmelser i omslagsrevers om förfallotid är bindande även för ny fastighetsägare, som ej övertagit betalningsansvar enligt omslagsreversen.⁹

⁷ TfR 1905 s. 161 ff.

⁸ Hassler, Extraordinär process s. 31, Svensk civilprocessrätt, s. 439, Minneskrift I s. 351 not 1, Ekelöf, Civilprocessen I s. 160, Bolding, Specialprocess s. 31.

⁹ Se härom bl. a., Olivecrona, Inteckningsförordningen, s. 146, Lamm, Inteckning för fordran i fast egendom s. 220 f, Walin i SvJT 1936 s. 341 och 1937

I fyra skuldebrev, vilka åberopades i SveaH 8, föreskrevs, att skulden förföll till betalning sex månader efter å ena sidan skedd uppsägning. I omslagsrevers var andra förfallobestämmelser meddelade. URn fann dessa icke vara bindande för gäldenären. Då icke heller visats, att gäldenären uppsagts till betalning senast sex månader *före URns beslut*, fann URn fordringen, i vad den grundade sig på inteckningsreverserna, icke vara gentemot gäldenären förfallen. HovRn fastställde beslutet.

Annan tidpunkt var avgörande i SveaH 15. Olika förfallobestämmelser var även där meddelade i intecknat skuldebrev — som föreskrev förfallotid sex månader efter uppsägning — och i omslagsreverserna, som innehöll förfallobestämmelser liknande de i fallet SveaH 8. URn kom i detta fall ej in på den fråga, som det här gäller. HovRn, som icke fann gäldenären bunden av omslagsreversen, fann icke visat, att kapital och ränta var förfallna till betalning enligt inteckningsreversernas bestämmelser, (d. v. s. när ansökningen kom in till URn.)¹⁰

LagB menar i sitt förslag till LL,¹¹ att relativt bestämd förfalldag, varom nu är fråga, skall vara inne, *när ansökningen företages*, samt uttalar: »I följd härav bör rätten, om dagen är nära förestående, kunna låta ansökan vila till dess den kan upptagas. I andra fall får den avvisas och borgenären återkomma. I praktiken lärers ansökan ej inkomma före förfalldagen annat än av misstag, och i sådana fall torde borgenären efter påpekande av förhållandet återtaga densamma.»

Domstolskommittén uttalade med anledning härav i remissyttrande, att det borde vara möjligt att i här avsedda fall låta ansökningen efter diarieföring ligga en eller annan dag, innan den behandlas, men att formellt beslut att ansökningen skall vila däremot ej bör ifrågakomma i ett processinstitut av förevarande slag.

Tre tidpunkter erbjuder sig sålunda som svar på den nyss ställda frågan: 1) När ansökningen ingives, 2) när ansökningen företages till prövning och 3) dagen för beslut, om denna är senare än tidpunkten vid 2).

s. 255, Lagerström i SvJT 1937 s. 54, Sven Larsson, Om personligt ansvar för inteckning, s. 67 ff Undén, Svensk sakrätt II: 2, 1948, s. 544 ff, LagB:s förslag till jordabalk, SOU 1907: 20 s. 309 ff, LagB:s förslag till jordabalk 1960: 25 s. 197 f, och s. 767 f.

¹⁰ Andra avgöranden, där uppsägning enligt inteckningsreverser krävs — GötaH 12 och SveaH 10 — ger ej besked om vilken tidpunkt som varit bestämmande.

¹¹ SOU 1963: 28 s. 38.

I och för sig torde för gällande rätts del krävas, att uppsägningsfristen löpt ut innan ansökningen göres. Uppenbarligen blir emellertid även med denna ståndpunkt i praktiken tiden för prövningen den avgörande. Har förfallotiden då inträtt, torde nämligen ansökningen icke avvisas, därför att uppsägningsfristen ej löpt ut redan innan ansökningen kom in. Det gäller ju här mestadels helt obetydliga tidskillnader. Å andra sidan synes det med gällande rätts ståndpunkt till frågan, när förfallokravet skall vara uppfyllt, oförenligt att upptaga ansökningen, därest fristen utlöper först efter prövningen av ansökningen. Att i enlighet med LagBs rekommendation senarelägga prövningen synes icke helt förenligt med det krav på skyndsam behandling, som ställes i lagsökningsprocessen.

3. Förfallokravet i fråga om dröjsmålsränta, som vid lagsökningens ingivande ej börjat löpa.

Tre hovrättsfall, SvJT 1961 rf s. 26, SveaH 22 och SkH 12, behandlar denna fråga. Situationen var principiellt densamma i de tre fallen.^{11a} Enligt skuldebrev hade gäldenären förbundit sig att under viss tid erlægga en skuldsumma. Om skulden icke till fullo infriats vid lånetidens slut, skulle därefter utgå en procent ränta per månad å ogulden del av skuldsumman. Sedan gäldenären brustit i sina skyldigheter mot långgivaren, uppsade dessa med stöd av de för lånen gällande allmänna lånevillkoren lånen till betalning före utgången av den tid, då skuldsumman skulle vara erlagd. Därefter lagsökte långgivarna gäldenären med yrkande att utfå bl. a. dröjsmålsränta *från den senare dag, då sådan skulle börja löpa*.

I samtliga fall avvisade URn ansökningen beträffande dröjsmålsränta »enär lagsökningsfordringen i denna del ej är till betalning förfallen och ej heller avser löpande ränta». I fallet SkH 12 fastställde HovRn URns utslag i överklagad del, medan HovRn i de båda andra fallen kom till motsatt resultat och undanröjde överklagade beslutet med följande motivering: »Även om den ränta avvisningsbeslutet avser ej är att anse som vanlig löpande ränta har den genom sin innebörd av dröjsmålsränta sådant samband med huvudförpliktelsen att, även om den ej börjat löpa, laga hinder mot att sakligt pröva sådan rättefordran i lagsökningsärende icke föreligger.»

Welamson, som avgav yttrande i referatfallet och fallet SkH 12, uttalade sig till förmån för den lösning, som valdes i referatfallet.

^{11a} Se SvJT 1964 s. 455 och SOU 1963: 28 s. 40 not 10. Jfr SOU 1967 s. 80 ff.

Motiveringen för det i RB 13: 1 stadgade undantaget beträffande ränta från där uttalat principiellt krav på att fordran i vanlig rättegång skall vara förfallen, kunde enligt Welamson förmodas vara, att eftersom det alltid förflyter någon tid mellan dom och exekution kärandens rättsskydd kunde försvagas om exekutionstiteln ej omfattade jämväl tilläggsförpliktelserna. Käranden kunde bli nödsakad att processa två gånger för att få ut hela den ränta, vartill han är civilrättsligt berättigad, eller nödgas avstå från viss kortare tids ränta. Beträffande ränta, som ännu ej börjat löpa, gjorde sig enligt Welamson samma rättsskyddsintresse delvis gällande. Sådan ränta kan enligt Welamson jämte förfallet kapitalbelopp med stöd av ordalagen i RB 13: 1 punkt 3 utdömas i vanlig rättegång från den framtida förfalldagen. Då förfallokravet i LL enligt Welamson ej torde uppbäras av andra synpunkter än som gäller beträffande vanlig process borde en analogisk tillämpning av RBs regler här vara motiverad i lagsökningsmål. Welamson framhöll att han därvid ej förbisåg, att särskild försiktighet i fråga om sådan analogisering var påkallad när den syftade till att inskränka tillämpningen av ett lagstadgande i strid mot dess ordalydelse. Analogin kunde stödjas på så goda sakskäl, att den icke borde inge någon avgörande betänklighet.

Den lösning som valts i fallet SkH 12 synes mest förenlig med förfallokravet enligt LL 1 §. De av Welamson anförda ändamålsskälen väger emellertid tungt till förmån för den lösning denne förordat och som valts i de båda andra fallen.

4. Förfallokravet vid ömsesidiga avtal

I det föregående har ömsesidiga avtal undersökts ur synpunkten, huruvida betalning enligt sådant avtal kunde uttagas lagsökningsvis med hänsyn till motprestationen. Undersökningen torde därvid ha visat, att relationen mellan de avtalade prestationerna enligt praxis tillagts betydelse för frågan, i vilka fall lagsökningsmöjligheten är ett spörsmål om förfallokravet och när så icke är förhållandet. Störst intresse har därvid knutits till avtal av typen leveranskontrakt. I fråga om sådana har undersökningen, allmänt sett, givit till resultat, att leveransen i enlighet med rättsfallet SvJT 1948 s. 649 tillmätts betydelse för förfallokravet och därmed för lagsökningsmöjligheten, när densamma stått i beroende av betalningsprestationen, antingen på grund av avtalet eller — i fall av dröjsmål med leverans — som följd av KöpLs bestämmelse om rätt att hålla betalningsprestationen inne.

Det har vidare framgått av det föregående, att då beroendeförhållande ej förelegat mellan prestationerna, domstolarna i allmänhet icke ansett leveransen ha betydelse för förfallokravet och att domstolarna i många fall ansett lagsökningsreglerna ej utgöra hinder mot att i utslag förplikta gäldenären att betala mot erhållande av motprestation. Den föregående utredningen har därjämte visat flera exempel på avvikelser från dessa allmänt iakttagna behandlingsformer.

I många av de fall, som tilldrar sig uppmärksamhet i detta sammanhang, har betalningsprestationen eller del därav bestämts att erläggas »vid leverans».

Relationen mellan de avtalade prestationerna i några sådana fall skall här presenteras.

SveaH 14: Beställningssedel å släkttavla; av köpesumman å 615 kronor betalas 150 kronor vid leverans och återstoden med 50 kronor i månaden; leveranstid ej angiven.

GötaH 14: Ordersedel å bokverk; priset 118 kronor; 25 kronor betalas vid leverans; därefter erläggs 15 kronor per månad; fullgöres ej betalningarna förfaller resterande belopp omedelbart till betalning.

VSH 17: Samma typ som GötaH 14 men beställaren hade förbundit sig att utlösa postförskott.

GötaH 18: Ordersedel å »släktforskning»; priset 480 kronor, varav 100 kronor erlagts vid ordersedelns tillkomst; släktforskningen skulle tillsändas beställaren så fort den förelåg färdig; likvid kontant vid leveransen.

GötaH 22: Beställningssedel å flera band av bokverk; pris tillhoppa 270 kronor; första leverans 1/9 1959; därefter leverans i vanlig expeditionsordning och efter hand som de beställda årgångarna färdigtryckts; garantisumman 10 kronor erlagd vid beställning; återstoden med 10 kronor vid leverans, därefter 10 kronor per månad; om betalningsvillkoren icke hålles, förfaller hela beloppet till betalning omedelbart.

SkH 9: Ordersedel å bok; pris 64 kronor; likvid med 9 kronor vid leverans, därefter 5 kronor per månad; erläggs ej likvid i föreskriven ordning, äger säljaren efter eget val på en gång utsöka hela den oguldna delen av köpeskillingen.

SkH 15 och (av samma typ) *SkH 16:* Beställningssedel å TV; kontantpris 1 145 kronor; avbetalningspris 1 245 kronor; leverans omkring den 30/4

1960; efterkrav vid leverans 200 kronor, återstoden genom avbetalning med början den 15/6 1960 med 60 kronor per månad.

SkH 19, VSH 16: Beställningssedel å flera band av bokverk; 85 kronor för årgång; varje årgång sändes mot postförskott 10 kronor; därefter betalas 10 kronor varje månad tills levererade årgångar till fullt betalats; första leverans, ett band, sker inom 30 dagar; om betalningsvillkoren ej hålles är hela beloppet förfallet till betalning omedelbart.

SvJT 1954 rf s. 26: Ordersedel å lågtryckspanna m. m.; kontantpris 2 050 kronor, leverans snarast möjligt 1949 per järnväg; betalning med 550 kronor per efterkrav; återstoden 1 500 kronor genom avbetalningar med 250 kronor var tredje månad med början tre månader efter mottagandet.

De nu presenterade avtalstyperna utmärkes alla av primärt beroendeförhållande i den betydelsen, att betalningsprestationen eller den första av dessa ställts i beroende av leverans.

För leverans var i vissa av fallen särskilt villkor uppställt. I t. ex. fallen *SkH 19* och *VSH 16* skulle sålunda leverans ske mot postförskott och i fallen *SkH 15* och *SvJT 1954 rf s. 26* skulle primärbetalningen ske mot efterkrav. Dylig föreskrift om leverans har för frågan om lagsökning betydelse när det gäller bevisstaten för borgenären beträffande förfallokravet.

Efterföljande — sekundära — betalningsprestationer, när sådana förekommer, är i flertalet fall indirekt ställda i relation till leveransen. Detta framgår ej alltid uttryckligen av avtalet. Avtalsstolkning torde emellertid stundom giva detta resultat. I sådana fall är även möjligheten till lagsökning för sekundärprestationen en fråga om förfallokravet med hänsyn till motprestationen. Annorlunda när avtalsinnehållet icke ens tolkningsvis ger beroende mellan betalning och leverans till resultat. Ej heller för dessa oberoendesituationer torde emellertid leveransens fullgörande sakna betydelse för möjligheten till lagsökning för betalningsprestationen. Sålunda torde leveransförsening inverka, såsom i det förut behandlade fallet *SvJT 1959 rf s. 45*. Närmare analys skall ej ske av de varierande relationstyper som här kan komma i fråga.

De anförda exemplen uppvisar några fall, där avtalet innehåller förfalloklausul som äventyr vid betalningsförsummelse. Förfalloklausul är för dessa fall antingen automatiskt verkande eller — såsom i fallet *SkH 9* — för tillämpning beroende av borgenären. Även innehållet i dylig klausul är av betydelse för vad borgenären har att iakt-

taga i fråga om bevisning rörande förfallokravet, således för bevis-temat härutinnan.

Ett spörsmål, som skall behandlas i detta sammanhang, är vad borgenären skall ha iakttagit i fråga om leveransprestationen för att betalningsprestationen skall vara förfallen.

Enligt KöpL 14 och 15 §§ skall säljaren hålla köparen godset »till handa» och vid distansköp är säljaren skyldig att avsända godset.

Det kan ha avtalats, att godset skall sändas på något särskilt sätt, t. ex. mot postförskott. Att borgenären sänder godset i sådan ordning har då betydelse för förfallokravet.

Hur har domstolarna förfarit om godset visas ha sänts mot postförskott, när bestämmelse därom saknats i fordringsbeviset? Har borgenären vederbörligen tillhandahållit sin prestation i sådant fall? Frågan har bedömts i några fall.

SveaH 12. R köpte enligt ordersedel en bok att levereras 1952 för ett pris av 385 kronor, varav 50 kronor skulle betalas vid leverans och resten genom månatliga avbetalningar. När borgenären lagsökte för att utfå 385 kronor åberopades till styrkande av att fordringen var förfallen kopia av ett utav postverket utfärdat inlämningsbevis. Detta visade, att en försändelse till gäldenären inlämnats för befordran viss dag, varvid begärts postförskott med 52 kronor 95 öre. URn delgav ansökningen med gäldenären men denne inkom ej med svar. URn yttrade: Då borgenären yrkat utfående av hela den avtalade köpeskillingen för försålda bokverket, måste det hållas för visst, att ifrågavarande postförskotts försändelse icke blivit inlöst av gäldenären. Det är förty icke visat, att bokverket kommit i gäldenärens besittning. Ej heller har gäldenären, då han såvitt visats icke förbundit sig att erlagga betalning för bokverket utan att först ha fått tillfälle att undersöka detsamma, varit skyldig att utlösa bokverket då detsamma tillhandahölls honom mot postförskott å den del av köpeskillingen som skulle erläggas vid leverans. Enär borgenären sålunda icke visat, att avtalad motprestation fullgjorts av borgenären, eller att fordringen på annan grund är förfallen till betalning, avvisas ansökan. — HovRn delgav besvaren med gäldenären, vilken ej inkom med förklaring. HovRn yttrade i sitt beslut, varigenom ansökningen återförvisades till URn: Vad URn upptagit såsom skäl för att fordringen icke skulle vara förfallen innefattar omständigheter, som i lagsökningsmål icke böra föranleda avvisande av ansökningen utan skola beaktas endast efter invändning och i dylikt fall jämlikt 12 § andra stycket LL kunna föranleda målets hänskjutande till rättegång.

GötaH 18. Genom ordersedel beställde P en »släkttforskning» för ett pris av 480 kronor. Den skulle levereras så fort den förelåg färdig och likvid skulle erläggas kontant vid leverans. Sedan 100 kronor erlagts i samband

med ordersedelns tillkomst yrkade borgenären lagsökningsvis utfå återstående köpeskillingen. URn avvisade utan delgivning ansökningen, »när i ansökan icke styrkts, att säljarens förpliktelser enligt ordersedeln blivit fullgjorda» och återopade handlingar vid sådant förhållande »icke innefatta bevis om fordran». I HovRn påstod borgenären att han genom leverans fullgjort sina förpliktelser och han återopade bevis om att han sänt släktforskningen mot paketpostförskott å 380 kronor, som emellertid kommit i retur. — HovRn fann ordersedeln väl innefatta bevis om sådan fordran som kunde utkrävas genom lagsökning. HovRn fortsatte: Emellertid har såvitt handlingarna utvisa »släktforskningen», utan att bestämmelse därom finnes i ordersedeln, tillhandahållits P allenast mot postförskott å resterande köpeskillingen. Vid sådant förhållande kan den fordran A på grund av beställningen må äga å P icke anses förfallen till betalning, i följd varav hinder mött för upptagande av ifrågavarande ansökan om lagsökning. HovRn prövar förty lagligt fastställa det slut, vartill URn kommit. — En ledamot hade skiljaktig motivering och anförde: Den av A återopade ordersedeln kan visserligen, under särskilda betingelser, vara att betrakta såsom bevis för sådan fordran, för vilken lagsökning kan erhållas. Vid URns ställningstagande till ansökningen förelåg emellertid ingen som helst utredning att någon »släktforskning» avtalsenligt tillhandahållits P. Ej ens vad i HovRn förekommit utgör godtagbart bevis för att så skett. Då vid dessa förhållanden A:s ansökning icke bort upptagas till prövning, biträder jag det slut, vartill övriga ledamöter kommit.

SkH 9. Enligt en såsom ordersedel betecknad handling beställde S av ett större bokförlag A ett bokverk för ett pris av 64 kronor. Därav skulle 9 kronor betalas vid leveransen och återstående beloppet erlågges genom månatliga avbetalningar. Erlades ej likvid i föreskriven ordning ägde säljaren efter eget val på en gång utsöka hela den oguldna köpeskillingen. Ordersedeln saknade föreskrift om leveranssättet. — A lagsökte å hela den avtalade köpeskillingen och återopade till stöd för kravet — utom ordersedeln — ett postverkets inlämningsbevis, enligt vilket en med postförskott å 9 kronor belagd brev försändelse avsänts till S. URn upptog ansökningen. I svar bestred S kravet under påstående att han icke erhållit bokverket. I påminnelser uppgav bolaget, att försändelsen icke utlöstas av S. URn avisade härefter ansökningen och yttrade: Det måste antagas ha varit mellan parterna förutsatt, att godset skolat genom bolagets försorg sändas till S per post. Vidare måste anses som avtalat, att för betalningsskyldighetens inträde skulle krävas åtminstone att S erhållit kännedom om försändandet. Godset har emellertid ostridigt icke kommit i S:s besittning, och mot hans bestridande har ej visats, att han erhållit kännedom om försändandet förrän genom lagsökningshandlingarnas delgivning. Då vid sådant förhållande fordringen icke, såvitt visats, varit förfallen till betalning då ansökningen gjordes, kan ansökningen ej upptagas till prövning. — A fogade vid sin besvär-

inlaga vissa ytterligare bevis för att styrka att S erhållit försändelsen. HovRn fann liksom URn det kunna antagas ha varit avsett, att godset skulle sändas mot postförskott och att S skulle erlægga första avbetalningen sedan han erhållit avi om försändelsen. HovRn fann genom därstädes återopad utredning, att avier sänts till S vid två olika tillfällen men ansåg mot bestridande av S icke utrett, att avierna kommit S till handa. Då rätten för A till betalning sålunda var stridig hänsköt HovRn jämlikt LL 12 § andra stycket målet såsom tvistigt till rättegång.

De redovisade fallen ger vid handen, att avsaknaden i fordringshandlingen av sådan bestämmelse om leverans, varom nu är fråga, tillmätts betydelse för lagsökningsmöjligheten, då denna beror av motprestationen. Fallen visar emellertid även, att frågan icke genomgående behandlats såsom ett spörsmål om processförutsättning. Så har skett av URn i fallen SveaH 12 och SkH 9 samt att HovRn i GötaH 18 men ej av HovRn i de båda andra fallen. HovRns behandling i dessa sistnämnda torde ha föranletts av den 1939 genomförda ändringen i 12 § LL och vad i samband därmed uttalats. Som tidigare (i avsnittet om fordringsbevis) framhållits, hade denna lagändring framkallats av då rådande praxis vid behandling av invändning beträffande vederlaget i lagsökningsmål om hyresfordran. Lagändringen kom emellertid inte att begränsas till hyresmål utan fick en utformning som gjorde den tillämplig på invändning mot betingat vederlag enligt ömsesidiga avtal överhuvudtaget.

Det är emellertid att märka, att syftet med 1939 års lagändring var att ge vidgad relevans åt *invändningar* som hänförde sig till avtalat vederlag. Avsikten synes icke därmed ha varit, att avgöra, när omständighet hänförlig till vederlaget skall behandlas såsom avseende processförutsättning och när sådan omständighet skall beaktas först efter därom gjord invändning. Domstolarna synes med andra ord icke ha anledning att av lagstiftningen hämta ledning för den bedömning av särskilda processförutsättningar, som skall ske enligt LL 3 §, d. v. s. innan gäldenären ännu kommit till tals. Är för sådan prövning t. ex. omständighet angående leverans av betydelse för förfallokravet, kan prövning av omständigheten icke underlåtas därför, att en gäldenärens invändning rörande omständigheten skall behandlas enligt LL 12 §.

HovRns avgörande i fallet SveaH 12 synes med hänsyn härtill svårförståeligt. Gäldenären hade ju ej gjort invändning i URn, eller ens inkommit med svar. URn har därför saknat anledning att behandla

leveransbestämmelsens betydelse annat än för frågan om processföretsättning. Den omständigheten, att sådan prövning ej skett redan före ansökningens delgivning med gäldenären, har i allmänhet icke ansetts hindra dylik prövning på senare stadium. HovRns betraktelsesätt synes vara, att *eftersom* sådana omständigheter rörande leveransen, varom gäldenären kunnat göra invändning, *i händelse av invändning* skolat behandlas enligt LL 12 §, omständigheterna icke jämväl kunde föranleda avvisning. För detta betraktelsesätt torde som nyss nämnts 1939 års lagstiftning ej lämna stöd. Det synes ej heller sakligt motiverat att sålunda försvaga förfallokravet. Om gäldenärens möjligheter till invändning bedömts vara för snäva och vidgning därför ansetts påkallad, motiverar detta icke i och för sig även vidgad tillgång för borgenären till förfarandet. Kravet på utredning rörande omständigheter av betydelse för förfallokravet bör sålunda i princip upprätthållas, oavsett hur invändning angående förfallokravet bedömes.

Härmed inställer sig frågan, huruvida gäldenärens invändning angående sådan omständighet skall behandlas såsom invändning angående processföretsättning eller såsom invändning enligt LL 12 §. Denna fråga undersökes i avdelning III. I detta sammanhang må blott konstateras, att HovRn i fallet SkH 9, trots den prövade omständighetens betydelse för förfallokravet såsom processföretsättning, betraktat den gjorda invändningen som en *materiell* invändning, vilken föranlett tillämpning av LL 12 §. Eftersom i detta fall invändning emellertid gjorts, kan av HovRns avgörande ej såsom i fallet SveaH 12 någon slutsats dragas, huruvida HovRn ansett att omständigheten borde ha beaktats av URn såsom processföretsättning eller först efter invändning.

Leveranssättet har sålunda tillagts betydelse för frågan, huruvida borgenären-säljaren fullgjort sin prestation avtalsenligt; och omständigheten kan för fall som de behandlade sägas ha betydelse i två riktningar. Är avtalets innebörd att leverans skall ske mot postförskott, har borgenären erbjudit sin prestation i vederbörlig ordning, därest dylikt försändningssätt kommit till användning. Gäldenärens underlåtenhet att utlösa försändelsen saknar då betydelse för hans betalningsskyldighet. Saken kan också uttryckas så, att borgenärens kontraktsenliga erbjudande om leverans och följaktligen utredningen härom är tillräcklig för att uppfylla förfallokravet, såvitt gäller motprestationen. Föreskriver avtalet däremot ej försändning mot postförskott (och kan detta ej heller anses avtalat), har borgenären icke vederbörligen fullgjort sin prestation genom att begagna dylik form

för leverans. Härav följer, att erbjudande om leverans — därest sådan icke kommer till stånd på grund av gäldenärens vägran att lösa ut försändelsen — icke är tillräckligt för att fullgöra motprestationen.

B. Prövningen av förfallokravet

1. Skall domstolen inledningsvis pröva om förfallokravet är uppfyllt?

Förfallokravet är i LL 1 § angivet som processförutsättning. Brister processförutsättning föreligger rättegångshinder. Enligt RB 34: 1 skall fråga om hinder för tvistemåls upptagande av rätten företagas så snart anledning förekommer därtill, och rättegångshinder skall, om ej annat är stadgat, beaktas av rätten självmant.

Beträffande det i RB 13: 1 för tvistemål angivna förfallokravet har Boman¹² uttalat, att det icke förefaller erforderligt att låta blott den omständigheten, att uppgift om förfalldagens inträde saknas i stämningsansökningen, utgöra anledning att beakta frågan om rättegångshinder. I fråga om de *särskilda* processförutsättningarna för lagsökning anmärker Boman däremot i detta sammanhang,¹³ att rätten alltid skall pröva om dessa är för handen. Samma mening om processförutsättningarna i lagsökningsmål har tidigare uttalats av Trygger,¹⁴ Kallenberg¹⁵ och Hassler.¹⁶

Ett stort antal avgöranden från praxis visar, att domstolarna ock sedan länge företagit sådan prövning jämväl i fråga om förfallokravet.

Anmärkningsvärda synes mot denna bakgrund några avgöranden från senare år, som uttrycker en annan mening härutinnan. Det gäller de tidigare i annat sammanhang berörda fallen VSH 14 och VSH 19.

I det förra fallet, där de närmare omständigheterna redovisats i avsnittet om fordringshandling vid ömsesidiga avtal, fann URn icke styrkt, att viss del av fordringen var förfallen till betalning. HovRn uttalade beträffande ansökningen därutinnan, att — eftersom det ej av beställningssedeln framgick, när betalningen av fordringens ifrågasvarande del skulle påbörjas — det i lagsökningsmålet ej borde prövas,

¹² Boman, Aberopsbördan, s. 252.

¹³ Boman, a.a. s. 252 not 101.

¹⁴ Trygger, Lagsökning s. 27, Kommentar I s. 41, Kommentar II s. 44.

¹⁵ Kallenberg, TfR 1905 s. 162.

¹⁶ Hassler, Extraordinär process s. 33, Svensk civilprocessrätt s. 436 f.

huruvida beloppet »med hänsyn till omständigheterna likväl borde anses förfallet till betalning».

I fallet VSH 19 var fråga om fordran på betalning för ett bokverk. Enligt avtalet skulle betalning erläggas vid leverans. Borgenären påstod, att leverans skett men förebragte ej bevisning därom. Sedan URn, utan att kommunicera ansökningen, avvisat densamma, gjorde borgenären i HovRn gällande, att påstående om leverans borde utan särskild bevisning godtagas, så länge gäldenären icke gjort invändning däremot. HovRn fann borgenärens underlåtenhet att i samband med ansökningens ingivande förebringa bevisning för sitt påstående om leverans icke utgöra hinder för upptagande av ansökningen.

HovRn sade med sistnämnda motivering visserligen icke, att domstolen ej skulle pröva ifrågavarande processföretsättning. Men HovRn synes såsom tillräckligt underlag för prövningen godtaga redan ett påstående från borgenären om att fordringen är förfallen. Huruvida ens uttryckligt påstående kräves av HovRn ger avgörandet ej besked om. I anslutning till rättsfallet SvJT 1955 rf s. 49 — vilket skall behandlas i det följande — uttalade Ekdahl,¹⁷ att ett påstående om att skulden är förfallen, bör kunna anses innefattat redan i lagsökningens ansökningen och att sådant påstående bör godtagas intill dess det efter delgivning bestritts. I realiteten frånfalles emellertid prövningen, när redan ett i ansökningen »innefattat» påstående eller allenast ett uttryckligt påstående godtages som tillräcklig utredning.

Hovrättsavgörandena torde beteckna undantag från en som det vill synas fast praxis. Denna kan sägas innebära, att verklig prövning sker även av den processföretsättning förfallokravet utgör.

2. Vad innefattar domstolens prövning i fråga om förfallokravet?

Domstolens ifrågavarande prövning avser huruvida den för betalningsprestationen gällande förfallotiden inträtt.

Förfallotiden kan vara angiven i fordringsbeviset. Den kan därvid vara angiven till viss tid efter kalendern eller vara satt i relation till någon händelse, t. ex. anfordran, uppsägning, motprestation¹⁸ eller annan händelse. Är förfallotiden ej angiven gäller vid sådana avtal, varå KöpL äger tillämpning, enligt 12 § i denna lag, att prestationen skall fullgöras vid anfordran, om det ej av omständigheterna framgår,

¹⁷ Ekdahl, TSA 1955 s. 294 ff.

¹⁸ Se härom närmare Rodhe, Obligationsrätt § 11 vid not 1 ff. — Jfr SvJT 1925 rf s. 86.

att prestationen skall verkställas utan uppskov. I fråga om skuldebrev gäller enligt SkbrL 5 §, att gäldenären, om förfallotid ej är avtalad, är pliktig att infria skuldebrevet, när borgenären det fordrar.

Oftast framgår förfallotiden av fordringsbeviset.¹⁹ Ibland ger fordringshandlingens innehåll emellertid rum för tvekan om innebörden av de fakta, som bestämmer förfallotiden. Några exempel må anföras:

SveaH 3. Enligt skuldebrev den 10/3 1937 förband sig bolaget HW att den 1/3 1938 till S eller order betala 15 000 kronor. Å skuldebrevet tecknades den 15/11 1945 att det från nämnda dag gällde för 21 510 kronor 40 öre; samma dag tecknade CW borgen för förbindelsen. Den 14/11 1945 träffades mellan S, CW och bolaget vissa överenskommelser om parternas ekonomiska förhållanden. Bl. a. avtalades, att om CW eller bolaget bröt mot bestämmelserna i avtalet, CW:s och bolagets samtliga skulder skulle omedelbart vara förfallna till betalning. Det avtalades vidare, att tvister om tolkningen av avtalet skulle hänskjutas till skiljenämnd. — S lagsökte därefter CW för att utfå beloppet 21 510 kronor 40 öre. CW invände, att beloppet enligt avtalet var förfallet endast om han bröt mot avtalet, och bestred kontraktsbrott. Skulden var därför enligt CW — oavsett skuldebrevets innehåll — icke förfallen. CW ansåg att det förelåg tolkningstvist, som borde avgöras av skiljenämnd. HovRn fann ock — till skillnad från URn — tvisten vara av sådan beskaffenhet.

SveaH 31. Gäldenären förband sig att återbetala ett lånfånget belopp »snarast möjligt». URn, som fann innebörden häri vara, att gäldenären utfäst betalning så snart det var möjligt för honom, avvisade ansökningsen, då utredning ej förebragts om gäldenärens betalningsmöjligheter. HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

I fall som dessa, där alltså tvekan kan råda om innebörden av föreskrivet villkor rörande förfallotiden, blir följaktligen rättens prövning av vad som gäller härutinnan beroende av *tolkning* av rättshand-

¹⁹ Jfr tolkning av fordringsbevis betr. förfallokravet *SveaH 37*: Enligt den i lagsökningsmålet åberopade förbindelsen i köpeavtal skulle av överenskommen köpeskilling å 10 000 kronor ett belopp av 1 000 kronor erläggas per månad till dess köpeskillingen erlagts. URn avvisade ansökningsen, som avsåg 4 000 kronor, enär i förbindelsen ej angivits när avbetalning skolat börja och det alltså icke visats, att fordringen var förfallen. HovRn konstaterade, att fordringshandlingen ej klart angav *när* den första avbetalningen skulle ske men fann, med hänsyn till de tider, då fakturor utställdes och avbetalningar skett, att köpeavtalet fick givas den innebörden, att avbetalning skolat börja så tidigt, att fordringen var förfallen, när lagsökningsansökningsen gjordes, och att hinder för upptagande därför ej mött. — Ang. särskild överenskommelse om förfallotid, se SvJT 1925 rf s. 27.

lingen. Härvid tjänar de genom fordringsbeviset eller annorledes i målet införda fakta såsom bevis för vad som överenskommits.^{19a} Även för prövningen huruvida förfallotiden inträtt fyller sådana fakta funktionen av *bevisdata*. Vid prövning i sist angivet hänseende aktualiserar frågan om *måttet av den bevisning*, som domstolen skall kräva.

3. Betalning vid anfordran

Har domstolen, när betalning skall ske vid anfordran, att pröva huruvida anfordran ägt rum, innan ansökan om lagsökning göres?

Före LL 1937 synes det ha varit allmänt erkänt, att gäldenären kunde lagsökas utan föregående krav, när gälden var betalbar vid anfordran. En sådan fordran torde vid den tiden ha ansetts förfallen i lagens mening. Stöd för denna uppfattning hämtades av den genom SkbrL upphävda HB 9:4, vari stadgades: »Nu är ej viss dag till betalning förelagd, söke då den, som utgav, sitt åter när han vill.» Av Tryggers förut redovisade uppfattning om den tidpunkt, då förfallokravet skulle vara uppfyllt, följer att något krav på anfordran före lagsökningen enligt denne ej behövde ställas. Något direkt uttalande härom gjorde Trygger dock icke. I litteraturen före LL 1937 saknades ej direkt uttalande om vad som allmänt ansågs gälla.²⁰

Såvitt framgår av publicerade avgöranden har frågan icke varit föremål för prövning under den tid LL 1937 gällde. Därefter har den prövats i några fall.

SveaH 2. Enligt ett i april 1943 utfärdat, vid anfordran betalbart in-tecknat skuldebrev förband sig L och A att till innehavaren betala 5 000 kronor. — W såsom innehavare av skuldebrevet yrkade därefter, att beloppet måtte fastställas ur den in-tecknade fastigheten. URn avvisade ansökningen, enär fordringen icke visats vara förfallen till betalning. — HovRn fann, enär fråga var om ett vid anfordran betalbart skuldebrev, det av URn åbe-ropade förhållandet icke ha utgjort hinder för ansökningens upptagande och återförvisade målet.

^{19a} I fallet VSH 13 innehöll fordringsbeviset — ett skuldebrev varå två personer tecknat *proprieborgen* — villkoret att därest långivaren — banken — medgav förlängning av lånetiden lånet skulle, varje gång sådant medgivande lämnades, förfalla till betalning tre månader efter närmast föregående förfallodag. Sedan borgensmännen inlöst lånet, uppsade de kapital och ränta till omedelbar betalning hos låntagaren. Därefter lagsökte de låntagaren, innan den av banken senast medgivna förlängningsperioden utlöpt. Borgensmännen ansågs bundna av förlängningen och ansökningen avvisades, enär fordringen icke var till betalning förfallen.

²⁰ Se exempelvis Flensburg, Advokaten, årg. 1932 s. 1277 f.

I de fall, som senare prövats av HovRn, har genomgående krävts utredning om att anfordran skett, innan lagsökningen inkom till URn.

I fallet SvJT 1955 rf s. 49²¹ avvisade URn utan gäldenärens hörande sådan ansökan på grund av ett vid anfordran betalbart in-tecknat skuldebrev. I HovRn gjorde borgenären gällande, att enligt vedertagen praxis sådant skuldebrev kunde verkställas utan föregående uppsägning. HovRn fann liksom URn ansökningen ej kunna upptagas beträffande fordrade kapitalbeloppet men fann i fråga om yrkad ränta förfallotid för denna följa av SkbrL 5 §.

Ekdahl kritiserade avgörandet.²² Han gjorde gällande, att domstolarna dittills allmänt delgivit ansökan om lagsökning på grund av avistarevers utan bevis om föregången anfordran. Ekdahl pläderade för att man borde »i själva ansökningen inlägga ett påstående att skulden är förfallen».

Sökanden uppgav i fallet SvJT 1962 rf s. 39, att Ekdahls rekommendation följts av vissa underrätter. De opublicerade avgöranden, som därefter varit föremål för HovRns prövning, utgör dock icke exempel härpå. Domstolarna har i stället följt 1955 års avgörande.²³ Även det nämnda, år 1962 publicerade avgörandet, som är av betydelse i första hand för frågan om utredningskravet, är uttryck för kravet, att anfordran skall ha skett före lagsökningsansökningen.

LagB:s förslag i SOU 1963: 28 till ny lagsökningslag innehåller en ändring härutinnan. I 1 § av den föreslagna lagen har beredningen icke upptagit någon motsvarighet till det nuvarande stadgandet, att fordringen skall vara förfallen till betalning och i 3 § har föreslagits, att lagsökningsansökningen skall avvisas, om bestämd förfallodag icke är inne. Detta innebär beträffande fordran, vilken förfaller vid anfordran, att det skulle godtagas, att krav skedde först genom lagsökningen. Det huvudsakliga skälet för beredningens förslag är, att det nuvarande kravet, att fordran skall visas vara förfallen, när ansökan göres, enligt beredningens uttalande anses leda till »mindre tillfreds-

²¹ Fallet omnämnt i Ekelöf II s. 112 not 8.

²² Ekdahl, TSA 1955 s. 294 ff.

²³ Detta gäller fallen NNH 1 (förfallotid ej angiven; URn avvisade; anfordran utredd i HovRn, som fann fordringen förfallen), SveaH 15 (URn avvisade betr. kapitalbeloppet, enär anfordran ej visats; HovRn fastställde), VSH 10 (URn avvisade, enär anfordran ej visats; HovRn förebragtes sådan bevisning), VSH 12 (URn fann anfordran ej styrkt; i HovRn lämnade besvär utan bifall) samt ÖNH 2 (URn fann förebragt bevisning om anfordran otillräcklig. HovRn fastställde).

ställande resultat» för just sådan fordran som det här gäller.^{23a}

HovRn för Västra Sverige har i remissyttrande över förslaget härutinnan funnit det något tveksamt, »om tillräckliga skäl finns, att på detta sätt öppna möjlighet för en borgenär att utan försök till en utomrättslig uppgörelse taga domstolens hjälp i anspråk för att indriva en fordran, beträffande vilken — i motsats till vad fallet i allmänhet är i vanliga skuldfordringsmål och vid betalningsföreläggande — gäldenären redan skriftligen åtagit sig betalningsskyldighet». Det är enligt HovRns mening icke fullt tillfredsställande att även en gäldenär, som avsett att betala punktligt, riskerar att utan föregående varning utsättas för lagsökningförfarande. HovRn har vidare anfört:

Mot det sagda kan visserligen invändas, att särskilt med hänsyn till konsekvenserna i fråga om rättegångskostnaderna... en borgenär blott undantagsvis kan väntas avsiktligt gå den angivna vägen. Å andra sidan kan även med lagberedningens regel borgenären just med tanke på kostnaderna ha anledning att säkra sig bevisning om ett tidigare krav. Det torde då icke göra större skillnad, om borgenären företer beviset härom i samband med sin ansökan i stället för — såsom lagberedningen synes ha avsett — först efter en invändning av gäldenären, att han icke förut har krävts. Det är härvid att märka, att om borgenären söker styrka det tidigare kravet först i sina påminnelser, gäldenären icke får tillfälle att yttra sig häröver, eftersom i och med påminnelserna skriftväxlingen skall vara avslutad och utslag givas... Att en gäldenär under alla omständigheter kan utsättas för en ansökan om betalningsföreläggande trots att han avser att vid anfordran betala skulden... torde vara en naturlig följd av detta förfarandes speciella karaktär... och lärer därför knappast utgöra ett avgörande argument för att tillåta samma olägenhet vid lagsökning.

Vilken utredning har domstolarna krävt beträffande anfordran och verkställd uppsägning?

I de här behandlade avgöranden, varav framgått att utredningskrav ställts på borgenären rörande anfordran, har vanligen använts onyanserade uttryck för att angiva beviskrav, vilka icke i och för sig anger beviskravets styrka.²⁴ Detta gäller sådana uttryckssätt som följande. »Enär icke visats, att fordringen är till betalning förfallen...»²⁵ »enär borgenären ej visat, att han fordrat betalning av gäldenären, vore den återopade fordringen ej förfallen till betalning...»,²⁶ »bor-

^{23a} SOU 1963: 28 s. 38.

²⁴ Bolding, Bevisbördan, s. 166 ff.

²⁵ URn i Svea H 2, liknande i Svea H 10 och NNH 1.

²⁶ URn i Svea H 15, liknande i HovRns beslut i samma fall.

genären har icke företett bevis om att anfordran sketts»²⁷ ». . . ej heller eljest i målet styrkts».²⁸ En viss nyansering i uttryckssättet, dock utan saklig betydelse, skymtar i URns beslut i SvJT 1955 rf s. 49: »Borgenären har ej på något sätt sökt visa, att han fordrat betalning av gäldenären . . . Enär sålunda åberopat skuldebrev, såvitt visats, ej är förfallet . . .»

Några avgöranden är emellertid ägnade att i högre grad belysa det utredningskrav som ställts.

I fallet NNH 1 hade URn avvisat ansökningen, enär åberopade fordringshandlingen icke visats förfallen. I HovRn uppgav borgenären, att han viss angiven dag, innan lagsökning gjordes, i brev krävt gäldenären. Denne påstod i förklaring till HovRn, att krav ej framställdes före lagsökningen. HovRn fann därstädes utrett, att fordringen var förfallen redan då lagsökningen gjordes.

Här synes således HovRn ha godtagit borgenärens påstående om krav. Betydligt starkare krav på utredning har ställts i andra prövade fall. Detta gäller t. ex. VSH 12.

Till styrkande av anfordran åberopade borgenären — en bank — bestrykt avskrift av ett brev från banken till gäldenären, vari denne anmodades att omedelbart och senast viss dag erlægga likvid. URn fann icke därigenom visat, att gäldenären erhållit del av skrivelsen. HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

Av särskild betydelse är fallen SvJT 1962 rf s. 39 och ÖNH 2. I det förra fallet var omständigheterna väsentligen följande.

SvJT 1962 rf s 39. Vid ansökan av en hypoteksförening om lagsökning var, till styrkande av anfordran, fogat ett intyg utfärdat av föreningens kamrer och dess kassör. Intyget innehöll, att gäldenären genom två olika brev, vilka från föreningen avsänts med posten, innan ansökningen gjordes, krävts på den skuld som avsågs med föreningens ansökan. URn, som jämväl på annan grund avvisade ansökningen utom i fråga om ränta, fann åberopad inteckningsrevers icke såvitt visats förfallen till betalning beträffande kapitalbelopp. — HovRn ansåg, att inteckningsreversen genom de krav, som föreningen enligt det åberopade intyget framställt, blivit i erforderlig omfattning uppsagd till omedelbar betalning.

²⁷ URn i VSH 10.

²⁸ VSH 12.

Detta avgörande åberopades av samme sökande i fallet ÖNH 2. Omständigheterna var där följande.

I lagsökningsansökningen uppgavs, att gäldenären avkrävts fordrade beloppet genom särskilda rekommenderade brev, vilka enligt hos föreningen förvarade mottagningsbevis utkvitterats från postverket angivna dagar, innan ansökningen inkom till URn. — URn infordrade från föreningen avskrift av åberopade brev till gäldenärerna jämte bevis om mottagande av desamma eller annat bevis om att skulden vore förfallen till betalning. Föreningen efterkom icke URns anmaning. URn yttrade därefter i sitt avvisningsbeslut bl. a.: För att ansökan om lagsökning skall kunna upptagas, åligger det borgenären, jämlikt 3 § jämförd med 1 § LL, att styrka att fordringen är förfallen till betalning. Väl har föreningen i ansökan påstått, att gäldenären avkrävts det fordrade beloppet och att alltså fordringen är förfallen till betalning, och har föreningen även förlänat påståendet en viss grad av sannolikhet genom uppgifterna om rekommenderade brev och mottagningsbevis. Föreningen har dock icke, vare sig genom ingivande av nämnda brev och mottagningsbevis eller genom intyg av personer, som i en eventuell rättegång skulle kunna höras som vittnen, eller på annat sätt, styrkt sitt påstående. Även om det ej finns någon anledning att ifrågasätta riktigheten av påståendet, kan det dock icke komma ifråga att behandla föreningens ansökan på annat sätt än andra borgenärens. — Föreningen gjorde i sin besvärslinlaga gällande, att en preciserad uppgift om anfordran sådan som lämnats i ansökningen i och för sig borde godtagas som tillräcklig, när uppgiften kom från en officiell kreditinstitution. Skulle gäldenären underlåta att efter delgivning inkomma med svar borde detta enligt föreningens mening tolkas som ett erkännande av att borgenärens uppgifter var riktiga. Om gäldenären däremot skulle bestrida borde borgenären beredas tillfälle att genom påminnelser styrka sina uppgifter. Bolaget jämförde situationen med den i SvJT 1962 rf s. 39. Innebörden av HovRns beslut i detta fall var enligt föreningen bl. a., att såsom bevis godtagits intyg av föreningens kamrer och kassör om att kravbrev *avsänts* men att bevis om att brevet *mottagits* ej krävts. Domstolen borde då även — och med större fog — godtaga officiell kreditinrättnings *uppgift* att kravbrev utkvitterats. — HovRn fastställde emellertid URns avvisningsbeslut.

Ekdahl dryftade i förenämnda artikel med anledning av fallet SvJT 1955 rf s. 49, även vilket mått av bevisning som fordrades rörande kravet. Enligt honom kunde man²⁹ — om man ansåg fordringen ej förfallen förrän *efter* anfordran — knappast underlåta att kräva att kravet verkligen kommit gäldenären till handa.

²⁹ Ekdahl, TSA 1955 s. 295.

Praxis synes sålunda ge uttryck för ett förhållandevis starkt beviskrav på borgenären i fråga om anfordran före lagsökning.

4. Utredningskravet vid ömsesidiga avtal

Tidigare har här innebörden av förfallokravet undersökts, när fullgörande av motprestation haft betydelse för betalningsprestationen.

Här skall frågan om måttet av utredning närmare undersökas för en del fall, där betalningen berott av leverans.

Domstolarna har även i sådana fall i sina beslutsmotiveringar ofta använt formuleringar, som uttalar att beviskravet ej fyllts men som icke närmare uttrycker vilket beviskrav som ställts. I en del fall ger dock avgörandena närmare besked härutinnan.

Först redovisas några fall där annat bevisdatum än påståendet ej synes ha förelegat.

SveaH 14. M beställde av F enligt beställningsedel en släkttavla för ett pris av 615 kronor. Av beloppet skulle 150 kronor erläggas vid leverans; därefter skulle betalning ske med 50 kronor i månaden. Representant för säljaren hade uppburit 75 kronor som handpenning. F lagsökte för att utfå 217 kronor. I ansökningen uppgavs, att släkttavlan levererats den 26/7 1955 »mot kr 150: —» och utlösts den 1/8 1955 samt att M därefter gjort två avbetalningar, vardera om 100 kronor. — URn avvisade ansökningen, enär det återopade fordringsbeviset icke utvisade, att fordringen var förfallen till betalning. — HovRn fastställde det slut, vartill URn kommit, fast under motivering att säljaren ej visat, att den återopade fordringen var förfallen till betalning. En ledamot i HovRn ansåg emellertid påståendet tillräckligt och yttrade: Med hänsyn till vad F uppgivit därom att M ej endast utlöst den henne tillställda släkttavlan utan sedermera även fullgjort vissa avbetalningar anser jag det så tillfredsställande ådagalagt att den lagsökta fordringen förfallit till betalning enligt avtalade villkor, att ansökningen bort av URn i vederbörlig ordning upptagas.

Påståendet ansågs däremot tillräckligt av HovRn i det förut behandlade fallet VSH 19. Tidigare har dock omständigheterna i fallet icke angivits närmare.

VSH 19. P beställde av ett handelsbolag SI enligt beställningsedel den 4/5 1965 ett bokverk för ett avbetalningspris av 218 kronor. Därav skulle 18 kronor betalas vid leverans mot postförskott och resten erläggas med 20 kronor i månaden tills full likvid skett. I ansökningen, som avsåg betalning med 218 kronor, uppgavs att bokverket den 18/11 1965 tillställts P

mot postförskott å 18 kronor men återkommit outlöst. URn avvisade ansökningen, enär bevisning, varav framgick att leverans skett, ej förebragts. HovRn fann borgenärens underlåtenhet att i samband med ansökningens ingivande förebringa bevisning för sitt påstående om leverans av bokverket icke utgöra hinder för upptagande av ansökningen.

HovRn har sålunda här frånfallit krav på bevisning för påståendet om leverans. Avgörandet som sådant ger icke vid handen, att HovRn frånfallit jämväl krav på *påstående* om leverans. HovRns motivering synes emellertid närmast tyda på, att HovRn icke prövat företrädesvis huruvida påståendet innefattade erforderlig utredning utan fastmer frågan, huruvida borgenären överhuvudtaget behövde prestera utredning. Denna HovRns inställning kunde i så fall förklaras av den förut behandlade lagstiftningen 1939 om ändring i LL 1937. Behandlingen vore därmed en parallell till HovRns behandling i SveaH 12 och — fast i mindre mån — till SkH 9. Intet i HovRns akt ger dock skäl antaga, att detta varit bestämmande. Att döma av anteckningar i akten kan HovRn ha tagit fasta på de uttalanden som gjorts i litteraturen om möjlighet att lagsöka på hyreskontrakt för hyresfordran, utan att utredning förebragts om att gäldenären fått tillgång till hyresobjektet.

HovRns motivering erbjuder sålunda tre förklaringar 1. Påstående om leverans kräves och är tillräckligt. 2. Frågan om leverans avser betingat vederlag och skall beaktas först efter invändning; jfr HovRn i SveaH 12. 3. Frågan om leverans är visserligen av betydelse för förfallokravet och detta skall prövas även utan invändning, d. v. s. före delgivning med gäldenären; emellertid kan man presumera att leverans skett, åtminstone om påstående gjorts.

I detta sammanhang bör även framhållas fallet SveaH 28, där borgenären i URn gjorde påstående om leveransförsök, vilket ej ansågs tillräckligt, men där erforderligt bevisfaktum erhöles i HovRn. Fallet är behandlat i avsnittet om fordringsbevis såsom ett exempel på fall, där prestationerna enligt avtalet var oberoende av varandra. URn fann ej av det åberopade fordringsbeviset framgå, att fordringen var förfallen till betalning. Borgenären hade uppgivit, att varorna tillställts gäldenären men återgått outlösta. Borgenären hade emellertid ej presterat någon bevisning för sitt påstående. Mest förenlig med URns motivering är den tolkningen, att eftersom fordringsbeviset ej ställt betalningen i beroende av leverans och tid för betalning ej angivits, betalningsprestationen ej var förfallen, såvitt fram-

gick av fordringsbeviset. Emellertid har ju betalningen på så sätt ställts i beroende av leveransen, att den förföll om varorna ej utlöstes. Omfattade URns prövning av förfallokravet frågan, huruvida denna klausul var tillämplig, måste ju ställning också tagas till leveransförsöket. Och i så fall betyder avgörandet, att påståendet därutinnan ansetts otillräckligt. I HovRn erhöles utredning om att varorna icke utlöstes genom att gäldenären vitsordade detta förhållande.

Påståendet jämte andra bevisdata förelåg i följande fall.

GötaH 16. B köpte enligt ordersedel den 24/4 1954 en kostym av J för 230 kronor. Betalning skulle erläggas vid leverans med 60 kronor; av återstående köpeskillingen skulle 40 kronor betalas per månad från och med leveransdagen. — J lagsökte i mars 1957 för att få ut 155 kronor. Han uppgav, att kostymen levererats den 24/4 1954. — URn avvisade ansökningen, enär däri icke styrkts, att J:s förpliktelser enligt avbetalningskontraktet blivit fullgjorda. HovRn uttalade, att såvitt ansökningen utvisade fordringen var förfallen till betalning.

Att HovRn kom till detta resultat kan betyda, att HovRn — som upprätthållit krav på utredning om leverans — antingen godtagit *enbart* påståendet i ansökningen eller funnit utredningskravet uppfyllt med hänsyn till att *jämväl annat bevisdatum* talade för att leverans skett. Sådant bevisdatum torde nämligen den omständigheten ha utgjort, att kravet ej gällde hela det avtalade beloppet utan en så mycket mindre del därav som gott och väl motsvarade vad gäldenären skulle erlægga vid leverans. HovRns motivering synes dock mest förenlig med den förra tolkningsmöjligheten, att sålunda redan påståendet om leverans ansetts tillräckligt.

SkH 23. Enligt avbetalningskontrakt den 30/11 1959 beställde S av A en oljekamin att levereras samma dag för en köpeskillning av 280 kronor. Härav skulle 50 kronor betalas vid leverans. Därefter skulle betalning ske med 50 kronor per månad tills betalning skett. På baksidan av kontraktet fanns antecknat:

»avbetalt den 2-1-1960— 50:—
» » 2-2-1960./ 50:—».

I ansökningen uppgav A, att oljekaminen levererats kontraktenslign. — URn förelade A att komplettera ansökningen med leveransbevis. A meddelade att sådant icke fanns. — URn avvisade därefter ansökningen. URn utvecklade sina skäl för avvisningen synnerligen utförligt och förtjänstfullt.

Bl. a. framhölls, att krav på särskild bevisning om att borgenären vidtagit erforderlig på honom ankommande åtgärd för att fordringen skulle förfalla till betalning upprätthållits i praxis. Därutinnan anfördes de tidigare behandlade fallen SvJT 1955 rf s. 49 och 1962 rf s. 39. Att upprätthålla sådant krav när det från borgenärens sida fordrades leverans av vederlag fann URn motiverat även med hänsyn till närmare utvecklade synpunkter hänförliga till gäldenärens begränsade möjligheter i lagsökningsprocessen och förfarandets summariska karaktär. Övervägande skäl talade enligt URn för att upprätthålla regeln om att borgenären i lagsökningsmål skall »visa att åtgärd som fordras för att fordringsbeloppet skall vara förfallet till betalning vidtagits». Detta ansåg URn borgenären icke ha visat. — HovRn beaktade de å kontraktet gjorda anteckningarna om två avbetalningar. Sökandens påstående att leverans skett kontraktensligt vann enligt HovRn stöd av anteckningarna och borde godtagas vid prövningen huruvida hinder förelåg för ansökningens upptagande.

Det vill synas som om HovRn härmed velat uttrycka, att påståendet varit tillräckligt endast därför att detsamma stöddes av de nämnda anteckningarna. Dessa torde vara ägnade att i ganska väsentlig grad öka sannolikheten för påståendets riktighet. Godtagandet av sådan utredning representerar å andra sidan icke en beviskravsnivå jämförlig med den, som ansågs böra gälla i det i tidigare avsnitt behandlade fallet SkH 9. Där krävdes ju utredning om att avier angående försändelse ej blott avsänts till utan även mottagits av gäldenären.

Påstående om leverans har även i andra tidigare behandlade fall förstärkts genom åberopad bevisning om att varan vederbörligen erbjudits köparen-gäldenären. Så skedde exempelvis i fallet SkH 1. Sedan URn — där ej ens uttryckligt påstående om leverans gjorts — avvisat ansökningen, enär åberopad beställningssedel icke ansågs utgöra skriftligt fordringsbevis, ingav och åberopade borgenären i HovRn en av SJ såsom befraktare utställd handling angående leverans. Enligt denna hade varan — en vattenvärmare — upptagits av järnvägen för befordran till gäldenären och kommit till bestämmelseorten men hade gäldenären vägrat att lösa ut försändelsen. Att HovRn i detta fall godtog en lägre grad av sannolikhet än den som krävdes i nyssnämnda fallet SkH 9, torde framgå av HovRns motivering. HovRn uttalade nämligen, såvitt nu är av intresse, att den av SJ utställda handlingen »synes giva vid handen att fordringen är till betalning förfallen».

Av vad här redovisats torde ha framgått, att domstolarnas anspråk på utredning om leverans, när betalningsskyldigheten berott därav,

varierat inom ganska vida gränser. Någon ensartad praxis kan knappast spåras. I allmänhet synes dock ha krävts betydligt mer av borgenären än allenast ett påstående. Vad Boström-Linders³⁰ uttalat om att borgenären måste åtminstone påstå, att vederlag utgått (att godset är levererat) — vilka uttalanden med hänsyn till de sammanhang vari de göres lätt ger uppfattningen att dylikt påstående skulle vara tillfyllest³¹ — kan därför icke sägas vara betecknande för den praxis som de här undersökta fallen representerar.

5. Synpunkter på utredningskravet rörande leverans

Den oenhetlighet, som präglar praxis rörande kravet på utredning om leverans, när sådan är av betydelse för betalnings prestationen, synes delvis kunna tillskrivas det förhållandet, att en särskild regel gäller beträffande invändningar, som avser betingat vederlag. Denna regel har då ansetts exklusivt reglera dylika omständigheter. Ehuru dessa är av betydelse jämväl för förfallofrågan har domstolar med denna uppfattning ej ansett sig böra pröva omständigheterna, innan invändning gjorts. I det föregående har riktigheten av denna uppfattning av skäl, som där närmare utvecklats, dragits i tvivelsmål.

Delvis torde praxis kunna förklaras av, att domstolarna tagit intryck av Tryggers uttalanden om den för förfallokravet avgörande tidpunkten ävensom av de resonemang Trygger utvecklat rörande behandlingen av lagsökningsmål för hyresfordran. Beträffande uppfattningen i det förra hänseendet är att märka att denna *icke eljest* synes ha följts i praxis och att Trygger förefaller ha varit ensam inom doktrinen om uppfattningen. Däremot synes praxis ha anammat Tryggers åsikt om att lagsökningsmål för hyresfordran skulle upptagas, oaktat utredning saknades om att hyresgästen kommit i åtnjutande av vederlaget. Emellertid föreligger en väsentlig skillnad mellan sådana fall av lagsökning och andra fall, där ömsesidiga avtal återopats. Att — såsom Trygger gjorde — söka skillnaden i arten av den civilrättsliga förpliktelse, som gäller för motfordringen, träffar härvid icke det väsentliga. Större anledning torde finnas att söka skillnaden på bevisområdet. En större sannolikhet *med hänsyn till avtalstypen* talar allmänt sett för att hyresobjektet tillhandahållits hyresgästen än för att en vara levererats till köparen. Denna större sannolikhet hänför sig emellertid väl att märka till avtalstypen som sådan och ej till parterna

³⁰ Boström-Linders, Lagsökning och betalningsföreläggande, s. 19 och 22.

³¹ Jfr SvJT 1966 s. 424.

i mellanhavandet eller deras förhållanden, så t. ex. att påståendet av en hypoteksförening om anfordran eller av ett större, välkänt bokförlag om leverans skulle vara tillräcklig medan påstående av andra borgenärer behövde underbyggas med bevisning.³²

Åtskilliga omständigheter synes tala för att vid lagsökning på ömsesidiga avtal av typen leveranskontrakt upprätthålla ett starkt beviskrav rörande leveransprestationen. Några må nämnas: De begränsade möjligheterna vid bestridande av gäldenären att inom lagsökningens ram prestera utredning om leverans. — Leveransprestationen kan ej utdömas i lagsökningsprocessen. — Risken för obefogade krav är större i summarisk än i vanlig process; gäldenären bör ej onödigtvis utsättas för process. Det är lättare för borgenären att bevisa att leverans skett än för gäldenären att bevisa motsatsen.

³² URns motivering i fallet ÖNH 2.

KAP. VI.

KORT ÅTERBLICK PÅ UNDERSÖKNINGEN I AVDELNING II. NÅGRA SYNPUNKTER.

Den moderna lagsökningsprocessen, som utformades genom regler i UL och som i sina huvuddrag ännu gäller enligt bestämmelser i LL, tillkom i en tid, då lagstiftningen om utsökning var i behov av genomgripande reformering, och äldre lagsökningsförfarande förlorat sin betydelse som *särskild* betalningsprocess. En av de vägar lagstiftaren då valde för att komma till rätta med rådande missförhållanden och skapa en effektivt verkande betalningsprocess var att begränsa betalningsprocessen till fordringar som var grundade på skriftligt fordringsbevis. De särskilda förutsättningar som då uppställdes för tillgång till lagsökning är desamma som nu gäller.

Undersökningen i denna avdelning har främst ägnats dessa särskilda förutsättningar. Uppgiften har därvid icke varit att söka bedöma hur ett lagsökningsförfarande med den avgränsning som valts fyller de effektivitetskrav, som ställes på dylik anordning i dagens samhälle. En sådan uppgift är närmast rättssociologisk. I stället har uppgiften varit att söka fastställa avgränsningens innebörd och hur denna uppfattats i tillämpningen.

Undersökningen torde ha påvisat osäkerhet hos de tillämpande myndigheterna i många fall beträffande flera för förfarandets tillämplighet väsentliga frågor. Redan förekomsten av rikhaltig praxis berörande frågor om de särskilda förutsättningarna ger antydning om osäkerhet av sådant slag. Närmare granskning av praxis har påvisat ofta starkt skiftande uppfattningar om de särskilda förutsättningarnas innebörd och om möjligheten till lagsökningsprocess.

Osäkerhet i de nu angivna hänseendena torde delvis kunna tillskrivas lagsökningsbestämmelsernas avsaknad av mera preciserande bestämning av de för lagsökning användbara fordringshandlingarna. Tveksamhet beträffande möjlighet att lagsöka på vissa handlingar yppades redan då UL innehöll regler för förfarandet. Rikhaltig praxis från senaste decennierna och de bedömningar av lagsökningsmyndigheterna denna praxis uppvisar är ytterligare belägg för oklarhet i uppfattningen härom.

Delvis torde den osäkerhet som under senare årtionden präglat till-

lämpningen vara att tillskriva utvecklingen inom kredit- och affärlivet; andra typer av skriftliga handlingar i betalningsförhållanden än som företrädesvis kom till användning när lagsökningsreglerna var meddelade i UL har fått allt större betydelse i rättslivet. En dominerande roll som fordringsbevis spelar sålunda numera fordringsbevis av kontraktstyp. Godtagande av handlingar av detta slag som fordringsbevis är i stort sett resultatet av en utveckling genom praxis; denna har därvid i vissa hänseenden gått längre än som förordats av företrädare för den äldre doktrinen. Användningen av sådana handlingar i processen medför stundom svårigheter i tillämpningen med hänsyn till den mot betalningsprestationen stående prestationen och lagens förfallokrav. Undersökningen, som belyst en del sådana problem, torde ha påvisat en i vissa hänseenden splittrad tillämpning. Ej minst gäller detta iakttagandet av förfallokravet såsom förutsättning för process.

Lagsökningsprocessen tillkom som ett led i reformering av exekutionen; redan reglernas ursprungliga plats bland utsökningsbestämmelserna markerar prägeln av exekutivprocess och processen handhades från början enligt gammal svensk tradition av verkställande myndigheter. Redan från början var dock processen starkt beroende av civilprocessuella grundsatser och förfarandets judiciella prägel motiverade småningom överflyttning till domstolarna. Förfarandet sådant det nu framträder är i än högre grad bundet vid regler för tvistemålsprocess; regler och grundsatser för sådan process gäller i viss utsträckning i lagsökningsprocessen. Undersökningen har delvis ägnats åt processuella frågor föranledda av denna anknytning.

Den genom undersökningen påvisade splittringen i tillämpningen beträffande flera för tillgången till lagsökningen väsentliga frågor, avspeglad främst genom en rikhaltig praxis från hovrätterna, torde bekräfta de farhågor härvidlag, som yppades redan när under förarbetena till UL förslag framfördes om att slopa rätten att fullfölja talan i lagsökningsmål till HD. Sådan fullföljdsrätt — föreslagen under senare år av LagB — torde vara ägnad att åtminstone delvis skingra osäkerheten i många frågor rörande förfarandets användningsområde.

AVDELNING III
DOMSTOLENS PRÖVNING
AV DEN UPPTAGNA
ANSÖKNINGEN

2.

3.

INLEDNING

I denna huvudavdelning skall rättens handlingsmöjligheter i det upptagna lagsökningsmålet undersökas.

LL innehåller olika handlingsregler för domstolen angående förfarandet i målet på detta stadium.

En regel, 5 §, är meddelad för rättens åtgärder avseende delgivning av föreläggandet att svara; dessa åtgärder lämnas utanför den följande behandlingen.

Rättens vidare åtgärder enligt LL:s handlingsregler förutsätter, att lagsökningshandlingarna¹ delgivits gäldenären, att bevis om delgivning inkommit till rätten och att den för svars avgivande bestämda fristen² löpt ut.

De handlingsmöjligheter, som därefter står domstolen till buds enligt LL, kan inordnas i olika grupper: Enligt bestämmelser i 7 och 8 §§ kan rätten föranstalta om att *ytterligare utredning* tillföres målet; den förra men ej den senare av bestämmelserna förutsätter, att gäldenären avgivit svar. Rätten kan *hänskjuta målet* såsom tvistigt till rättegång i situationer angivna i 10—12 §§; sådan åtgärd förutsätter, att gäldenären svarat och i svaret gjort invändning »mot kravet». Rätten kan vidare *avgöra* målet; regler härom är givna i 6 och 13 §§; 6 § kräver för tillämplighet, att gäldenären underlåtit att svara inom förelagd tid. Till de sistnämnda reglerna anknyter olika bestämmelser i 14—17 §§ om innehållet i utslaget och om sättet för dess meddelande.

Av de nu berörda reglerna kräver således vissa för tillämplighet, att svar avgivits av gäldenären, och dessa regler anger förutsättningarna för att svaret skall få betydelse för rättens handlande. Reglerna i fråga kan därför även sägas vara regler om svarets relevans. De ifrågavarande reglerna är 7 samt 10—12 §§. När domstolen däremot meddelar lagsökningsutslag, ehuru svar avgivits, betyder detta,

¹ Således ansökningshandlingarna jämte föreläggandet att svara.

² Utlöper denna å helgdag eller tjänstefri dag torde övervägande skäl tala för en förlängning enligt analog tillämpning av söndagsregeln i 2 § lagen om lagstadgad tid.

att svaret icke varit av beskaffenhet att föranleda vare sig utredning eller hänskjutande; det kan sägas sakna relevans *i dessa hänseenden*. När svaret får betydelse såsom anledning för rätten att föranstalta om ytterligare utredning, kan det sägas ha *formell* relevans. Föranleder svaret däremot rätten att hänskjuta målet till rättegång, kan svarets relevans sägas vara *materiell*. Senare i avdelningen skall olika typer av svar undersökas. Därvid skall begagnas termerna formell och materiell relevans på sätt som här beskrivits.

Anger reglerna i LL uttömmande domstolens handlingsmöjligheter på målets förevarande stadium?

Frågan föranledes av de nu redovisade handlingsreglerna. Särskilt påfallande är nämligen avsaknaden av regel om *avisning* av ansökning, motsvarande den regel härom, som i LL 3 § givits för den inledande prövningen. Att märka är vidare, att lagen ej innehåller särskilda handlingsregler för de fall, att gäldenären antingen i sitt svar ej gör invändning eller ock i svaret gör invändning om annat än kravet.

De situationer, som på grund av gäldenärens förhållande kan möta domstolen på det i denna huvudavdelning behandlade prövningsstadiet, är sålunda flera och mer differentierade än de, för vilka lagen meddelar särskilda bestämmelser. Detta framgår ytterligare vid en jämförelse med de situationer, som behandlats i närmast tidigare huvudavdelning. Gäldenärens svar kan hänföra sig till, utom annat, samtliga de omständigheter, som där behandlats. Svaret kan sålunda beröra allmänna eller särskilda processförutsättningar såväl som det mellanhavande borgenären åberopat i målet. Det kan beröra av borgenären påkallade åtgärder angivna i LL 16 § eller borgenärens i målet framställda kostnadsyrkande. Gäldenärens svar kan än vidare ha ett innehåll, som ej kan klassificeras inom någon av nu nämnda kategorier.

Den nyss ställda frågan, huruvida LL uttömmande anger domstolens handlingsmöjligheter, påkallar med hänsyn härtill närmare undersökning. Utgångspunkten för denna kan vara LL:s angivna regler; uppgiften blir då att söka närmare fastställa bestämmelsernas räckvidd. Undersökningen kan ock utgå från situationer, som tänkes uppkomma för domaren vid prövning av lagsökningsansökningar; om denna utgångspunkt väljes, blir uppgiften att söka fastställa, vilka regler som gäller för olika fall samt vilka åtgärder rätten enligt dessa regler skall eller äger företaga. Det sistnämnda behandlingssättet ansluter till det, som använts vid undersökningen i föregående huvud-

avdelning. Även i den följande framställningen skall denna behandlingsmetod begagnas; dock synes en undersökning enligt metoden underlättad, om dessförinnan ställning tages till några spörsmål, som närmast föranledes av de i lagen meddelade reglerna. Det ena avser möjlighet till avvisning med hänsyn till lagens avsaknad av bestämmelse därom. Det andra rör räckvidden och innebörden av de i 7 och 8 §§ för rätten meddelade handlingsreglerna. Därför disponeras den följande framställningen sålunda: I närmast följande kapitel behandlas frågan om möjlighet att avvisa ansökning efter upptagningen. Omedelbart därefter behandlas reglerna i LL 7 och 8 §§. De följande kapitlen i avdelningen upptager olika situationer föranledda av gäldenärens förhållande i målet. Framställningen avslutas med en sammanfattning av undersökningen i denna avdelning.

KAP. I

FRÅGAN OM AVVISNING EFTER UPPTAGNINGEN

Såsom framgått av undersökningen i avdelning II har rätten att företaga en omfattande officialprövning av såväl allmänna som för lagsökningsförfarandet särskilda processförutsättningar, innan ansökningen av rätten upptages, och rätten skall vid brist i förutsättningarna avvisa ansökningen.

Innebär avsaknaden i LL av annan avvisningsregel än den i 3 § meddelade, att upptagningsbeslutet har prekluderande verkan, så att rätten därefter ej ånyo kan pröva processförutsättningarna?

Några överväganden om innebörden av den utav rätten redan företagna prövningen härvidlag må tjäna att inleda behandlingen av denna fråga.

Prövningen av de förutsättningar rätten har att beakta före upptagningen har skett på grundval av vissa av borgenären tillhållna uppgifter och av denne förebragt skriftlig bevisning, på grundval sålunda av de fakta, som detta material erbjuder. Rätten företager med ledning därav bedömning av ett större antal omständigheter än som rätten bedömer såsom förutsättning för process i vanliga kravmål. Materialet är dock — liksom i kravmålsprocess — *begränsat*, i det att endast skriftlig utredning ifrågakommer. Utrymmet för ytterligare utredning, t. ex. genom muntlig bevisning, angående prövade omständigheter är därför, allmänt sett, icke mindre än i process behärskad av regler, som tillåter senare prövning av processförutsättningar. Graden av sannolikhet för processförutsättningarnas förhandenvaro har icke heller i lagsökningsmålet, trots den företagna officialprövningen, i allmänhet nått sådan höjd att en ytterligare prövning på senare stadium kan vara obehövlig. Därmed är icke avgjort, att ytterligare prövning kräves beträffande varje sådan förutsättning, som rätten har att beakta eller att den förebagta bevisningen i samma mån berört varje ifrågakommande förutsättning. Sannolikheten för vissa processförutsättningar förhandenvaro kan genom utredningen ha blivit större än för andra; varje förutsättning kan strängt taget sägas ha sin egen sannolikhetskala och denna kan beträffande vissa förutsättningar ha påverkats mer än för andra genom borge-

närens på ansökningsstadiet ådagalagda aktivitet.

Att underlaget för rättens bedömning av processförutsättningarna är begränsat till vad borgenären skriftligen förebragt påverkar beviskravpunktens placering på sannolikhetskalan; kan högsta grad av sannolikhet för viss processförutsättnings förhandenvaro ej nås genom möjlig bevisning kan uppenbarligen *kravet* på bevisning ej ställas högre. I vissa fall måste det ställas lägre. Beviskravet kan ej bestämmas allenast efter vad som är teoretiskt möjlig bevisning. Det måste påverkas av vad som är praktiskt möjligt att åstadkomma men kan ofta ej sättas ens så högt. Rimlig hänsyn måste tagas till de grundsatser, som behärskar just den process, varom fråga är. I lagsökningsmål kan beviskravet i enlighet härmed icke sättas så högt, att processen blir oanvändbar för praktiskt bruk. Den utredning, som redovisats i det föregående beträffande förfallokravet, har t. ex. visat på starkt skiftande tillämpning i fråga om krav på bevisning för fullgjord prestation av borgenären, när sådan prestation är betingelse för betalningsanspråkets förfallotid. Om också i princip ett starkt beviskrav bör uppehållas för ifrågavarande processförutsättning — vilket hävdats i det föregående — röner likväl även härvidlag sådana till lagsökningsförfarandets struktur hörande omständigheter inflytande, vilka medför lägre beviskrav för åtminstone en del situationer än som vore teoretiskt och praktiskt *möjligt*. Ett uttryck för tanken, att omständigheter hänförliga till lagsökningens egenart påverkar beviskravet, är de överväganden, som enligt vad utredningen i det föregående visat, låg till grund för LRs förslag under förarbetena till LL³ att slopa kravet på bevis om domstolens behörighet. Den presumtionsregel, som uppställdes, LL 31 §, motiverades av att domstolen ej i varje mål skulle behöva kräva bevisning rörande de förhållanden, som betingar dess behörighet.

Det nu sagda betyder, att utrymme i allmänhet finnes för ytterligare utredning, som kan tänkas öka eller minska sannolikheten för viss erforderlig förutsättnings förhandenvaro.

Genom ny utredning kan vidare införas motfaktum mot redan förebragta och i erforderlig grad styrkta fakta av betydelse för viss processförutsättning, vars förhandenvaro emellertid bestämmas av även andra fakta än de av borgenären införda.

Än vidare kan utrymme för ytterligare utredning följa därav, att borgenären inledningsvis ej behövt prestera någon utredning av be-

³ NJA II 1947 s. 141.

skaffenhets att påverka sannolikheten för viss processförutsättnings förhandenvaro. Detta gäller fakta angående rättens behörighet. Presumptionsregeln i LL 31 § gör bevisning av borgenären tills vidare överflödig. Och beträffande frågan om verkan av skiljeklausul har den föregående utredningen påvisat, att sådan klausul *ej skall* beaktas utan invändning. Prövning av rättens behörighet med hänsyn till föreliggande sådan klausul skall med andra ord *ej* ske redan på det inledande prövningsstadiet. Sannolikheten för rättens behörighet med hänsyn till sådan klausul har, kan man säga, *ej* aktualiserats redan på inledningsstadiet.

Att några förutsättningar för process sålunda kan prövas senare löser *ej* frågan om möjlighet till senare prövning av andra förutsättningar, vare sig allmänna eller särskilda. Betyder avsaknaden av särskild avvisningsregel, att dessa *ej* kan prövas? Reglerar med andra ord de inledningsvis nämnda handlingsreglerna i LL 6 samt 10—13 §§ exklusivt rättens möjligheter till prövning härvidlag?

Är så fallet betyder detta, att rätten, såväl då svar *ej* avgivits som då avgivet svar *ej* föranlett rätten att hänskjuta målet till rättegång, skall avgöra målet genom utslag.

Visserligen innehåller varken 6 § eller 13 § annan handlingsregel än att rätten skall meddela avgörande. Den förra av bestämmelserna är emellertid, såsom närmare skall behandlas i kapitel III, en regel om avgörande av målet på formell grund, när gäldenären underlåtit att svara. Bestämmelsen torde sålunda kunna antagas icke vara avsedd som en regel, vilken exklusivt reglerar rättens handlingsmöjlighet i sådan passivitetssituation. Dess handlingsregel utesluter således icke en prövning av processförutsättningar. Vad gäller 13 §, kan dennas inledande ord — »*äro* *ej* sådana skäl för handen, att målet bör hänskjutas till rättegång» — visserligen inbjuda till en tolkning, som innebär begränsning för rätten, *så snart svar avgivits*, till *en* handlingsmöjlighet, när svaret *ej* får materiell relevans, nämligen att genom utslag förplikta gäldenären att betala (med eller utan kvittning enligt 14 §). Mot sådan tolkning talar dock, att bestämmelsen ansluter till de omedelbart dessförrinnan i lagen meddelade, d. v. s. de som reglerar förutsättningarna för svars materiella relevans. Till dessa förutsättningar hör, att gäldenären gjort invändning »*mot kravet*». Bestämmelserna reglerar sålunda icke uttryckligen invändningar, vilka icke gäller kravet. Motsvarande begränsning torde vara möjlig att av nyss nämnt skäl inläsa i 13 §. Denna skulle i så fall innebära, att om gäldenären *ej* gjort relevant invändning mot kravet, rätten skall med-

dela utslag, förutsatt att processförutsättningarna föreligger. Bestämmelsen skulle då icke vara avsedd att omfatta även sådana svarssituationer, där invändning gjorts om förutsättningarna för förfarandets tillämplighet.

Varken 3 § eller 13 § skulle, om denna tolkning är riktig, utgöra hinder för prövning av processförutsättning.

Detta antagande om bestämmelsernas avsedda innebörd bekräftas väl ej av något direkt uttalande under förarbetena till UL men vinner desto mer stöd, om man tager i betraktande UL:s lagsökningsbestämmelser.

I UL fanns i 18 och 28 §§ den sakliga motsvarigheten till LL 6 och 13 §§. Dessutom fanns i UL 23 § en särskild bestämmelse angående invändningar beträffande vissa processförutsättningar. I 23 § reglerades nämligen förfarandet, när gäldenären invände, att »målet ej hörer överexekutorn till eller att flera hava i målet del». Paragrafen handlade om *dilatoriska*⁴ invändningar, d. v. s. invändningar, som först skulle avgöras definitivt före prövningen av själva huvudsaken (sakprövningsförutsättningar). Invändning att målet ej hörde öex till avsåg i varje fall foruminvändning men kunde, enligt vad Trygger framhöll,⁵ enligt *en* tolkning möjligen omfatta även invändning om att målet ej var ägnat för behandling lagsökningssvis med hänsyn till de särskilda förutsättningarna. UL 23 § förutsatte således, att åtminstone vissa processförutsättningar prövades efter invändning. Den innebar för de i lagrummet angivna invändningarna en reglering avvikande från vad som i motsvarande hänseende gällde för civilprocessen enligt ÄRB 16: 1 och 3 och utslöt därmed tillämpning av dessa. Att civilprocessens regler sålunda genom bestämmelsen utslöts beträffande just dessa förutsättningar utgjorde enligt Tryggers tolkning⁶ stöd för att civilprocessens förutsättningar i övrigt gällde för lagsökningsprocessen. I anslutning till bestämmelsen uttalade Trygger vidare, bl. a., att part otvivelaktigt ägde invända, att öex »emot lagen kommunicerat».⁷

LL 1937 upptog ej någon bestämmelse motsvarande UL 23 §. Att uttryck för möjlighet att pröva processförutsättningar därmed kom att saknas kan mot bakgrund av den tidigare gällande bestämmelsens nu redovisade innebörd icke anses med nödvändighet kräva, att även

⁴ FUL s. 73.

⁵ Trygger, Kommentar I s. 68, Kommentar II s. 77.

⁶ Trygger, Kommentar I s. 69, Kommentar II s. 78.

⁷ Trygger, Kommentar I s. 68 not 3.

sådan prövning skulle vara utesluten. Fastmer ger förarbetena till LL 1937⁸ skäl antaga, att någon saklig ändring härvidlag i förhållande till tidigare rätt icke var avsedd. Även LL 1937 innehöll bestämmelser, som i sak helt motsvarade UL 18 och 28 §§. Att en i 1935 års promemoria föreslagen bestämmelse, vilken förutsatte invändning av gäldenären mot rättens behörighet, icke intogs i lagen torde förklaras därav, att ÄRB:s bestämmelser ansågs böra vara de i sådant hänseende bestämmande. Hade meningen varit att invändningar angående processförutsättningar i fortsättningen skulle regleras av de UL 18 och 28 §§ motsvarande bestämmelserna i LL 1937 och att prövning av processförutsättningar ej skulle kunna ske efter upptagningen, hade detta med säkerhet kommit till uttryck i lagens förarbeten. Det saknas följaktligen vid dessa förhållanden anledning till annat antagande, än att jämväl medan lagsökningsreglerna i LL 1937 gällde processförutsättningar skulle prövas enligt civilprocessens regler på förevarande prövningsstadium. I samband med LL:s tillkomst kom, såsom i tidigare sammanhang framhållits, till än tydligare uttryck än tidigare, att civilprocessens regler skulle äga tillämpning i lagsökningsmål. LL 6 och 13 §§ kan följaktligen icke anses utesluta avvissning på grund av brist i processförutsättningar. Även för den gällande rättens del måste möjlighet att efter upptagningen pröva processförutsättningar utöver de till rättens behörighet hänförliga stå rätten till buds.

Inom doktrin och praxis har ock uppfattningen alltid varit den, att upptagningsbeslutet icke verkat prekluderande på möjligheten att pröva processförutsättningar, vare sig gäldenären svarat eller icke låtit sig avhöra.⁹

En del slumpmässigt valda fall från tillämpningen må nämnas till belysande av praxis: SvJT 1933 rf s. 69 (Sedan gäldenären svarat men ej åberopat skiljedoms klausul, avvissade öex målet p. g. a. klausulen. HovRn ansåg, att öex ej ägt avvisa utan invändning). SvJT 1936 rf s. 79 (Sedan gäldenären underlätit att svara, avvissade öex ansökningen, enär skriftligt bevis om fordran ej ansågs föreligga). SvJT 1954 rf s. 26 (Trots att gäldenären underlätit att svara, avvissade URn ansökningen, enär handlingen icke ansågs innefatta bevis om fordran). SvJT 1958 rf s. 88 (Invändning gjordes om skiljeklausuls tillämplighet. URn avvissade ansökningen på grund av klausulen). SvJT

⁸ NJA II 1937 s. 498.

⁹ Trygger, Kommentar I s. 56, 41 f, 68 f, Kommentar II s. 62, 44 f, 77 f, Hassler, Valda delar, s. 102, Extraordinär process, s. 34, 35.

1959 rf s. 45 (Invändning om icke fullgjord leverans; borgenären bekräftade detta i påminnelser. URn avvisade). SvJT 1962 rf s. 39 (Gäldenären underlät att svara i mål på grund av intecknat skuldebrev; URn avvisade delvis ansökningen, enär fordringen icke visats vara förfallen till betalning).

Fallen visar sålunda exempel på prövning efter upptagningen av såväl allmänna som särskilda processförutsättningar. Vidare visar fallen exempel på avvisning både utan svar och först efter svar av gäldenären.

Det för den gällande rättens del gjorda konstaterandet löser icke frågan, vilken avvisningsregel som skall gälla för prövningen, ej heller frågan, vilka invändningar som på förevarande stadium skall bedömas såsom särskilda processförutsättningar och vilka som skall anses vara invändningar mot kravet.

Frågor härom skall undersökas vid den senare följande genomgången av en del valda särskilda svarssituationer.

KAP. II

REGLERNA OM YTTERLIGARE UTREDNING

Dessa regler är LL 7 och 8 §§. Den förra lyder:

Rätten äge, om gäldenärens svar föranleder därtill, förelägga borgenären att innan målet avgöres bemöta svaret med påminnelser. Ej må eljest flera skrifter växlas än en å vardera sidan.

LL 8 § har denna lydelse:

Finnes handling som part företett i avskrift böra förete i huvudskrift, förelägge rätten honom viss tid att förete handlingen vid påföljd att målet ändå avgöres. Rätten giv ock motparten tillfälle att taga del av handlingen, om skäl äro därtill; denne äge då yttra sig över handlingen.

Bestämmelserna skall behandlas var för sig.

7 § — REGELN OM SVARS FORMELLA RELEVANS

En motsvarande bestämmelse fanns i UL, 20 §, och i LL 1937, 7 §. Enligt den av NLB föreslagna bestämmelsen¹ skulle borgenären vara ovillkorligen berättigad att få avgiva påminnelser, om han begärde det, och påminnelser skulle kunna infordras endast efter borgenärens begäran därom. Det särskilda utskott, som behandlade lagförslaget i riksdagen, föreslog, att befogenheten att infordra påminnelser helt lades hos öex, som därigenom skulle få möjlighet att infordra borgenärens yttrande även utan dennes begäran. Bestämmelsen i UL utformades i enlighet med utskottets förslag.

Den tid, inom vilken påminnelser skulle avgivas, var i UL och LL 1937 maximerad till trettio dagar. Genom LL överlämnades på förslag av PLB² åt rätten att bestämma tiden. Det uttalades därvid, att denna i allmänhet torde böra sättas väsentligt kortare än trettio dagar. I övrigt upptogs stadgandet i sak oförändrat från tidigare lag. Även regeln i lagrummets andra punkt om skriftväxlingsbegränsning fanns i sak oförändrad i de tidigare bestämmelserna.

Lagrummet uttrycker en huvudregel om begränsad skriftväxling. Regeln om möjlighet att infordra påminnelser modifierar denna hu-

¹ FUL s. 7.

² SOU 1944:10 s. 115, NJA II 1947 s. 122.

vudregel, i det att borgenären kan beredas tillfälle att ytterligare utveckla sin talan i skrift.³ Rätten är ej skyldig att bereda borgenär tillfälle att sålunda tillföra målet ytterligare fakta men äger göra det; initiativ därtill kan komma från borgenären men sådant initiativ erfordras ej för åtgärden. För att påminnelseföreläggande skall kunna utfärdas förutsättes, för det första att svar avgivits och för det andra att svarets innehåll föranleder rätten att meddela förordnande. Närmare ledning för rätten lämnas ej i lagrummet. Regeln kräver icke, såsom LL 10—12 §§, att svaret innehåller invändning, ej heller att det hänför sig till »kravet». I förarbetena till UL⁴ och i Tryggers kommentar⁵ angavs gäldenärens kvittningsyrkande som en anledning till föreläggande. En granskning senare i avdelningen av olika situationer skall visa ytterligare anledningar. Helt allmänt torde som ledning för tillämpning av regeln kunna anges, att påminnelseföreläggande ej bör meddelas, om erforderliga fakta för avgörande redan dessförinnan föreligger, och ej heller med mindre påminnelser kan antagas tillföra målet fakta av betydelse för avgörande.⁶

En frikostigare tillämpning måste vägas mot andra hänsyn, däribland intresset av skyndsamt behandling och hänsyn till den kostnadsökning åtgärden medför.

Punktundersökningar i underrätter har visat, att tillämpningen av lagrummet är mycket skiftande. En del domstolar begagnar möjligheten att utfärda föreläggande om påminnelser med stor sparsamhet, andra låter så gott som regelbundet avgivet svar vara anledning till föreläggande. Stundom begagnas möjligheten för att borgenären skall beredas tillfälle att återkalla sin talan.

Stockholms rådhusrätt iakttagit i fråga om påminnelseföreläggande en mycket liberal tillämpning för att söka få fram vad som är materiellt riktigt mellan parterna. Tillämpningen är vidare dikterad av att domaren, sedan utslag meddelats, skall vid gäldenärens förfrågan, varför hans i svaret anförda omständigheter ej beaktas, kunna upplysa om borgenärens inställning till påståendena.

³ Ett under lagstiftningsarbetet från ledamöter i HD framfört förslag, att även gäldenären skulle äga avgiva mer än en skrift fann sig statsministern icke kunna biträda. Som skäl anfördes, att sådan utsträckning av skriftväxlingen icke syntes lämplig med hänsyn till processens summariska beskaffenhet. NJA II 1877 nr 3 s. 18.

⁴ NJA II 1877 nr 3 s. 18.

⁵ Trygger, Kommentar I s. 60, Kommentar II s. 67.

⁶ JO 1952 s. 120. Där ansåg JO — som uttryckte den vanliga uppfattningen ang. LL 12 § första stycket, att invändning *måste* stödjas av skriftliga bevis — att rätten icke bort utställa svaret till påminnelser, när gäldenären icke förebragt någon bevisning till stöd för sin invändning.

8 § — REGELN OM HUVUDSKRIFT

Även till denna regel fanns motsvarigheter i såväl UL — 21 § — som LL 1937 — 8 §. NLB:s förslag till bestämmelse⁷ skilde sig på det sätt från den genom UL antagna, att möjlighet ej uttryckligen var lämnad motpart till yttrande över företedd skrift. Två ledamöter av HD anmärkte vid granskning av lagförslaget, att förmånen att taga del av den infortrade huvudskriften blev betydelselös för den part, som bereddes förmånen, om parten ej därjämte fick rätt att framställa de anmärkningar mot handlingen, vartill han kunde äga fog.⁸ Anmärkningen föranledde, att stadgandet om yttranderätt för part som tog del av originalhandling tillades bestämmelsen.

NLB avsåg att genom bestämmelsen begränsa den befogenhet, som tidigare tillkom öex, att själmant infordra upplysningar i lagsökningsmål.⁹ Bestämmelsen är med hänsyn härtill att se som ett uttryck för den åtstramning av hela lagsökningsförfarandet, som NLB åsyftade.¹⁰

Den kan därför också anföras som stöd för återhållsamhet, när det gäller komplettering av ofullständiga lagsökningshandlingar.¹¹

Av intresse jämväl för den gällande rättens del är vidare de uttalanden, som under förarbetena gjordes angående möjligheten till yttrande över företedd originalhandling. De ledamöter av HD, som enligt vad nyss nämndes föreslog yttranderätten, uttalade som skäl för *bestämmelse* härom bl. a., att stadgandet i den föreslagna 20 § i UL, motsvarande LL 7 §, kunde göra det tveksamt, huruvida ej där stadgad begränsning av antalet skrifter stundom kunde utgöra hinder för parten att begagna sig av yttrandemöjligheten och att ett uttryckligt stadgande fordrades för att undanröja eventuellt sådant hinder eller i varje fall den tvekan, som föranleddes av 20 §.¹² De ifrågakvarande ledamöterna åsyftade därmed uppenbarligen de fall, då antingen huvudskrift infordrats från borgenären och gäldenären redan svarat eller ock gäldenären företett huvudskrift av någon av honom jämte svaret åberopad handling och borgenären avgivit påminnelser. Statsministern tillade med anledning av justitierådens anmärkning stadgandet i lagrummet om yttranderätt »till undvikande av missför-

⁷ FUL s. 7.

⁸ NJA II 1877 s. 19.

⁹ FUL s. 75.

¹⁰ Härom se ovan s. 24 ff.

¹¹ Härom se ovan s. 54 ff.

¹² NJA II 1877 s. 19.

stånd»; och statsministern uttalade rörande innebörden av ändringen, att part, som tog del av originalhandling, skulle yttra sig däröver »vid detta tillfälle» och att anstånd för svars avgivande ej borde lämnas.¹³

Den utredningsmöjlighet lagrummet erbjuder står till buds såväl på lagsökningsförfarandets inledande stadium som senare, innan målet avgjorts. Framställt jäv förutsattes av NLB¹⁴ kunna giva öex anledning att meddela föreläggande om huvudskrifts företeende men även av annan orsak tänktes sådan åtgärd kunna finnas nödvändig. På samma sätt äger enligt gällande lag rätten oberoende av parts yrkande vidtaga åtgärd enligt lagrummet. Rätten kan följaktligen ej vara betagen möjligheten att vidtaga åtgärd enligt lagrummet därför att gäldenären underlåtit att svara.

Föreläggande kan avse antingen av borgenären eller av gäldenären förededd skrift. Vanligen torde föreläggande avse åberopat fordringsbevis; såvitt gäller föreläggande meddelat gäldenären torde det främst komma i fråga beträffande av denne åberopad skriftlig bevisning.

Anledning till föreläggande, särskilt beträffande åberopad fordringshandling, kan vara önskan från motparten eller från rätten att få klarhet om att parten verkligen innehar den åberopade handlingen. Till belysning av sådan anledning må anföras följande situation i ett fall från underrätt.¹⁵

KL yrkade förpliktande för HL såsom trassat och acceptant av växel att till KL utgiva 350 kronor. Enligt fotokopia av den åberopade växeln hade KL därå tecknat inblancoöverlåtelse. Av fotokopian, som var otydlig, framgick ej genom påstämpling eller eljest att växel protesterats eller lösts i bank. Den å växeln tecknade överlåtelsen gjorde det vid sådant förhållande tveksamt för domstolen, huruvida KL alltjämt innehade växeln; denna kunde ju tänkas ha blivit överlåtten till bank i samband med diskontering och sedan löst av KL; anteckningen gjorde ej den möjligheten osannolik, att växeln innehades av annan än KL; från den möjligheten kunde naturligtvis ej heller bortses, att KL väl tecknat överlåtelse men ej överlåtit växeln. Föreläggande enligt 8 § syntes därför väl motiverat.

Andra anledningar till infordrande av huvudskrift kan vara misstanke att avskriften ej är riktig eller fullständig, att äktheten ifrågasättes eller ock att handlingens exakta utseende, som ej framgår av avskrift, är av betydelse; påskrift av något slag, t. ex. genom påstämp-

¹³ NJA II 1877 s. 19.

¹⁴ FUL s. 75.

¹⁵ Ingelstads och Järrestads lagsökningsmål L 2/1968.

ling kan antagas ha betydelse som bevisdatum. I den följande framställningen beröres ytterligare särskilda omständigheter, som kan göra föreläggande enligt lagrummet påkallad.

I avseende på rättens ytterligare åtgärder enligt förevarande lagrum är särskilt att beakta dels möjligheten att låta motparten taga del av företedd huvudskrift och dels den förut nämnda rätten för sådan part att yttra sig över företedd handling.

I det förra hänseendet föreligger ej skyldighet för rätten med mindre »skäl äro därtill»; ej heller härvidlag är rätten således bunden av parts önskan eller yrkande. Infordras handling efter yrkande av part torde emellertid anledning oftare än eljest givas att lämna parten tillfälle varom nu är fråga.

Gives motparten tillfälle att taga del av företedd huvudskrift, har å andra sidan parten i fråga obetingad yttranderätt. Härvid är emellertid att beakta förut nämnda begränsning¹⁶ innebärande, att parten skall yttra sig vid det tillfälle, då parten tager del av yttrandet och att anstånd för svar ej är avsett. Av denna begränsning torde — åtminstone såvitt gäller huvudskrift av fordringsbevis — följa, att part, som tager del av handlingen, icke kan betagas rätten att avgiva sitt yttrande *muntligen*, om handlingen hålles tillgänglig på domstolens kansli. Avsikten kan nämligen av uppenbara skäl ej vara, att företedd handling, i varje fall icke företett fordringsbevis, skall översändas till motparten, utan tillfälle att taga del av handlingen måste regelmässigt lämnas annorledes, t. ex. genom att handlingen vid viss tidpunkt hålles tillgänglig på domstolens kansli. Tager part på anvisat sätt del av handlingen kan meningen icke rimligen vara, att parten då också skall lämna sitt yttrande skriftligen. Det synes böra vara parten tilllåtet att avgiva sitt yttrande muntligen inför behörig befattningshavare hos domstolen för att där nedtecknas. Det stadgande, som nu behandlas, lägger ej genom sin lydelse hinder i vägen för sådan tillämpning, som ju innebär att ett stänk av muntlighet finnes i lag-sökningsförfarandet även enligt gällande rätt. För äldre rätts del ansåg Trygger ej blott, att muntlighet i detta hänseende var tillåten, även när processen i övrigt var skriftlig, utan jämväl, att part ej ägde yttra sig skriftligen, om därigenom antalet skrifter skulle bliva större än som angavs i UL 20 §.¹⁷ I det senare hänseendet synes emellertid varken lagtexten eller förut återgivna motivuttalanden stödja den av Trygger förordade begränsningen; det torde sålunda stå parten fritt

¹⁶ Annan begränsning, den som följer av att parten skall yttra sig »över handlingen» beröres i närmast följande kapitel.

att yttra sig skriftligen, även om därmed antalet skrifter skulle bliva större än som sägs i 7 §.

I följande kapitel skall ytterligare frågor angående den här behandlade utredningsmöjligheten övervägas. I det närmast följande inriktas undersökningen härvidlag närmast på den situation, som behandlas där, nämligen att gäldenären ej svarat, men synpunkterna torde ha en något mer vidsträckt giltighet.

¹⁷ Trygger, Kommentar I s. 62, Kommentar II s. 69.

KAP. III

GÄLDENÄREN UNDERLÅTER ATT SVARA

För denna situation gäller som handlingsregel för rätten LL 6 § :

Hava enligt bevis som inkommit till rätten lagsökningshandlingarna blivit gäldenären delgivna och kommer han ej inom förelagd tid med skriftligt svar, avgöre rätten målet på de skäl borgenären företett.

Anger denna bestämmelse exklusivt rättens handlingsmöjligheter, när gäldenären underlåter att svara?

Underlåtenheten att svara kan bero på att gäldenären varit hindrad därifrån. I UL 8 § och LL 1937 6 § fanns särskild bestämmelse om laga förfall. Bestämmelse härom intogs ej i LL. PLB framhöll,¹ att i sådant hänseende reglerna i RB 32 kap. skulle vara att tillämpa. Då anledning förekommer att gäldenären haft laga förfall för sin underlåtenhet, har rätten som följd av 3 och 6 §§ i nämnda kapitel att utsetta ny tid för svar. Såsom anledningar till dylik åtgärd kan tänkas t. ex. följande: Svar inkommer för sent; förseningen kan på grund av föreliggande omständigheter antagas bero på avbrott i allmänna samfärdseln.² — För rätten är genom andra mål eller verkställda delgivningsförsök bekant, att gäldenären efter verkställd delgivning i lagsökningsmålet insjuknat. Gäldenären har innan målet hunnit avgöras, till rätten anmält omständighet såsom hinder för att svara.

Enligt UL 8 § och LL 1937 6 § måste laga förfall visas för att kunna beaktas. RB kräver för beaktande endast att anledning förekommer till antagande om laga förfall. Denna för rätten friare regel³ gäller följaktligen även vid rättens bedömning i lagsökningsmål av antaget hinders betydelse såsom laga förfall.

I det föregående har påvisats, att regeln i LL 6 § icke utgör hinder för prövning av processförutsättningar efter upptagningsbeslutet.

Rätten kan i förevarande passivitetssituation ej tillämpa regeln i LL 7 § om formell relevans, eftersom denna förutsätter, att svar avgivits. Däremot kan rätten tänkas få anledning att med stöd av LL 8 § från borgenären infordra huvudskrift av det utav denne åbero-

¹ NJA II 1947 s. 122.

² Jfr Ekelöf II s. 194.

³ Jfr Gärde s. 439 f.

pade fordringsbeviset. Anledning till sådan åtgärd »*proprio motu*» av rätten kan vara, att domstolen — måhända på grund av andra mål hos domstolen — fått skäl till misstanke om att handlingen är falsk. Eller också kan den ingivna avskriften av fordringshandlingen antagas vara i något väsentligt hänseende ofullständig eller eljest felaktig. Förfallotiden kan t. ex. förmodas vara oriktigt angiven eller fordringshandlingen kan antagas innehålla villkor, varom den ingivna avskriften ej upplyser. Gälldenärens underlåtenhet att svara utgör ej enligt LL 8 § hinder mot att rätten med stöd av lagrummet förelägger borgenären att förete huvudskriften. Det kan ej vara sakligt motiverat att underlåtenheten har sådan hindrande verkan; den kan nämligen icke generell ha innebörden att gälldenären vitsordat riktigheten av därigenom införda fakta. Och även om passiviteten med hänsyn till omständigheterna skulle kunna tydas som vitsordande, är sådant likväl i stort sett utan betydelse för rätten, i vad gäller dess prövning av förutsättningarna för lagsökningsprocessen. Rättens intresse av att även i den summariska processen meddela så långt möjligt sakligt riktigt avgörande i målet är starkt skäl för rätten att vid befogad misstanke om väsentlig oriktighet i åberopad handling vara verksam på sätt nu är i fråga. Det kan ej vara någon tvekan därom, att domstolen äger sådan möjlighet även i fall då gälldenären underlåtit att svara inom förelagd tid, och att möjligheten kan begagnas beträffande fordringshandlingen eller annan av borgenären åberopad handling. Uppenbart är emellertid, att domstolen icke därför att sådan handlingsmöjlighet står till buds skall avstå från att begagna den ifrågavarande utredningsmöjligheten *redan på det tidigare prövningsstadiet*, när anledning därtill förekommer.

Är den här redovisade uppfattningen riktig, att rätten sålunda har möjlighet att vidtaga åtgärder enligt LL 8 § ehuru gälldenären ej svarat, finnes skäl att överväga *några situationer*, som kan uppkomma om rätten begagnar möjligheten.

Företer borgenären huvudskrift av fordringshandling i enlighet med givet föreläggande, kan rätten tänkas handla på olika sätt: Huvudskriften tillför ej domstolen fakta utöver de som förelåg för domstolen redan när ansökningen först prövades; den företedda huvudskriften skiljer sig således icke eller allenast oväsentligt från avskriften. Har domstolen vederbörligen fullgjort den prövning, som den då hade att företaga, skall rätten nu bifalla ansökningen.

Den av borgenären företedda huvudskriften kan tänkas skilja sig i något betydelsefullt hänseende från avskriften. Skiljaktigheten kan

hänföra sig till omständighet av betydelse för allmänna eller särskilda processföresättningar eller för »kravet» eller ock för annat som skall prövas. Såsom exempel må nämnas: Företedd avskrift av handlingen ger stöd för riktigheten av borgenärens uppgift om forum men huvudskriften ger anledning förmoda att uppgiften är oriktig. — Avskriftens uppgift om förfallotiden är annan än huvudskriftens. — Huvudskriften skiljer sig på sådan sätt från avskriften, att handlingen ej kan anses som fordringsbevis.⁴ — Dateringen i de båda exemplaren är olika; huvudskriften är daterad så långt tillbaka, att preskription kan ha inträtt. — Rantefoten kan vara olika i handlingarna. — Avskriften kan antagas vara ofullständig; uppgifter å handlingens baksida om särskilda avtalsvillkor — t. ex. skiljeklausul — eller om gjord avbetalning kan t. ex. förekomma på originalhandlingens men saknas på avskriften.

»Om skäl äro därtill» skall domstolen enligt LL 8 § giva motparten tillfälle att taga del av infordrad huvudskrift; gäldenären äger då yttra sig över handlingen.

Är påvisad väsentlig olikhet mellan huvudskrift och avskrift av fordringsbevis städe skäl för rätten att delgiva gäldenär, som ej svarat, huvudskriften? Svaret torde bliva, att detta icke kan vara meningen. Rätten kan på grund av olikheten ha att omedelbart avvisa ansökningen: Huvudskriften saknar t. ex. underskrift av gäldenären, medan avskriften innehåller ett namnförtydligande skrivet med maskinskrift liksom det övriga handlingsinnehållet.

Har det förhållandet, att gäldenären ej svarat, någon inverkan på rättens ifrågavarande bedömning? Att rätten skulle vara hindrad att låta gäldenären taga del av huvudskriften därför, att gäldenären ej svarat, kan ej antagas som riktigt. Gäldenären kan ju tänkas ha underlåtit att svara just därför, att den honom delgivna avskriften varit i visst hänseende oriktig. Några förut valda exempel kan här åter begagnas för att belysa även dessa situationer: Askriften kan ha saknat något väsentligt avtalsvillkor, t. ex. en skiljeklausul; eller dateringen av fordringshandlingen kan vara olika i huvudskrift och avskrift, så att gäldenären på grund av avskriftens datering saknar anledning att åberopa preskription. Det kan naturligtvis mot sådana och många andra liknande exempel invändas, att gäldenär som medverkat vid fordringshandlingens tillkomst bör ha handlingsinnehållet så aktuellt, att redan avskriftens oriktiga uppgift bort giva anledning att bemöta uppgiften med svar. Ett sådant betraktelsesätt förefaller

⁴ Herslow, Utsökningslagen, s. 19.

dock verklighetsfrämmande. Det är en fiktion att gäldenären skulle vara i sådan grad medveten om handlingens innehåll, att han, kanske efter lång tid, skulle vara beredd att reagera mot varje däri förekommande uppgift. Argumentet synes därför icke vara tillräckligt bärande såsom skäl för rätten att avstå från att låta gäldenären taga del av och yttra sig över handlingen. Det torde rent av kunna ifrågasättas om ej i vissa fall just gäldenärens underlåtenhet att svara bör vara särskilt skäl för rätten att lämna gäldenären sådant tillfälle.

Får gäldenären möjlighet att yttra sig — vilket sålunda förmenas förutsätta, att huvudskriften innehåller för målets bedömande väsentlig skiljaktighet mellan avskrift och huvudskrift — skall yttrande enligt lagrummet avse handlingen. Lagens lydelse ger ej stöd för att yttrandet skall avse något mer, att gäldenären på detta stadium skulle kunna avgiva svar över ansöknings. Såsom påvisats i närmast föregående avsnitt gäller även andra begränsningar för gäldenären: Handlingen kan ju av naturliga skäl ej i huvudskrift översändas till gäldenären utan denne får taga del av handlingen på plats som rätten anvisar; detta skall ske inom viss kort tid och gäldenären skall då omedelbart yttra sig. Såsom ock förut behandlats synes gäldenären kunna yttra sig muntligen eller skriftligen, det senare oavsett huruvida skrifväxlingsmöjligheten enligt LL 7 § är uttömd.

Vilken verkan har gäldenärens förhållande för rättens handlande, när yttrandemöjlighet beretts gäldenären?

Underlåter gäldenären att begagna sig av möjligheten, är rätten visserligen icke av denna nya passivitet bunden i sitt vidare handlande. Rättens officialprövning av lagsökningsförutsättningarna är såtillvida oberoende av även gäldenärens nya passivitet. Underlåtenheten är emellertid ett ytterligare faktum, som tillförts målet, och kan som sådant ha betydelse för rättens vidare åtgärd. Att passiviteten — vare sig den kommer till uttryck på målets tidigare eller på dess senare stadium — icke generellt kan tolkas som vitsordande utesluter naturligtvis ej, att rätten i vissa situationer måste tillägga underlåtenheten att göra invändning verkan av godkännande; upprepad underlåtenhet att begagna yttrandemöjlighet kan härvid vara särskild anledning till sådan bedömning.

Av måhända större praktiskt intresse är, hur gäldenärens *avgivna yttrande* skall behandlas av rätten. Yttrandet kan tänkas försvaga den misstanke om föreliggande hinder, som föranlett rätten att infordra huvudskriften och låta gäldenären taga del av densamma. Sådana situationer synes i stort sett oproblematiske. Har rätten, såsom

här antages vara det riktiga, begagnat yttrandemöjligheten i ovisshetsfall medför ju yttrandet att ovissheten försvagas, att alltså större möjlighet än tidigare gives rätten att meddela avgörande enligt huvudregeln i 6 §. Yttrandet kan å andra sidan tänkas förstärka tidigare uppkommen misstanke om hinder och det kan t. o. m. innehålla förut ej framställd invändning. Yttrandet kan sålunda till innebörden vara ett svar. Äger rätten, vid det förhållandet att gäldenären tidigare underlåtit att svara, behandla yttrandet som svar? Något entydigt svar på denna fråga för de många varierande situationer, som kan tänkas uppkomma, synes näppeligen möjligt att giva. Har gäldenärens yttrande ej samband med den påvisade oriktigheten i avskriften — rätten har t. ex. lämnat gäldenären tillfälle att yttra sig över huvudskrift, som till skillnad från avskriften upptager skiljeklausul, men gäldenären påstår i yttrandet, att han fullgjort yrkad betalning — kan gäldenärens yttrande framstå som för sent inkommet svar. Som sådant kan det naturligtvis ej rimligen vinna beaktande av rätten. Skulle yttrandet beaktas innebure ju detta, att gäldenären bereddes en helt omotiverad processuell förmån förutom att avgörandet försenades. Har åter gäldenärens yttrande samband med de berättigande uppgifter, som genom huvudskriften tillförts målet, synes däremot något avgörande hinder ej möta mot att behandla yttrandet som svar åtminstone i sådana fall, då gäldenären kan antagas ha tidigare varit betagen möjligheten att göra relevant invändning på grund av oriktigheten i avskriften eller i varje fall påverkats i svarsmöjligheten av oriktigheten. Allmänt sett synes rätten i nu beskrivna situationer ha anledning att icke alltför formellt fasthålla vid den omständigheten, att gäldenären underlåtit att svara. En avvägning mellan den summariska processens krav på skyndsamhet och intresset av sakligt riktigt avgörande kan uppenbarligen ej genomgående ske på ett sätt som tillgodoser allenast det förstnämnda intresset.

Det återstår att behandla den situation, som uppkommer, om rätten enligt LL 8 § förelägger borgenären att förete huvudskrift men denne underlåter att ställa sig föreläggandet till efterrättelse. Här föreligger således underlåtenhet från båda parterna: Gäldenären har underlåtit att svara och borgenären har underlåtit att förete infordrad huvudskrift. Två regler konkurrerar i detta läge, den i 6 §, enligt vilken målet skall avgöras på det skäl borgenären företett, och den i 8 §, som föreskriver, att målet »ändå avgöres». Vilken skall rätten tillämpa? Det riktiga svaret torde vara, att rätten har att beakta båda reglerna.

Att målet »ändå avgöres» enligt 8 § kan av uppenbara skäl ej betyda, att rätten vid borgenärens underlåtenhet alltid skall meddela bifallande utslag. Å andra sidan torde regeln ej med nödvändighet kräva avvisning vid borgenärens uraktlåtenhet att prestera originalhandlingen, ehuru det av regelns avfattning vill synas som om regeln givits i dens intresse, som har att prestera huvudskriften.⁵ De skäl, som föranlett rätten att utfärda föreläggandet, kan tänkas ha bortfallit — eventuell otydlighet kan t. ex. ha skingrats på annat sätt — eller skälen för föreläggandet kan redan när ansökningen utfärdades tänkas icke ha haft den styrka, att borgenärens underlåtenhet skulle ha hindrat bifallande avgörande; föreläggandet kan t. ex. ha motiverats av önskan att skingra ovisshet beträffande ansökningen i någon mindre väsentlig del. Rätten får vid bedömandet av borgenärens underlåtenhet beakta även betydelsen av att gäldenären ej svarat. Den samlade bedömningen kan därvid giva till resultat, att regeln i 6 § skall gälla, att målet således skall *avgöras* på de skäl borgenären företett eller att regeln i 8 § skall föranleda avvisning.

Frånsett sådana fall, som de nu behandlade, där rätten kan föranledas till åtgärd enligt 8 §, är vid gäldenärens underlåtenhet att svara 6 §, såvitt gäller huvudsaken, den enda tillämpliga handlingsregeln för domstolen.

Bestämmelsen är en regel om avgörande på formell grund.

En motsvarighet till den gällande regeln fanns i UL 18 §. Den var tillämplig såväl då gäldenären underlät att svara skriftligen som då han uteblev från sådant sammanträde inför öex, som var möjligt att hålla enligt UL 16 §. Påföljden var i båda fallen densamma; den uttrycktes med orden: »Varde målet avgjort på de skäl som borgenären företett.»

I FUL, där bestämmelsen föreslogs, uttalades som *speciell* motivering till densamma allenast, »att gäldenärens uteblivande med förklaring icke hindrar målets avgörande».⁶ Den *allmänna* motiveringen i FUL ger det bestämda intrycket, att underlåtenheten att svara tänktes bliva det normala i lagsökningsmålen; möjligheten att göra relevant invändning var nämligen mer begränsad än enligt vad som följer av LL 10—12 §§; svar tänktes blott undantagsvis skola uppehålla fordringsägaren i dennes rätt »till skyndsamt exekution».⁷ Betecknande är följande uttalande: »En fordran, som grundar sig på

⁵ Trygger, Kommentar I s. 61, Kommentar II s. 68.

⁶ FUL s. 73.

⁷ FUL s. 72.

ett av gäldenären utgivet, klart och förfallet skuldebrev, bör således vid lagsökningsförfarandet förutsättas vara ovillkorligen betalningsgill, så länge ej medelst anteckning å skuldebrevet eller annat skriftligt bevis styrkes, att skulden blivit infriad eller avbetalning därå skett».⁸

Om NLB:s uppfattning angående innebörden av ett avgörande på de av borgenären företedda skälen synes med hänsyn till vad sålunda uttalats tvekan ej kunna råda. UL:s kommentator, Trygger, uttalar också:⁹ »Därest förfarandet är skriftligt, kan det icke vara någon tvekan därom, att härmed avses vad borgenären i lagsökningsmålet med bilaga gjort gällande.» Trygger satte emellertid bestämmelsen i samband med den regel om avgörande på formell grund, som fanns i ÄRB 12: 3 och som föreskrev, att rätten vid svarandens utevaror skulle döma i saken »efter ty, som sanning däri utletas kan», och Trygger ansåg, att med 'skäl' enligt UL 18 § menades »både rättsfakta och bevismedel»¹⁰ samt att öex skulle beakta »icke blott de skäl som borgenären till sin fördel åberopat, utan även de, som han eljest företett».¹⁰ Uttryckt i modernare termer skulle sålunda beaktas, ej blott i juridiskt-teknisk mening åberopade omständigheter utan även fakta som borgenären endast »infört» i målet.¹¹

Ett avgörande överensstämmande med Tryggers rekommendation, är beslutet av öex i fallet SvJT 1936 rf s. 79: Öex avvisade visserligen ansökningsmen men med motivering som innebar, att öex företagit en prövning huruvida fordringen upphört.

Fråga är emellertid, om utrymme numera gives för att på förevarande stadium beakta andra omständigheter än sådana, som borgenären *åberopat* i nyss angiven mening. Anledning att tillämpa 6 § i enlighet med ÄRB 12: 3 har bortfallit därmed, att RB innehåller en annan regel om avgörande på formell grund i dispositiva tvistemål. Åtminstone vid tiden för UL:s tillkomst synes den nämnda bestämmelsen i ÄRB 12: 3 icke ha tillämpats som en regel om avgörande på allenast den formella grund, som svarandens utevaror utgjorde.¹² Regeln i RB 44: 8 är i högre grad än den tidigare regeln baserad på formell grund. Tredskodom mot svaranden förutsätter nämligen en-

⁸ FUL s. 72.

⁹ Trygger, Kommentar I s. 56, Kommentar II s. 63.

¹⁰ Trygger, Kommentar I s. 57, Kommentar II s. 63.

¹¹ Boman, Åberopsbördan, s. 11 ff.

¹² JO 1900 s. 90.

ligt RB 44: 8 andra stycket, att kändens framställning av omständigheterna i målet innefattar laga skäl för käromålet. Uppgifterna får ej heller strida mot notoriska förhållanden eller vara uppenbart oriktiga. Olivecrona¹³ tillägger, att det ej heller får vara uppenbart, att motfaktum föreligger. Den begränsade materiella prövning, som RB 44: 8 andra stycket föreskriver, torde i lagsökningsmål ske — skall i varje fall ske — redan innan ansökningen upptages. Detta måste gälla även för det fall Olivecrona särskilt framhåller, när således motfaktum uppenbart föreligger.¹⁴ Utrymme för sådant beaktande som följer av det nämnda lagrummet, torde därför i allmänhet saknas på det senare prövningsstadiet.

Anledning torde därför icke finnas, att för den gällande rättens del betrakta bestämmelsen om avgörande, när gäldenären uteblir med svar, som annat än en regel om avgörande på formell grund. Prövningen sker på grund av de fakta borgenären åberopat och den omständigheten, att gäldenären uteblivit med svar.

När i dispositivt tvistemål svaranden uteblir, föreligger i allmänhet endast kändens påståenden samt möjligen av denne åberopad skriftlig bevisning. Vid avgörande i sådana mål på formell grund har svarandens utevaro funktionen att göra ytterligare bevisning överflödig.¹⁵ I lagsökningsmålet måste på detta stadium av processen borgenärens påståenden vara delvis bevisade. Den förebragta bevisningen är i allmänhet tillräcklig för bifall. Den formella betydelsen av att gäldenären uteblir med svar är likväl i princip densamma: Ytterligare bevis för riktigheten av borgenärens uppgifter behöver ej presteras i lagsökningsprocessen.

Har rätten på inledningsstadiet interimistiskt beviljat kvarstad eller skingringsförbud, har domstolen oberoende av den handlingsregel 6 § erbjuder att, ehuru gäldenären ej svarar, ånyo pröva frågan om åtgärden. Detta följer av RB 15:6 första stycket 2.

Publicerad och opublicerad hovrättspraxis visar åtskilliga exempel på avgörande av annat innehåll än bifall till borgenärens framställda yrkande i fall, då gäldenären underlåtit att svara; ett antal sådana exempel skall här utan behandling omnämnas.

¹³ Olivecrona, Rätt och dom, s. 180, Gärde s. 640.

¹⁴ Jfr den föregående behandlingen i fråga om införda fakta ang. t. ex. preskription och den olikartade behandling som rekommenderats när å ena sidan borgenären upplyser att fordringen är preskriberad och å andra sidan borgenären endast inför faktum av betydelse därutinnan, dock utan åberopande.

¹⁵ Olivecrona, a. a. s. 182.

Ansökningen *avvisades* i fallen SvJT 1926 rf s. 23, GötaH 1 och SkH 21 på grund av preskription, i fallet SvJT 1936 rf s. 79 av öex, när gäldenärerna ansågs fria från ansvar för återopade inteckningar, i fallen SvJT 1962 rf s. 39, SveaH 12 och GötaH 12, när förfallokravet ej ansågs fyllt, i fallen SvJT 1958 rf s. 28, SveaH 38, GötaH 3, SkH 12, NNH 2 och SveaH 22 beträffande krav på ränta, i fallet GötaH 12 på grund av brist i saklegitimation, i fallet SkH 1, när återopad handling ej ansågs vara fordringsbevis, samt i fallet ÖNH 1, när rätten ej verkställt erforderlig prövning.

I fallet SvJT 1932 rf s. 18 *hänvisade* öex, uppenbarligen oriktigt, ansökningen till rättens prövning på grund av oklarhet om den för gälden ansvarige, ehuru gäldenären ej svarat.

Kostnadsyrkande har *ogillats* helt i fallen SvJT 1945 rf s. 64 och 1958 rf s. 28.

Annan *påföljdsprestation* än som yrkats bestämdes i fallen GötaH 3, 5 och 10, där rätten ålade gäldenären att betala mot utbekommande av bokverk, ehuru yrkande därom ej framstälts, i SveaH 27, där URn förpliktade gäldenären att betala mot kvitto och erhållande av fordringshandlingen, ehuru yrkats förpliktande att betala mot anteckning å återopad revers, och i GötaH 21 och VSH 18, där URn själmant verkställde avräkning enligt lagen om avbetalningsköp, något som ej ansågs ha bort ske.

GÄLDENÄREN SVARAR. SVARET INNEHÅLLER ANNAT ÄN INVÄNDNING

Det är ingalunda ovanligt, att gäldenären inkommer med svar inom förelagd tid men ej anför omständighet, som kan klassificeras såsom invändning mot vare sig kravet eller ansökningen i övrigt. Här avses icke fall, då gäldenären yrkar kvittning; sådant svarsinnehåll betraktas nämligen här som invändning och skall behandlas senare.

Innehållet i svar, varom nu är fråga, kan vara skiftande. Ibland vitsordar gäldenären borgenärens framställning och dennes påstående, att gäldenären ej fullgjort betalning, men begär anstånd.¹ Gäldenären kan, såsom i fallet GötaH 8, förklara sig villig lösa beställd vara under närmare angivna villkor. Gäldenären kan helt enkelt vitsorda betalningsskyldighet.

LL saknar särskild bestämmelse för svar utan invändning och lagen innehåller ej heller regel om avgörande på sådan formell grund, som utgöres av gäldenärens medgivande av framställt yrkande eller erkännande av skuld. Tydligt är emellertid, att LL 13 § då gäller. Är ej sådana skäl för handen, att målet bör hänskjutas till rättegång, skall betalningsskyldighet enligt detta lagrum åläggas gäldenären. Det är vid sådant avgörande ej gäldenärens svar som jämte borgenärens påståenden och till stöd därför presterad bevisning bildar rättsfaktum; svaret är ju irrelevant för avgörandet. I stället utgöres rättsfaktum av *gäldenärens underlåtenhet* att anföra relevant omständighet jämte den av borgenären presterade utredningen.

Möjligheten att beakta rättegångshinder, trots att gäldenären ej berört sådana i svaret, har behandlats tidigare: Rätten har ju, oavsett bestridande eller svar, att iakttaga processföresättningarna.

I situationer, som nu behandlas, kan rätten — på samma sätt som i fall då gäldenären ej alls svarar — tillämpa den formella regeln i LL 8 § om ytterligare utredning genom huvudskrift. Rörande möjligheten härtill må hänvisas till behandlingen av nämnda situation.

Dessutom kan rätten — i motsats till vad som är fallet i nämnda

¹ Gör gäldenären däremot i svaret gällande, att borgenären meddelat honom anstånd, är innebörden tydligen, att gäldenären gör invändning, som rör förfallokravet; se härom den senare framställningen.

passivitetssituation — tillämpa LL 7 §. Förutsättningen härför är endast, att gäldenärens svar »föranleder därtill», d. v. s. till föreläggande om påminnelser.

Det invändningsfria svaret kan således ha formell men ej materiell relevans. Vidare kan svaret föranleda rätten att ånyo pröva processförutsättningarna och att företaga åtgärder enligt LL 8 §.

KAP. V

GÄLDENÄREN GÖR I SVAR INVÄNDNING OM ALLMÄN PROCESSFÖRUTSÄTTNING

SVARET BERÖR FORUMFRÅGAN

Enligt LL 31 § skall rätten självmant pröva sin behörighet och skall borgenärens uppgifter om de omständigheter, som betingar rättens behörighet, tagas för god om anledning ej förekommer, att den är oriktig.

Bakgrunden till regeln har skildrats i avd. II. Där har vidare framgått, att rättens officialprövning begränsats av den presumtion regeln uttrycker.

Göres i svaret invändning hänförlig till behörigheten har rätten, ehuru viss prövning sålunda redan skett, att ånyo företaga prövning därav med beaktande av de ytterligare uppgifter, som må ha tillförts utredningen genom gäldenärens svar. Detta kan utgöra anledning för domstolen att ifrågasätta riktigheten av borgenärens uppgift angående omständighet, som betingar rättens behörighet; föranledes rätten till antagandet, att uppgiften därom är oriktig, faller presumtionen till förmån för borgenären enligt det nyssnämnda lagrummet och borgenären har att prestera bevisning rörande de förhållanden, som betingar behörigheten.¹

Ett belysande fall är följande.

SkH 4. D åberopade i ansökan om lagsökning å A en växel, vilken enligt sin lydelse var utställd i Malmö den 15/10 1951. Växeln upptog såsom utställare och remittent D och såsom växelbetalare A. Vid A:s namn var som adress utsatt Norregatan 10. A bestred ansökningen och gjorde gällande, att URn var fel forum, enär A var bosatt i Köpenhamn. D genmälde, att växelförbindelsen var ingången i Malmö, varför URn var rätt forum. URn avvisade ansökningen, enär A icke, såvitt visats, hade sitt hem-

¹ Även utan invändning skall rätten ex officio beakta forumfrågan, om förutsättningar för presumtion enligt LL 31 § ej varit för handen, när ansökningen först prövades. Exempel härpå erbjuder fallet SveaH 11: En person, som angivits vara bosatt i Stockholm, söktes vid häradsrätt med säte i staden. Såvitt handlingarna visade hade någon omständighet, som mot stadgandet i LL 31 § betingade URns behörighet, icke förekommit. Ehuru forumfrågan ej synes ha berörts i vare sig URn eller HovRn beaktade HovRn bristen i URns behörighet.

vist i Malmö »samt det icke styrkts, att växelförbindelsen blivit ingången därstädes, samt annat förhållande på grund av vilket URn ändock skulle vara rätt domstol, icke visats föreligga». Sedan D fullföljt talan yttrade HovRn, som undanröjde beslutet och återförvisade målet: A har i HovRn uppgivit, att växeln utgivits till D:s numera avlidne fader och att detta utgivande antagligen ägt rum i Köpenhamn. Ostridigt är, att D å växeln tecknat sig som utställare samt att han under sitt namn jämväl tecknat sin titel och adress. Av växeln, som i huvudskrift företetts i HovRn, framgår, att densamma i övrigt är ifylld av A. Med hänsyn härtill och till vad förut upptagits därom, att växeln angivits utställd i Malmö och att å växeln såsom A:s boningsort angivits en gatuadress i Malmö, måste anses utrett, att växelförbindelsen ingåtts i Malmö.²

Att rätten har en mer omfattande skyldighet att pröva forum i lagsökningsmål än i tvistemål har till följd, att regeln i RB 34: 2 om skyldighet för part att göra foruminvändning vid äventyr, att rätten till invändning härom förfaller, ej har någon betydelse i lagsökningsmålet. En invändning, som göres senare än i lagrummet sägs, utgör ju omständighet, som domstolen har att självant beakta enligt LL 31 §.

Detta lagrum är sålunda den regel, som bestämmer rättens handlande i forumfrågan. Invändning härom kan på grund av den beviskyldighet för borgenären, som följer av regeln, leda till att den formella relevansregeln i LL 7 § tillämpas. Vidare kan invändningen — såsom det nyss redovisade fallet belyser — tänkas föranleda åtgärd enligt LL 8 §.

GÄLDENÄREN ÅBEROPAR SKILJEKLAUSUL

I den närmast föregående huvudavdelningen har framhållits, att skiljeavtal såsom processhinder icke skall i lagsökningsmål beaktas av rätten ex officio utan kräver invändning; redan den införda klausulen berättigar sålunda ej domstolen att beakta skiljeavtal såsom hinder för ansökningens upptagande och rätten skall ej heller, sedan ansökningen upptagits, beakta avtalet i sådant hänseende med mindre det åberopas.

Skiljeklausul, som åberopas, är i lagsökningsmål vanligen införd av borgenären genom fordringshandlingen. Någon bevisning angående sådan klausuls existens och dess processhindrande verkan fordras därför som regel icke. Förhållandet kan dock vara det, att skiljeavtal icke införts redan genom fordringshandlingen. Åberopas i sådant fall skil-

² Forum contractus, RB 10:4.

jeavtal av gäldenären har denna att förebringa erforderlig utredning om avtalets innehåll och verkan såsom processhinder. Detta jämte åberopandet är rättsfaktum för avvisning av ansökningen. Bevisning utöver avtalet behöver i allmänhet icke presteras. Avtalet tjänar således den dubbla uppgiften av rättsfaktum och bevismedel.

Nedannämnda fall ger uttryck för vad som gäller härutinnan.

SveaH 21. I lagsökningsansökning yrkade dödsboet efter B under åberopande av skuldebrev den 28/1 1954 åläggande för S att till boet utgiva 3 200 kronor jämte ränta. Enligt åberopade skuldebrevet hade S åtagit sig att tolv månader efter uppsägning till B betala en lånfången summa av 3 200 kronor jämte närmare angiven ränta. Boet anförde, att skuldebrevet genom skriftlig uppsägning den 26/6 1958, som delgivits S den 12/9 1958, uppsagts till betalning senast den 1/7 1959. S bestred ansökningen och invände bl. a., att frågan om betalningsskyldighet för S på grund av skuldebrevet skulle avgöras av skiljemän och att URn därför ej var behörig att upptaga dödsboets talan till prövning. S åberopade en i mars 1954 dagtecknad och med S:s och R:s namn undertecknad handling, som innehöll bland annat följande: S förpliktades att författa, utgiva och låta distribuera en skrift om B:s liv. S:s ersättning bestode i att han befriades från betalningsskyldighet beträffande ifrågavarande skuldebrev. Befrielsen inträdde från och med den dag, då S till postbefordran avlämnade meddelande om tidpunkten för igångsättande av arbetet med skriften. Sådant meddelande skulle postas till B eller eventuellt hans dödsbodelägare senast den 31/12 1959. Manuskriptet skulle vara överlämnat till tryckning senast den 31/12 1964. S ägde rätt att frånträda avtalet genom att lämna meddelande därom senast den 31/12 1961. S:s betalningsskyldighet beträffande reversen inträdde tolv månader efter uppsägning. Uppsägning kunde ske tidigast den dag, då S frånträdde avtalet. Tvist rörande avtalet finge ej dragas inför domstol utan skulle avgöras enligt lagen den 14/6 1929 om skiljemän. Avtalet vore »utskrivet efter av B medfört maskinskrivet koncept och å ett av B medfört paper, å vilket B:s namnteckning var bevitnad. B uppger att bevittningen skett i senare hälften av februari 1954». — — — Dödsboet vidhöll i påminnelser, att skuldebrevet förfallit till betalning den 1/7 1959 och gjorde gällande, dels att S ej tidigare protesterat mot uppsägningen och dels att den av S åberopade handlingen icke vore ett riktigt uttryck för B:s vilja. — URn yttrade i beslut: S har invänt, att URn icke äger upptaga ansökningen utan att tvist i förevarande avseende skall avgöras jämlikt lagen om skiljemän. URn finner, att S visat fog för sin invändning och avvisar på grund därav ansökningen. — Sedan dödsboet fullföljt talan mot beslutet, fastställde HovRn beslutet, såvitt ansökningen avvisats, med följande motivering: Den av S åberopade, i mars 1954 dagtecknade handlingen kan visserligen icke anses innefatta bevis om att tvist i anledning av skuldebrevet

skall avgöras enligt lagen om skiljemän och ett avvisande av ansökningen på den av URn angivna grunden kan följaktligen icke ske. Med hänsyn till innehållet i berörda handling, samt till vad S i övrigt åberopat är det emellertid icke från dödsboets sida visat, att den fordran dödsboet på grund av skuldebrevet må äga hos S är till betalning förfallen. På denna grund kan dödsboets ansökning icke upptagas till vidare prövning. — En ledamot i HovRn var skiljaktig och anslöt sig till URns motivering.

HovRns majoritet har sålunda i fråga om avtalets tillämplighet tagit fasta på att tvister *rörande avtalet* ej fick dragas inför domstol, medan URn liksom den skiljaktige ledamoten ansett skiljeklausulen omfatta hela mellanhavandet, jämför orden »förevarande avseende». Intressant är hur HovRns motivering avspeglar de olika parternas skyldighet att bevisa olika omständigheter av betydelse såsom processhinder: Borgenären har att förebbringa utredning om förfallokravet, medan det åligger gäldenären att prestera bevisning om skiljeavtalets tillämplighet.

Skall gäldenären göra invändning om skiljeavtal såsom processhinder redan i första instans eller beaktas även senare framställd invändning?

Frågan besvaras ej av LL 31 §.

I praxis möter frågan dels i några äldre publicerade fall, SvJT 1922 rf s. 8 och 1933 rf s. 69, och dels i det enligt LL avgjorda målet SvJT 1954 rf s. 26.

I det förstnämnda fallet framställde gäldenärerna invändning om rättegångshinder först i HovRn. Borgenären gjorde gällande, att invändningen framställdes för sent. HovRn beaktade emellertid gäldenärsinvändningen och förklarade, att fordringsanspråket på grund av skiljedomsklausulen ej kunde upptagas till prövning.³ I 1933 års fall krävde däremot HovRn, där skiljedomsklausulen först åberopades, att gäldenären redan inför öex skulle ha åberopat klausulen för att denna skulle kunna beaktas. Öex hade i detta fall avvisat ansökningen på grund av klausulen, ehuru denna icke åberopats.⁴

I fallet SvJT 1954 rf s. 26 fann URn den av borgenären åberopade handlingen ej innefatta bevis om fordran och avvisade ansökningen på denna grund.⁵ Sedan borgenären anfört besvär och HovRn kom-

³ Jfr NJA 1908 s. 482 och 1910 s. 509. Berglund, Om skiljeavtal, s. 42 f, 77 f, Kallenberg, Föreläsningar över 1901 års ändringar, s. 28 f, Trygger, Komm. till 1901 års ändringar s. 45.

⁴ NJA 1899 s. 538 och 1929 s. 73.

⁵ Se ovan s. 90 ff.

municerat besvären med gäldenären (vilket skedde, ehuru ansökningen ej delgivits gäldenären i URn), åberopade gäldenären skiljeavtalet i förklaring över besvären. HovRn beaktade den sålunda gjorda invändningen och fann, att borgenärens talan i lagsökningsmålet på grund av skiljedoms klausulen icke kunde upptagas till vidare prövning.⁶ För HovRn synes det ej ha rått någon tvekan om att den först därstädes framställda invändningen kunde prövas. Rubriken i rättsfallsreferatet tyder härpå. Förklaringen till detta torde vara, att gäldenären icke tidigare i målet beretts tillfälle att åberopa skiljeklausulen. Hovrättsavgörandet bidrager i så fall icke till lösning av frågan om preklusion av rätten till behörighetsinvändning med hänsyn till skiljeklausul.

Kravet att skiljeklausul för att bliva beaktad som rättegångshinder skall åberopas av part, kan förklaras såsom resultatet av en avvägning mellan parternas intressen och allmänna intressen angående användning av viss processform. Resultatet innebär, att det mindre är ett allmänt intresse än ett partsintresse att skiljeförfarande i stället för process kommer till användning. Är rättens prövning av behörighet därför bunden vid invändning, är det å andra sidan naturligt, att invändningsmöjligheten förbehålles ett tidigt stadium av processen.⁷ Dessa allmänna synpunkter talar till förmån för en regel om preklusion av rätten till invändning. RB innehåller en sådan preklusionsregel i 34: 2. Enligt denna skall i allmänhet part framställa invändning om att rätten icke är behörig att upptaga målet, redan då parten första gången för talan i målet. Underlåter han det förfaller rätten att framställa invändning. LL saknar en motsvarande regel och framställningen i föregående avsnitt har visat, att regeln i RB 34: 2 på grund av LL 31 § ej är tillämplig vid forumprövning. Däremot torde det finnas utrymme för tillämpning av regeln, när behörighetshinder beror av skiljeklausul, eftersom sådan klausul beaktas först efter invändning, liksom i tvistemål. En särskild omständighet som motiverar analog tillämpning av regeln i detta hänseende är, att gäldenären ej beredes tillfälle att föra talan mer än en gång i URn.⁸ En vidare rätt för gäldenären till invändning skulle därför oftast innebära, att

⁶ Berglund, a. a. s. 19, Dillén, Bidrag till läran om skiljeavtalet, s. 79 f., Tirkonen, Skiljemannaförfarandet, s. 24.

⁷ Kallenberg, Föreläsningar, s. 29.

⁸ Möjligheten att enligt LL 8 § yttra sig över infordrad huvudskrift innebär icke — sedan svar avgivits — att sådant tillfälle beredes; jfr däremot förut behandlad situation, då svar ej avgivits.

invändningsrätten begagnades först i HovRn. Olägenheten av att på detta sätt föra ett mål genom en instans, innan processformen bestämts, är uppenbar.

Frågan huruvida åberopad skiljedoms klausul utgör processhinder med hänsyn till *klausulens innehåll* möter i flera avgöranden.

En okomplicerad eller »ren» skiljedoms klausul förelåg i fallen SvJT 1922 rf s. 8, 1954 rf s. 26 samt VSH 8.

I fallet SvJT 1922 rf s. 8 innehöll klausulen, att *tvister, som kunde uppkomma i anledning av kontraktet* — ett hyreskontrakt, vilket dessutom stadgade bl. a. att hyresvärden skulle underhålla huset utvändigt — ej fick dragas inför domstol utan skulle avgöras av skiljemän. I svar på lagsökningsansökningsen påstod sig gäldenären ha motfordran på den grund, att borgenären eftersatt underhållsskyldighet. Sedan gäldenären i HovRn åberopat skiljedoms klausulen, genmälde borgenären, att klausulen ej var tillämplig i fråga om borgenärens rätt till förfallen hyra. HovRn förklarade sig icke kunna pröva målet, enär tvisten skulle avgöras av skiljemän.⁹

SvJT 1954 rf s. 26. Lagsökningen avsåg köpeskilling på grund av köp av varor enligt ordersedlar. Enligt de allmänna leveransbestämmelser, som gällde för köpet, finge tvister i anledning av avtalen icke dragas inför domstols prövning utan skulle slitas av skiljemän. Gäldenären åberopade dessa bestämmelser. Borgenären bestred att skiljeklausulen var tillämplig, då saken icke gällde en i anledning av köpeavtalen uppkommen tvist. HovRn yttrade, efter att ha redovisat gäldenärens invändning om skiljeklausulen och borgenärens vitsordande av att denna gällde för köpet: Med hänsyn härtill kan bolagets i målet förda talan — även om någon meningsskiljaktighet rörande föreningens betalningsskyldighet enligt beställningarna icke synes föreligga — mot föreningens bestridande icke upptagas till vidare prövning.

VSH 8. Skiljeklausulen var i detta fall intagen i ett avtal enligt vilket en delägare i handelsbolag arrenderade den andre bolagsmannens andel. Klausulen innehöll, att tvister mellan parterna på grund av avtalet skulle avgöras av skiljemän. Klausulen åberopades av gäldenären, sedan denne lagsökningssvis avkrävts oguldna arrendeavgifter. URn avvisade ansökningsen. HovRn lämnade besvären utan bifall.

Utöver skiljeklausul fanns i fallet SvJT 1958 rf s. 88¹⁰ *åtagande av gäldenär att fullgöra sin betalningsskyldighet oavsett uppkommen tvist i anledning av avtalet.* Omständigheterna var följande.

⁹ Jfr Bolding, Specialprocess, s. 11, NJA 1949 s. 556.

¹⁰ Jfr även SvJT 1925 rf s. 28.

SvJT 1958 rf s. 88. I det till grund för ansökningen återopade leveransavtalet föreskrevs bl. a., att tvister i anledning av avtalet och till detta fogade bestämmelser ävensom tvister rörande däri omförmälda och därav härflytande rättsförhållanden samt vad därmed ägde samband ej finge dragas under domstols prövning utan skulle avgöras av skiljemän enligt gällande svensk lag om skiljemän. Vidare innehöll avtalet under rubriken »Likvid» denna bestämmelse: »Uppstår tvist mellan köparen och säljaren i anledning av leveransavtalet åligger det köparen att detta oavsett i avvaktan på tvistens lösande fullgöra sin betalningsskyldighet enligt avtalet och äger sålunda icke i anledning av tvisten göra invändning betr. sin betalningsskyldighet.» Sedan gäldenären under återopande av skiljedomsklausulen gjort invändning mot domstolens behörighet, genmålde borgenären — under hänvisning till bestämmelsen om likvid — att målet icke avsåg tvist i anledning av avtalet utan endast utsökandet av klar och förfallen fordran och att skiljedomsklausulen sålunda icke vore tillämplig. URn gjorde det bedömandet, att tvist, som hade samband med avtalet, uppstått mellan parterna och att skiljedomsklausulen därför skulle tillämpas samt avvisade målet. — I HovRn gjorde borgenären gällande, att skiljedomsklausulen, om den skulle vara tillämplig även på sådan talan, som fördes för exekverande av klar betalningsskyldighet, innebar klart missgynnande av borgenär, vars avtal innehöll sådan klausul. Klausulens avfattning nödvändiggjorde enligt borgenären icke att den gjordes gällande på sådan talan. Gäldenären, å sin sida, framhöll, att klausulen klart och tydligt angav, att alla tvister, som kunde uppstå i anledning av avtalet skulle avgöras av skiljemän, att något undantag därifrån icke fanns i bestämmelsen och att den under rubriken »Likvid» intagna bestämmelsen icke utgjorde sådant undantag. HovRn gjorde ej ändring i URns beslut och fann således klausulen utgöra hinder för den förda talan.

Följande äldre fall är av intresse i detta sammanhang.

SvJT 1928 rf s. 4. De allmänna villkoren i försäkringsbrev, som återopades för uttagande av premier, upptog bl. a. i § 3, att om förfallen premie ej erlades inom föreskriven tid, *det stod försäkringsgivaren fritt att på laglig väg indriva premien jämte kostnader* och i § 10, att *tvister mellan försäkringstagaren och försäkringsgivaren icke finge dragas inför domstol utan skulle hänskjutas till skiljenämnds avgörande.* Gäldenären bestred ansökningen under hänvisning till att öex jämlikt § 10 icke vore behörig att till prövning upptaga ansökningen. Öex fann, att det yrkade beloppet icke grundade sig å sådant rättsförhållande, beträffande vilket tvister skulle jämlikt försäkringsbrevet avgöras av skiljemän och lämnade gäldenärens behörighetsinvändning utan avseende. I HovRn återopade gäldenären ånyo § 10 i avtalet, och framhöll, att enligt denna *alla* tvister mellan parterna skulle avgöras av skiljemän. Borgenären hänvisade i HovRn till § 3 i avtalet och

förmenade, att därigenom lagsökning för förfallna premier vore utesluten från sådana tvister, som avsågs i § 10. Sistnämnda paragraf hade enligt borgenären avseende endast eller huvudsakligast å tvister om rätt till ersättning för inträffade skador. Det hade varit meningslöst, fortsatte borgenären, om bolaget för indrivande av klara och förfallna premiefordringar, för vilka lagsökningsvägen kunde anlitas, skulle ha avsett att binda sig vid det omständligare och dyrbarare skiljemannaförfarandet. HovRn anslöt sig härtill och gjorde ej ändring i öex' utslag.

Med de senast redovisade fallen bör jämföras några äldre avgöranden i tvistemål.

Enligt skiljeklausuler åberopade i fallen SvJT 1919 rf s. 45 och 69 samt 1922 rf s. 78 skulle alla tvister uppkomna i anledning av de mellan avtalsparterna upprättade slutsedlarna avgöras av skiljenämnd, men finge tvisterna ej hindra varans mottagande och likviderande. Oaktat den sålunda angivna begränsningen av klausulens tillämplighet ansågs klausulen i båda fallen SvJT 1919 rf s. 69 och 1922 rf s. 78 utgöra hinder för prövning av talan om utfående av betalning för varor, vilka levererats enligt slutsedlarna. I fallet SvJT 1919 rf s. 45 ansåg HovRn däremot käranden berättigad att vid domstol föra sådan talan.¹¹

I den handling — ett avtal — som åberopades som fordringsbevis i SveaH 3 fanns en bestämmelse om att tvister rörande tolkningen av avtalet icke finge dragas inför domstol utan skulle hänskjutas till skiljemän. Fråga uppkom i målet, huruvida förfallokravet var uppfyllt. Galdenären gjorde gällande, att så ej var fallet och att frågan härom utgjorde tolkningstvist. URn hänsköt tvisten till rättegång och ogillade därefter behörighetsinvändningen. HovRn fann däremot förfallofrågan bero av tolkning av bestämmelse i avtalet och att tolkningsfrågan därför skulle prövas av skiljenämnd samt förklarade borgenärens talan icke kunna upptagas till prövning.

Skiljeklausulens räckvidd med hänsyn till åberopad fordringshandling var föremål för bedömande i följande fall.

SkH 13. D yrkade förpliktande för P att utgiva 10 000 kronor och att beloppet måtte fastställas till betalning ur fastighet. D åberopade ett av P utfärdat in-tecknat skuldebrev, betalbart tre månader efter uppsägning, ävensom bevis om att delgivning skett. Vid ansökningen var fogat köpekontrakt, varigenom D till P sålt ifrågavarande fastighet på där angivna villkor. I

¹¹ Beträffande dessa skiljeklausuler och förklaringen till olikartad praxis, se Almstrand, SvJT 1919 s. 377; jfr Trygger, TFR 1895 s. 16 ff.

kontraktet stadgades bl. a., att om tvist av något slag skulle uppstå mellan säljaren och köparen angående i kontraktet omförmälda förhållanden, tvisten icke skulle få dragas inför domstol utan skulle lösas i den ordning lagen om skiljemän föreskriver. P invände, att URn på grund av skiljeavtalet icke var behörig att upptaga saken till prövning. P anförde därvid bl. a., att tvist rådde mellan parterna om storleken av det belopp han hade att utgiva i anledning av köpet samt att inteckningen innehades av D såsom säkerhet för ogulden del av köpeskillingen. I påminnelser anförde härefter D bl. a., att skiljedomsklausulen icke var tillämplig i fallet, enär lagsökning begärdes endast på grund av skuldebrevet och fråga således icke var om P:s betalningsskyldighet enligt köpekontraktet; det vitsordades, att skuldebrevet överlämnats till säkerhet för resterande köpeskillning för fastigheten. URn avvisade ansökningen och yttrade: När det köpekontrakt, varå fordringshandlingen grundar sig, innefattar bestämmelse om tvisters avgörande enligt lagen om skiljemän, finner URn sig icke vara behörig att — mot gäldenärens bestridande härutinnan — vidare pröva saken. HovRn lämnade anförda besvär utan bifall.

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING OM RES JUDICATA

Undersökningen i föregående avdelning har visat, att rätten skall självmant såsom rättegångshinder i lagsökningsmål beakta res judicata.

Förekommer anledning till beaktande härav först sedan ansökningen upptagits är rätten, såsom utredningen tidigare i denna avdelning torde ha givit vid handen, icke blott därför, att ansökningen upptagits, avskuren från att beakta hindret och avvisa ansökningen. Gäldenärens svar kan utgöra anledning som nu sagts men processinvändning av gäldenären är ej villkor för beaktande.¹²

Att rätten skall ex officio beakta res judicata som rättegångshinder och att sålunda prövning härav icke är beroende av parts invändning löser dock ej frågan, vem som skall prestera erforderlig utredning för rättens bedömning huruvida hinder möter.

Antag först, att gäldenären i sitt svar gör invändning om res judicata och till stöd därför lämnar sådana uppgifter om det avgörande, vilket enligt hans påstående utgör rättegångshinder, att domstolen utan svårighet kan avgöra frågan; gäldenären åberopar t. ex. dom eller lagsökningsutslag av den domstol, som handlägger lagsökningsmålet.

¹² Ekelöf II s. 17.

Finner rätten saken på grund av det åberopade avgörandet vara res judicata, saknas anledning till ytterligare utredning; rätten kan omedelbart avvisa ansökningen. Låter rätten i detta läge svaret få formell relevans är åtgärden ej betingad av något behov för rätten av nya fakta. Domstolen kan måhända likväl finna det motiverat att höra borgenären, närmast för att upplysa denne om föreliggande hinder och för att bereda borgenären möjlighet att återkalla ansökningen.

Likaså saknas skäl till ytterligare utredning, om rätten skulle finna det åberopade avgörandet ej ha processhinderande verkan. Eftersom gäldenären ej gjort antagligt, att processhinder av angivet slag skulle möta på grund av annat avgörande än det åberopade, har rätten ej anledning att på grund av invändningen taga sådan möjlighet i beaktande.

Antag åter, att gäldenärens svar, vari göres invändning om res judicata, ej innehåller sålunda specificerad uppgift om processhinderande avgörande utan att ytterligare utredning kräves; gäldenären kan t. ex. ha angivit visst avgörande såsom processhinder men detta är ej tillgängligt för rätten eller bedömningen kräver utredning av annat slag. Gäldenären kan också tänkas ha, helt kort, invänt att saken är rättskraftigt avgjord. På vem ankommer i sådana fall att prestera den för rättens prövning erforderliga utredningen?

I båda de antagna fallen synes gäldenärens svar böra få formell relevans, således även om blott och bart ett *påstående* av angivet slag göres. Det torde nämligen *i princip* ankomma på borgenären att styrka processförutsättningarna. I många fall kan borgenären genom påminnelser antagas tillföra målet de fakta, som kräves för frågans avgörande.

Om emellertid erforderlig utredning icke därigenom vinnes, om rätten sålunda stannar i ovisshet, antingen beroende på att påminnelserna ej tillför målet något nytt eller borgenären underlåter att avgiva påminnelser, vem skall ovissheten då gå ut över? Ändamålsöverbäganden torde för sådana fall lämna viss ledning. Skulle gäldenären städe ha att styrka påstått processhinder av detta slag, kunde detta innebära betydande olägenheter för denne. Var och en som genom dom eller annat avgörande, som kan få verkan av res judicata, skulle då strängt taget tvingas att skaffa sig bevis till framtida säkerhet; detta skulle medföra onödigt besvär och oftast även onödig kostnad. Att genomgående kräva bevis av borgenären om frihet från processhinder, varom nu är fråga, skulle å andra sidan i betänklig grad hindra borgenären från tillgång till välgrundad process. En sådan

ordning vore nämligen ägnad att fresta gäldenärer till obefogade påståenden om processhinder; redan ett blankt påstående om tidigare rättskraftigt avgörande skulle vara tillräckligt för att utkräva av borgenären en bevisprestation, som måhända vore omöjlig att fullgöra. Överväganden av dessa slag torde leda till lösningar någonstans mitt emellan de båda antydda möjligheterna. Redan gäldenärens påstående om res judicata torde i allmänhet icke vara tillfyllest såsom anledning för rätten att avvisa ansökningen. Gäldenären måste åtminstone precisera invändningen och angiva det utslag eller avgörande i övrigt som förmenas utgöra processhinder; och preciseringen måste vara sådan, att avgörandet kan identifieras. Det torde däremot icke ankomma på gäldenären att, vid äventyr att invändningen lämnas utan avseende, medelst protokoll eller dom styrka innehållet i åberopat avgörande. I stället synes det vara borgenärens sak, att sedan gäldenären vederbörligen preciserat sin invändning på nyss angivet sätt, prestera erforderlig bevisning till styrkande av att åberopat avgörande icke utgör processhinder. Av nu angivna riktlinjer för den ordning, i vilken utredning förmenas skola utkrävas, skulle sålunda följa, att om gäldenären i det förut antagna fallet endast påstått hinder på grund av res judicata men ej angivit närmare grund för detta påstående (alltså ej uppgivit det hindrande avgörandet), rätten skall lämna invändningen utan avseende. För det fall åter att gäldenären väl angivit det avgörande, som förmenas utgöra hinder för ny process, men närmare utredning om avgörandets innebörd och hindrande verkan icke vunnits ens sedan borgenären beretts tillfälle till påminnelser, synes rätten ha att avvisa ansökningen på grund av påstått hinder.

Enligt uppgift från Stockholms rådhusrätt kräves där att gäldenär, som gör invändning om res judicata, styrker invändningen, exempelvis genom protokoll och dom. Denna tillämpning skiljer sig sålunda delvis från vad här hävdas. Att gäldenären alltid skulle vara skyldig att prestera sådan bevisning synes desto mindre motiverat, som svarande i tvistemål i allmänhet icke är skyldig att lösa exemplar av rättens dom och protokoll.

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING OM LITIS PENDENS

Även detta rättegångshinder är av absolut natur och av skäl, som redovisats tidigare i detta arbete, har rätten att självmant beakta det samma i lagsökningsmål.

Invändning angående litis pendens är liksom invändning angående res judicata en anledning för rätten till dylikt beaktande.

Beträffande hinder av ifrågavarande slag torde i allt väsentligt samma synpunkter göra sig gällande som i fråga om res judicata såsom rättegånghinder.

Trygger övervägde frågan, från vilken tidpunkt verkan av *litis pendens* inträder.¹³ Denna fråga är för den gällande rättens del löst genom RB 13: 8.¹⁴ Den tidpunkt då stämningsansökan resp. lagsökningsansökan inkommer till rätten bildar utgångspunkten för tvistemål resp. lagsökningsmål.

Stockholms rådhusrätt kräver, liksom beträffande res judicata, att gäldenären skall styrka invändning om *litis pendens* för att invändningen skall beaktas av rätten.

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING HÄNFÖRLIG TILL PARTERNA

I föregående huvudavdelning undersöktes i ett sammanhang omfattningen av rättens prövning på det inledande stadiet av frågor hänförliga till parterna i lagsökningsmålet. Det befanns därvid, att rättens officialprövning omfattar talerätt i betydelse av saklegitimation samt processbehörighet. Frågor däremot om behörighet att företaga den till grund för lagsökningen liggande rättshandlingen befanns icke skola prövas av rätten utan invändning.

I denna avdelning skall på motsvarande sätt undersökas rättens behandling av dessa frågor, sedan gäldenären gjort invändning därom i sitt svar.

Gör gäldenären i svaret invändning, som hänför sig till processparternas påstådda egenskap av borgenär och gäldenär, kan invändningen tänkas gå ut på olika saker: Gäldenären kan bl. a. göra gällande, att hans motpart i målet icke är borgenär i det bakomliggande mellanhavandet; detta kan i sin tur bero på att han aldrig varit fordringsägare, att han väl varit berättigad men senare överlåtit fordringen eller att borgenären icke vederbörligen styrkt påstådd överlåtelse från tidigare fordringsägare. Invändningen kan även gå ut på, att gäldenären i processen icke är förpliktad i det bakomliggande rättsförhållandet, icke gäldenär *däri*. Detta kan i sin tur bero på omständigheter av liknande slag som nyss nämndes beträffande borgenären.

¹³ Trygger, Kommentar I s. 65 f, Kommentar II s. 73 f.

¹⁴ Gärde s. 139, jfr LL 33 §.

Vid närmare betraktande av de olika situationer, som kan föreligga, finner man omedelbart, att invändningar, som sålunda ytterst går ut på att parterna i målet icke är desamma som parterna i det bakomliggande mellanhavandet, inrymmer fall, där invändningen även kan ses såsom invändning mot kravet.

Påstår t. ex. gäldenären, att borgenären i målet icke är rätt innehavare av löpande skuldebrev, är detta i själva verket en invändning i sak, som kan få relevans enligt regler i SkbrL.

Går påståendet ut på att gäldenären ej skrivit sitt namn under åberopad handling utan att annan falskeligen tecknat namnet, är ju invändningen av det slag som angives i LL 10 §, gäldenären nekar hand och förskrivning.

Som kontrast till dessa fall kan väljas följande situationer :

I mål mellan borgenären A och gäldenären C invänder C, att bakomliggande köpeavtalet — såsom detta ock visar — ingåtts mellan honom och B och C påstår, att överlåtelse från B till A ej ägt rum; köpeavtalet visar ej heller något som tyder på dylik överlåtelse.

I mål, där C sökts som gäldenär, invänder C, att borgenären av misstag vänt sig mot C, som ej har med affären att göra, och ej mot personen D med samma namn.

Invändningen är i samtliga fall såtillvida en invändning mot kravet, som gäldenären påstår, att det åberopade bakomliggande mellanhavandet icke kan grunda något avgörande innebärande, att gäldenären förpliktas betala. LL:s relevansregler i 10—12 §§ kunde, om invändningen betraktades enbart ur denna synpunkt, tänkas exklusivt reglera densamma.

Men invändningen är ju, sedd ur en annan synpunkt, invändning berörande parternas egenskap av borgenär och gäldenär. Om sådan partsegenskap, såsom förut antagits, kräves såsom förutsättning för process, kunde med hänsyn härtill brister däri tänkas även på detta stadium bedömda enligt reglerna om rättegångshinder.

Tydligt är, att — såsom påvisats — vissa fall, som rymmes inom ifrågavarande kategori av invändningar, *skall* bedömas enligt relevansreglerna i LL 10—12 §§. Därmed är dock icke avgjort, att samtliga fall, där invändningen hänför sig till sagda partsegenskap, är att bedöma enligt dessa regler. Om gäldenären t. ex. i stället för att neka namn och förskrivning å den åberopade fordringshandlingen invänder, att personförväxling skett, att han alltså sökts såsom gäldenär för annan persons förbindelse, får ju invändningen ej relevans enligt LL 10 §. Och det är ej utan vidare klart, att den skall bedömas såsom

annan invändning mot kravet, d. v. s. i det föreliggande fallet enligt 12 § första stycket. Invändning bedömd enligt detta lagrum skall i allmänhet styrkas av gäldenären med skriftlig bevisning. Men att ställa sådant krav på gäldenären vid invändning av ifrågavarande slag synes ofta icke sakligt motiverat. De sakliga skälen för att redan påståendet beaktas synes ej vara mindre i detta fall än när gäldenären nekar namn och förskrivning å den med *hans* namn underskrivna fordringshandlingen. Och ser man på situationer, där invändning riktar sig mot påstådd borgenärsegenskap, faller ju ej alla sådana in under reglerna i SkbrL eller andra särskilda relevansregler utanför LL. Även här kan invändning i en del fall i högre grad framstå såsom invändning mot den uppgivne borgenärens behörighet att föra talan i denna egenskap på grund av åberopat mellanhavande. Tag t. ex. det nyssnämnda fallet, att åberopat köpeavtal ingåtts mellan A och C men B, som ej ens påstått, än mindre styrkt överlåtelse från A, kräver C på betalning; B är för gäldenären C en helt ovidkommande tredje man. För C kan det emellertid bereda svårigheter, ja ofta vara omöjligt att styrka, att B *icke* övertagit fordringen från A. Riktigare synes, i varje fall med hänsyn till möjligheten att prestera bevisning, vara att borgenären styrker sin ställning av fordringsägare.

Dessa överväganden talar för att åtminstone vissa invändningar skall bedömas som invändningar om brist i saklegitimation.

Någon norm för avgränsning av sådana invändningar från de, som *skall* behandlas såsom invändningar mot kravet, gives icke. Det torde ock vara vanskligt att med någon enkel regel draga bestämd skiljelinje härvidlag och försök härtill skall ej göras.

I fall, som rätten finner kunna bedömas som processförutsättning, torde gäldenärens svar — såvida ej invändningen kan lämnas utan avseende — i allmänhet få formell relevans; på borgenären ankommer nämligen att vid sådan bedömning styrka förutsättningens förhandenvaro. Till åtgärd enligt LL 8 § kan anledning i vissa fall tänkas föreligga. Styrker borgenären ej saklegitimation, har rätten att avvisa ansökningen.

Invändning om brist i saklegitimation gjordes i följande fall.

GötaH 19. Under åberopande av skuldebrev yrkade GK i lagsökningsansökning åläggande för P att till henne utgiva belopp jämte ränta, varjämte yrkades fastställande av beloppet, ränta och kostnader i fastigheter. P bestred bifall till ansökningen och anförde, bl. a., att GK icke kunde anses inneha skuldebrevet, då detta omhänderhades av vederbörande stads-

fogde, som tagit det i mät redan innan lagsökningsansökningen inkommit till URn. URn yttrade: Enär det av GK åberopade fordringsbeviset blivit hos henne utmätt och hon förty icke ägt lagsöka å detsamma, avvisar URn ansökningen. — GK besvarade sig. Hon uppgav, att utmätningen av skuldebrevet skett tre dagar innan ansökningen om lagsökningen gjordes och att hon några veckor senare återfått skuldebrevet, sedan utmätningen blivit hävd. HovRn yttrade: Enär det förhållandet att skuldebrevet tagits i mät icke utgjort hinder för upptagande av ansökningen, samt URn alltså ej på angiven grund bort avvisa densamma, prövar HovRn lagligt att, med undanröjande av URns beslut, visa målet åter till URn.

Brist i rättshandlingsförmåga skall enligt vad undersökningen i tidigare avdelning visat åtminstone i allmänhet¹⁵ beaktas av rätten först efter invändning. Om tillämplig relevansregel, när invändningen göres, uttalas i fallet SkH 5, att denna, när invändningen avser bristande rättshandlingsförmåga på grund av omyndighet, är LL 12 §. Enligt samma regel skall tydligen sådan invändning behandlas, som avser behörighet att företräda juridisk person i rättshandling (jfr fallet SvJT 1954 rf s. 26) och partiellt rättshandlingsbehörig parts bristande förmåga till åberopad rättshandling (jfr fallet SvJT 1963 rf s. 74). Som ytterligare exempel kan nämnas makes invändning om överskridande av andra makens behörighet att ingå bindande rättshandling¹⁶ enligt GB 5: 12.

Brist i *processbehörighet* skall beaktas av rätten självant även på detta stadium. På gäldenärens invändning tillämpas ej reglerna i LL om materiell relevans. Invändningen utgör anledning för rätten till officialprövning. Borgenären skall styrka parts behörighet. Rätten har därför anledning att på grund av gäldenärsinvändning bereda borgenären tillfälle avgiva påminnelser och styrka behörigheten. Svaret kan därvid utgöra anledning för rätten att fordra bevis av borgenären enligt RB 11: 4. Anledning att på grund av invändning varom nu är fråga vidtaga åtgärd enligt LL 8 § torde däremot mestadels icke föreligga.

¹⁵ Jfr den i anslutning till rättsfallen SkH 5 och SvJT 1963 rf s. 74 förda diskussionen, ovan s. 92 ff.

¹⁶ Malmström, Civilrätt, s. 274.

KAP. VI

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING OM SÄRSKILD PROCESSFÖRUTSÄTTNING

INLEDNING

Att lagsökningsreglerna såsom processförutsättning kräver viss beskaffenhet hos den talan borgenären riktar mot gäldenären återverkar, som undersökningen i avdelning II visat, på rättens inledande prövning. Förhållandet är av betydelse för rätten även på förevarande stadium. Den fråga rätten nu får anledning ställa är, efter vilken handlingsregel invändning hänförlig till sådan omständighet skall prövas. Gäller här relevansreglerna i LL 10—12 §§ exklusivt eller skall omständigheternas egenskap av processförutsättningar även på detta stadium föranleda tillämpning av reglerna i LL 3 § och RB 34 kap.?

De särskilda förutsättningar det här gäller är de som angivits i LL 1 § första stycket samt vad som därutöver kräves såsom processförutsättning på grund av LL 3 §, när däri föreskrives, att handlingen skall »innefatta bevis om fordran».

Invändningar, som rör dessa förutsättningar, erbjuder en rik provkarta på varierande möjligheter. När sådana invändningar här med stark konkretisering anges, är uppräknigen givetvis ingalunda uttömmande.

Domaren kan tänkas få ta ställning till svar, vari gäldenären vid bestridande av ansökningen såsom invändning anför:

1. Jag har ej haft det mellanhavande med borgenären, som denne påstår; borgenären måste ha förväxlat mig med annan person.

2. Jag har ej skrivit mitt namn under fordringsbeviset; *mitt* namn därå är falskt.

3. Det är ej mitt namn utan annan persons namn, som står på fordringshandlingens.

4. Jag var ej behörig att företaga den rättshandling, som åberopas; jag var underårig när avtalet träffades.

5. Fordringshandlingens *innehåll* är falskt; jag utfäste mig att betala 1 000 kronor, ej 10 000, som jag kräves på.

6. Jag blev tvingad att skriva under handlingen.

7. Jag blev svikligen förledd att ingå rättshandlingen.

8. Jag har aldrig mottagit det belopp jag enligt handlingen skall återbetala.

9. Jag har erlagt betalning.

10. B, som åberopat skuldebrev ställt till innehavaren, var i ond tro när han från C övertog skuldebrevet; B visste att jag erlagt betalning till C.

11. Fordringspreskription har inträtt.

12. Den handling borgenären åberopat är icke något fordringsbevis.

13. Jag är visserligen skyldig B ett penningbelopp, men den handling B åberopat blev aldrig utgiven, varför fordringen ej grundar sig på handlingen.

14. Fordringen är ej förfallen; med B har jag nämligen överenskommit om ändrad förfallotid.

15. Jag har ej fått anfordran om betalning; fordringen är därför ej förfallen.

16. De varor, som skulle levereras innan betalningen skulle ske, har ej levererats.

17. Jag vill ej betala, därför att de varor jag köpte är felaktiga.

18. Jag betalar ej fordrad hyra, därför att jag ej kommit i besittning av lägenheten.

19. Jag betalar ej förfallen hyra, därför att jag har motfordran mot hyresvärden på grund av arbete jag utfört åt denne.

Uppräkningen visar exempel på invändningar beträffande var och en av de särskilt angivna förutsättningarna för lagsökning enligt LL 1 § första stycket. Exempler 1—11 visar sålunda situationer, där gäldenären gör invändning mot borgenärens påstående om anspråk på uppfyllelseprestation. Exempler 12 och 13 anknuter till kravet, att fordringen skall grunda sig på fordringsbevis, medan exemplen 14—16 har tydligt samband med förfallokravet.

Härutöver exemplifieras vissa invändningssituationer, som även kan anknytas till de nämnda, i LL 1 § första stycket angivna förutsättningarna men vilkas klassificering enligt detta lagrum ej är lika påtaglig. Till dessa icke i samma grad typiska fall av förutsättningsinvändningar återkommer jag senare.

Betraktas nu de exempel — nr 1—16 — som belyser mera typiska förutsättningsinvändningar och jämföres dessa med reglerna i LL 10—12 §§ om *materiell* relevans, visar det sig, att några av invändningarna direkt kan klassificeras jämväl såsom invändningar mot kravet; relevansreglerna tar med andra ord sikte just på dessa situa-

tioner. Detta gäller i varje fall invändning nr 2, som innebär, att gäldenären nekar sin »hand och förskrivning»;¹ invändningen i fråga medför materiell relevans enligt LL 10 §. Det gäller vidare invändningarna nr 6 och 7 innebärande, att gäldenären påstår tvång resp. förledande att utgiva åberopad fordringshandling. Invändningarna härom får materiell relevans jämlikt LL 11 §.

De övriga exemplifierade invändningarna av de vid 1—16 upptagna kan väl icke klassificeras under dessa speciella relevansregler men invändningarna är alla, samtidigt som de anknyter till de särskilda förutsättningarna, ytterst invändningar mot det av borgenären framställda kravet. De kan därför inrymmas under den allmänna relevansregeln i LL 12 § första stycket. Denna förutsätter, att gäldenären mot kravet gjort »annan invändning», d. v. s. invändning av annat slag än som regleras i de båda närmast föregående lagrummen.

Vid klassificering av invändningarna enligt de materiella relevansreglerna kommer även de hittills sparade invändningarna nr 17—19 i betraktande. Invändning nr 17 om fel i mottagen vara förutsättes här icke direkt beröra någon av de särskilda förutsättningarna enligt 1 § — gäldenären bestrider ej skyldighet att erlægga köpeskilling, ej heller göres gällande, att anspråket icke har erforderligt samband med en handling av typen skriftligt fordringsbevis och skyldigheten att betala köpeskillingen förutsättes ha inträtt. Men invändningen har avseende på *betingat vederlag* och är enligt gäldenärens mening av beskaffenhet att inverka på skyldigheten att utgiva yrkad påföljdsprestation. Invändningen är sålunda av det slag, att den ej framstår såsom invändning mot lagsökningsförutsättningarnas förhandenvaro, i varje fall icke såsom en typisk invändning av detta slag; däremot är invändningen en typisk invändning mot kravet och såsom sådan en invändning, vars behandling regleras av den ävenledes speciella relevansregeln i LL 12 § andra stycket: »Gör gäldenären invändning, som har avseende å vederlaget».

¹ Även i exemplen 1 och 3 innebär gäldenärens bestridande att gäldenären ej vidkännes åberopad handling; i exempel 1 antages emellertid gäldenären ej i sitt svar beröra vem som underskrivit handlingen, han påstår således icke att *hans* namn var förfalskat eller att handlingen underskrivits med annan verklig persons namn; fordringshandlingens beskaffenhet eller ursprung tänkes överhuvudtaget ej ha berörts av gäldenären. — I exempel 3 innebär gäldenärens svar ej att gäldenären nekar *sitt* namn och alltså ej påstående om förfalskning. Varken i exempel 1 eller 3 antages således situationen vara den, som förutsättes för tillämpning av 10 §, nämligen att fordringshandlingens äkthet ifrågasättes.

Likaså är invändning nr 19 en typisk invändning av detta slag; den kan sålunda vid klassificering enligt reglerna om materiell relevans föras under 12 § andra stycket.

Vad angår den i exempel 18 upptagna invändningen, att gäldenären ej kommit i besittning av förhyrd lägenhet, har denna visserligen också avseende å betingat vederlag. Den är emellertid — till skillnad från vissa andra invändningar av hyresgäst på grund av hyresförhållandet, t. ex. om sådant fel i lägenheten, som föranlett särskild ersättningsgill kostnad för gäldenären — dessutom en typisk invändning mot den särskilda förutsättning för lagsökning, att fordringen skall vara förfallen. På samma sätt är invändning av gäldenären om att leverans ej skett, när sådan är betingelse för inträdet av gäldenärens betalningsskyldighet, visserligen invändning avseende betingat vederlag men därjämte en typisk invändning berörande förfallokravet.

Det förhållandet, att till de särskilda förutsättningarna hänförliga invändningar kan klassificeras inom reglerna för materiell relevans, torde icke vara ensamt avgörande för att invändningarna i samtliga fall också skall bedömas enligt dessa relevansregler. Att så skall ske beträffande invändningar, som faller under de speciella relevansreglerna i 10 och 11 §§, är tydligt. Vidare är det uppenbart, att även andra till förutsättningen »fordran» hänförliga invändningar såsom *typiska* invändningar jämväl »mot kravet» skall bedömas enligt materiell relevansregel. Detta gäller t. ex. invändning om fullgjord betalning eller invändning om preskription. Undersökningen i det föregående har ock visat, att frågor hänförliga till parternas rättshandlingsförmåga skall, åtminstone när sådan ej från början kan uteslutas, upptagas av rätten först efter invändning. När förutsättning för prövning av rätten på grund av gjord invändning finnes, har rätten uppenbarligen att företaga prövningen enligt materiell relevansregel. Tveksamhet föranleder ej heller de situationer, där gäldenärens invändning faller in under den speciella relevansregeln i 12 § andra stycket, således har avseende å betingat vederlag *utan att direkt anknyta till de särskilda i 1 § första stycket angivna förutsättningarna*. Exempel härpå erbjuder de nyss behandlade situationerna 17 och 19. Gäldenärens invändning avser där det betingade vederlaget men berör ej därmed förfallokravet.²

² Det kan måhända sättas i fråga, om invändningarna alls har anknytning till de särskilda förutsättningarna. Det må ock erkännas, att det ej är odiskutabelt att exemplen medtagits såsom belysande förutsättningsinvändningar. Fallen har emellertid tagits med därför, att sådana invändningar som exemp-

Att andra exemplifierade invändningar även kan klassificeras inom det relevansmönster, som 10—12 §§ erbjuder, synes däremot ej vara avgörande för rättens behandling av invändningarna och utesluta att dessa bedömes som *särskilda* förutsättningar. Och ej heller av sakliga skäl synes det utan vidare givet, att relevansreglerna skall vara bestämmande.

Några allmänna synpunkter, som förmenas tala för att andra regler skall tillämpas beträffande vissa förutsättningar, må här anföras.

De särskilda krav, som LL ställer på borgenären för att denne skall få tillgång till lagsökningsförfarande och som tar sig uttryck i åberopstvång och bevisvång i en omfattning, vartill motsvarighet saknas i den icke-summariska dispositiva tvistemålsprocessen, har samband med förfarandets struktur och särart. Kraven på borgenären sammanhänger med gäldenärssvarets begränsade relevans. I FUL uttalade NLB härom: »En fordran, som grundar sig på ett af gäldenären utgifvet, klart och förfallet skuldebref, bör således vid lagsökningsförfarandet förutsättas vara ovillkorligen betalningsskyldig, så länge ej medelst anteckning å skuldebrevet eller annat skriftligt bevis styrkes, att skulden blifvit infriad eller afbetalning derå skett; och genom andra invändningar eller på grund af tvistiga genfordringsanspråk, hvilka ej utan omgång och tidsutdrägt kunna erhålla erforderlig utredning, bör ej fordringsegaren i sin rätt till skyndsam exekution uppehållas.»³ NLB synes genom detta uttalande ha angivit en *presumption* såsom *motiv*⁴ för den relevansbegränsning som reglerna om svaret medför: På grund av vissa omständigheter, som tänkes föreligga, kan det av gäldenären krävas bevisning för att dennes svar innehållande bestridande skall få relevans.

Till sin typ torde denna *presumption*, eftersom den ej utesluter motbevisning mot det presumerade, vara vad som kallas *legal presumption*⁵ (*presumptio juris*).⁶ Utmärkande för *presumption* av detta slag

len anger med hänsyn till utformning och innehåll ej sällan framstår och kan antagas vara av gäldenären avsedda som invändningar mot borgenärens påstående om att förutsättningar för uppfyllelseprestation alltjämt föreligger. Exempelen tjäna även syftet att markera olikheter mot de situationer, där invändning avseende vederlaget har *direkt* betydelse för den i 1 § uttalade förutsättningen att fordringen skall vara förfallen till betalning.

³ FUL s. 72.

⁴ Jfr Ekelöf IV s. 80 not 45.

⁵ Bolding, Bevisbördan, s. 136 ff.

⁶ Ekelöf IV s. 82.

är,⁷ att visst faktum får större betydelse för avgörandet, än som motsvarar dess naturliga sannolikhetsvärde. Vilka omständigheter skulle på detta sätt enligt NLB tillmätas det större sannolikhetsvärdet? Man kan också ställa frågan så: Vilka omständigheter är *presumerande* och vilka *presumeras*?⁸

Den presumerade omständigheten är, att gäldenären ej fullgjort betalning. Presumerande härför skulle enligt NLB:s uttalande vara, att gäldenären utgivit ett »klart och förfallet skuldebrev» och att »fordran» grundar sig på detta. Eftersom varken skuldebrev eller annat fordringsbevis normalt sett är i stånd att bevisa andra till »fordran» hänförliga omständigheter än sådana, som gäller uppkomsten av betalningsförpliktelse, skulle den presumerande omständighetens — d. v. s. i uttalandet skuldebrevets — högre sannolikhetsvärde bestå däri, att handlingen grundade antagande om icke-betalning, resp. antagande att någon annan »rättsupphävande» omständighet icke förelegat. Det är emellertid att märka, att presumptionen enligt uttalandet av NLB bygger på vissa omständigheters *existens*, nämligen att gäldenären utgivit skuldebrevet, att fordringen grundar sig på detta och att fordringen är förfallen, och att dessa omständigheter utgör särskilda processförutsättningar; omständigheterna i fråga är sålunda de *presumerande* ej de *presumerade*. Jämföres denna presumption med den i tidigare sammanhang behandlade, som i LL 31 § uppställes beträffande forum, märkes en skillnad. Det räcker enligt denna regel för presumtionsverkan, att borgenären *inför* vissa omständigheter, som — om de är riktiga — grundar behörighet för domstolen; det kräves ej därutöver bevisning från borgenären i första skedet. Beträffande de presumerande omständigheterna av betydelse för relevansbegränsningen har borgenären däremot åberops- och bevis tvång.

Vad som skulle åstadkommas om rätten efter upptagningen hade att pröva *samtliga* invändningar enligt relevansreglerna i LL 10—12 §§, vore att bevis tvånget avlyftes från borgenären och att i viss utsträckning beviskrav kom att riktas mot gäldenären för *presumerande* omständigheter.

Det kan ej vara motiverat, att rättens upptagning av lagsökningsansökningen genomgående har sådan verkan. Det kunde vara tänkbart om det vore så, att mot det utredningsanspråk, som riktas mot borgenären, *icke* svarade ett så starkt anspråk riktat mot gäldenären

⁷ Bolding, a. a. s. 147, jfr s. 136.

⁸ Ekelöf IV s. 83.

beträffande förutsättningar för svarets relevans som reglerna innebär. Lagsökningsreglerna, sådana de är utformade, kan emellertid genom den behandlade presumtionen sägas åvägbringa en balans mellan de mot borgenären och de mot gäldenären riktade kraven på utredning.

Det synes vid dessa förhållanden godtyckligt, om rätten redan genom upptagningen — oaktat rätten dessförinnan prövat förutsättningarna — skulle från borgenären avlyfta tvånget att förebringa utredning om de särskilda förutsättningar, vars förhandenvaro är en förutsättning för gäldenärssvarets begränsade relevans. En sådan tillämpning kunde innebära en omotiverad förskjutning av balansen mellan borgenärs- och gäldenärsprestationerna. Härigenom ökades ock risken för att gäldenären onödigtvis drogs in i process. Olägenheten härav synes mig i hög grad beaktansvärd.

I det följande skall mot denna bakgrund undersökas hur olika omständigheter, som enligt LL 1 § första stycket är särskilda förutsättningar för lagsökning, behandlats i tillämpningen och några synpunkter läggas på de behandlade frågorna.

»FORDRAN»

Invändningar hänförliga till »fordran» såsom beteckning på omständigheter angående de rättsliga mellanhavande, vilket åberopas till grund för lagsökning, kan avse ett flertal fakta. Dessa kan gälla betingelser för förpliktelsens uppkomst eller avse förpliktelsers upphörande. Man synes för hithörande omständigheter lämpligen kunna använda indelningen i *rättsgrundande* och *rättsupphävande* fakta och såsom en undergrupp av de förra avskilja en grupp *giltighetsförutsättningar*.⁹

Olika hithörande omständigheter har berörts redan tidigare.¹⁰ Det har framhållits, att LL såsom »invändning mot kravet» reglerar invändningar, varigenom gäldenären nekar sin hand och förskrivning eller gör gällande tvång och förledande. Utredningen har även visat, att praxis i flera fall bedömt andra omständigheter hänförliga till giltighetsförutsättningarna enligt reglerna för materiell relevans; detta gäller parts rättsliga handlingsförmåga¹¹ och behörigheten att företräda juridisk person i åberopat mellanhavande.¹² Praxis lämnar,

⁹ Boman, a. a. s. 206 ff.

¹⁰ Ovan s. 291 f.

¹¹ SvJT 1963 rf s. 74.

¹² SvJT 1954 rf s. 26.

enligt vad tidigare likaså visats, även flera exempel på behandlingen av rättsupphävande omständigheter, såsom betalning och preskription. Invändningar härom är enligt tillämpningen ävenledes att bedöma enligt regler för materiell relevans.

Praxis uppvisar ytterligare ett flertal andra, hittills ej behandlade fall, utvisande en likartad bedömning av omständigheter, som i svar gjorts gällande till bestridande av framställt krav. Följande äldre och nyare fall skall, utan närmare redovisning i detta sammanhang, här allenast nämnas som exempel: SvJT 1918 rf s. 11 (arrendator påstod, att han levererat naturprodukter och presterat arbete motsvarande yrkat belopp; målet förvisat till domstol); 1922 rf s. 8 (gäldenärerna bestred yrkande om förfallen hyra och påstod motfordran på grund av eftersatt underhåll; KB gav utslag; HovR avvisade på grund av skiljeklausul); 1924 rf s. 27 (gäldenären påstod, att leverans ej skett i rätt tid; KB gav utslag); 1925 rf s. 86 (gäldenären påstod, att borgenären ej fullgjort sin prestation; utslag); 1926 rf s. 7 (gäldenären påstod, att han ej var skyldig borgenären något utan att denne i stället häftade i skuld till gäldenären; KB gav utslag); 1926 rf s. 43 (gäldenären bestred fordringens omfattning; KB gav utslag; HovR förvisade till domstol); 1930 rf s. 72 (gäldenären påstod, att han ej häftade i skuld och att åberopad förbindelse ej var löpande; utslag); 1955 rf s. 6 (hyresgäster, som krävdes på ogulden hyra, invände, att hyresrätten överlåtits på annan person; borgenären återkallade; HovRn ansåg, att målet på gäldenärens yrkande om hänskjutande till rättegång bort fortsätta handläggningen och avgöra målet); SveaH 29 (gäldenären påstod motfordran, varom stämmningsansökan skulle ingivas; URn hänsköt till rättegång); GötaH 9 (gäldenären påstod, att borgenären levererat för sent; utslag); VSH 11 (gäldenären påstod bl. a. att åberopad revers upprättats för skens skull; målet hänsköts till rättegång).

Tillämpningen innebär sålunda, att invändningarna ej bedömts såsom invändningar mot processförutsättningar utan som invändningar mot kravet.

»GRUNDAR SIG Å»

Domstolarna avvisar stundom ansökning med motivering, att fordringen ej grundar sig på åberopad fordringshandling, utan att fördenskull hindret för lagsökning består just i brist beträffande den med

orden »grundar sig å» uttryckta relationen mellan handling och betalningsförpliktelse.

När gäldenär bestred ansökningen i fallet SvJT 1941 rf s. 42 I och som skäl anförde, att den åberopade fordringen icke grundade sig på skriftligt fordringsbevis, lämnade även gäldenären härigenom öppet, om han ansåg åberopade handlingar icke vara fordringsbevis eller om det var relationen mellan »fordran» och fordringsbevis som icke var av den beskaffenhet, som lagen krävde. Avgörandet i målet bidrager ej till klarhet om hur rätten bedömde invändningen — såsom avseende den särskilda processförutsättningen eller avseende kravet; lagsökningsdomaren biföll nämligen borgenärens ansökan och HovRn gjorde ej ändring.

I övrigt föreligger ej något avgörande, som belyser inställningen i praxis till denna fråga.

Antag emellertid, att borgenären yrkar lagsökning på grund av preskriberad växel och gäldenären i sitt svar åberopar preskriptionen samt borgenären därefter i påminnelser gör gällande talan på obehörig vinst enligt VäxelL. Sådan talan anses — såsom påvisats tidigare — icke grundad på växeln. I dylikt fall synes intet avgörande skäl tala emot att rätten beaktar detta hinder såsom avvísingsanledning i stället för att på grund av svaret hänskjuta målet till rättegång.

På liknande sätt synes även i andra fall invändning, som tydligt avser allenast relationen mellan »fordran» och handling, kunna behandlas.

»SKULDBREV ELLER ANNAT SKRIFTLIGT FORDRINGSBEVIS»

I några av HovRn prövade fall har invändningen haft innebörden, att åberopad handling ej varit fordringsbevis.

SveaH 18. Borgenären åberopade till bevis om sin fordran protokollsutdrag från styrelsesammanträde i bolag. Gäldenärens invändning gick ut på, att protokollsutdraget icke var fordringsbevis. URn fann den åberopade handlingen icke innefatta bevis om fordran och avvísade ansökningen. Ej heller HovRn fann protokollsutdraget innefatta sådant bevis om fordran att lagsökning kunde äga rum på grund därav. Då borgenärens talan därför icke kunde upptagas till vidare prövning, lämnade HovRn borgenärens besvär utan bifall.

Även i fallet NNH 3 avvísade URn, sedan gäldenären bestritt kravet, ansökningen, enär de åberopade handlingarna icke utgjorde sådana fordringsbevis LL kräver. Detta beslut fastställde HovRn.

I dessa båda fall har sålunda domstolarna såsom särskild processförutsättning prövat kravet på skriftligt fordringsbevis och beaktad invändning har föranlett *avvisning* i stället för *hänskjutande till rättegång*.¹³

»TILL BETALNING FÖRFALLEN»

Praxis visar en oenhetlig bild, när det gäller behandlingen av svar, vari göres invändning hänförlig till förfallokravet. Stundom behandlas svaren enligt relevansreglerna i 12 § och målet *hänskjutes* till rättegång, när svaret får relevans. Dessemellan prövas gäldenärens påstående såsom invändning beträffande processförutsättning och ansökningen *avvisas*, när invändningen finnes befogad.

Vid den följande praxisundersökningen redovisas först fall angående lagsökning på grund av handling, vari gäldenären *icke* betingat sig *vederlag* för betalningsprestationen, och därefter fall, där handlingen innehållit i nämnda mening ömsesidiga prestationer.

I en del fall vållas svårighet att avgöra domstolens behandling därav, att andra, samtidigt gjorda invändningar förelegat till rättens bedömande.

Ett renodlat fall, som tillhör den förra gruppen av fall och där domstolarna behandlade invändningen såsom förutsättningsinvändning, är följande.

SveaH 42. Bolaget BV ansökte i lagsökningsansökning å F på grund av intecknat skuldebrev om dels förpliktande för F att till bolaget utgiva 25 000 kronor jämte ränta och kostnader och dels att samma belopp måtte fastställas till betalning ur intecknad fastighet. Bolaget gjorde gällande, att skuldebrevet, vilket var förfallet till betalning sex månader efter uppsägning, blivit vederbörligen uppsagt. Till styrkande härav åberopade bolaget ett av stämningsman utfärdat intyg, enligt vilket F viss angiven dag »muntligen erinrats om att omnämnda skuldförbindelse är uppsagd till betalning efter 6 mån. till såväl kapital som ränta». F bestred ansökningen under påstående, att han ej erhållit någon skriftlig uppsägning av inteckningen, att han ej heller mottagit någon muntlig uppsägning, samt att det av stämningssmannen tecknade intyget om delgiven uppsägning var »falskt». URn fann, att frågan huruvida uppsägning av fordran ägt rum icke kunde prövas i den för lagsökningsmål stadgade ordningen. URn avvisade lagsök-

¹³ Jfr fallet SvJT 1930 rf s. 72, som kan synas avse invändning mot handlingens egenskap av fordringsbevis men som närmare besett gäller borgenärens behörighet i denna egenskap.

ningen i vad avsåg kapitalbeloppet men förpliktade F att utgiva yrkade ränte- och kostnadsbelopp, vilka ock fastställdes till betalning ur fastigheten. Bolaget fullföljde under yrkande om helt bifall till sin talan samt förbragte i HovRn ytterligare utredning om uppsägningen. Bolaget återopade i HovRn jämväl utredning ägnad att i viss mån föringa tilltron till gäldenärens bestridande av att ha mottagit uppsägning. HovRn fann emellertid ej skäl göra ändring i URns avgörande.

Behandlingen i detta fall av förfallokravet såsom en fråga om processförutsättning är helt i sin ordning. Överraskande ter sig däremot den av URn anförda motiveringen. Den påminner om den tidigare i avhandlingen kritiserade motivering, som HovRn använt i fallet VSH 14.¹⁴ Därom torde nämligen tvekan ej kunna råda, att förfallokravet ej blott kan utan *skall* prövas av domstolen, såväl redan innan ansökningen upptages som därefter, när anledning till prövning gives. Gäldenärens svar är självfallet sådan anledning. Att full *klarhet* icke alltid kan vinnas genom den skriftiga utredningen är en annan sak. Måhända är det denna svårighet URn genom motiveringen velat giva uttryck för. Fråga är emellertid, om svårighet av detta slag mött i förevarande fall. Utredningen visar ju, att bolaget till styrkande av sitt påstående om uppsägning återopat ett intyg, som enligt RB 33: 25 tillagts ett särskilt bevisvärde. Om ock dettas sannolikhetsvärde på grund av gäldenärens bestridande av verkställd delgivning skulle reduceras till »naturligt sannolikhetsvärde»¹⁵ torde bolaget likväl medelst intyget ha presterat erforderlig bevisning till stöd för sitt påstående. Ett blankt påstående från gäldenären kan så mycket mindre anses såsom motbevisning¹⁶, om intyget tillmättes *större* sannolikhetsvärde än naturligt.

Med detta fall bör jämföras SveaH 3. Omständigheterna däri har redovisats tidigare i denna avdelning i samband med behandling av invändning om skiljeavtal. Gäldenären invände dels att fordringen, med hänsyn till bestämmelse i det av borgenären återopade avtalet, icke var förfallen till betalning och dels att det förelåg sådan tvist, som enligt annan bestämmelse i avtalet skulle avgöras av skiljenämnd. Av intresse i detta sammanhang är, att URn *hänsköt* tvisten till rättegång. URn tillämpade sålunda en bestämmelse om materiell relevans, ehuru gäldenären gjorde invändning om en allmän processför-

¹⁴ Ovan s. 228 f.

¹⁵ Bolding, Bevisbördan s. 142.

¹⁶ Gärde s. 464.

utsättning — rättens behörighet — och en särskild processförutsättning — förfallokravet. Var detta ett uttryck för att rätten betraktade invändningen berörande förfallokravet som en invändning »mot kravet»? Hur URn resonerat, när den hänsköt målet, undandrar sig bedömande. Domstolen hade att pröva om tvisten borde avgöras av domstolen. Den föreliggande tvisten gällde, huruvida förfallotiden inträtt; den avsåg alltså en förutsättning för lagsökning. Domstolen hade normalt sett att först avgöra behörighetsfrågan. För att avgöra skiljeklausulens tillämplighet och därmed behörighetsfrågan måste domstolen emellertid, eftersom tvistefrågan var förfallospörsmålet, först klargöra för sig, huruvida bedömningen av detta spörsmål överhuvudtaget var tvivelaktig. Endast om så var fallet fanns det ju anledning för domstolen att ställa frågan, huruvida avtalsinnehållet var av betydelse för bedömningen av förfallofrågan på sådant sätt, att skiljeklausulen kunde bli tillämplig. Oavsett i vilken ordning rätten hade att pröva frågorna, synes emellertid anledning ha saknats för rätten att *hänskjuta målet till rättegång*. URn borde på grundval av föreliggande skriftlig utredning ha bildat sig en uppfattning angående de båda frågorna och, allt efter utfallet av sådan bedömning, *upptagit* ansökningen med ogillande av behörighetsinvändningen *eller avisat* ansökningen. URns beslut att hänskjuta ansökningen torde, med hänsyn till de speciella förhållandena, svårigen kunna ses som uttryck för en allmännare tillämpning, innebärande att invändning avseende förfallokravet generellt skall bedömas enligt materiella relevansregler. Av HovRns avgörande i målet framgår ej hur HovRn sett på denna fråga. Målet har ju genom URns hänskjutningsbeslut övergått från lagsökningsmål till tvistemål och talan har fullföljts allenast i behörighetsfrågan. HovRn har därför saknat anledning att uttala sig om fortsatta åtgärder i *lagsökningsmålet*.

Även i fallet SveaH 21, vilket likaledes redovisats i avsnittet om invändning angående rättens behörighet på grund av skiljeklausul, var denna behörighetsfråga sammanvävd med förfallokravsfrågan. Den av galdenären jämte svaret ingivna handlingen innehållande skiljeklausulen angav även förfallotiden för fordringen enligt det av borgenären återopade skuldebrevet. Rätten hade vid prövning av sin behörighet, med hänsyn till den återopade skiljeklausulen, att avgöra om den föreliggande tvisten var sådan som klausulen angav. I klausulen angavs »tvist rörande avtalet». Gällde klausulen även tvist i anledning av det i avtalet omnämnda skuldebrevet? Föranledades rätten av den omständigheten, att viss uppsägningstid beträf-

fande reversen angavs i avtalet, att taga ställning till frågan, om förfallotiden för fordringen enligt skuldebrevet inträtt? Rätten hade att ställa sig dessa frågor successivt. URn fann redan den första kunnna besvaras jakande och behövde därmed ej taga ställning i den andra. HovRns majoritet — en ledamot var skiljaktig och gick på URns linje — tolkade skiljeklausulen snävare och besvarade den första frågan nekande men fann vid prövning av den andra frågan, att förfallokravet ej var fyllt. Att HovRn på grund härav fastställde URns *avvisningsbeslut* är av intresse för den förevarande undersökningen, enär det visar, att förfalloinvändningen behandlades såsom förutsättningsinvändning och alltså ej efter regel om materiell relevans.

Ett i flera hänseenden säreget fall, där URn hade anledning att taga ställning till frågan, efter vilken regel svaret skulle bedömas, är följande.

SveaH 9. KL yrkade under åberopande av skuldebrev förpliktande för D att utgiva 39 000 kronor jämte ränta samt fastställande av beloppet jämte ränta till betalning ur viss fast egendom. Ett samtidigt åberopat köpekontrakt innehöll viss amorteringsplan beträffande D:s skuld till KL. Enligt denna plan var det yrkade beloppet *icke förfallet* till betalning, när ansökningen gjordes. URn, som under dessa förhållanden borde ha avvisat ansökningen, förelade D att svara. I sitt svar medgav D att 5 000 kronor av fordrade beloppet jämte viss ränta förfallit till betalning. URn fann fordringen icke förfallen men förpliktade D att utgiva 5 000 kronor jämte ränta på grund av medgivandet. URn utlät sig däremot ej om det i övrigt fordrade beloppet jämte ränta därå. Sedan KL anfört besvär och yrkat, att hans vid URn framställda yrkanden måtte helt bifallas, fann HovRn ej skäl göra ändring i URns utslag.

URn har handlagt målet felaktigt redan genom att upptaga ansökningen, ehuru det av de handlingar borgenären åberopat framgick, att fordrade beloppet ej var förfallet till betalning. Sedan ansökningen upptagits, hade URn bort avvisa ansökningen åtminstone till den del densamma icke medgivits¹⁷. Om det ock skall anses, att ansökningen i denna del icke upptagits till prövning¹⁸, synes den fel-

¹⁷ Gälldenärens möjlighet att genom medgivande disponera över förfallokravet beträffande 5 000 kronor kan ock synas tveksam. Trygger, Kommentar I s. 43, har emellertid gjort uttalande, som kan anses utgöra stöd för sådan möjlighet under vissa förhållanden. Frågan skall ej dryftas närmare.

¹⁸ Jfr NNH 2, ovan s. 100.

aktiga handläggningen, vilken ju berörde större delen av kravet, bort föranleda HovRn att återförvisa målet till URn¹⁹.

Fallet ger för den här diskuterade frågan ledning på det sätt, att domstolarna i varje fall icke funnit anledning att tillämpa materiell relevansregel.

Ett till denna grupp hörande fall, där invändningen visserligen också avser olika frågor, men där URn på ett föredömligt sätt genom motiveringen klargjort frågornas olika betydelse för bedömningen, är följande.

VSH 11. Under återopande av en revers yrkade J genom lagsökning förpliktande för Ö att till J utgiva omkring 190 000 kronor jämte ränta. Enligt den till stöd för ansökningen återopade fotostatkopian av reversen skulle amortering och ränta erläggas »så snart möjlighet därtill finnes *eller* (här kurs.) efter anfordran». Ö bestred i svar ansökningen, därvid han gjorde gällande, att reversen ej var förfallen till betalning. Han gjorde gällande, att reversens lydelse ändrats, i det att ordet »*eller*» utbyts mot »och», att detta ej framgick av återopad fotostatkopia *samt att* reversen på grund av ändringen icke kommit att innehålla någon bestämd förfallotid. Ö gjorde i svaret vidare gällande, att reversen tillkommit för skens skull. URn förelade J att förete reversen i huvudskrift, vilket föreläggande J efterkom. J avgav även påminnelser, vari bl. a. Ö:s påstående beträffande reversens lydelse bestreds. J framhöll därefter i särskild skrift, att J:s rätt till betalning var tvistig och borde göras till föremål för mera ingående behandling än som kunde äga rum i lagsökningsmålet. URn fann, att det av företedd huvudskrift av reversen ej framgick, att förfallotiden skulle ha bestämts på annat sätt än som angivits i fotostatkopian. Vid sådant förhållande och då Ö anmodats betala skulden, ogillade URns Ö:s *invändning om rättegångshinder*. Då URn emellertid genom vad som förekommit i målet fann, att J:s rätt till betalning måste anses stridig, hänsköt URn målet såsom tvistigt till rättegång. HovRns behandling är i detta fall utan intresse.

URn har här klart och otvetydigt behandlat frågan om förfallokravet med hänsyn till däremot framställd invändning som en fråga om processförutsättning och har sålunda ej i detta hänseende å svaret tillämpat materiell relevansregel.

Invändning beträffande förfallokravet, när fordringshandlingen icke gällt ömsesidig prestation, har såsom de nu behandlade fallen visar icke bedömts ensartat. I de mera renodlade fallen har dock invändningen bedömts såsom en fråga om processförutsättning.

¹⁹ Så förfor HovRn i fallet ÖNH 1.

Betraktas härefter den andra av de båda förut angivna grupperna av fall — de således, där gäldenären i åberopad fordringshandling betingat sig vederlag för betalningsprestationen och gäldenären i sitt svar gjort invändning beträffande förfallokravet — gives till en början anledning att se något på det redan i föregående huvudavdelning ur annan synpunkt behandlade äldre fallet SvJT 1933 rf s. 40 ävensom på fallet SvJT 1933 rf s. 69.

I det förstnämnda fallet, där hyresgäst mot krav på ogulden hyra invände, att han icke kommit i åtnjutande av visst utrymme, behandlade i varje fall öex invändningen såsom en förutsättningsinvändning. Att HovRn undanröjde utslaget, enär hyresgästens invändning ej ansågs förtjäna avseende, utsäger däremot ej något om HovRns uppfattning angående invändningens klassificering.

I fallet SvJT 1933 rf s. 69 — som ej refererats för den nu behandlade frågan utan för spörsmålet om beaktande ex officio av skiljedoms klausul — var omständigheterna, såvitt nu är av intresse, dessa.

Enligt kontrakt arrenderade G av bolaget Å en fastighet mot visst årligt arrende och på villkor bl. a., att arrendatorn ägde rätt till fisket i vissa fiskevatten. Kontraktet innehöll en skiljedoms klausul. Sedan bolaget yrkat lagsökning för utfående av arrendebelegg, gjorde G i svar bl. a. invändningar, som enligt vad som framgår av HovRns avgörande, innebar att G icke kommit i åtnjutande av vad som genom kontraktet tillförsäkrats honom; bolaget hade enligt G fördärvat fiskevattnet. Öex avvisade ansökningen på grund av skiljedoms klausulen. Sedan bolaget anfört besvär uttalade HovRn i utslag bl. a.: Med hänsyn till vad G gjort gällande därom, att han icke kommit i åtnjutande av vad som genom kontraktet tillförsäkrats honom, kunde kontraktet icke anses utgöra bevis om fordran. Ansökningen kunde därför icke upptagas till vidare prövning.

Här har HovRn behandlat svaret som förutsättningsinvändning. Genom svaret påstår gäldenären, att jordägaren till viss del icke fullgjort den prestation, varav betalningsprestationen beror. Invändningen kan därför ses såsom invändning beträffande förfallokravet. HovRns motivering ansluter dock ej till en sådan tolkning.

I intetdera av dessa båda äldre fall var omständigheterna sådana, att bedömningen av invändningen såsom hänförlig till förfallokravet framstår helt klar.

Större intresse för den behandlade frågan synes de ävenledes tidigare berörda fallen SkH 9 samt SvJT 1959 rf s. 45 erbjuda. Omständigheterna i båda fallen har redovisats tidigare.

I fallet SkH 9 var betalningens erläggande beroende av leverans (av bokverk). Gälldenären bestred att han erhållit bokverket eller mottagit avier om försändelse beträffande detsamma. Medan URn med hänsyn härtill ansåg förfallokravet icke vara uppfyllt och avvisade ansökningsen, ansåg HovRn *på grund av gälldenärens bestridande härutinnan*, vilket bestridande ej kunnat fränkännas tilltro, att bolagets rätt till betalning var stridig. HovRn hänsköt därför jämlikt LL 12 § andra stycket målet till rättegång och återförvisade detsamma till URn. HovRn behandlade sålunda svaret — ehuru däri ej gjordes annan invändning än den nu nämnda, till förfallokravet hänförliga — såsom invändning avseende det betingade vederlaget och med relevans enligt sistnämnda lagrum.

Med detta bör jämföras HovRns behandling i fallet SvJT 1959 rf s. 45. I detta fann HovRn, att fordringen icke kunde anses till betalning förfallen, enär borgenären icke fullgjort sin prestation, och fastställde URns beslut om avvisning.

Även beträffande fall tillhörande denna grupp — där alltså invändning angående förfallokravet gjorts i mål, vari åberopats fordringshandling innehållande ömsesidiga prestationer — uppvisar sålunda praxis varierande behandling av invändningen.

Hur förklaras nu den benägenhet som kan iakttagas i praxis att tillämpa relevansregler i stället för avvisningsregel, när svaret berör förfallofrågan och förfallotiden beror av borgenärens prestation? Ej blott HovRns avgörande i fallet SkH 9 utan även andra i föregående huvudavdelning behandlade fall^{19a} erbjuder exempel på denna behandling av svaret. Ett försök till förklaring skall göras här.

Tillämpningen torde ha ett visst samband med tidigare berörd, år 1939 genomförd lagändring i LL 1937 14 §. För bakgrunden till ändringen har redogjorts i föregående huvudavdelning. Den praxis, som ledde till lagändringen, sattes i förbindelse med Tryggers uttalanden om behandlingen av vissa invändningar från gälldenär, som i lagsökningsmål avkrävdes hyra. Sålunda redovisade hyreslagstiftningskommittén i sitt betänkande²⁰ Tryggers mening rörande behandling av gälldenärens invändning om att han icke kommit i åtnjutande av den överenskomna valutan;^{20a} kommittén uttalade i anslutning härtill, att det ej i praxis förfors i överensstämmelse med Tryggers mening, då hyresgäst gjorde invändning om att han på grund av brist

^{19a} Jfr behandlingen i fallet VSH 19, ovan s. 236 f.

²⁰ SOU 1938:22.

^{20a} SOU 1938:22 s. 150, KProp 166/1939 s. 150 f.

i lägenheten var berättigad till nedsättning i hyran. Även länsstyrelsen i Hallands län gjorde remissyttrande över kommitténs förslag uttalande,^{20b} som tydde på uppfattningen, att Tryggers uttalanden avsett sådana invändningar rörande brist i förhyrd lägenhet, som närmast gav anledning till lagändringen.

Det vill emellertid synas som om denna uppfattning ej är riktig. Vad Trygger uttalade sig om var — såsom kommittén men icke länsstyrelsen anmärkte — invändning om att gäldenären ej kommit i åtnjutande av överenskommen valuta för betalningsprestationen, ej däremot invändning rörande sådan brist i lägenheten, som motiverade hyresnedsättning eller motfordran, ej heller invändning av annat slag. Det är vidare att beakta, i vilket sammanhang Trygger gjorde sitt uttalande. Detta var när han utvecklade sin uppfattning om möjligheten till lagsökning på kontrakt. Denna möjlighet var ju enligt Trygger beroende av förfallokravet. Detta krav behövde emellertid, som tidigare utvecklats, enligt Trygger ej vara uppfyllt redan när ansökningen inkom till öex; avgörande tid för Trygger var den, då ansökningen delgavs gäldenären. Detta val av tidpunkt innebar emellertid ej eftergift av kravet på utredning om fullgörande av den mot betalningen svarande prestationen. I fråga om motprestationen gjorde Trygger dock skillnad innebärande, att borgenären skulle styrka sig ha fullgjort *leverans*prestation, när kontraktet gällde köp, men att det tills vidare antogs, att gäldenären kommit i åtnjutande av valutan, när avtalet gällde hyra. En presumtion till gäldenärens fördel förmenades kunna uppställas i det sistnämnda fallet; det var emellertid tillräckligt med bestridande från gäldenären för att bryta presumtionen. Ansökningen skulle då avvisas, d. v. s. — eftersom den redan kommunicerats och därmed upptagits — icke upptagas till vidare prövning. Ett sådant beslut innebar således avvisning och var uttryck för att processförutsättning ej förelåg. Intet tyder på att Trygger ansett, att annan invändning av gäldenären avseende betingat vederlag skulle behandlas på samma sätt.

Det synes med hänsyn till vad Tryggers uttalanden egentligen avsett opåkallat att sammanställa dessa med den praxis, som hade utvecklats i andra situationer. Det förefaller vidare ha kommit i skymundan vad som var utgångspunkten för Tryggers uttalanden, nämligen att dylik invändning såsom berörande förfallokravet var en fråga om processförutsättning och att förfallofrågan icke — vare sig det gällde krav på ömsesidigt avtal eller annat fordringsbevis — borde

^{20b} KProp 166/1939 s. 152 ff.

prövas förrän gäldenären fått yttra sig. Tryggers uppfattning om tiden för prövningen av förfallofrågan vann visserligen icke anslutning i vare sig doktrin eller praxis. Men därav följde ej annat än att förfallokravsfrågan skulle — liksom andra processförutsättningar — prövas redan innan ansökningen upptogs. Att Tryggers uppfattning om tiden för förfallokravet ej följdes innebar däremot icke, att öex (lagsökningsdomarc, rätten) skulle *avstå från* prövning av förfallokravet.

Det förefaller som om ej heller departementschefen haft den verkliga innebörden i Tryggers uppfattning helt klar för sig, när proposition till lagändringen framlades. I varje fall synes följande uttalande av departementschefen ha verkat vilseledande i tillämpningen, därest fullständig kännedom om Tryggers uppfattning saknats, och föranlett att *alla* invändningar hänförliga till motprestationen på sina håll behandlats ensartat:²¹

Förevarande lagförslag berör flera omstridda spörsmål i fråga om lagsökning å fordringsbevis, däri gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen.

Att ett dylikt ömsesidigt förpliktande avtal kan återopas såsom grund för lagsökning torde numera icke bestridas. Enligt en mening skall emellertid, därest gäldenären framställer invändning med avseende å vederlaget och denna invändning ej i vederbörlig ordning visas vara obefogad, målet städse förklaras icke kunna upptagas till vidare prövning. Denna tolkning av gällande bestämmelser, som bl. a. läser innebära att sådan invändning som nyss sagts icke i något fall för att vinna beaktande skulle behöva styrkas av gäldenären, torde emellertid såsom kommittén framhållit icke fullt ut ha upprätthållits i tillämpningen.

Efter att senare i yttrandet ha redogjort för föreslagen ändring av regeln i LL 1937 om hänskjutande till rättegång uttalar departementschefen vidare:²²

Enligt förutnämnda, i rättstillämpningen dock delvis övergivna uppfattning skulle emellertid sådant hänskjutande icke kunna ske, därest vid lagsökning å ömsesidigt förpliktande avtal gäldenären gör invändning, som har avseende å vederlaget, utan målet i stället, om invändningen ej visas vara obefogad, förklaras icke kunna upptagas till vidare prövning. Detta synes obestridligen mindre tillfredsställande. De praktiska synpunkter som föranlett bestämmelser om målets hänskjutande till rätten i andra fall torde

²¹ NJA II 1939 s. 580, KProp 166/1939 s. 154.

²² NJA II 1939 s. 581, KProp 166/1939 s. 155.

sålunda göra sig gällande jämväl vid lagsökning å ömsesidigt förpliktande avtal, och en ändring i detta hänseende torde fördenskuil böra vidtagas.»

Departementschefens uttalande inbjuder därför lätt till den uppfattningen, att hänskjutande till rättegång skulle ersätta avvisning även i de fall, för vilka Trygger verkligen uttalat sig, nämligen att gäldenären icke erhållit utfäst vederlag. Mot bakgrund av vad Trygger i verkligheten gjort gällande torde det emellertid icke kunna anses motiverat att på departementschefsuttalandet stödja en tillämpning innebärande, att invändningen även i dessa fall, då vederlagsprestationen är betingelse för att betalningsprestationen skall vara förfallen, behandla invändningen enligt regel för materiell relevans. De skäl, som motiverar invändningens behandling i dessa fall såsom processförutsättning, har icke bortfallit genom 1939 års lagändring. Tryggers *principiella* uppfattning därutinnan synes alltjämt äga giltighet.

Det torde således finnas anledning för rätten att från invändningar angående betingat vederlag av betydelse för förfallokravet hålla isär andra invändningar berörande vederlaget.

Svårighet att för vissa fall draga gränsen mellan de båda grupperna av vederlagsinvändningar kan ej heller rimligen försvara en tillämpning innebärande, att invändningar av den förra typen städse behandlas enligt relevansregeln.

Det kan anföras även andra skäl för att göra den här ifrågasatta åtskillnaden mellan de olika invändningarna avseende betingat vederlag och att tillämpa den materiella relevansregeln i 12 § andra stycket allenast i sådana fall, då invändningen saknar betydelse för förfallokravet. Skälen är delvis desamma som motiverar, att rätten på målets inledande stadium upprätthåller ett relativt starkt beviskrav rörande ifrågavarande lagsökningsförutsättning. Särskilt när betalningsprestationens erläggande beror av leveransprestation som borgenären har att fullgöra, är det i allmänhet lättare för borgenären att styrka att han fullgjort vad som ålegat honom än för gäldenären att bevisa motsatsen. Och gäldenären bör ej onödigtvis utsättas för rättegång, vilket i större utsträckning sker om invändningen alltid bedömes enligt relevansregel.

»INNEFATTAR BEVIS OM FORDRAN»

När lagsökningsansökning avvisas använder domstolar ofta motiveringar, som nära ansluter till lydelsen av LL 3 §; ansökningen avvisas »enär åberopad handling ej innefattar bevis om fordran». Motive-

ringen täcker sålunda flera avvísingsanledningar av mera specificerad art.

Såsom påvisats tidigare gjordes i samband med tillkomsten av LL 1937 uttalanden tydande på, att de citerade orden skulle ange för lagsökningsförfarandets tillämplighet erforderlig processförutsättning, som ej helt kom till uttryck i 1 § första stycket. I föregående avdelning dryftades, vad som kunde rymmas därunder. Utredningen torde ha givit bl. a. det resultatet, att lagsökning — ehuru förutsättningarna enligt 1 § första stycket i och för sig framgår av åberopad handling — likväl ej kan ske om handlingen därutöver visar eller ger skäl av viss styrka för antagande om förefintligheten av vissa motfakta mot grundrekvisitet. Vissa sådana motfakta har rätten att beakta före upptagningen, andra tillmätas relevans först efter invändning.

Finnes då utrymme för *avvisning* sedan ansökningen upptagits därför, att handlingen på sätt nu angivits icke innefattar erforderligt bevis om fordran? Det bortses här från de situationer, då rätten hade anledning att beakta föreliggande hinder vid prövning för upptagning men underlätit detta.

Domstolen skall ju enligt LL 3 § avvisa ansökningen, om den vid prövning av ansökningen *finner att* — d. v. s. vinner övertygelse om att — åberopad handling *icke* innefattar bevis om fordran, detta må sedan bero på att handlingen ej innehåller fakta, som visar att betalningsskyldighet uppkommit, eller därpå, att handlingen väl visar sådana fakta men även visar motfakta, vilka domstolen skall beakta före upptagningen.

Det är likaså klart, att domstolen skall upptaga ansökningen, när rätten, såvitt gäller åberopad handling, *finner att* denna innehåller erforderliga fakta och saknar hindrande eller upphävande fakta, vilka rätten skall beakta självmant.

Men hur handlar domstolen i fallen däremellan, i fall således, där domstolen *icke finner att* åberopad handling på nu angivet sätt innefattar bevis om fordran? Lydelsen av 3 § ger *närmast* stöd för den tolkningen, att ansökningen i dylika fall av ovisshet skall upptagas.

Det kan dock på intet sätt hållas för visst, att detta resultat är åsyftat, ej heller att det är riktigt, om spørsmålet ses ur en något annan och vidare synvinkel. Lagens ordval behöver ej vara uttryck för någon övervägd tanke angående just behandlingen i dylika mellansituationer. Bestämmelsen inbjuder, med hänsyn till innebörden av det krav lagrummet uttrycker och i betraktande av förfarandets allmänna struktur, närmast till restriktiv tolkning.

Man får rent av anledning att ställa frågan: Kan man göra någon klar skillnad mellan fall, där domstolen är övertygad i ena eller andra riktningen, å ena sidan, och ovisshetsfall, å den andra? Någon skarp och mera användbar gränsdragning torde i varje fall vara svår att göra, bl. a. därför att det material rätten har att bedöma är begränsat på olika sätt. Det synes med hänsyn härtill finnas anledning att icke alltför skarpt tillspetsa frågan. Kan klara och ovissa fall ej avgränsas med erforderlig skärpa — och detta torde som sagt ej vara möjligt — innebär tillämpningen i realiteten, att domstolen ibland upptager och ibland avvisar ansökningar, beträffande vilka förutsättningarnas förhandenvaro är i högre eller lägre grad osäker.

Utifrån detta förmodligen realistiska antagande om upptagningspraxis — vilket antagande givetvis ej är att fatta som uttryck för att mera preciserad tillämpning icke vore att eftersträva — torde den tidigare ställda frågan angående utrymme för *avvisning* ur en synpunkt sett kunna besvaras jakande, nämligen såvitt gäller utrymme för ytterligare *utredning* i och för sådant beslut. Vad åter gäller utrymme för just beslutsformen *avvisning* kan anledning till större tvekan måhända finnas. Kan avgivet svar, vilket ej lämnas utan avseende, tänkas giva rätten anledning till annat beslut än hänskjutande till rättegång?

En typ av invändning, som synes kunna beröra förutsättningen i fråga, är sådan, där gäldenären utan att införa nya fakta om mellanhavandet bestrider att åberopad fordringshandling har den rättsliga eller faktiska *innebörd*, som borgenären påstår. Handlingen kan t. ex. erbjuda flera i och för sig möjliga tolkningar ledande till olikhet i omfattningen av gäldenärens betalningsskyldighet. Ett sådant fall från tillämpningen är följande.

VSH 1. Enligt revers förband sig F att till O betala 6 300 kronor att erläggas på sätt som angavs i plan intagen i reversen. Vidare förband sig låntagaren i reversen att till O betala provision efter en krona 50 öre för högst 2 000 tillverkade transformatorer. På reversen tecknade A och B denna borgensförbindelse: »För riktiga fullgörandet av ovanstående förbindelse gå undertecknade i borgen som för egen skuld tills dess full betalning sker. Långgivaren befullmäktigas härmed att, för den händelse låntagaren icke kan eller vill gälda sin skuld, utbekomma hela beloppet kr. 6 300: — å vårt löne- och provisionskonto.» Reversen innehöll vidare en »i dec. 1950» gjord anteckning, att A och B »till denna dag» inbetalt 6 300 kronor till O:s konkursförvaltare. Under åberopande av reversen och uppgivande, att A och B som borgensmän erlagt 6 300 kronor men att 3 000 kronor var

obetalda, yrkade O att lagsökningsvis av A och B utfå 3 000 kronor jämte ränta och kostnader. A bestred ansökningen och anförde att han genom borgensåtagandet icke förbundit sig att betala mer än 6 300 kronor. URn, vars beslut fastställdes av HovRn, yttrade: URn finner borgensförbindelsen böra tolkas på det sättet, att A och B gått i borgen endast för gäldenärens åtagande att utgiva det som försträckning erhållna beloppet om 6 300 kronor, vilket belopp ostridigt guldits av A och B. Då den åberopade fordringshandlingen förty icke innefattar bevis om den fordran, för vilken betalning sökes, finner URn ansökningen icke vidare kunna upptagas till prövning.

SAMMANFATTNING MED SYNUNKTER PÅ
INVÄNDNINGAR
MED »BLANDAT» INNEHÅLL

Genomgången har visat, att domstolarna i viss utsträckning behandlar invändning mot särskild processförutsättning på annat sätt än som föranledes av reglerna för materiell relevans. Därvid behandlas emellertid icke sådana omständigheter berörande enbart det bakomliggande mellanhavandet, som i 1 § första stycket avses med »fordran», såsom hänförliga till särskild processförutsättning. Invändningar mot omständigheter av detta slag är i allmänhet *typiska* invändningar mot »kravet» med relevans enligt nyssnämnda regler. Övriga särskilda förutsättningar synes i tillämpningen ej behandlas ensartat. Särskilt när det gäller förfallokravet präglas tillämpningen av osäkerhet. Delvis torde denna kunna förklaras av att den 1939 genomförda ändringen i 14 § av LL 1937 tillagts större räckvidd än som varit avsett.

En viss svårighet att bestämma innebörden av praxis föranledes därav, att svar som bedömts icke sällan har »blandat» innehåll i den bemärkelsen, att svaret innehåller invändning, som ej riktas uteslutande mot omständighet utgörande särskild processförutsättning.

Behandlingen av svar med sådant »blandat» innehåll är icke helt okomplicerad. Gäldenären kan t. ex. — som i fallen SveaH 3 och 21 — göra invändning om dels allmän och dels särskild processförutsättning. Det blandade svarsinnehållet kan vidare tänkas hänföra sig till dels särskild processförutsättning och dels omständighet med materiell relevans. Sådan var situationen i det tidigare behandlade fallet VSH 11. Andra möjliga kombinationer har ock framskytmats i den tidigare praxisredovisningen. Någon analys av härutinnan förekommande möjligheter skall ej göras. Endast några synpunkter skall läggas. Allmänt torde böra gälla, att rätten har att företaga prövning med hän-

syn till omständigheternas successiva relevans och under beaktande av de olika invändningarnas räckvidd. Tillämpning enligt detta schema har berörts något i anslutning till behandlingen av de nyssnämnda fallen SveaH 3 och 21 samt VSH 11. En mindre formell handläggning kan i vissa fall synas naturlig. Invänder t. ex. gäldenären dels att fordringen ej är förfallen och dels att han ej var behörig att ingå bakomliggande rättshandling, kan intresset av enhetlig processuell bedömning möjligen tala för att ansökningen i stället för att bli avvisad — vilket en strikt tillämpning av principen om successiv relevans skulle kunna leda till — blev hänskjuten till rättegång, så att båda frågorna kunde bedömas allsidigt. En sådan tillämpning kan ock framstå som i mindre grad formell. Häremot bör emellertid vägas det intresse bakom beaktandet av vissa omständigheter såsom processförutsättningar, att part ej utan skäl skall behöva dragas in i rättegång. En synpunkt tillkommer som följd av lagsökningens summariska karaktär och intresset av snabb handläggning, nämligen att domstolen bör handlägga målet med minsta möjliga omgång. För fall där svarsinnehållet är blandat talar denna synpunkt helt allmänt för enhetlig processuell behandling men synpunktens beaktande ger också generellt sett bestämd övervikt för behandling enligt principen om successiv relevans. Detta leder då till, att vid konkurrerande behandlingsmöjligheter avvisning sker framför hänskjutande och att allmän processförutsättning beaktas före särskild.

Beträffande slutligen rättens *åtgärder* med anledning av invändning, som rätten finner böra bedömas såsom särskild processförutsättning, kan i stort sett hänvisas till vad som härutinnan gäller för de allmänna processförutsättningarna. Svaret kan således, liksom varje avgivet svar, få formell relevans. Rätten kan av svaret givas anledning att besluta om åtgärd enligt LL 8 § och rättens avgörande, då invändningen ej lämnas utan avseende, sker genom beslut innebärande *avvisning*.

KAP. VII

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING »MOT KRAVET»

INLEDNING

Huvudregeln för behandling av sådan invändning är uttalad i LL 12 § :

Gör gäldenären mot kravet annan invändning än i 10 och 11 §§ sägs och vill styrka den, skall han genast förete sina bevis; ej må andra än skriftliga bevis gälla. Finnes gäldenären hava skäl för invändningen, hänskjute rätten målet såsom tvistigt till rättegång.

Regeln antyder undantag angivna i 10 och 11 §§. Av dessa reglerar den förra bestämmelsen den situation, som föranledes av att den som sökes nekar »sin hand och förskrivning». LL 11 § innehåller bestämmelse för rättens behandling i fall, när gäldenären i sitt svar invänder, att han blivit tvungen eller förledd att utgiva den handling, varå kravet grundas, och att handlingen därför icke är gällande mot honom.

Vidare innebär den regel, som är meddelad i LL 12 § andra stycket, undantag från den i första stycket av samma lagrum uttalade huvudregeln. Undantagsregeln i 12 § andra stycket förutsätter, att lagsökningen avser krav på grund av fordringshandling, vari gäldenären betingat sig vederlag för den i fordringshandlingen utfästa betalningen. Regeln är en bestämmelse för rättens behandling av invändning, som har avseende å vederlaget.

Undersökningen i denna avdelning skall inriktas på rättens behandling av svar, när däri göres invändning, för vilka de nu nämnda reglerna om materiell relevans är tillämpliga.

I betraktande kommer här även regeln i LL 14 § om kvittningsinvändning. Denna regel är visserligen icke en regel om materiell relevans i samma mening som de i 10—12 §§. Får svaret relevans på grund av 14 §, hänskjutes nämligen ej målet till rättegång. Relevansen kommer i stället till uttryck i hur påföljdsprestationen skall bestämmas i utslaget. Även denna regel kan därför sägas vara en relevansregel och den skall därför icke undantagas från behandlingen.

Gemensamt för relevansreglerna är, att de ställer krav på gälde-

nären för att dennes i svaret gjorda invändning skall få relevans; reglerna ställer således *relevanskrav*.

För undersökningen av rättens behandling av svar, varom nu är fråga, är det av stort intresse att söka bestämma relevanskravets närmare innebörd. Av intresse härför är även en fixering av de olika bestämmelsernas räckvidd med hänsyn till de invändningar som avses.

En inledande behandling av dessa båda spörsmål för envar av reglerna skulle emellertid giva framställningen en alltför starkt kommentatorisk prägel. Av en strikt genomförd behandling i enlighet med den förut deklarerade principen, således utifrån tänkta svarsituationer, följer å andra sidan risk för att framställning blir alltför ensidigt kasuistisk.

Till förekommande av detta resultat väljer jag att inleda framställningen med att belysande taga upp till behandling några spörsmål angående relevanskravets innebörd. Mot bakgrund härav undersökes sedan i avdelningen några olika tänkta svarsituationer med invändning angående omständigheter av olika slag.

I. NÅGRA SPÖRSMÅL ANGÅENDE RELEVANSKRAVET ENLIGT

LL 10—12 SAMT 14 §§

Relevansreglerna — d. v. s. reglerna i LL 10—12 samt 14 §§ — anger alla krav mot gäldenären för att dennes svar skall få relevans i den förut angivna vidare bemärkelsen, innebärande således, att rätten föranledes att meddela annat *avgörande* än bifall till lagsökningsansökningen eller avvísning av densamma. Reglerna uppställer emellertid olika relevanskrav.

Enligt huvudregeln i 12 § första stycket, vilken anger krav för *materiell relevans*, skall gäldenären finnas »hava skäl för invändningen». Enligt LL 11 § kräves för materiell relevans, att gäldenären visar »sannolika skäl för invändningen». För vissa svarsinvändningar kräves enligt 12 § andra stycket likaså, att gäldenären »förebragt sannolika skäl för invändningen». För relevans enligt 10 § kräves däremot ej att gäldenären visar »skäl» eller »sannolika skäl». Materiell relevans följer redan av att gäldenären nekar »sin hand och förskrivning», således redan av invändningen. Till skillnad från 10 § anger både 11 § och 12 § andra stycket beviskrav, när gäldenären enligt dessa skall visa respektive förebringa »sannolika skäl»; dessa bestämmelser innehåller sålunda stadganden om tillräckligt bevis. Som sådant anger stadgandena styrkan av den bevisning som kräves för att domaren

skall utgå från att visst rättsfaktum föreligger.¹ Det relevanskrav, som följer av 10 §, är lindrigare än kravet enligt de båda andra nu nämnda bestämmelserna.

I 12 § första stycket säges icke, att gäldenären skall visa eller förebbringa »skäl» för sin invändning. Kravet på verksamhet utöver invändning uttryckes på annat sätt. Det står i första punkten vad gäldenären skall iakttaga om han »vill styrka» sin invändning. Av andra punkten framgår, att invändningen blir relevant om gäldenären finnes »hava skäl» för densamma. Härav torde följa, att gäldenären *för vissa fall skall »styrka»* att han har »skäl» för *invändningen*; bestämmelsen kräver å andra sidan, så som den är avfattad, icke att gäldenären, för att han skall anses ha »skäl för invändningen» *alltid* skall styrka densamma. Bestämmelsen erbjuder således enligt sin lydelse möjligheten, att gäldenären finnes »hava skäl» för invändningen, att svaret således får relevans, *utan att* gäldenären »styrkt» invändningen. Till denna väsentliga begränsning av kravet på gäldenären gives anledning att återkomma senare.

Vad som här närmast skall bli föremål för övervägande är, om under nu angivna förhållanden 12 § första stycket innehåller stadgande om tillräckligt bevis? Det riktiga svaret synes vara, att ett sådant stadgande är uttryckt i lagrummet. Något *bevismått* torde visserligen icke angivas redan därigenom att verbet »styrka» begagnas i första punkten.² Av lagrummets första punkt, sammanställd med andra punkten, torde däremot följa viss precisering av betydelse för bevismättet. I de fall, då gäldenären för att hans invändning skall få relevans skall behöva »styrka» invändningen, måste bevisningen vara sådan att rätten kan finna honom *ha skäl* för invändningen. Vad rättens prövning därvid skall avse lämnas genom formuleringen visserligen delvis öppet. Det står som nyss sagts ej, att rätten skall pröva om gäldenären *visat* eller *förebbragt* »skäl». En sådan formulering hade gjort det mindre tveksamt, vad rätten skulle pröva. Formuleringen är vidare och synes möjliggöra även den tolkningen, att rättens prövning skall avse om gäldenären genom vad han förebbragt till styrkande av invändningen *har skäl* i betydelsen »anledning»³ till in-

¹ Ekelöf, Bevisvärde, s. 4, jfr Bolding, Bevisbördan s. 148.

² Bolding, a. a. s. 170 jfr s. 182 och 184, Ekelöf i SvJT 1952 s. 223, jfr Ekelöf IV s. 77.

³ SOU 1963: 28 s. 40, jfr s. 12. LagB föreslår, att orden »Finnes gäldenären hava skäl för invändningen» skall utbytas mot »Finnes gäldenärens invändning befogad».

vändningen. För detta bedömande spelar även gäldenärens bevisning en roll men för prövningen av denna är ordet »skäl» ej av *samma* betydelse för rätten såsom måttstock på *bevisningens styrka*. Beträktas lagrummet ej isolerat utan i jämförelse med 11 § och 12 § andra stycket, i vilka ordet »skäl» jämte bestämningen »sannolika» ju mera otvetydigt begagnas såsom angivande grad av erforderlig bevisning torde emellertid betydelsen av »skäl» även i 12 § första stycket framstå klarare; sådan jämförelse torde då peka på den först nämnda av de båda tolkningarna; denna innebär således, att rätten, då gäldenären har att styrka invändning, skall pröva huruvida den presterade bevisningen har *styrkan* av »skäl» för invändningen. Att rätten därutöver har att pröva om invändningen, m. h. t. sin *art* är sådan, att den får relevans och att även detta föremål för rättens prövning täckes av orden »hava skäl» är självfallet ej något förhållande, som gör den nämnda tolkningen omöjlig. Att gäldenären enligt vad som här antages kan »hava skäl» för invändningen utan att behöva styrka denna, utesluter ej heller tolkningen av »skäl» utan närmare bestämning såsom uttryck för ett bevismått, vilket gäldenären i andra situationer har att fylla.

Vad nu utvecklats angående 12 § första stycket kan sammanfattas så: Lagrummet förutsätter, för att gäldenärens invändning skall få relevans, att gäldenären åtminstone i vissa fall förebringar bevisning om invändningen. Gäldenären skall då prestera bevisning av sådan styrka, att rätten finner honom ha *skäl* för invändningen. »Skäl» utan närmare bestämning kan antagas beteckna ett mått på bevisstyrkan. Främsta anledningen till detta antagande följer av jämförelse med 11 § och 12 § andra stycket, där »skäl» med bestämningen »sannolika» betecknar ett bevismått.

Vad nu antagits om bestämmelsens innebörd stämmer ej med Tryggers uppfattning om innebörden i UL 27 §. Trygger — som ansåg lagrummets innebörd vara, att gäldenären *alltid* skall styrka sin invändning — menade, att lagrummet ej nämner något om bevisningens styrka och att under sådana förhållanden »enligt den vanliga regeln» fullt bevis anses erforderligt.

Tryggers mening synes vara uttryck för en i Sverige tidigare allmänt utbredd åsikt, att det principiellt bör fordras fullt bevis i rättegång, såvida ej lagen anger vilken bevisning som är tillräcklig.⁴ Att märka är, att Trygger ej grundar sin uppfattning på behovet av »fullt bevis» vare sig därpå, att verbet »styrka» användes eller på

⁴ Bolding, a. a. s. 93, Ekelöf, Bevisvärde s. 11, SvJT 1952 s. 119.

förekomsten av ordet »skäl» utan därpå, att enligt honom inget särskilt nämnes om bevisningens styrka. Eljest torde, ej minst vid den tid, då Trygger gjorde sitt uttalande, sådana uttryck för bevisande verksamhet som »styrka» och »visa», på grund av influens från den legala bevissteoriens föreställningssätt, ofta ha uppfattats såsom krav på bevisstyrkan »fullt bevis».⁵

Tryggers antagande, att *avsaknaden* av stadgande om bevisstyrka medför, att den »vanliga regeln» om fullt bevis skall gälla, för emellertid, enligt vad han tillstår, till vissa svårigheter. Dessa beror av formuleringen i andra punkten i UL 27 §.⁶ Denna modifierar beviskravet. Det skulle ej behövas »fullt bevis» i meningen bevis, som åstadkommer »juridisk visshet» hos den dömande om den till invändning åberopade omständighetens existens. Tillräckligt för relevans skulle vara, att den av gäldenären förebragta bevisningen, bedömd i och för sig, utgör »fullt bevis» för den såsom jäv åberopade omständigheten. För gäldenären föreligger då enligt Trygger »objektivt sett» skäl till jävet.⁷

Tryggers mening belyser vanskligheten av att laborera med en *antagen* regel om krav på »fullt bevis». Denna befinner ju vara i behov av modifiering m. h. t. vad den i andra punkten *meddelade* regeln innehåller. När det trots modifieringen förmenas, att gäldenären har att prestera »fullt bevis», är väl i själva verket förhållandet ett annat: Eftersom modifieringen innebär, att man i viss omfattning bortser från möjligheten av ej blott ytterligare rättsfakta utan också ytterligare bevisfakta, som kan tänkas presterade av borgenären, är väl modifieringens verkliga innebörd en *sänkning* av kravet på ej blott omfattningen utan också *styrkan* av gäldenärens bevisning. Varför då tala om »fullt bevis»? Och varför låta andra punkten ha funktionen att »modifiera» det beviskrav som förmenas följa av en ej uttalad regel? Riktigare torde vara att såsom tidigare skett *utgå från* det krav andra punkten ställer på gäldenären i fall då denne har att styrka sin invändning och se om ordet »skäl» därvid anger bevisstyrka. Den hypotes, som tidigare uppställts, innebär *att* ordet har, jämte andra funktioner, en funktion av sådant slag.

⁵ Ekelöf IV s. 77.

⁶ UL 27 §: Gör gäldenär mot kravet annat jäv, än nu är sagt, och vill det styrka; då skall han sina bevis genast förete, och må ej andra än skriftliga bevis gälla. Finner överexekutor, att gäldenären har skäl för jävet, vare lag som i 24 § sägs.

⁷ Trygger, Kommentar I s. 81, Kommentar II s. 90.

Av den mångtydighet, som präglar ordet »skäl», när det begagnas i rättspråket⁸ — något som delvis redan framskyttat — följer svårighet för att inte säga omöjlighet att av ordets förekomst i lagrummet hämta någon *närmare* ledning i frågan om beviskravets styrka, vare sig absolut eller relativt. Att styrkan skulle vara »fullt bevis» i betydelsen »högre grad av sannolikhet»⁹ kan därför icke *utan vidare* antagas som riktigt. Ej heller kan den relativa styrkan, huruvida »skäl» är starkare eller svagare beviskrav än »sannolika skäl», bestämmas.

Då försök att bestämma en given bevisterms *absoluta* beviskravsstyrka får anses i stort sett förfelade, eftersom ytterst sett de faktorer som är övertygelsegrunder ej kan absolut fixeras,¹⁰ skall försök till absolut bestämning ej göras. I stället skall uppmärksamheten något ägnas frågan om *relationen* mellan »skäl» och »sannolika skäl».

På andra områden inom processrätten förekommer gradationer av skäl ensamt och tillsammans med olika närmare bestämningar. Här skall blott framhållas de uttryck för grader av misstanke, som RB arbetar med: Där förekommer bl. a. varianterna »skäligen misstänkt»¹¹ »på sannolika skäl misstänkt»¹² »tillräckliga skäl»¹³ (för åtal). Varianterna är här ordnade efter inbördes styrka, från lägsta misstanke till högsta.¹⁴

Jämföres en sådan serie med de grader LL använder, »skäl» och »sannolika skäl», kunde det förefalla antagligt, att »skäl» angav den lägre styrkan och »sannolika skäl» den högre.¹⁵

Förarbetena till UL ger emellertid klart vid handen, att NLB avsett något helt annat. I förhållande till vad som gällde före UL, då praxis hade utvecklat sig därhän, att gäldenären blott behövde *göra sannolikt* att han hade skäl till jävet,¹⁶ avsåg NLB att skärpa kraven på gäldenärens »jäv» för att detta skulle kunna hindra bifall till borgenärens framställning. Förfarandet skulle därigenom göras mer effektivt. Den lydelse UL 27 § erhöll kan — ehuru den som ovan på-

⁸ Bolding, a.a. s. 171, Kallenberg, Svensk civilprocessrätt II s. 210.

⁹ Bolding, a.a. s. 149.

¹⁰ Jfr bestämning av innebörden i »sannolika skäl» Elwing, Tillräckliga skäl, s. 61 ff.

¹¹ RB 25: 1, 26: 1 första stycket.

¹² RB 24: 1 första stycket.

¹³ RB 23: 2, 23: 22 första stycket.

¹⁴ Elwing, a.a. s. 62.

¹⁵ Bolding, Specialprocess, s. 31.

¹⁶ FUL s. 71, jfr s. 73 och Trygger, Kommentar I s. 80, Kommentar II s. 90.

visats ej klart anger bevisstyrkan — likväl ej sägas stå i strid med de intentioner, som uttalades. I lagstiftningen efter UL har man ock utgått från att huvudstadgandet anger ett strängare beviskrav än regeln om tvång och förledande, så under förarbetena till LL 1937¹⁷ och när 14 § däri ändrades 1939.¹⁸ Avsikten med denna ändring var ju att för vissa invändningar *modifiera* huvudregelns krav. LL innebär i dessa hänseenden ej någon ändring i förhållande till äldre lag. I senare doktrin har samma uppfattning om beviskravets innebörd kommit till klart uttryck.¹⁹

Resultatet av försöken att på grundval av hittills beaktade moment i relevansreglerna fixera relevanskravet blir sålunda, att detta krav är svagast i 10 §, där enbart påstående kräves, starkare i 11 § och 12 § andra stycket, som båda fordrar att gäldenären visat resp. förebragt »sannolika skäl»,²⁰ samt starkast i 12 § första stycket för de fall, då gäldenären skall styrka sin invändning.

Tages nu i betraktande utöver de moment, som hittills beaktats, jämväl andra i lagrummen angivna omständigheter av betydelse för relevanskravet, har man till att börja med anledning att något dröja vid 10 och 11 §§.

Vad först gäller 10 §, framgår av denna, att nekandet av hand och förskrivning ej alltid har relevans. Förutsättningen för relevans enligt lagrummet är nämligen att gäldenären ej förut »erkänt handlingen» i den ordning, som lagrummet närmare anger. Vad innebär nu denna lagens konstruktion? Är innebörden, att nekandet, d. v. s. påståendet att fordringshandlingen i visst hänseende icke är äkta, skapar en presumtion för icke-äkthet, en presumtion av beskaffenhet att kunna motbevisas, en *legal* presumtion? I så fall betyder detta, att nekandet tillägges ett annat sannolikhetsvärde än det naturliga.

Eller är bestämmelsen i stället att se på följande sätt: Nekandet har ej presumerande verkan, skapar således icke en presumtion för icke-äkthet, utan är tillräckligt för att bryta en presumtion om äkthet? Detta betyder då i stället, att bevisbördan för äkthet vilar på borgenären och att dennes uppgifter angående handlingen — eller, såsom vanligen är fallet, dennes underlåtenhet att alls beröra äktheten — tillmätas ett visst sannolikhetsvärde, en presumtion således till borgenärens förmån.

¹⁷ NJA II 1937 s. 478.

¹⁸ NJA II 1939 s. 578 ff.

¹⁹ Hassler, Svensk civilprocessrätt s. 442 f.

²⁰ Elwing, a. a. s. 61 ff, Gärde s. 418.

Den särskilda förutsättningen för nekadets relevans synes motivera det betraktelsesättet, att regeln uttrycker två presumptioner. Den bygger på en äkthetspresumtion, en legal presumtion till borgenärens förmån. Den presumerande omständigheten består då strängt taget i att borgenären *åberopar* handlingen som äkta. I sådana undantagsbetonade fall då borgenären uttryckligen påstår äkthet är därjämte sådant uttryck presumtionsgrundande. Gälldenären kan *motbevisa* presumptionen men bevisning erfordras ej; för brytande är det tillräckligt att gälldenären »nekar».

Eftersom nekandet har presumtionsbrytande effekt endast om gälldenären icke förut erkänt handlingen i den föreskrivna ordningen, men nekandet å andra sidan — oavsett dess naturliga sannolikhetsvärde — är tillräckligt under nämnda förutsättning, är väl innebörden, att påståendet om icke-äkhet, när erkännande ej skett, tillägges ett högre sannolikhetsvärde än det naturliga. Har åter erkännande skett, är nekandet irrelevant enligt 10 §. Det har då enligt detta lagrum ej ens naturligt sannolikhetsvärde.

Är detta riktigt, blir följden, att man icke kan säga, att 10 § som relevansregel uttrycker något krav på att gälldenären skall prestera viss grad av sannolikhet. Den dubbla presumtion lagrummet genom sin konstruktion uttrycker gör sannolikhetsvärdet irrelevant.

Betraktas härefter 11 §, uppställer även denna ytterligare krav på gälldenären för svarets relevans, fast av annan innebörd än 10 §. Utöver påstående om tvång eller förledande skall gälldenären ha visat sannolika skäl för invändningen men härtill kommer, att gälldenären skall ha i viss ordning ej blott anmält utan även kungjort tvånget resp. förledandet. Invändningens relevans enligt lagrummet beror av dessa åtgärder och innebär krav på ytterligare bevisning.²¹ Relevanskravet är således betydligt starkare än som följer enbart av kravet på sannolikhetsbevisning. I själva verket är det betydligt starkare än kravet enligt även huvudregeln i 12 §. Relevanskravet enligt 11 § kan så mycket mindre ställas i nivå med det krav som andra stycket i 12 § anger för de situationer, då gälldenären har att förebringa »sannolika skäl».

Även den sistnämnda bestämmelsen föranleder en ytterligare differentiering. För att svar skall få relevans enligt 12 § andra stycket gäller nämligen alternativa möjligheter: Gälldenären skall ha före-

²¹ Atgärderna ger däremot ej gälldenärens uppgifter presumtionsverkan: Gälldenären måste oavsett desamma prestera sannolikhet för sitt påstående.

bragt *sannolika skäl* eller borgenärens rätt skall finnas *stridig*. Om bakgrunden till denna alternativa bestämning återkommer jag. Vad som nu är av intresse att konstatera är, att för vissa hithörande invändningar ej kräves ens förebringande av sannolika skäl. Borgenärens rätt kan finnas stridig redan genom gäldenärens *påstående*. Detta måste då också antagas i vissa fall vara tillräckligt för relevans. Relevanskravet för dessa fall enligt 12 § andra stycket är ej större än det i 10 §. Det är emellertid undantagslöst, påståendet förlorar ej enligt lagrummet sin betydelse i fall då erkännande gjorts, såsom är fallet enligt 10 §. De situationer, för vilka detta relevanskrav enligt 12 § andra stycket gäller, bildar således en särskild grupp med hänsyn till relevanskravets utformning.

Tages i detta sammanhang jämväl 14 § i betraktande är relevanskravet i de fall, för vilken denna bestämmelse gäller — således då gäldenären vill kvitta sin skuld mot fordran hos borgenären — ett relevanskrav utformat på ytterligare ett annat sätt: Motfordringen skall nämligen vara »sådan att den kan utkrävas genom lagsökning». Motfordringen skall med andra ord vara lagsökningsskild enligt bestämmelserna i LL 1 §. Relevanskravet vid invändning enligt 14 § är som följd härav starkare än kravet enligt huvudregeln i 12 §: Invändning om motfordran kräver för det första alltid bevisning. För det andra kräves skriftlig bevisning. Och för det tredje skall den skriftliga bevisningen — till skillnad från vad som gäller enligt huvudregeln i 12 § — vara av särskilt slag, nämligen skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, varå motfordringen grundas och innefattande bevis om fordran.²²

Undersökningen visar sålunda relevanskrav av växlande art och styrka. Följande sex typer kan urskiljas inom de nu behandlade reglerna.

1. Påstående i vissa fall, när invändningen har avseende på bevingat vederlag. (12 § andra st.). Härmed torde jämföras de hittills endast antydda situationer, där gäldenärens invändning får relevans på grund av huvudregeln i 12 § utan att gäldenären behöver styrka invändningen.

2. Påstående om icke-äkthet av fordringshandlingen jämte icke-erkännande av densamma (10 §).

²² Att denna därjämte skall vara förfallen framgår direkt av 14 § andra stycket. Detta krav är emellertid lika litet i förevarande fall som i fråga om huvudfordringen ett krav *på beskaffningen av den skriftliga bevisningen*.

3. Påstående jämte förebragta sannolika skäl i vissa fall då invändningen avser betingat vederlag (12 § andra st.).

4. Påstående jämte dels visade sannolika skäl och dels bevis om anmälan och kungörande om tvång eller förledande (11 §).

5. »Skäl» beträffande sådan invändning mot kravet, för vilken enligt huvudregeln i 12 § kräves, att gäldenären styrker invändningen.

6. Påstående jämte »lagsökningsgill» bevisning om kvittningsgill motfordran.

Eftersom kravet i några av grupperna omfattar icke helt jämförbara moment, är det svårt att göra en fullständig inbördes gradering av de sex grupperna efter det *samlade* relevanskravets styrka. En sådan fullständighet i graderingen tjänar heller knappast något syfte. Den här angivna ordningen torde dock åtminstone ungefärligen ange styrkegraderingen från lägsta till högsta relevanskrav.

En annan fråga, som också skall ägnas någon uppmärksamhet före den mera kasuistiskt betonad behandlingen i detta kapitel, gäller hur relevanskravet enligt 10—12 §§ ställer sig till bevisbördan för de omständigheter, som invändningen avser. I detta sammanhang lämnas 14 § utanför behandlingen.

Det angivna spørsmålet kan preciseras och uppdelas i följande:

Är relevansreglerna också »bevisbörderegler»? Omkastar relevansreglerna bevisbördan?

Utgångspunkten för undersökningen är det antagandet, att relevansreglerna icke därför, att de riktar ett visst krav mot gäldenären, också anger bevisbördan för omständighet, som invändningen avser.

Vidare må två uttalanden tagas till utgångspunkter. Det ena är NLB:s här förut återgivna,²³ varigenom beredningen angivit motiveringen för skärpning av kraven på gäldenären för att dennes svar skulle få betydelsen att kunna hindra bifall till borgenärens talan. Motivet uttrycktes i form av en presumtion: »En fordran, som grundar sig på ett af gäldenären utgifvet, klart och förfallet skuldebref, bör således vid lagsökningsförfarandet förutsättas ovillkorligen betalningsgill» etc.

Det andra uttalandet är av Trygger. Denne framhåller i anslutning till kommentaren av UL 24 § (motsvarighet till LL 10 §): »Bevisbördans fördelning mellan parterna är densamma i lagsökningsprocessen som i den vanliga civilprocessen».

²³ FUL s. 72, se ovan s. 292.

Hur går nu dessa uttalanden, som i förstone kan synas oförenliga, ihop? Kan den presumtion, varom NLB uttalar sig, undgå att påverka fördelningen av bevisbördan mellan parterna?

Att presumtion (legal presumption) har betydelse för bevisbördan har i svensk rätt först påvisats av Bolding.²⁴ Till dennes uppfattning i det väsentliga har Ekelöf anslutit sig.²⁵ Betydelsen är bl. a. den, att om viss omständighet av presumerande betydelse har bevisats av den ena parten, det för denna part inträder en bevislättnad beträffande annan omständighet som kräver utredning.²⁶ Det är nu att märka, att denna lättnad kan bestå i att bevisbördan omkastas, att således andra parten blir bevisskyldig, eller däri, att beviskravet för den part, som har fördel av presumtionen, lindras utan att bevisbördan omkastas.

Det är vidare anledning att här hålla i minnet skillnaden mellan »äkta» och »falsk» bevisbörda.²⁷ Medan den äkta bevisbördan beträffande viss omständighet *vilar* på den ena eller den andra parten växlar den »falska» bevisbördan mellan parterna allteftersom olika fakta i egenskap av motfakta, replikfakta o. s. v. på grund av åberopande successivt föres in i målet och verifieras.

Den presumtion NLB uttalade klargöres beträffande såväl art som räckvidd av fortsättningen i uttalandet: ». . . så länge ej medelst anteckning å skuldebrevet eller annat skriftligt bevis styrkes, att skulden blifvit infriad eller afbetalning derå skett». Presumtionen är legal, kan motbevisas, och avser faktum icke-betalning. Presumtionens bevislättande verkan skulle således vara, att bevisbördan för betalning lades på gäldenären. Tydligt är, att här är fråga om den äkta bevisbördan. Presumtionen är som sagt begränsad till frågan, huruvida betalning fullgjorts. Den berör sålunda ej *andra* omständigheter av betydelse för avgörande i målet, t. ex. giltighetsförutsättningar eller andra rättsupphävande omständigheter än betalning. Presumtionen har sålunda en starkt begränsad räckvidd. Och att den medför placering av bevisbördan för betalning på gäldenären innebär ej avvikelser från vad som gäller i kravmål i allmänhet, sedan borgenären styrkt vissa omständigheter i grunden för sin talan.

NLBs uttalande strider således ej mot Tryggers uttalande. Är då detta förenligt med den anordning för beaktande av gäldenärens svar,

²⁴ Bolding, Bevisbördan, s. 137.

²⁵ Ekelöf, SvJT 1952 s. 221 f, IV s. 82 f.

²⁶ Ekelöf IV s. 85.

²⁷ Ekelöf IV s. 70 f, Bevisvärde s. 6, Bolding, Bevisbördan s. 83 f.

som lagsökningsreglerna anger? Tillåter med andra ord dessa, att bevisfördelningen i civilprocessen iakttages även i lagsökningsmål?

Var och en av de nu aktuella relevansreglerna skall granskas.

Betraktas först 10 §, har ju tidigare antagits, att denna uttrycker två presumtioner. Den omständighet, som förmenats motivera påståendet om presumtionsverkan även till gäldenärens förmån, ger här anledning att skilja mellan två grupper av situationer, nämligen dels sådana, där föreskrivet erkännande av handlingen föregått lagsökningen och dels situationer utan sådant erkännande. Föreligger erkännande har ju detta i *lagsökningsprocessen* allenast funktionen att vidmakthålla den presumtion för äkthet, som primärt gäller och som gör gäldenärens påstående om icke-äkthet irrelevant. Därutöver kan nämligen presumtionsbrytande bevisning — t. ex. utredning att erkännandet är falskt — icke förebringas inom förfarandets ram. För fall, då erkännande finnes, gäller sålunda äkthetspresumtionen till borgenärens förmån obetingat. Att märka är emellertid, att då rätten ej har kännedom om erkännandet, när gäldenären svarat, det är borgenären, som har att bevisa erkännandet. När erkännande ej föreligger, räcker ju enbart nekandet för att bryta äkthetspresumtionen. Detta betyder, att äkthetspresumtionen i dessa fall är svag.

De nu nämnda omständigheterna — att äkthetspresumtionen är svag, att nekandet av äkthet har verkan av presumtion till gäldenärens förmån samt att det i fall, då erkännande föreligger, är borgenären, som har att bevisa erkännandet — gör att 10 § icke kan sägas giva uttryck för en bevisbörderegulering innebärande, att relevanskravet enligt regeln överflyttar bevisbördan på gäldenären.

Medan 10 § för tillämplighet kräver, att gäldenären *icke* företagit viss åtgärd — erkänt handlingen — före lagsökningsförfarandet, kräver 11 § att gäldenären utanför processen har vidtagit vissa åtgärder av betydelse för processen, nämligen anmält och kungjort tvång eller förledande i särskild ordning. I processen är det enligt 11 § gäldenären, som har att förelägga bevisning om att åtgärderna ej underlåtit. Enligt 10 § åligger det däremot *borgenären* att bevisa, att gäldenären företagit handling, som gör gäldenärens nekande överksamt jämlikt lagrummet. Dessa omständigheter gör det otvivelaktigt, att 11 § uttrycker en bevisbörderegulering. Bevisbördan för tvång och förledande åvilar gäldenären. Även i detta hänseende överensstämmer anordningen i lagsökningsmålet med vad som anses gälla i ordinära tvistemål, där svaranden åberopar ogiltighet på grund av tvång och förledande. I fråga om beviskravet följer emellertid en lätttnad gent-

emot vanlig process därav, att endast sannolika skäl behöver visas. Å andra sidan innebär kravet på anmälan och kungörande en skärpning i förhållande till vad som gäller vid sådan invändning i den icke-summariska processen. Det sammanlagda relevanskravet får därigenom anses strängare än kravet på svaret i sådan process.²⁸ Tidigare var förhållandet emellertid även därutinnan det motsatta för vissa fall. Enligt UP 10 § fick nämligen tvång och förledande ej åberopas mot innehavare av löpande skuldebrev i god tro, såvida ej anmälan gjorts hos domstol eller öex. UP 10 § upphävdes genom AvtL. Anmälningsplikten enligt lagsökningsbestämmelsen upphävdes dock ej, varför bestämmelsen framstår som en relict utan praktiskt värde.²⁹ LB föreslår därför, att den jämkas, så att anmälnings- och kungörelseplikten avskaffas; för hänskjutande skulle förebragta sannolika skäl räcka. Även genom ett sålunda modifierat krav åvilar emellertid fortfarande bevisbördan för tvång och förledande gäldenären.

Väsentligare och av praktiskt vida större räckvidd är frågan huruvida relevanskraven enligt 12 § påverkar fördelningen av bevisbördan.

Först granskas undantagsregeln i lagrummets andra stycke :

Grundas kravet å fordringsbevis vari gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen och gör gäldenären invändning som har avseende å vederlaget, skall målet såsom tvistigt hänskjutas till rättegång, om gäldenären förebragt sannolika skäl för invändningen eller borgenärens rätt till betalning eljest finnes stridig.

Bestämmelsen har, som den föregående framställningen visat, sin yttersta grund i olägenheter, som följt av det sätt, varpå vissa invänd-

²⁸ Eftersom anmälan och kungörande skall ske inom viss tid — fyra veckor — från det tvånget att utgiva handlingen upphörde eller förledandet därtill skedde, är det åtminstone teoretiskt möjligt att sådan tid ej utlöpt, när gäldenären svarar. Påstår gäldenären i svaret tvång eller förledande, fullgör gäldenären därmed samtidigt den *anmälnings*plikt lagrummet kräver; gäldenären är ju berättigad att göra anmälan hos »domstol» och något särskilt forumkrav uppställs ej. Eftersom gäldenären har att fullgöra sin *kungörelse*plikt inom fyra veckor från det anmälningen gjordes, kan rätten vid behandlingen av lagsökningsmålet uppenbarligen ej kräva, att gäldenären även fullgjort *kungörelse*plikten. Detta innebär för dessa tänkta fall en viss sänkning av relevanskravet. — Behandlingen hos domstol av sådan anmälan regleras ej av LL. Det är ej otvivelaktigt hur domstolen vid anmälan skall förfara. Närmast vill synas, som om den på grund av RP 6 § skall behandlas enligt ÄrendL, därvid ensamdomare är behörig, och att anmälningen, som ju sker för framtida säkerhet, intages i avhandlingsprotokollet (ProtK 31 §).

²⁹ SOU 1963: 28 s. 39.

ningar mot hyresfordran behandlats i praxis. En regel innebärande försvagning av relevanskravet i sådana fall föreslogs. Under remissbehandlingen framställdes förslag om en utvidgning av regeln till samtliga fall, då invändning göres mot krav som grundas på ömsesidigt förpliktande avtal.³⁰ De skäl, som i anledning av detta förslag uttalades av departementschefen såsom motivering för ändringen sådan den genomfördes, förefaller, såsom här tidigare påvisats, bygga på en icke helt riktig uppfattning om innebörden av praxis och av den mening Trygger uttalat. Detta har utvecklats tidigare.³¹

I detta sammanhang är lagändringen av intresse företrädes med hänsyn till de uttalanden berörande fördelningen av bevisbördan, som gjordes av departementschefen. Dessa är nämligen ett tydligt uttryck för att den ändring, som genomfördes, icke var avsedd att rubba de grundsatser för fördelning av bevisbördan, som tillämpas enligt allmänna rättsgrundsatser i icke-summarisk process. Beträffande vissa omständigheter avseende betingat vederlag hade i sådan process käranden, beträffande andra svaranden bevisbördan. Det var icke möjligt att meddela närmare bestämmelser för alla tänkbara fall angående bevisbördans fördelning, när gäldenären i mål om lagsökning på ömsesidigt förpliktande avtal framställde invändning avseende vederlaget. Innebörden av regeln, i betraktande av departementschefens med vissa icke i allo representativa exempel belysta men icke helt klara uttalande, synes vara denna: Om gäldenären gör invändning angående omständighet, för vilken han har den äkta bevisbördan, skall gäldenären visa sannolika skäl för invändningen. Gör gäldenären däremot invändning, beträffande vilken den äkta bevisbördan åvilar borgenären, är det tillräckligt, att borgenärens rätt genom gäldenärens invändning göres stridig. För de senare fallen innebär regeln således ej krav på bevisning av gäldenären. Regelns innebörd kan vid beaktande av förarbetena sålunda icke antagas vara, att alternativa relevansgrunder gäller för varje av gäldenären framställd invändning avseende betingat vederlag: Om således gäldenären gör invändning, för vilken han enligt allmänna grundsatser är bevisskyldig, t. ex. om fel i levererad vara, är för relevans *icke* tillfyllest, att han *utan sannolikhetsbevisning* gör borgenärens rätt till betalning stridig.

Av vad nu antagits vara den förevarande regelns åsyftade innebörd följer, att domaren vid prövning av svar, där gäldenären gör invändning om betingat vederlag, har att för sin vidare åtgärd beakta

³⁰ NJA II 1939 s. 581.

³¹ Ovan s. 303 ff.

bevisbördeläget, såvitt gäller den åberopade omständigheten. Departementschefen uttalar också i de nämnda förarbetena:³²

Vid bedömande av frågan, huruvida målet enligt vad nu sagts bör hänskjutas till rätten, har emellertid lagsökningsdomaren uppenbarligen att hämta ledning av de regler angående bevisbördans fördelning som på sätt förut nämnts enligt allmänna rättsgrundsatser i varje särskilt fall äro tillämpliga.

Återstår så huvudregeln i 12 §. Ger denna på samma sätt som undantagsregeln i andra stycket möjlighet att beakta vad som enligt allmänna grundsatser gäller om fördelning av bevisbördan eller omkastas därigenom bevisbördan?

Svaret torde bliva, att bestämmelsen icke lägger hinder i vägen för att rätten beaktar eljest gällande bevisfördelningsregler. Här kommer nämligen i närmare betraktande den sida av regelinnehållet, som hittills ej ägnats uppmärksamhet i första hand, nämligen att första punkten i 12 § första stycket kräver bevisning av gäldenären, om denne »vill styrka» sin invändning, och att rätten skall hänskjuta målet som tvistigt till rättegång, om gäldenären »finnes hava skäl» för invändningen. Bestämmelserna i de båda punkterna an knyter icke till varandra på ett sätt, som nödvändiggör tolkningen, att gäldenären, för att han skall befinnas hava skäl för invändningen, alltid skall behöva styrka invändningen. Även sådan bevisning förutan kan gäldenären ha skäl för invändningen. Det är vidare att beakta, att första punkten ej kräver, att gäldenären *skall* styrka sin invändning.

En tillämpning som här förordas synes ej strida mot lagrummets lydelse. Vad NLB uttalade i motiven för den äldre motsvarigheten till LL 12 § ger visserligen stöd för en snävare tillämpning.³³ NLB avsåg invändningsbegränsning för gäldenären, tydligen efter utländska förebilder.^{33a} Lagrummet kan emellertid icke sägas ha fått en utformning, som klart uttrycker den avsedda begränsningen. Det torde vidare förhålla sig så, att NLB var inriktad huvudsakligen — om ej rent av uteslutande — på att utforma ett lagsökningsförfarande tjänligt som effektivt instrument för verkställighet och därför mindre ägnat uppmärksamhet åt de med förfarandet sammanhängande civilprocessuella frågorna.

³² NJA II 1939 s. 582.

³³ FUL s. 72 f.

^{33a} Sjögren i TfR 1901 s. 33.

Lagstiftningen förmenas sålunda lämna utrymme för rätten att även i fråga om invändningar, för vilka huvudregeln gäller, beakta vad som beträffande fördelningen av bevisbördan mellan parterna eljest gäller. Och under dessa förhållanden kan huvudregeln icke sägas omkasta bevisbördan.

Härav följer visserligen icke, att bevisbördan *är* fördelad på samma sätt i lagsökningsmål som i tvistemål. Huvudregeln ger ej något besked om fördelningen, lika litet som den hindrar tillämpning av eljest gällande grundsats. Gäller en lika fördelning, följer detta av den allmänna grundsatsen för lagsökningsmål, att civilprocessens regler gäller i den mån ej lagsökningsbestämmelserna föranleder annat. Redan för äldre rätts del antog emellertid Trygger, såsom det återgivna uttalandet visar, att även i fråga om fördelningen av bevisbördan civilprocessen behärskade lagsökningsprocessen. Det torde saknas skäl till annat antagande för den gällande rättens del.

Slutsatsen blir därför, att även i de fall, då invändningen är att bedöma enligt huvudregeln — antingen densamma göres i mål på grund av ensidigt förpliktande fordringsbevis eller fordringsbeviset innefattar ömsesidiga förpliktelser men invändningen ej avser be-tingat vederlag — rätten vid prövningen av svaret har att beakta de regler, som utanför LL gäller för bevisningens fördelning mellan parterna.

Tydligt är, att vad som därvid skall beaktas i första hand är den äkta bevisbördan. Att rätten beaktar reglerna härom är i lagsökningsmålen av särskild betydelse med hänsyn till *processbegränsningen*. Galdenären får ju på grund av denna ej möjlighet att prestera motfaktum mot vad borgenären må ha anfört i sina påminnelser. Skriftväxlingsbegränsningen ger följaktligen större processuella möjligheter åt borgenären än åt galdenären. Angeläget synes därför, att rätten redan vid bedömandet av svaret gör här förordad differentiering med hänsyn till den äkta bevisbördans fördelning.

De mönster för behandlingen av invändningar, som här förordats, skall belysas och något kommenteras med hjälp av två situationsmodeller.

Situation I. Antag, att galdenären i sitt svar åberopar omständighet, för vilken han har den *äkta bevisbördan*. Han skall i så fall genast förete sina bevis och dessa skall vara skriftliga. Gör han detta, bevisar han alltså *omständigheten* (fall I a), får svaret omedelbart *materiell* relevans. Anledning saknas då att giva svaret *formell* relevans; sker detta likväl kan

det bero på i detta sammanhang ovidkommande skäl, t. ex. förväntan att ansökningen återkallas. Bevisar gäldenären ej *omständigheten* utan allenast vad som enligt den successiva relevansens princip i *första hand ankommer på honom* (fall I b) gives även anledning att hänskjuta målet till rättegång; rätten har i detta fall (större) anledning än i det förra att giva svaret formell relevans; *omständigheten* i betydelsen ett flertal fakta (fakta och icke-motfakta) är då ej bevisad, men fakta av betydelse därför har bevisats och utrymme gives för ytterligare fakta. Bevisar gäldenären icke ens vad som enligt den successiva relevansens princip i *första hand* kräves för relevans (fall I c) saknar rätten anledning att giva svaret vare sig materiell eller formell relevans. — Ger rätten i fallet I b svaret formell relevans, sker detta för att borgenären skall kunna förebriaga motfaktum, som enligt den successiva relevansens princip i det uppkomna läget ankommer på borgenären att pretera. I den mån härför kräves bevisning och ej blott återopande av borgenären, har borgenären att fullgöra falsk bevisbörda. Förebriagar borgenären genom påminnelsena vad som kräves, I b 1, blir resultatet vid rättens förnyade bedömning av utredningen, att svaret icke får materiell relevans utan att ansökningen bifalles. Underlåter borgenären däremot att genom påminnelser fullgöra vad som ankommer på honom, I b 2, har svaret alljämt materiell relevans och föranleder alltså att målet hänskjutes till rättegång. Detta resultat blir följd, därför att borgenären, då han har att pretera bevisning, ej fullgjort den *falska* bevisbördan, och när återopande är tillfyllest, att han ej fullgjort återopsbördan.

Situation II. Gäldenären gör invändning angående omständighet, för vilken den äkta bevisbördan åvilar borgenären. Gäldenären *kan* naturligtvis likväl tänkas bevisa omständigheten — med bevisning utgörande »sannolika skäl» eller innefattande högre grad av sannolikhet — (fall II a). Svaret får då omedelbart materiell relevans. Enligt vad förut antagits *behöver* gäldenären emellertid i förevarande situation ej styrka invändningen; även utan bevisning kan gäldenären i vissa fall, då 12 § första stycket gäller, anses »hava skäl» för invändningen. Men rätten har i dessa fall i allmänhet anledning att — frånsett då invändningen såsom uppenbarligen oggrundad kan lämnas utan avseende — giva svaret formell relevans. Redan invändningen kan i vissa fall tänkas vara tillräcklig för omedelbar materiell relevans. Ger rätten svaret formell relevans, sker detta för att borgenären skall kunna fullgöra sin *äkta bevisbörda*. Bevisar borgenären därvid omständigheten eller fullgör han vad som på grund av nämnda bevisbörda i första hand kräves av honom enligt den successiva relevansens princip (II b 1), får svaret ej materiell relevans utan utslag meddelas. Preteras däremot ej den erforderliga bevisningen (II b 2), får gäldenärens svar — ehuru gäldenären ej styrkt sin invändning — *materiell* relevans på grund av att borgenären ej fullgjort sin äkta bevisbörda.

II. BEHANDLINGEN AV OLIKA INVÄNDNINGAR MOT KRAVET

I det följande undersökes ett antal konkreta invändningssituationer, som tänkes kunna möta domaren, när gäldenärens svar prövas. Behandlingen syftar till att belysa dels de olika relevansreglernas räckvidd och dels de handlingsmöjligheter, som med hänsyn till relevanskravets innebörd erbjuder sig för olika fall. Avsikten är däremot ej att med behandlingen täcka hela det fält av invändningsmöjligheter, som verkligheten erbjuder. Mångfalden härvidlag beror delvis på att svaret har »blandat» innehåll såtillvida, att det samtidigt göres flera invändning, för vilka olika relevanskrav gäller. En undersökning av de speciella problem, sådana svar kan erbjuda, ligger utanför ramen för denna undersökning. Framställningen inriktas i stället på vissa renodlade typer av invändningar.

I systematiskt hänseende iakttages en uppdelning av invändningarna i sådana, som avser rättsgrundande, och sådana, som gäller rättsupphävande omständigheter. Därvid är fråga om fakta berörande det i lagsökningsmålet åberopade mellanhavandet mellan parterna. Bland rättsgrundande fakta kan urskiljas sådana som berör giltighetsförutsättningar. Försvar för de begagnade termerna har anförts tidigare i avhandlingen.³⁴

A. *Invändningar beträffande rättsgrundande fakta*

1. Invändning göres om fordringshandlingens äkthet

Invändning, varom nu är fråga, kan vara av olika slag. Gäldenären kan a) förneka *sitt namn*, således göra påstående, att hans namn är förfalskat;³⁵ han kan b) invända, att fordringshandlingens *innehåll* är förfalskat.³⁶ Från dessa fall av påstående om förfalskning skiljaktiga, men till innebörden närliggande såtillvida, att gäldenären ej vidkännes fordringshandlingen, är dels det fall, att gäldenären, utan att påstå förfalskning, gör gällande, att han förväxlat med person, som har samma namn, och dels det fall, att gäldenären gör ett *allmänt* påstående om att han ej haft det mellanhavande fordringshandlingen utvisar. Dessa senare fall behandlas under 2 och 3 nedan.

³⁴ Ovan s. 106 f.

³⁵ Invändning om »underskriftsförfalskning», se Tiberg, Skuldebrevsrätt s. 85.

³⁶ Invändning om »innehållsförfalskning», se Tiberg a.a. s. 85.

1 a) *Gäldenären nekar sitt namn*

Den materiella relevansregeln i 10 § gäller. Påståendet är relevant endast om gäldenären ej förut erkänt handlingen i den ordning 10 § föreskriver. Borgenären kan som motfaktum åberopa endast sådant erkännande. Bevisbördan för att gäldenären tecknat sitt namn och för att gäldenären erkänt handlingen vilar på borgenären.³⁷ Möjligheten av erkännande påkallar därför, att rätten ger svaret *formell* relevans, såvida ej för rätten, på grund av påskrift på handlingen eller eljest, är känt, att gäldenären erkänt handlingen. I sistnämnda fall torde redan av relevansregeln följa, att erkännandet även utan åberopande från borgenären medför, att nekandet blir irrelevant. Anledning saknas då att bereda borgenären tillfälle till påminnelser; invändningen hindrar ej utslag. I de fall däremot, då rätten saknar kännedom om erkännande, har borgenären att såsom motfaktum åberopa och bevisa eventuellt föreliggande erkännande. Sker ej detta, har rätten att giva svaret materiell relevans. Hur skall rätten förfara, om borgenären väl åberopar men ej bevisar erkännande? Skall rätten ex officio föranstalta om den utredning borgenärens uppgift i och för sig kan göra möjlig, eller skall rätten utan beaktande av borgenärens påstående giva svaret materiell relevans? *Exempel.* Borgenären påstår, att gäldenären erkänt handlingen inför annan myndighet än den domstol, som handlägger lagsökningsmålet.

Den enda officialutredning, som i det beskrivna läget på grund av bestämmelserna i LL står rätten till buds, är att infordra huvudskrift av fordringshandlingen. Därför synes det riktiga svaret på den ställda frågan bliva, att rätten, *i den mån påminnelserna föranleder infordrande enligt 8 §* — det kan t. ex. antagas eller i varje fall ej uteslutas, att bevis om erkännande tecknats på huvudskriften — har att föranstalta härom men att i övrigt borgenärens obestyrkta påstående icke skall hindra hänskjutande till rättegång.

Gives i övrigt anledning för rätten att vidtaga åtgärd enligt LL 8 §? Just förevarande situation kan tyckas erbjuda anledning härtill: Rätten vill bilda sig en uppfattning om hur namnunderskriften på originalhandlingen ser ut och om gäldenärens påstående är förtjänt av tilltro. Men eftersom redan nekandet är relevant och nekandet dessutom, som tidigare påvisats, har viss presumptionseffekt, kan det icke vara riktigt, att rätten lämnar invändning av nu förevarande

³⁷ Tiberg, a.a. s. 86, Hessler, Obehöriga förfaranden, s. 32.

slag obeaktad såsom uppenbart ogrundad.³⁸ Då en granskning av huvudskriften således ej kan påverka nekandets relevansvärde, måste det också anses opåkallat, att handlingen företes i lagsökningsmålet, för att rätten därav skall kunna bilda sig en uppfattning om tillförlitligheten av gäldenärens påstående.

Ett exempel på invändning om underskriftsförfalskning redovisas i SvJT 1941 rf s. 42 II: H söktes för betalning av förfallen hyra enligt kontrakt, å vilket H tecknat borgen. H bestred ansökningen, under påstående, att han icke tecknat sitt namn under borgensmeningen och icke heller medgivit annan person rätt därtill. Lagsökningsdomaren hänsköt målet till rättegång. Inför rätten gjorde borgenären gällande, att H vidgått skyldighet att erlægga de hyresbelopp, för vilka han söktes, genom att på anmodan av hyresvärdens erlægga visst dessförinnan förfallet belopp, utan att underrätta borgenären om förfalskningen. Den av borgenären sålunda anförda omständigheten hade — om den åberopats redan i lagsökningsmålet — icke varit av beskaffenhet att hindra svarets materiella relevans.

1 b) Gäldenären invänder, att innehållet i fordringshandlingen är förfalskat

LL 10 § gäller ej här som relevansregel. Tillämplig är i stället 12 § första stycket. Av allmänna rättsgrundsatser torde följa, att det är gäldenären, som har bevisbördan för påståendet om förfalskning.³⁹ I enlighet härmed har gäldenären att med skriftliga bevis styrka sin invändning.

Vad skall gäldenären bevisa för att invändningen skall få relevans?

En avgränsning följer därav, att invändning om förfalskning enligt civilrättsliga regler kan göras även mot innehavare av fordringshandling i god tro.⁴⁰ Gäldenären behöver således ej styrka ond tro hos fordringshandlingens innehavare.

Är det tillräckligt, att gäldenären bevisar, att handlingen ändrats eller kräves dessutom bevisning om att ändringen skett utan gäldenärens medgivande?

Det förra synes vara det riktiga. Har således gäldenären genom huvudskriften eller annan skriftlig bevisning styrkt — d. v. s. förbragt erforderlig sannolikhet för — att innehållet i handlingen, sedan denna utgivits, har ändrats i något hänseende av betydelse, torde

³⁸ Det är dessutom att beakta, att en viss garanti mot missbruk av invändningsmöjligheten erbjudes genom BrB 15: 13.

³⁹ Tiberg, a. a. s. 86, Hessler, a. a. s. 32.

⁴⁰ SkbrL 17 §, Almén-Eklund, Lagen om avtal, 4 u. s. 111, Tiberg, a. a. s. 85.

detta i och för sig vara tillräckligt för att giva svaret materiell relevans. Huruvida rätten i sådant läge bör dessförinnan giva svaret formell relevans, synes bero av omständigheterna. Rätten kan ha anledning att beakta möjligheten av motfaktum från borgenärens sida.⁴¹ Även själva ändringens betydelse för kravet har rätten anledning att taga i betraktande.⁴² Även utan sådan påtaglig anledning att höra borgenären över påstådd förfalskning torde rätten med hänsyn till invändningens art och dess betydelse för borgenären — i synnerhet om denne påstås ha gjort den åberopade ändringen — ha mycket starka skäl att *i allmänhet* giva svaret formell relevans, trots att den av gäldenären presterade utredningen i och för sig räcker för materiell relevans.

2. Gäldenären invänder, att han ej skrivit under fordringshandlingen och gör gällande personförväxling

Innebörden av påståendet är, att annan person är förpliktad enligt åberopad fordringshandling. Gäldenären påstår således ej förfalskningsåtgärd avseende fordringshandlingen.

Tidigare har hävdats, att invändningen egentligen ej är en invändning mot kravet utan, såsom berörande saklegitimationen, en invändning mot allmän processförutsättning. Borgenären har vänt sig mot fel person som gäldenär och har att styrka saklegitimation. Är detta riktigt måste gäldenärens svar fördenskull givas formell relevans, såvida

⁴¹ Motfaktum kan vara just medgivande till företagen ändring. I fråga om räckvidden av sådant medgivande är emellertid för rätten att beakta, att om den av gäldenären med erforderlig bevisning styrkta ändringen medför, att åberopad fordringshandling ej längre kan anses innefatta bevis om fordran, ett medgivande saknar betydelse för lagsökningsmöjligheten; ansökningen bör i detta fall strängt taget avvisas och ej hänskjutas till rättegång; dock torde anledning även då finnas, bl. a. eftersom borgenären har att styrka processförutsättningarna, att låta denne avgiva påminnelser.

⁴² Visar sig t. ex. den påvisade ändringen oväsentlig för sakens bedömande, saknas uppenbarligen anledning att uppehålla målets avgörande genom att bereda borgenären möjlighet att yttra sig. Är å andra sidan ändringen ej oväsentlig men kan det bedömas som mindre sannolikt, att borgenären är i stånd att åberopa eller styrka motfaktum eller prestera bevisning, som kan omintetgöra effekten av den utav gäldenären presterade utredningen, finnes ej heller något sakligt motiverat intresse att fördröja det beslut, som i sådant läge är det enda möjliga, nämligen att hänskjuta målet till rättegång. Det är ju att märka, att — såsom förut framhållits — rätten, även om gäldenärens svar föranleder till inhämtande av påminnelser, ej är skyldig men 'äger' förordna därom.

invändningen ej med hänsyn till omständigheterna kan såsom uppenbart ogrundad omedelbart lämnas utan avseende. Åtgärd enligt 8 § kan komma i fråga. En anledning för rätten att vidtaga sådan åtgärd beträffande fordringshandlingen kan vara, att rätten önskar jämföra gäldenärens namnteckning med namnteckning på fordringshandlingen. Styrker borgenären ej saklegitimationen, när anledning på grund av gäldenärens svar finnes att ifrågasätta densamma, har rätten att avvisa ansökningen.

Behandlas invändning, varom nu är fråga, såsom invändning mot kravet, skall gäldenären finnas *hava skäl* för invändningen. Eftersom invändningen rör grundrekvisitet, om vilket borgenären har att prestera bevisning, torde invändningen då kunna få relevans — gäldenären således kunna anses »hava skäl» för invändningen — utan att gäldenären styrker densamma. Även vid denna behandling bör svaret givas formell relevans för att borgenären skall få tillfälle att vederlägga invändningen, sker ej detta får svaret materiell relevans, målet *hänskjutes* till rättegång.

Anledningen för rätten till åtgärd enligt 8 § synes vara densamma, oavsett vilken behandling som väljes.

3. Gäldenären gör en allmänt hållen invändning, varigenom han förnekar påstått mellanhavande med borgenären

Invändning av detta slag torde ej sällan på grund av föreliggande särskilda omständigheter kunna lämnas utan avseende, enär påståendet ej förtjänar tilltro eller eljest framstår som uppenbart ogrundat.

När omständigheterna icke är av angiven art utan påståendet kan vara möjligt eller rent av i hög grad sannolikt — gäldenären framstår i belysning av annat som mycket vederhäftig men anledning saknas ej att ifrågasätta borgenärens vederhäftighet — inställer sig den principiella frågan om tillämplig relevansregel.

Svar av nu angiven art inrymmer *möjlighet* till andra, mera preciserade invändningar, t. ex. förfalskning av olika slag eller personförväxling eller ytterligare annat.

Tydligt är till en början, att svaret icke kan behandlas *som om* gäldenären påstått förfalskning, eller *som om* gäldenären bestritt saklegitimation, *blott därför*, att möjligheten härav inrymmes i invändningen.

Så länge rätten saknar möjlighet att bedöma, huruvida gäldenären med invändningen åsyftar någon omständighet av mera preciserad

innebörd, torde valet stå mellan att behandla svaret såsom berörande särskild processförutsättning eller såsom en invändning enligt 12 § första stycket. I det senare fallet torde gäldenären kunna finnas hava skäl för sin invändning, ehuru han ej styrkt sitt påstående.

Ovissheten om vad gäldenären med sitt svar närmare avser och hur invändningen därför skall behandlas, är för rätten en särskild anledning att giva svaret formell relevans. Även åtgärd enligt LL 8 § kan ofta vara ägnad att så skingra ovissheten, att säkrare grund för bedömningen erbjudes.

4. Gäldenären påstår tvång eller förledande

LL 11 § är ej den enda bestämmande relevansregeln vid invändning om tvång eller förledande. Invändning med detta innehåll kan få relevans även enligt 12 § första stycket, förutsatt att gäldenären har skäl, således ej blott visar sannolika skäl, för sitt påstående. Eftersom den förra bestämmelsen numera — troligen på grund av det stränga relevanskrav som regeln genom föreskrift om anmälan och kungörande ställer — torde helt sakna praktisk betydelse, skall uppmärksamheten här endast ägnas fall, då invändningen kan tänkas bedömd enligt 12 §.

För att tvång skall föranleda rättshandlings ogiltighet enligt civilrättsliga regler — AvtL 28 och 29 §§ — gäller delvis olika förutsättningar beroende på tvångets art och styrka. Skillnaden tar sig uttryck bl. a. i olika utformat godtrosskydd. Vid grövre tvång — enligt AvtL 28 § — åligger det den tvungne, om han vill återropa tvånget, att giva godtroende medkontrahent meddelande om tvånget utan oskäligt uppehåll efter det tvånget upphörde. Lindrigare tvång medför ej ogiltighet, när medkontrahenten är i god tro. AvtL 29 § förutsätter för sin tillämpning ond tro hos medkontrahenten.

Mot godtroende ny innehavare av löpande skuldebrev må gäldenären enligt SkbrL 17 § göra gällande ogiltighet på grund av tvång enligt AvtL 28 § men enligt SkbrL 15 § må mot den nye innehavaren ej göras gällande tvång, som avses i AvtL 29 §.

Godtrosskydd för medkontrahent till part som gör gällande giltighet på grund av förledande — svek — är i AvtL 30 § utformat i överensstämmelse med vad som gäller för sådant tvång, som regleras i 29 §, och mot ny godtroende innehavare av löpande skuldebrev får enligt SkbrL 15 § ogiltighet på grund av svek ej göras gällande.

Den, som vill åberopa tvång eller förledande, har att bevisa sådan grund för ogiltighet. I enlighet härmed har gäldenär i lagsökningsmål, som gör invändning om tvång eller förledande under sådana omständigheter, att 12 § första stycket är relevansregel, att med skriftliga bevis styrka att han tvungits eller förletts att företaga den åberopade rättshandlingen.

Har gäldenären därjämte, att i fall, då ond tro hos motparten är civilrättslig förutsättning för rättshandlingens ogiltighet, *för att svaret skall få relevans*, att styrka ond tro hos medkontrahenten.⁴³ Några synpunkter skall anläggas på denna fråga.

Gäldenären har bevisbördan för ond tro hos medkontrahenten. Två rättsfakta har således betydelse för ogiltigheten och gäldenären är skyldig att styrka båda. För att bevisa ond tro förutsättes dock, att utredning föreligger om tvånget (förledandet). Frågorna om tvång (resp. förledande) och god eller ond tro är således successivt relevanta och kräver successiv verifikation. För gäldenär, som menar sig ha tvingats att utgiva åberopad fordringshandling, kan det, när krav riktas mot honom, stundom vara ovisst, huruvida borgenären äger komma i åtnjutande av godtrosskydd och om han skall behöva förebringa bevisning om ond tro. Då bevisning härom i allmänhet ej kan fullgöras medelst skriftliga bevis skulle relevanskravet oftast bliva omöjligt för gäldenären att uppfylla. Dessa omständigheter torde göra det motiverat att i varje fall kräva åberopande från borgenären av god tro för att hindra, att invändningen gives materiell relevans. Har således gäldenären presterat erforderlig bevisning för tvång men ej bevisat ond tro, skulle med nu förordad behandling målet hänskjutas till rättegång, om borgenären ej åberopar god tro. Däremot meddelas utslag, om åberopande som nu sagts göres. Man torde emellertid ha anledning överväga att gå ett steg längre till förmån för gäldenären, när denne styrkt tvång eller förledande, nämligen att låta detta vara tillräckligt för relevans, även om borgenären åberopat men ej styrkt god tro. Den omständighet, som synes främst tala för ett sådant längre gående eftergivande *i lagsökningsmålet* av kravet på bevisning från gäldenärens sida, är i stort sett desamma som nyss nämnades, d. v. s. ogiltighetsgrundens allvarliga beskaffenhet samt svårigheterna att inom lagsökningsförfarandets ram prestera erforderlig bevisning till styrkande av påstående om ond tro hos medkontrahenten.

⁴³ I detta sammanhang behandlas endast fall av lindrigare tvång.

Begränsas gäldenärens bevisskyldighet till att avse endast att rätts-handlingen företagits av tvång eller förledande blir ock anledningen att giva svaret formell relevans mindre än om relevansen göres beroende av återopande. Uppenbart är emellertid, att vid invändning, varom nu är fråga, anledning ofta gives att låta borgenären avgiva påminnelser.

5. Gäldenären gör invändning om ogiltighetsgrunder enligt AvtL 32—34 §§

För ogiltighetsanledningar enligt AvtL 32—34 §§, när de återopas som invändning av gäldenären, är 12 § första stycket tillämplig relevansregel. På samma sätt som beträffande lindrigt tvång och förledande gäller skydd för godtroende medkontrahent. De frågor angående omfattningen av den gäldenären åliggande bevisskyldigheten, som föranledes härav, är väsentligen desamma som vid invändning angående nyss nämnda ogiltighetsgrunder. Av väsentligen samma skäl som där anförts synes en viss lindring i beviskravet påkallad i lagsökningsmålet, hur långtgående må dock även här lämnas öppet.

6. Gäldenären invänder, att handlingen ej utgivits

Enligt AvtL 35 §⁴⁴ skyddas godtroende innehavare av löpande fordringshandling under vissa förutsättningar mot invändning från gäldenären om att handlingen, sedan den underskrivits, icke blivit utgiven av gäldenären.⁴⁵

Vad sålunda gäller enligt AvtL innebär ändring i förhållande till dessförinnan gällande rätt.⁴⁶ Av den genom AvtL upphävda bestämmelsen i UP 10 § 2 mom. ansåg man sig nämligen kunna sluta, att invändning, varom nu är fråga, kunde framställas även mot den, som i god tro blivit innehavare av skuldebrevet.

Skyddet är begränsat till handling av löpande beskaffenhet. Beträffande annan handling torde därför liksom tidigare gälla, att invändningen kan framställas även mot godtroende innehavare.

I vissa fall kräves sålunda för ogiltighet enligt de civilrättsliga reglerna såsom rättsfakta icke-utgivande och ond tro, i andra fall är förstnämnda faktum ensamt avgörande.

⁴⁴ Jfr SkbrL 15 § fjärde stycket.

⁴⁵ Invändningen är sålunda extingibel, se Tiberg, a.a. s. 87.

⁴⁶ Almén-Eklund, a.a. s. 144.

Enligt doktrinen kan fordran ej anses grundad på fordringshandling, med mindre handlingen utgivits. Med denna uppfattning berör en invändning från gäldenären, att handlingen ej utgivits, en särskild processförutsättning.

Behandlas invändningen i enlighet härmed synes god tro hos borgenär såsom innehavare av löpande handling sakna betydelse och borgenären har på grund av invändningen att styrka utgivandet såsom processförutsättning vid äventyr att ansökningen avvisas. Kan invändningen icke från början lämnas utan avseende såsom uppenbart ogrundad, ger med denna behandling redan invändningen — således utan att densamma bevisats av gäldenären — anledning till formell relevans och den fortsatta behandlingen beror på huruvida borgenären fullgör på denne ankommande bevisning.

Behandlas invändningen däremot såsom invändning mot kravet, är 12 § första stycket tillämplig relevansregel. Men behandlingen enligt detta lagrum erbjuder vissa komplikationer. Den omständighet invändningen avser är ju en invändning, som berör grunden för borgenärens talan och som borgenären enligt allmänna grundsatser har att prestera bevisning om. Svårigheten för gäldenären att bevisa, att han *icke* utgivit handlingen är uppenbar. Dessa omständigheter talar för att rätten redan på grund av gäldenärens påstående skall anse denne hava skäl för invändningen. Om godtrosskyddet skall gälla, torde å andra sidan gäldenären ha att prestera bevisning om ond tro. Härför bör dock förutsättningen vara, att fråga härom först aktualiseras av borgenären genom återopande av god tro. Det kan emellertid sättas i fråga, huruvida icke — såsom diskuterats i samband med behandlingen av några andra fall — en ytterligare lindring i beviskravet till gäldenärens förmån i godtrossituationerna kunde övervägas, så att svaret, oavsett borgenärens återopande av god tro, gavs materiell relevans redan så snart borgenären icke förmådde i erforderlig mån prestera bevisning om att handlingen utgivits.

De olika möjligheterna till behandling skall ej dryftas närmare än som nu skett. Syftet med den förevarande behandlingen av mera konkreta invändningssituationer är ju mindre att giva bestämt förord för viss lösning än att belysa olika tänkbara handlingsmöjligheter.

Antingen invändning, varom nu är fråga, behandlas som särskild processförutsättning eller som invändning enligt 12 § första stycket, finnes uppenbar anledning för rätten att giva svaret formell relevans på grund av innehållet i invändningen. En anledning för rätten till åtgärd enligt 8 § kan vara rättens önskan att förvissa sig om att bor-

genären verkligen innehar originalhandlingen; företeende av huvudskriften av fordringsbeviset kan ju ofta utgöra stöd för borgenärens påstående om utgivande.

7. Galdenären gör invändning om brist i rättshandlingsförmåga

Enligt civilrättsliga grundsatsar kan bristande rättshandlingsförmåga på grund av omyndighet åberopas även mot medkontrahent i god tro.⁴⁷ Ett uttryck för denna grundsats är SkbrL 17 §.

Invänder galdenär i lagsökningsmål, att rättshandlingen är ogiltig på denna grund skall invändningen behandlas enligt LL 12 § första stycket. Galdenären har att förebbringa bevis om omyndighet (underårighet, omyndigförklaring). Ej sällan innehåller redan fordringsbeviset åldersuppgift för galdenären. Om utrymme finnes för giltighet på grund av förmyndares samtycke eller därför att handlingen rymmes inom området för omyndigs partiella rättshandlingsförmåga, torde på borgenären ankomma att åberopa och styrka giltighet på sådan grund.

Anledning finnes därför vanligen att giva svaret formell relevans. Styrker borgenären giltighetsgrund medför svaret ej materiell relevans, eljest hänskjutes målet till rättegång.

B. Invändningar om rättsupphävande fakta

1. Galdenären påstår betalning

Enligt allmänna grundsatsar har galdenären bevisbördan för uppfyllelse av fordringen genom betalning.

Invändning om betalning är en typisk invändning enligt 12 § första stycket, vilken galdenären har att styrka med skriftlig bevisning.

I FUL nämndes särskilt bevisning genom »anteckning å skuldebrevet». Att sådan anteckning kan tjäna som bevisning torde vara otvivelaktigt. Anteckning om betalning å skuldebrevet, när den föreligger för rätten redan vid prövningen för ansökningens upptagande, är emellertid anledning för rätten till avvísning, då ju ett med betalningsanteckning försett fordringsbevis icke kan anses innefatta bevis om fordran.⁴⁸

⁴⁷ Tiberg, a.a. s. 85.

⁴⁸ Trygger, Lagsökning, s. 18 ff, jfr Olivecrona, Rätt och dom, s. 48, Beviskyldigheten s. 57 ff.

Påstående att t. ex. avbetalningsanteckning gjorts å skuldebrevet är för rätten uppenbar anledning att infordra huvudskriften av den handling, varå anteckningen påstås ha skett, såvida denna ej framgår av företedd avskrift av handlingen.

Ehuru påstående om betalning för materiell relevans kräver skriftlig bevisning, synes redan påstående utan sådan bevisning ofta vara tillräcklig anledning för domstolen att giva svaret formell relevans. Har betalning verkligen skett, föranleder ju detta mestadels borgenären att återkalla ansökningen eller begränsa densamma.

2. Galdenären påstår preskription

I den föregående undersökningen har preskriptionsfrågan behandlats förhållandevis ingående. Undersökningen har visat, att praxis numera alltmer bestämt intagit ståndpunkten, att i varje fall vid tioårspreskription möjligheten att fordringen upphört ej skall beaktas av domstolen ex officio samt att en tendens till liknande behandling kunnat skönjas även vid specialpreskription i en del fall. Det nu beskrivna läget gäller ej, då borgenären själv ställt inträdd preskription utan varje tvivel; för sådana fall ger tillämpningen flera exempel på omedelbar avvisning.

I enlighet med den ståndpunkt rörande behandlingen av preskriptionsfrågan, som praxis intagit, ankommer det således på galdenären att, då preskriptionsfaktum ej skall beaktas ex officio, göra invändning om preskription.

När galdenären gör invändning om preskription, åberopar han att preskriptionstiden förflutit, d. v. s. ett för rättsföljden preskription erforderligt rättsfaktum, som galdenären i allmänhet har att åberopa och styrka. Detta rättsfaktum är emellertid redan styrkt genom den av borgenären presterade fordringshandlingen. Ofta säges preskription ha inträtt, så snart det blivit utrett, att preskriptionstiden förflutit. Preskription som rättsföljd beror emellertid även av det faktum, att preskriptionsavbrytande åtgärd ej förekommit. Detta faktum har borgenären att åberopa och styrka. När galdenären åberopar förstnämnda faktum är detta följaktligen anledning för rätten att giva svaret formell relevans. Underlåter borgenären, sedan tillfälle lämnats honom att avgiva påminnelser, att åberopa och styrka preskriptionsav-

⁴⁹ För utredning angående fordringens ålder kan det stundom vara erforderligt, att — exempelvis vid misstanke om oriktig avskrift — vidtagna åtgärder enligt LL 8 §.

brott, är den genom fordringshandlingen styrkta gäldenärsinvändningen i allmänhet⁴⁹ tillräcklig anledning för rätten att hänskjuta målet till rättegång.

3. Gäldenären påstår att han ej fått utfäst valuta

När gäldenärens invändning hänför sig till mellanhavande bakom det som tagit sig uttryck i åberopad fordringshandling, gäller ej regeln i 12 § andra stycket; denna förutsätter, att gäldenären *i fordringshandlingen* betingat sig vederlag för den utfästa betalningen. I stället gäller 12 § första stycket. Växel utgör t. ex. betalning för varor, skuldebrev utställes i anledning av försträckning.

Invänder nu gäldenären, att han ej erhållit valutan — i exemplen de köpta varorna resp. de lånade pengarna — skall rätten därför finna gäldenären hava skäl för invändningen. Då gäldenärens betalningsutfästelse är ovillkorad och i och för sig klar, måste det ankomma på gäldenären att styrka invändningen, vid äventyr att utslag meddelas.

Redan invändningen synes emellertid, allt efter omständigheterna, vara tillräcklig för formell relevans; borgenären kan tänkas ofta vara i stånd att — ehuru icke skyldig därtill — vederlägga gäldenärens påstående.

C. *Invändning avseende betingat vederlag*

1. Gäldenären påstår, att han ej fått motpartens prestation

Här är ånyo anledning att skilja mellan de fall, då uppfyllelseprestation beror av motprestationen, och de fall, då så icke är förhållandet.

Tidigare har skälen för att behandla de förstnämnda fallen såsom berörande särskild processförutsättning utvecklats.

Behandlad i denna ordning föranleder invändningen regelmässigt föreläggande för borgenären att avgiva påminnelser, för att denne skall kunna vederlägga gäldenärens påstående. Lyckas detta ej för borgenären, avvisas ansökningen.

Behandlas däremot den förstnämnda invändningen såsom avseende betingat vederlag, är relevanskravet, liksom när prestationerna ej är beroende av varandra, enligt 12 § andra stycket begränsat till att gäldenären gör borgenären rätt till betalning stridig, eftersom det ankommer på borgenären att förebringa bevisning till styrkande av den omständighet invändningen avser.

Redan invändningen torde i allmänhet vara av beskaffenhet att göra borgenärens rätt stridig. Ofta kan svaret likväl utgöra anledning för rätten att giva svaret formell relevans, för att borgenären skall kunna vederlägga gäldenärens invändning.

2. Gäldenären påstår, att motpartens prestation är felaktig eller försenad

I motsats till det nyss nämnda fallet har gäldenären bevisbördan för nu ifrågasvarande påståenden. Relevansregeln i 12 § andra stycket gäller men i detta fall har gäldenären att förebringa sannolika skäl för invändningen för att svaret skall få materiell relevans.

3. Gäldenären påstår sig ha icke kvittningsskäl motfordran

Eftersom för kvittningsskäl motfordran enligt LL 14 § kräves, att motfordringen är lagsökningsskäl, är ej 14 § utan 12 § första stycket eller, om motfordringen samtidigt har avseende på betingat vederlag, 12 § andra stycket tillämplig relevansregel. Gäldenären har, eftersom bevisbördan åvilar honom, följaktligen att i det förra fallet »styrka» invändningen och i det senare fallet förebringa »sannolika skäl» för densamma. Styrker gäldenären motfordran, medför detta ej, såsom vid bifallet kvittningsyrkande enligt 14 §, att motfordringen avräknas på huvudfordringen, utan målet hänskjutes — helt eller delvis — till rättegång.

SveaH 29. I svar på ansökan om lagsökning, vari yrkats förpliktande att betala 20 569 kronor 39 öre jämte ränta och kostnader, anhöll gäldenären — ett bolag — om anstånd med avgivande av svar och uppgav, att bolaget hade motfordran överstigande yrkat belopp samt att bolaget avsåg att göra sin motfordran gällande genom stämning och därvid yrka gemensam handläggning av parternas talan. URn hänsköt målet till rättegång. Sedan URn avslagit ett av borgenären framställt yrkande om deldom avseende hans fordran på grund av åberopat skuldebrev, gjorde borgenären gällande, att målet genom hänskjutande till rättegång blivit onödigt uppehållet. HovRn fann sig förhindrad ingå i prövning av hänskjutningsbeslutet.

URns beslut att på grund redan av gäldenärens *påstående* om motfordran hänskjuta målet kan ej anses stå i god överensstämmelse med LL 12 § första stycket.

D. Invändning om kvittningstill motfordran.

Förutsättningarna härför enligt LL 14 § har delvis berörts tidigare. Vad som framför allt utmärker denna invändning är kravet, att motfordringen skall vara lagsökningsgill. I själva verket öppnas genom kvittningsyrkandet en ny lagsökningsprocess inom den pågående. Yrkandet kräver följaktligen, att svar innehållande dylikt yrkande gives formell relevans. En väsentlig skillnad mot den så att säga primära processen, föranledd av *borgenärens* ansökning, följer av regeln i 14 § andra stycket, att klar och förfallen fordran ej får uppehållas för det, som är *stridigt eller icke förfallet*. Detta innebär, att det ej ställes samma krav på borgenären, när denne såsom gäldenären genom sina påminnelser besvarar kvittningsyrkandet, som relevansreglerna i 10—12 §§ ställer på gäldenären i det primära förfarandet. Det är tillräckligt att borgenären gör kvittningsfordringen »stridig», d. v. s. bestriider densamma, för att densamma ej skall bifallas. Det är vidare att beakta den skillnaden i fråga om handlingsmöjlighet, att bestriidande av kvittningsyrkande, varom nu är fråga, icke föranleder att målet hänskjutes till rättegång samt att beaktat kvittningsyrkande kommer till uttryck i påföljdsprestationens utformning.

KAP. VIII

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING I FRÅGA OM YRKAD SÄKERHETSÅTGÄRD ELLER HANDRÄCKNING

Enligt LL 16 § gäller i fråga om kvarstad och skingringsförbud enligt RB 15 kap. i lagsökningsmål vad RB stadgar för motsvarande fall och beträffande handräckning enligt UL 192 § — vräkning — gäller vad som är stadgat i UL för motsvarande fall.

Före LL 1937 reglerades ifrågavarande åtgärder i lagsökningsmål av bestämmelser i UL. I LL 1937 intogs ett stadgande, 18 §, som beträffande alla de nämnda arterna av åtgärd hänvisade till UL:s bestämmelser om handräckning. I samband med lagens tillkomst uttalade LR,¹ att hänvisningen till UL:s bestämmelser tydligen avsåg såväl förutsättningarna för åtgärderna som rättegången och verkställigheten. Vid tillkomsten av LL ändrades hänvisningen beträffande kvarstad och skingringsförbud till att i stället avse bestämmelserna i RB för motsvarande fall. I övrigt behölls lagrummet med endast formell jämkning.² Reglerna i RB om rättegången i anledning av yrkande om kvarstad och skingringsförbud innebär bl. a., att motparten skall lämnas tillfälle att yttra sig över ansökningsmeningen, att, om fara är i dröjsmål rätten må omedelbart bevilja åtgärden till dess anordnande förordnas (RB 15: 5). För behandling av fråga om kvarstad och skingringsförbud, när fråga därom uppkommer i underrätt, kan rätten utsätta särskilt sammanträde enligt RB 42: 13 men hinder föreligger ej att motparten yttrar sig skriftligen. Har rätten beviljat åtgärd interimistiskt bör rätten ånyo upptaga frågan, sedan motparten haft tillfälle att yttra sig.³

Handläggning av ansökan om vräkning enligt UL 192 § sker med stöd av UL 195 §: Motparten skall lämnas tillfälle att svara. Möjlighet finnes ej att utan kommunikation förordna om åtgärd tills vidare. En motsvarighet till särskilt sammanträde enligt RB 42: 13 erbjödes: »Skall någon i målet höras, förordne överexekutor, huru det ske må.»

En motsvarande tillämpning av handläggningsreglerna i lagsökningsmål innebär bl. a., att gäldenären genom föreläggandet enligt

¹ NJA II 1937 s. 486.

² NJA II 1946 s. 124.

³ Gärde s. 160.

LL 5 § att svara tillika förelägges att yttra sig (resp., beträffande ansökan om vräkning, att svara), och att det av gäldenären avgivna svaret följaktligen utgör jämväl yttrande resp. svar enligt de bestämmelser, som reglerar åtgärderna. Av skriftlighetskravet i lagsökningsprocessen torde följa, att gäldenären ej kan beredas tillfälle att yttra sig muntligen över ansökningsen.

Kan gäldenärens svar få formell relevans, när detta avser endast åtgärden? Bestämmelserna i RB och UL säger visserligen ingenting om att den part, som sökt åtgärden åter skall få tillfälle att yttra sig, sedan motparten hörts. Å andra sidan är ej rättens möjligheter att i lagsökningsmål bereda borgenären tillfälle att avgiva påminnelser begränsade med hänsyn till vad gäldenären svarat. När gäldenärens invändning ej avser allenast åtgärden och rätten på grund av svaret i övrigt finner anledning att lämna borgenären möjlighet att avgiva påminnelser, kan omständigheterna naturligtvis vara sådana, att rätten har anledning avvakta borgenärens påminnelser eller att förelagd tid därför utgått, innan rätten fattar ståndpunkt i anledning av yrkandet om åtgärd. Föranledes åter påminneföreläggande ej av svaret i övrigt kan det synas mera tveksamt om invändningen avseende åtgärd skall kunna föranleda sådant föreläggande. Det kan måhända hävdas, att rätten skall vara skyldig att till undvikande av tidsutdräkt taga ställning på grundval av det material, som ansökningsen och yttrandet erbjuder. Mot detta kan då anföras att sådant krav ej ställes, när frågan möter i tvistemål, eftersom den nämnda möjligheten till sammanträde, resp. förhör i anledning av vräkningsyrkande, bereder rätten möjlighet att ånyo höra den som påkallat åtgärden. Detta torde ock vara avgörande för att låta LL 7 § gälla och sålunda på grund av denna bereda borgenären tillfälle att avge påminnelser, när anledning därtill förekommer. LL 7 § kan sägas delvis fylla funktionen av surrogat för den muntlighet som RB och UL ger möjlighet till men som ej står till buds i lagsökningsmålet.

Kan rätten hänskjuta frågan om åtgärd till rättegång med anledning av gäldenärens svar? Endast några synpunkter skall anläggas på detta spörsmål.

Handläggningen av nu ifrågavarande åtgärder enligt reglerna i såväl RB 15 kap. som UL 195 § är tydligt summarisk:⁴ Rätten (resp. öex) förutsättes enligt reglerna skola i allmänhet meddela beslut med anledning av yrkandet, så snart gäldenären yttrat sig; situationen är

⁴ Olivecrona benämner vräkning enligt UL 192 § som summarisk process inför öex, se Utsökning, 1 u. s. 214.

sålunda i princip densamma som för rätten i lagsökningsmålet, sedan gäldenären svarat: Denna omständighet talar allmänt för att rätten *avgör* frågan om åtgärd redan i lagsökningsmålet.

Att rätten kan *ogilla* yrkande om åtgärd varom nu är fråga framgår av uttalanden, som gjordes under förarbetena till LL,⁵ när särskild besvärsmått för *borgenären* motiverades just av denna rätten till buds stående möjlighet. Behov att hänskjuta frågan till rättegång därför, att ansökningen finnes ej kunna bifallas i lagsökningsmålet saknas sålunda.

För spörsmålets bedömning är det vidare av viss betydelse, att det för bifall till yrkande om åtgärderna är tillräckligt, att borgenären — förutom andra förutsättningar — visat »sannolika skäl» för sin talan,⁶ medan ett strängare beviskrav gäller för att borgenären skall kunna få bifall till sin lagsökningsansökan.

Dessa förhållanden medför, att rätten mera sällan får anledning att *överväga* hänskjutande till rättegång, när svaret avser yrkad åtgärd än när det berör själva kravet. Detta är dock ej något skäl *mot* att meddela hänskjutningsbeslut. Att åtgärderna, såvitt gäller handläggningen, följer regler utanför LL, torde ej heller vara ett avgörande skäl. I vissa fall talar ändamålsskäl *för* att rätten i stället för att *ogilla* ansökningen om åtgärd hänskjuter frågan till rättegång. Detta gäller t. ex. när målet i övrigt hänskjutes och omständigheterna icke redan i lagsökningsmålet är sådana, att ansökningen om åtgärd kan bifallas. Intresset av att enhetlig processuell bedömning sker gör sig då gällande. Avser invändningen däremot endast den begärda åtgärden och kan ansökningen i övrigt bifallas — gäldenären har t. ex. invänt, att det saknas anledning befara, att han skall undanskaffa egendom — förefaller det mera ändamålsenligt, att rätten avgör målet i dess helhet på grundval av den föreliggande utredningen. Rätten har nämligen i dessa situationer i allmänhet att meddela utslag rörande huvudsaken, eftersom gäldenären ej gjort invändning därutinnan; ett hänskjutande till rättegång av frågan om åtgärd skulle därför kunna göra denna helt ineffektiv. Förfarandet skulle sålunda illa rimma med det syfte att bereda borgenären skydd, som åtgärderna är avsedda att tillgodose.

⁵ NJA II 1946 s. 127, jfr s. 125 och 143.

⁶ Elwing, Rättegångsbalken, s. 84.

KAP. IX

GÄLDENÄREN GÖR INVÄNDNING ANGÅENDE KOSTNADSYRKANDE

Vad i RB är stadgat i fråga om kostnad i tvistemål gäller enligt LL 15 § i fråga om kostnad i lagsökningsmål. Dessutom ger LL 15 § en regel för de fall, då målet hänskjutes till rättegång. Då skall frågan om ersättning för kostnaden i lagsökningsmålet prövas i rättegången.

Den sistnämnda bestämmelsen förutsätter uppenbarligen, att gäldenären gjort invändning om annat än kostnaden. Den princip regeln uttalar gällde utan direkt lagstöd även tidigare;¹ att rätten i sådana fall skall pröva även kostnaden förklaras därav, att förfarandet inför rätten, sedan målet hänskjutits, är ett led i ett enhetligt processuellt förfarande.

LL 15 § avgör däremot ej hur rätten skall förfara, om gäldenären *endast* gör invändning avseende kostnaden. Vilka möjligheter står då rätten till buds?

Invändningen kan vara av olika slag: Gäldenären kan 1) rikta erinran mot den ersättning, som borgenären fordrat,² och han kan 2) bestrida, helt eller delvis, borgenärens rätt till kostnadsersättning. Härjämte kan tänkas, 3) att gäldenären, samtidigt som han gör invändning avseende borgenärens yrkande om kostnad, själv framställer kostnadsyrkande.³ Som exempel på situation av typ 2) kan anföras, att gäldenären förklarar sig icke ha något att erinra mot yrkat kapital men framhåller, att ansökningen gjorts utan föregående krav eller utan att borgenären inväntat förfallodagen.⁴

De nämnda invändningstyperna erbjuder delvis skilda synpunkter för rättens behandling.

Oavsett invändningens art får rätten, såsom alltid när svar avgives, anledning att ställa frågan, huruvida svaret kan och bör få formell

¹ NJA II 1937 s. 485.

² Ang. skyldighet att uppgiva vari kostnaden består, se RB 18: 14 första stycket, jfr Ulla Jacobsson, Parts kostnad i civilprocess, s. 229. Jfr JK i PM s. 13, JO 1951 s. 222 ff.

³ Ang. utrymme för sådan ersättning till gäldenären, se NJA II 1937 s. 485.

⁴ Det sistnämnda fallet förutsätter dock, att rätten upptagit ansökningen, ehuru den ej varit förfallen, således felaktigt.

relevans eller om det ger rätten anledning till annan åtgärd för utredningen.

Svaret kan svårligen tänkas giva rätten anledning till åtgärd enligt LL 8 §.

Större anledning torde för vissa fall finnas att giva svaret formell relevans.

För civilprocessen ger ej RB regler om särskild förhandling i frågan om kostnadernas fördelning. Ulla Jacobsson diskuterar på ett intressant sätt frågan om ett speciellt sådant förfarande.⁵ Skäl som där anföres till förmån för en sådan förhandling har i lika mån giltighet i lagsökningsmål men en förhandling i kostnadsfrågan i dessa mål är utesluten till följd av skriftligheten i förfarandet. Intressant är emellertid, att reglerna för den summariska processen erbjuder möjlighet att — genom påminnelseföreläggande — tillgodose vissa av de syften som vore att vinna med förhandling. Och tydligt är, att möjligheten finnes att giva svaret formell relevans i nu diskuterade fall. Utom de mera allmänna synpunkter som rätten alltid har att beakta vid sin bedömning av huruvida påminnelser bör infordras, har rätten skäl att beakta vad invändningen avser. Större skäl gives generellt sett att låta borgenären yttra sig över invändning av de ovannämnda typerna 2) och 3) än över invändning, som gäller skäligheten av fordrat belopp. Och när invändningen, såsom i fall av typ 3) är förenad med ett kostnadsyrkande, kan rätten ej underlåta att delgiva borgenären yrkandet. Anledningen är då ock stor att bereda borgenären tillfälle att bemöta svaret med påminnelser.

Återstår frågan om rättens vidare åtgärder.

Att rätten i lagsökningsutslag kan helt eller delvis *ogilla* borgenärens yrkande om kostnad har uttalats av LR under förarbetena till LL.⁶ Borgenären äger då föra talan mot avgörandet genom besvär. Beträffande sådant kostnadsyrkande erbjüdes därmed en handlingsmöjlighet för rätten, som ej finnes i övrigt. Möjligheten minskar behovet för rätten att giva svaret materiell relevans. Huruvida möjlighet härtill finnes, då den återstående frågan endast gäller kostnadsyrkande, skall ej dryftas närmare. Ändamålsskäl kan stundom tänkas tala för sådan handlingsmöjlighet, när genom obegränsad process utredning kunde vinnas, som ledde till riktigast möjliga fördelning av kostnaderna.

⁵ Ulla Jacobsson, a. a. s. 235 f.

⁶ NJA II 1946 s. 127.

KAP. X

KORT SAMMANFATTNING AV UNDERSÖKNINGEN I AVDELNING III.

Lagsökningsprocessen såsom summarisk betalningsprocess utmärkes ej blott av begränsning i fråga om tillgången för borgenär till process genom de i föregående avdelning behandlade särskilda förutsättningarna. Utmärkande är även, att gäldenärens processuella möjligheter är begränsade: Är förutsättningar för process styrkta och ansökningen upptagen till prövning ställer reglerna i LL särskilda krav på gäldenären för att denne skall kunna hindra bifall till ansökningen. Denna processbegränsning framgår i LL av regler om hur rätten i olika situationer skall handla. Reglerna i LL anger emellertid ej uttömmande rättens handlingsmöjligheter och därmed icke heller fullständigt innebörden av gäldenärens processuella möjligheter.

I denna avdelning har undersökts vilka handlingsmöjligheter som i lagsökningsmålet står rätten till buds med hänsyn till gäldenärens förhållande i målet.

LL saknar för detta stadium av processen en regel motsvarande LL 3 § om avvisning av ansökningen. I kapitel I har därför undersökts, om rätten kan avvisa ansökningen, sedan densamma upptagits. Sådan möjlighet förmenas stå rätten till buds.

Därefter har granskats möjligheterna på grund av bestämmelserna i LL 7 och 8 §§ att tillföra målet utredning utöver den, som vunnits på det inledande stadiet och genom gäldenärens svar.

Rättens handlingsmöjligheter i den situation, som inträder, när gäldenären underlåter att svara, har undersökts i kapitel III. Att LL genom 6 § för denna situation ger regel om avgörande på formell grund förmenas icke utgöra hinder för avvisning och vissa åtgärder för ytterligare utredning.

Den huvudsakliga uppmärksamheten har ägnats de situationer, som inträder, då gäldenären svarar och gör invändning. Utifrån uppfattningen, att rätten även på detta stadium skall pröva förutsättningarna för process, har jag funnit det angeläget att klassificera de situationer, som kan uppkomma med hänsyn till arten av gäldenärens invändning, huruvida denna avser förutsättning — allmän eller särskild — för process, eller den avser kravet eller annat. En bestämning av svars-

innehållet är angelägen för valet av tillämplig handlingsregel och därmed för rättens åtgärder.

I kapitel IV har något berörts sådana situationer, där gäldenären svarar men svaret ej kan anses innefatta invändning, och i kapitel V har behandlats företrädesvis sådana situationer, där gäldenären tänkes göra invändning berörande allmänna processförutsättningar. De i LL givna bestämmelserna om behandlingen av gäldenärens svar förmenas icke reglera invändningar mot sådana allmänna processförutsättningar, vars förhandenvaro kärande i tvistemål har att styrka.

Större tveksamhet föranleder invändningar berörande de särskilda i LL 1 och 3 §§ angivna förutsättningar för lagsökning, som rätten på målets inledande stadium skall beakta självmant. Några sådana förutsättningar skall, enligt vad som direkt framgår av LL, efter invändning behandlas som invändning mot »kravet». I fråga om andra invändningar av detta slag kan ej på liknande sätt dragas slutsats av bestämmelserna i LL. Envar av dessa förutsättningar har granskats i kapitel VI, där frågan om rättens handlingsmöjligheter ock diskuterats.

De regler LL innehåller om rättens behandling av invändningar mot »kravet» — LL 10—12 §§ — har undersökts i kapitel VII. Där har även något berörts LL 14 §. Med den terminologi, som användes i avhandlingen, är de nämnda reglerna »relevansregler» och LL 10—12 §§ anger förutsättningar för svarets »materiella relevans», d. v. s. förutsättningarna för att svaret skall föranleda att målet hänskjutes till rättegång. Reglerna ställer »relevanskrav» på gäldenären. Dessa krav har granskats närmare och undersökningen har påvisat viss »avtrappning» från starkare till svagare relevanskrav. I detta kapitel har vidare undersökts, om relevansreglerna därjämte bestämmer bevisbördan på annat sätt än i den icke-summariska processen. Slutsatsen blir, att reglerna icke kan sägas vara bevisbörderegler i denna mening. I samma kapitel har mot bakgrund av den tidigare i kapitlet redovisade undersökningen — mera diskussionsmässigt — resultaten prövats på några tänkbara situationer av invändning mot kravet.

I kapitel VIII har granskats invändning berörande åtgärd, som är möjlig i lagsökningsmål enligt LL 16 §, och i kapitel IX har några frågor om invändning mot kostnadsyrkande berörts.

Undersökningen i denna avdelning torde ha belyst gäldenärens processuella handlingsmöjligheter och påvisat angelägenheten av att rätten vid behandling av lagsökningsmålet, sedan ansökningen upptagits till prövning, i högre grad än som ofta synes ske i tillämpningen be-

aktar civilprocessuella regler och grundsatser utanför LL. Genom en sådan mera differentierad behandling torde — utan att de intressen som uppbär den summariska betalningsprocessen åsidosättes — det syfte kunna främjas, som ytterst behärskar även denna art av process: Att nå såvitt möjligt sakligt riktig lösning av tvister mellan parter.

ZUSAMMENFASSUNG

Im schwedischen Recht gibt es zwei Arten summarischen Verfahrens wegen Zahlung: Urkundenverfahren und Mahnverfahren. Beide erfolgen vor Gericht und bezwecken, dem Gläubiger durch ein Prozessverfahren, das einfacher, schneller und billiger ist als ein gewöhnlicher Zivilprozess, zu einem Urteil auf Zahlung zu verhelfen. Geregelt sind die beiden Verfahrensarten im Gesetz vom 20. Dezember 1946 über Urkundenverfahren und Mahnverfahren (Urkundenverfahrensgesetz) hier abgekürzt LL. Daneben gelten für beide Verfahren die in der Zivilprozessordnung — RB — und anderwärts aufgestellten Regeln und Grundsätze für den Zivilprozess.

Das Urkundenverfahren steht dem Gläubiger offen, dessen Forderung fällig ist und sich auf schriftlichen Beweis stützt. Mit diesem Verfahren wird ein Urteil auf Zahlung erstrebt. Auch der Gläubiger einer durch Grundbucheintragung gesicherten Forderung kann im Urkundenverfahren Urteil auf Zahlung aus dem belasteten Grundstück erwirken. Handelt es sich um eine Geldforderung, für die ein schriftlicher Beweis nicht vorliegt und die nicht auf Schadenersatz gerichtet ist, kann der Gläubiger Mahnverfahren betreiben.

In dieser Arbeit wird die Form des Urkundenverfahrens untersucht, mit der eine Verurteilung des Schuldners auf Zahlung erstrebt wird. Die Untersuchung ist in drei Abschnitte aufgeteilt.

Der einleitende Abschnitt, Abschnitt I, bringt einen Rückblick auf ältere schwedische Rechtsinstitute entsprechender Art. Daneben wird auf Rechtsinstitute mit gleicher Funktion in den anderen nordischen Ländern eingegangen. Weiter wird in diesem Abschnitt in grossen Zügen das Prozessverfahren, das Gegenstand der anschliessenden Untersuchung ist, dargestellt. Gleichfalls wird hier das Verhältnis der im LL enthaltenen Vorschriften für das Urkundenverfahren zu den Regeln des RB für das ordentliche Prozessverfahren untersucht.

Mit dieser allgemeinen Grundlage als Ausgangspunkt werden in den beiden folgenden Hauptabschnitten die richterliche Prüfung im einleitenden Stadium — Abschnitt II — und im weiteren Verlauf des Verfahrens — Abschnitt III — untersucht. Für beide der vorgenann-

ten Stadien gelten prozessuale Beschränkungen, die dem Urkundenverfahren eigentümlich sind: einerseits für den Gläubiger beschränkte Verwendungsmöglichkeit des Verfahrens wegen des bereits erwähnten Erfordernisses schriftlichen Beweises für die Forderung, andererseits sozusagen als Gegengewicht eine Beschränkung der prozessualen Möglichkeiten des Schuldners. Die Beschränkungen letztgenannter Art kommen vor allem zum Ausdruck in den vom Gesetz vorgesehenen Erfordernissen dafür, dass das Vorbringen des Schuldners im Urkundenverfahren Beachtung finden soll. Diese eben erwähnten Beschränkungen geben dem Verfahren seinen summarischen Charakter. Dadurch wird auch den Anforderungen auf Beschleunigung und Vereinfachung, denen ein solches Verfahren genügen muss, um die erwünschte Wirkung zu erreichen, Rechnung getragen.

Zu den Vorschriften des LL, in denen die Anwendbarkeit des Verfahrens auf bestimmte Fälle beschränkt wird, liegt eine umfängliche Judikatur vor. Diese Rechtsprechung, die bisher zum grossen Teil nicht veröffentlicht ist, wird in Abschnitt II kritisch gewürdigt. Dort wird auch der Versuch gemacht, genauer als es bisher in der Literatur geschehen ist, die Bedeutung der erwähnten Beschränkungen zu analysieren. Zu den Problemen, die sich nach Aufnahme des Verfahrens infolge des Verhaltens des Schuldners für das Gericht ergeben, ist die Rechtsprechung weniger reichhaltig. Daher folgt die Untersuchung in Abschnitt III teilweise einer anderen Linie als in Abschnitt II. Hier steht im Vordergrund des Interesses die Frage, welche Möglichkeiten dem Gericht in diesem Stadium des Prozesses mit Rücksicht auf das Verhalten des Schuldners zu Gebote stehen. Anlass zu dieser Frage ist vor allem der Umstand, dass die Möglichkeiten, die dem Gericht hier zur Verfügung stehen, im LL nicht erschöpfend geregelt sind. Insoweit enthält die Untersuchung einen diskussionsmässigen Versuch, zur Systematisierung der Möglichkeiten, nach denen das Gericht in den verschiedenen Situationen, die sich aus der Stellungnahme des Schuldners zum Klageantrag ergeben können, verfahren kann.

In Schweden wurden wie in anderen europäischen Ländern schon frühzeitig besondere Rechtsinstitute geschaffen, um dem Bedürfnis nach schneller Entscheidung bei Geldschuldverhältnissen zu entsprechen. — In Abschnitt I Kapitel I wird die Entwicklung bis zur heutigen Gesetzgebung in ihren Hauptzügen geschildert. Ansätze dazu, Schuldversprechen als vollstreckbare Urkunde zu behandeln, lassen sich bereits vor 1734 nachweisen und nach der Vollstreckungsord-

nung im Gesetz vom Jahre 1734 sollte eindeutiges und unbestrittenes Schuldversprechen als vollstreckbare Urkunde behandelt werden. Allmählich entwickelte sich jedoch in der Praxis ein Vollstreckungsprozess und dadurch wurde die Anerkennung des Schuldversprechens als vollstreckbarer Urkunde in den Hintergrund gedrängt. Die weitere Entwicklung in der Praxis ging dahin, dass von dem Erfordernis einer schriftlichen Urkunde als Voraussetzung für den besonderen Prozess immer mehr abgesehen wurde, und das summarische Verfahren, welches durch die Praxis auf Grundlage der Bestimmungen im Gesetz von 1734 ausgebildet wurde, verlor in immer steigendem Masse seinen Charakter als besonderes Urkundenverfahren. Der Entwurf zu einer Änderung des Urkundenverfahrens, welcher im Jahre 1876 von der neuen Gesetzeskommission mit deren Entwurf zum Vollstreckungsgesetz vorgelegt wurde, hatte zum Ziel, die zweckentfremdete Umgestaltung, die das Verfahren durch die Praxis erfahren hatte, wieder zu beseitigen. Das von der Kommission vorgeschlagene Urkundenverfahren war beeinflusst von den Verfahrensarten mit gleicher Zielsetzung, die ungefähr zur selben Zeit in Deutschland entstanden waren. Auf der Grundlage des von der neuen Gesetzeskommission ausgearbeiteten Entwurfs wurde dann in Kapitel II des Vollstreckungsgesetzes von 1877 das Urkundenverfahren eingeführt, das *in seinen Hauptzügen* noch immer gilt. Das Verfahren stand von Anbeginn an dem Zivilprozess näher als dem Vollstreckungsverfahren. — Das jetzt geltende Urkundenverfahren — in grossen Zügen dargestellt in Kapitel III des einleitenden Abschnitts — wird anhängig gemacht durch schriftlichen Antrag beim Zivilprozessforum. Das Gericht prüft, ob der Aufnahme des Verfahrens Hinderungsgründe entgegenstehen. Ist dies der Fall, ist der Antrag zurückzuweisen. Andernfalls wird in die Behandlung des Antrags eingetreten. Der Schuldner wird aufgefordert, sich schriftlich zu äussern. Unterlässt der Schuldner dies, hat das Gericht in der Regel nach Massgabe der vom Gläubiger nachgewiesenen Gründe zu entscheiden. Äussert sich der Schuldner, stehen dem Gericht verschiedene Möglichkeiten zu Gebote. Seine Äusserung kann das Gericht veranlassen, weitere Aufklärung anzuordnen — in diesem Fall wird in der vorliegenden Abhandlung von *formeller Relevanz* der Äusserung gesprochen. In im LL angegebenen Fällen kann die Äusserung dazu führen, dass die Sache vom Gericht als streitig in das ordentliche Prozessverfahren übergeleitet wird — dann wird hier von *materieller Relevanz* der Äusserung gesprochen. Die Möglichkeit den Antrag wegen mangelnder Prozessvoraussetzung zurückzuweisen, steht

auch in diesem Stadium offen. Gibt die Äusserung des Schuldners zu keiner der eben genannten Massnahmen Anlass, soll entschieden werden. Hat der Schuldner eine Gegenforderung, die im Urkundenverfahren geltend gemacht werden soll, kann das Gericht auf Aufrechnung erkennen. Im Urkundenverfahren kann das Gericht Sicherungsmassnahmen verhängen — Beschlag, Veräusserungsverbot — und Räumung anordnen. Bei Überleitung in das ordentliche Verfahren wird die Sache als Streitsache behandelt und unterliegt nun den Vorschriften des RB. Gegen im Urkundenverfahren ergangenes Urteil kann der Schuldner Einspruch bei dem Gericht, das entschieden hat, einlegen. Vor dem Oberlandesgericht ist im Urkundenverfahren Rechtsmittel gegen die Entscheidung zur Hauptsache überhaupt nicht, gegen andere Entscheidungen in gewissen Fällen gegeben. Die Vorschriften der RB gelten im Urkundenverfahren, soweit ihre Anwendung nicht auf Grund ausdrücklicher gesetzlicher Bestimmung ausgeschlossen oder nach Lage der Dinge unmöglich ist.

Im ersten Kapitel des zweiten Abschnittes wird die Hauptbestimmung des LL für die einleitende Prüfung behandelt. Aus dieser ergibt sich unter Beachtung der Äusserungen bei ihrem Erlass, dass das Gericht zu prüfen hat, ob die besonderen Voraussetzungen für ein Urkundenverfahren, wie sie im einleitenden Paragraphen des LL aufgestellt sind, vorliegen. Diese Prüfung soll sich auf die Unterlagen, die der Gläubiger dem Gericht zusammen mit dem schriftlichen Antrag vorlegt, die Beweisurkunde für die Forderung und andere eventuell beigelegte Unterlagen, erstrecken. Obgleich das Gesetz keine Bestimmung wegen Ergänzung dieser Prüfungsunterlagen enthält und das Gericht — wie in Kapitel II dargetan — in dieser Hinsicht nicht die Vorschriften des RB über Ergänzung der Klageschrift anzuwenden haben dürfte — scheint es dem Gericht nicht gänzlich an der Möglichkeit zu fehlen, Ergänzung zu veranlassen anstatt den Antrag sofort abzuweisen. Verschiedene Überlegungen zu dieser Frage finden sich im gleichen Kapitel. Dort wird auch erörtert, welche Bedeutung die dem Gläubiger obliegende Tätigkeit zwecks Beschaffung der Prüfungsunterlagen hat. Die für den Gläubiger bestehende Notwendigkeit zwecks Vermeidung der Abweisung seines Antrags bestimmte Tatsachen anzuführen und zu beweisen, wird in dieser Arbeit mit den bisher in der Literatur nicht verwendeten Termen *Anführungszwang* und *Beweiszwang* charakterisiert. Das Kapitel enthält weiter eine Untersuchung der Frage, inwieweit die beiden summarischen Verfahrensarten im Verhältniss zueinander subsidiär sind; insoweit mündet die

Untersuchung in der Feststellung, dass eine solche Subsidiarität nicht vorhanden ist, dass somit das Gericht die Sache ausschliesslich gemäss den Vorschriften für die Verfahrensart, die beantragt ist, zu prüfen und den Antrag abzuweisen hat, wenn sich zeigt, dass die andere der beiden Verfahrensarten gegeben ist. — In Kapitel III werden verschiedene in der Hauptsache formelle Fragen betreffend den Antrag behandelt. — Kapitel IV beschäftigt sich mit der Prüfung von Fragen, die mit einigen allgemeinen Prozessvoraussetzungen zusammen hängen, durch das Gericht. Dabei wird mit Fragen der Zuständigkeit begonnen; das Gericht soll insoweit mit gewissen Einschränkungen von sich aus seine Zuständigkeit prüfen. Sofern die Zuständigkeitsprüfung auf Grund einer Schiedsklausel erforderlich ist, erfolgt sie jedoch nur auf Antrag des Schuldners. Ebenso werden Fragen betreffend Sachlegitimation, Rechtsfähigkeit, Prozessfähigkeit, *res judicata* und *litis pendens* in diesem Kapitel behandelt. — Der Schwerpunkt der in Abschnitt II durchgeführten Untersuchung liegt in dem umfangreichen Kapitel V. Dort wird jede der verschiedenen Prozessvoraussetzungen, die LL aufstellt, näher geprüft. Zuerst wird geprüft, welche Art von Leistung im Urkundsverfahren gefordert werden kann; diese Leistung soll auf Zahlung gehen. — Anschliessend wird das Erfordernis nach einem Beweis für die Forderung untersucht. Im Gesetz wird unterschieden zwischen Schuldverschreibung und schriftlichem Beweis anderer Art. In der Literatur wird seit langem die Forderung vertreten, dass es sich um eine „Urkunde“ handeln soll, d.h. ein Schriftstück, errichtet um als Beweis zu dienen. Im übrigen wird in der Doktrin die Ansicht vertreten, dass das Schriftstück vom Schuldner ausgefertigt oder unter seiner Mitwirkung zustande gekommen sein soll. Die Zusammenstellung der Judikatur, die dazu gegeben wird, dürfte bestätigen, dass die von der Doktrin aufgestellten Forderungen im grossen ganzen beachtet werden. Eine besondere Art von Beweisen sind Verträge. Diese entstehen im allgemeinen nicht nur oder vor allem zu dem Zweck, als Beweismittel für die Zahlungsverpflichtung, um die es sich handelt, zu dienen; sie sind vielmehr als Beweismittel für die gegenseitige Vereinbarung in ihrer Gesamtheit gedacht. Im Rechtsleben haben jedoch Vertragsurkunden immer grössere Bedeutung als Beweismittel im Urkundenverfahren bekommen. Diese Entwicklung dürfte nur zum Teil auf Einfluss seitens der Vertreter der Doktrin zurückzuführen sein. Zwar hat sich schon Trygger, der angesehenste Kommentator des Gesetzes über Urkundenverfahren, für die Möglichkeit ausgesprochen, in begrenztem Umfang das Urkun-

denverfahren für aus Verträgen emanierende Forderungen zuzulassen und dieser Ansicht haben sich auch andere Vertreter der Wissenschaft angeschlossen. Die Praxis ist jedoch über die Empfehlungen der Doktrin weit hinaus gegangen. Die Untersuchung, die sich insoweit auf Kaufverträge konzentriert, hat jedoch gezeigt, dass die Praxis in dieser Hinsicht sehr uneinheitlich ist. Die Möglichkeit, eine Vertragsurkunde als Beweismittel im Urkundenverfahren anwenden zu können, ist abhängig von der Relation, in welcher die beiderseitigen Leistungen laut Vertrag zueinander stehen. Oft ist diese Relation im Verträge so geregelt, dass die Möglichkeit, im Urkundenverfahren vorzugehen, eine Frage der Fälligkeit wird. Es gibt verschiedene Gerichtsentscheidungen aus den letzten Jahrzehnten, die zeigen, wie die Gerichte die Frage nach der Zulässigkeit des Urkundenverfahrens im Prinzip in dieser Weise beurteilt haben. — Gegenstand der anschliessenden Untersuchung ist die im LL aufgeführte Relation zwischen Zahlung und Forderungsbeweis, die in den Worten „ergibt sich aus“ zum Ausdruck kommt. Diese mündet in dem Verlangen, dass die Urkunde für sich allein eine ausreichende rechtliche Grundlage für die Zahlungspflicht im Verhältnis der Parteien zueinander ergeben soll. Zugegeben wird jedoch, dass für das Erfordernis auf Vorliegen einer Relation solchen Inhalts gewisse Begrenzungen gelten. — Eine weitere Voraussetzung für die Zulässigkeit des Urkundenverfahrens über die bereits genannten hinaus ist, dass die Urkunde einen Beweis für die Forderung enthalten soll. Aus der Urkunde können sich Umstände ergeben, die dem zur Begründung des Zahlungsbegehrens gemachten Vorbringen entgegen stehen und dazu führen, dass die Urkunde mit Rücksicht darauf nicht als solcher Beweis anerkannt werden kann, wie er erforderlich ist, um Urteil auf Zahlung zu erwirken. Eine Frage, die sich aus dem erwähnten Erfordernis an die Urkunde ergibt, ist die, wieweit das Gericht bereits vorgebrachte Umstände, die in erwähnter Weise Bedeutung *haben können*, beachten soll. Eine Gruppe dieser Art, nämlich die Verjährung, wird in der Abhandlung näher untersucht. Danach ergibt sich, soweit es sich um die allgemeine Verjährungsfrist handelt, sowohl für die Doktrin wie für die Praxis, dass sich die Ansicht geändert hat: früher galt, dass Umstände dieser Art vom Richter im Urkundenverfahren *ex officio* zu beachten waren; nunmehr soll die Möglichkeit, dass auf Grund von Zeitablauf als Rechtsfolge Verjährung eingetreten sein kann, ohne dahingehende Einwendung des Schuldners nicht beachtet werden, es sei denn, der Gläubiger legt schon in seinem Antrag dar, dass Verjährung einge-

treten ist. — Das Erfordernis der Fälligkeit wird auch in Kapitel V untersucht. Dass vom Gericht auch das Vorliegen dieses Erfordernisses von Amtswegen zu prüfen ist, steht ausser Zweifel. Die Praxis zeigt jedoch eine gewisse Unsicherheit, besonders wenn es sich um die Fälligkeit bei gegenseitigen Leistungen handelt; sofern die Erfüllung der Gegenleistung für den Eintritt der Fälligkeit von Bedeutung ist, scheinen verschiedentlich nicht so hohe Forderungen an den Nachweis dafür wie bei anderen besonderen Voraussetzungen für das Urkundenverfahren gestellt zu werden; es fehlt nicht an Beispielen dafür, dass man diesen Nachweis überhaupt nicht verlangt hat. Dem Erfordernis der Fälligkeit so geringe Bedeutung beizumessen, erscheint sachlich nicht gerechtfertigt.

Im Abschnitt III Kapitel I wird die Möglichkeit untersucht, den Antrag auf Urkundenverfahren nach Eintritt in dessen sachliche Prüfung abzuweisen. Die Untersuchung, zu der in erster Linie der Umstand, dass sich eine ausdrückliche dahingehende Bestimmung im LL nicht findet, Anlass gegeben hat, führt zu dem Ergebnis, dass dem Gericht die Möglichkeit solcher Abweisung zu Gebote steht. — Die Befugnisse des Gerichts, über das Material, welches vom Gläubiger im einleitenden Stadium des Verfahrens und vom Schuldner mit seiner Erwidernng vorgelegt wird, hinaus ergänzende Aufklärung herbeizuführen, werden in Kapitel II behandelt. — Im dritten und folgenden Kapiteln werden verschiedene Situationen, die im Urkundenverfahren infolge des Verhaltens des Schuldners denkbar sind, einer Prüfung unterzogen. Dass bei Ausbleiben der Einlassung des Schuldners das Gericht laut Vorschrift im LL nach formellen Gründen entscheiden soll, dürfte, wie in Kapitel III dargelegt wird, dem Gericht nicht die Möglichkeit nehmen, anders zu verfahren. Dies wird durch Beispiele aus der Praxis erläutert. — Die dem Gericht für den Fall, dass der Schuldner Einwendungen erhebt, gegebenen Möglichkeiten sind der hauptsächlichste Gegenstand dieses Abschnitts. Bei dem vorgelegten Versuch einer Systematisierung wird davon ausgegangen, welcher Art die Einwendung des Schuldners ist, ob sie eine Prozessvoraussetzung betrifft — allgemeiner oder spezieller Natur — oder die Forderung oder sonstiges. Eine Einordnung des Inhalts der Einlassung ist wichtig für die Erkenntnis der zu beachtenden Verfahrensregel und damit für die Entscheidung des Gerichts, ob der Antrag abzuweisen ist oder ob ihm Relevanz — in formeller oder materieller Hinsicht zukommt. In Kapitel V werden die Situationen behandelt, die sich ergeben, wenn der Schuldner Einwendungen erhebt,

welche die in Abschnitt II behandelten allgemeinen Prozessvoraussetzungen betreffen, nämlich Zuständigkeit des Gerichts, res judicata, litis pendens, Prozessfähigkeit u.a. — Umstände, die das Gericht im einleitenden Stadium des Verfahrens von sich aus als besondere Voraussetzungen für das Urkundenverfahren zu beachten hat, können, wenn sie als Einwendung vorgebracht werden, Anlass zu Zweifeln geben: soll das Gericht derartige Einwendungen als „Voraussetzungseinwendungen“ oder als Einwendungen „gegen den Anspruch“ behandeln? Dieses Problem wird in Kapitel VI erörtert. Ergebnis der Untersuchung ist, dass es an einer einheitlichen Behandlung korrespondierend mit der Behandlung der gleichen Einwendungen im einleitenden Stadium des Verfahrens fehlt; gewisse Einwendungen werden in diesem späteren Stadium nach den Regeln für materielle Relevanz behandelt, andere als Voraussetzungseinwendungen. Besonders hinsichtlich des Erfordernisses der Fälligkeit macht sich Unsicherheit in der Frage der Behandlung geltend. — Mit den Vorschriften des LL über die materielle Relevanz beschäftigt sich Kapitel VII. Dabei werden die verschiedenen „Relevanzerfordernisse“, die sich aus diesen Vorschriften für den Schuldner ergeben, untersucht. Die Untersuchung zeigt, dass in den Vorschriften ein „stufenweises Absinken“ von höheren zu leichteren Anforderungen zum Ausdruck kommt. Weiter wird die Frage erörtert, wieweit die Relevanz Vorschriften zugleich die Beweislast regeln. Das Ergebnis ist, dass diese Vorschriften nicht als Beweislastregeln angesehen werden können. Die Reichweite der verschiedenen Relevanzregeln sowie die verschiedenen dem Gericht zur Verfügung stehenden Möglichkeiten werden durch die in diesem Kapitel erörterten konkretisierten Einwendungen gegen die Forderung erläutert. In den Kapiteln VIII und IX werden die Einwendungen behandelt, die der Schuldner denkbarerweise gegen die verschiedenen Massnahmen, zu denen es im Urkundenverfahren kommen kann, sowie gegen einen Antrag auf Kostenerstattung erheben kann.

RÄTTSFALLSREGISTER

(Fall som i något avseende refererats angives med kursivering)

Nytt Juridiskt Arkiv

(Fall, som tangerats i avhandlingen)

1874 s.	267	130	1920 s.	375	85
1876 s.	100	130	1921 s.	275	213
1879 s.	224	156	1921 A	272	75
1885 s.	460	129, 132, 134	1922 s.	276	75
1893 s.	567	152	1924 s.	4	75
1897 s.	459	213	1926 s.	426	213
1898 s.	472	204	1926 s.	430	204
1899 s.	538	276	1927 s.	202	37, 80
1903 s.	384	384	1929 s.	73	85, 276
1905 s.	470	75	1929 s.	517	178
1908 s.	482	276	1931 s.	75	36
1910 s.	509	276	1932 s.	502	36
1910 s.	664	128	1939 s.	662	204
1912 s.	512	80	1944 s.	14	213
1912 s.	519	204	1949 s.	687	37
1912 B	359	80	1951 s.	645	173 f, 178
1913 s.	590	204	1953 s.	439	99, 109, 192
1914 A	463	75	1957 s.	52	109
1917 s.	375	75	1957 s.	156	189
1919 s.	326	75			

Svensk Juristtidning

(Fall som behandlats eller omnämnts)

1916 s.	52	132	1922 rf s.	78	280
1916 s.	399	99	1922 rf s.	79	131, 203, 208
1917 s.	49	112	1924 rf s.	27	162, 230, 295
1917 s.	52	132	1925 rf s.	25	163 f
1917 s.	399	124	1925 rf s.	27	36
1918 rf s.	11	109, 295	1925 rf s.	28	85, 278
1919 rf s.	45	280	1925 rf s.	86	112, 295
1919 rf s.	69	280	1926 rf s.	7	112, 205, 295
1921 rf s.	45	129, 203, 208	1926 rf s.	23	205, 208, 270
1921 rf s.	59	129, 208	1926 rf s.	43	152, 295
1922 rf s.	8	85, 276, 278, 295	1928 rf s.	4	85, 112, 164, 279 f
1922 rf s.	31	125 f, 198	1930 rf s.	72	123, 295, 297 f
1922 rf s.	34	131, 208	1932 rf s.	18	270

1933 rf s. 32	37, 38, 80	1955 rf s. 49	125, 218, 229, 232, 235, 239
1933 rf s. 40	164, 302	1956 rf s. 55	148, 191
1933 rf s. 69	83, 164, 254, 276, 302	1958 rf s. 28	99, 197, 270
1935 rf s. 58	206, 215	1958 rf s. 46	81
1936 rf s. 10	80	1958 rf s. 88	85, 124, 254, 278 f
1936 rf s. 79	206, 254, 268, 270	1959 rf s. 27	53, 85, 142, 198, 218
1938 rf s. 14	203	1959 rf s. 45	177 f, 223, 255, 302 f
1940 rf s. 73	37, 80	1959 rf s. 56	156
1941 rf s. 5	80	1960 rf s. 16	137, 139 f, 142, 189, 198
1941 rf s. 42 I	53, 145, 164, 167, 296	1961 rf s. 26	41, 220 f
1941 rf s. 42 II	330	1962 rf s. 38	107 f
1943 rf s. 44	36, 37	1962 rf s. 39	125, 232, 234 f, 239, 255, 270
1943 rf s. 74	36	1963 rf s. 53	37
1945 rf s. 24	129, 188, 209, 211	1963 rf s. 74	92 ff, 287, 294
1945 rf s. 63	38	1966 rf s. 8	37
1945 rf s. 64	270	1966 rf s. 35 nr 25	207 f, 215 f
1946 rf s. 68	97	1966 rf s. 35 nr 26	146 ff
1948 s. 649	64, 70, 169, 221	1967 rf s. 18	132 f
1951 s. 339	81, 137 f, 140, 142, 145, 149, 189, 198 f	1967 rf s. 24	196
1954 rf s. 26	59, 85, 90 f, 92, 223, 254, 276, 278, 287, 294	1967 rf s. 32	141 f
1954 rf s. 48	72	1967 rf s. 57	89, 158, 197
1955 rf s. 6	40, 295	1967 rf s. 58	79, 85

Opublicerade hovrättsfall

(Fall som behandlats eller omnämnts)

Svea Hovrätt

SveaH nr	HovRns d:nr	Nr å avgör.
Avgjort den		
1 30/10 1947	Civ 707	s. 167 f
2 25/5 1948	Ö 15/1943	VII: Ö 1 s. 231, 233
3 27/5 1949	Ö 96/1949	VI: Ö 26 s. 230, 280, 298, 309 f
4 26/9 1949	Ö 286/1949	V: Ö 29 s. 196
5 28/12 1950	Ö 470/1950	I: Ö 67 s. 77 f
6 10/9 1952	Ö 300/25 1952	IV: Ö 37 s. 77
7 23/12 1952	Ö 478/1952	III: Ö 71 s. 131
8 18/6 1953	Ö 207/53	V: Ö 26 s. 219

9	23/6	1955	Ö	104/1955	II: Ö 38	s. 99 f, 300
10	4/6	1955	Ö	183/1955	V: Ö 27	s. 219, 233
11	30/1	1956	Ö	381/1955	III: Ö 4	s. 273
12	27/12	1955	Ö	563/1955	VII: Ö 58	s. 224, 226 f, 237, 270
13	21/2	1956	Ö	711/1955	III: Ö 9	s. 195
14	6/10	1956	Ö	340/1956	III: Ö 29	s. 222, 236
15	12/12	1957	Ö	578/1957	VII: Ö 61	s. 232 f
16	13/2	1958	Ö	720/1957	VI: Ö 3	s. 156
17	13/2	1958	Ö	721/1957	VI: Ö 4	s. 156
18	16/2	1959	Ö	770/1958	VI: Ö 6	s. 149, 296
19	6/11	1959	Ö	395/1959	IV: Ö 46	s. 150 f
20	23/11	1959	Ö	541/1959	VI: Ö 40	s. 136
21	29/2	1960	Ö	737/1959	III: Ö 6	s. 275, 299, 309 f
22	18/10	1960	Ö	532/1960	V: Ö 35	s. 41, 220, 270
23	29/12	1960	Ö	645/1960	IX: Ö 73	s. 124
24	27/2	1962	Ö	913/1961	Ea II: Ö 6	s. 193
25	8/6	1962	Ö	944/1961	IV: Ö 32	s. 158
26	15/11	1962	Ö	407/1962	Ea I: Ö 37	s. 155, 198
27	7/12	1962	Ö	637/1962	VIII: Ö 57	s. 199, 270
28	26/2	1963	Ö	829/1962	V: Ö 5	s. 171
29	2/6	1965	Ö	91/1964	II: Ö 35	s. 295, 340
30	4/6	1965	Ö	675/1964	II: Ö 36	s. 81
31	10/2	1964	Ö	895/1963	Ea II: Ö 5	s. 230
32	12/12	1963	Ö	734/1963	VIII: Ö 63	s. 152
33	24/10	1963	Ö	248/1963	III: Ö 43	s. 176 f
34	12/5	1966	Ö	218/1966	Ea: Ö 23	s. 109
35	2/11	1965	Ö	532/1965	Ea: Ö 40	s. 129, 189
36	30/3	1966	Ö	613/1965	VIII: Ö 19	s. 210 f
37	8/2	1966	Ö	772/1965	IV: Ö 4	s. 230
38	27/4	1966	Ö	818/1965	IX: Ö 16	s. 270
39	21/3	1966	Ö	1004/1965	—	s. 75
40	6/5	1966	Ö	99/1966	Ea: Ö 20	s. 134 f
41	18/5	1966	Ö	127/1966	VII: Ö 30	s. 134
42	15/11	1966	Ö	469/1966	VII: Ö 62	s. 297
43	31/1	1967	Ö	838/1966	IV: Ö 4	s. 108 f, 192
44	8/6	1967	Ö	878/1966	VI: Ö 23	s. 207 f
45	14/3	1967	Ö	921/1966	Ea I: Ö 5	s. 197
46	22/3	1967	Ö	1039/1966	I: Ö 21	s. 192 f, 198 ff

Göta Hovrätt

GötaH nr	HovRns d:nr	Nr å avgör.
Avgjort den		
1 18/6 1949	Ab 61/1949	B Ab 72 s. 206, 208, 215, 270
2 21/7 1952	Ab 63/1952	B Ab 90 s. 197
3 21/7 1952	Ab 65/1952	B Ab 91 s. 183, 270
4 21/8 1952	Ab 77/1952	B Ab 103 s. 173 f
5 16/8 1952	Ab 83/1952	B Ab 101 s. 270, 280
6 29/9 1952	Ab 108/1952	B Ab 118 s. 87 f, 92
7 7/1 1953	Ab 117/1952	B Ab 1 s. 84, 87 f
8 4/7 1953	Ab 77/1953	B Ab 85 s. 173 f
9 6/7 1953	Ab 80/1953	B Ab 86 s. 172, 295
10 6/2 1954	Ab 191/1953	B Ab 29 s. 175
11 29/6 1954	Ab 48/1954	B Ab 100 s. 173 f
12 5/7 1955	Ab 68/1955	B Ab 99 s. 219, 270
13 24/2 1956	Ab 150/1955	B Ab 26 s. 172
14 17/9 1956	Ab 104/1956	B Ab 112 s. 222
15 8/2 1957	Ab 157/1956	B Ab 14 s. 152 f
16 9/8 1957	Ab 44/1957	B Ab 92 s. 238
17 19/7 1957	Ab 59/1957	B Ab 87 s. 41, 99
18 25/9 1957	Ab 66/1957	B Ab 116 s. 222, 224, 226
19 9/2 1960	Ab 5/1960	B Ab 14 s. 286 f
20 17/5 1961	Ab 49/1961	B Ab 46 s. 157
21 18/12 1962	Ab 171/1962	B Ab 165 s. 180, 270, 275 f
22 31/5 1963	Ab 34/1963	B Ab 73 s. 222
23 20/2 1964	Ab 277/1963	B Ab 24 s. 132 ff
24 14/5 1964	Ab 72/1964	B Ab 84 s. 123
25 15/10 1965	Ab 179/1965	B Ab 112 s. 141
26 5/12 1966	Ab 134/1966	B Ab 166 s. 157 f
27 20/9 1966	Ab 146/1966	B Ab 130 s. 196
28 21/12 1966	Ab 228/1966	B Ab 186 s. 69, 135, 188
29 28/6 1967	Ab 107/1967	B Ab 115 s. 158

Hovrätten över Skåne och Blekinge

SkH nr	Avgjort den	HovRns d:nr	Nr å avgör.	
1	24/3 1949	BA 8/1949	II: 68/1949	s. 182, 239
2	21/4 1953	BA 31/1953	II: 86/1953	s. 172, 270
3	4/9 1953	BA 67/1953	III: 147/1953	s. 172
4	22/12 1953	BA 103/1953	III: 221/1953	s. 273 f
5	12/11 1953	BA 105/1953	I: 217/1953	s. 92 ff, 172
6	23/2 1954	BA 172/1953	II: 43/1954	s. 59, 206, 208, 215 f
7	28/10 1954	Ö 64/1954	III: 204/1954	s. 41, 102, 172
8	2/3 1955	Ö 17/1955	III: 33/1955	s. 172, 195
9	16/12 1955	Ö 139/1955	II: 266/1955	s. 222 f, 225 ff, 237, 239, 302
10	17/4 1957	Ö 36/1957	III: 90/1957	s. 110, 185
11	22/10 1959	Ö 142/1959	I: 227/1959	s. 137, 139, 142, 189, 198
12	8/1 1960	Ö 180/1959	III: 1/1960	s. 41, 220
13	20/6 1961	Ö 76/1961	II: 165/1961	s. 280
14	3/4 1962	Ö 1/1962	I: 84/1962	s. 41
15	3/4 1962	Ö 2/1962	I: 85/1962	s. 41, 222 f
16	3/4 1962	Ö 4/1962	I: 86/1962	s. 41, 222
17	25/4 1962	Ö 21/1962	I: 106/1962	s. 41
18	21/10 1963	Ö 176/1963	II: 238/1963	s. 70, 193, 199
19	14/2 1964	Ö 254/1963	II: 34/1964	s. 183, 223
20	15/4 1964	Ö 65/1964	III: 72/1964	s. 197
21	22/7 1964	Ö 180/1964	II: 263/1964	s. 135, 211, 270
22	30/12 1964	Ö 225/1964	II: 380/1964	s. 59
23	3/2 1965	Ö 255/1964	III: 8/1965	s. 59, 238
24	14/6 1965	Ö 30/1965	III: 155/1965	s. 41, 73 f, 90, 92
25	31/3 1967	Ö 294/1966	II: 71/1967	s. 210, 212

Hovrätten för Västra Sverige

VSH nr	HovRns d: nr	Nr å avgör.	
Avgjort den			
1 3/4 1952	56/52	I: 66	s. 152, 308
2 31/3 1953	702/52	I: 64	s. 69
3 15/12 1953	643/53	I: 238	s. 129, 188, 209, 211
4 23/6 1954	276/54	III: 133	s. 173, 176
5 23/6 1954	277/54	III: 134	s. 173, 176
6 22/12 1954	742/54	I: 282	s. 207 f, 215
7 4/9 1957	527/57	II: 196	s. 123
8 3/2 1958	877/57	II: 7	s. 85, 278
9 28/5 1958	340/58	III: 83	s. 69
10 19/11 1958	696/58	II: 214	s. 232, 234
11 24/2 1960	893/59	I: 29	s. 295, 301, 309 f
12 7/7 1960	518/60	I: 146	s. 232, 234
13 3/11 1960	908/60	IV: 193	s. 231
14 31/10 1962	657/62	I: 191	s. 182, 228, 298
15 26/4 1963	304/63	II: 95	s. 129, 188, 209, 212
16 26/4 1963	251/63	II: 94	s. 223
17 21/12 1963	1121/63	II: 337	s. 222
18 19/12 1964	1202/64	III: 288	s. 270
19 10/8 1966	835/66	I: 189	s. 228 f, 236

Hovrätten för Övre Norrland

ÖNH nr	HovRns d: nr	Nr å avgör.	
Avgjort den			
1 1/6 1960	Ö 22/60	I: Ö 41/60	s. 270, 301
2 5/6 1962	Ö 53/62	I: Ö 55/62	s. 232, 234 f
3 29/3 1963	Ö 5/63	I: Ö 36/63	s. 146 ff
4 3/10 1963	Ö 121/63	II: Ö 102/63	s. 137
5 20/4 1964	Ö 189/63 och Ö 56/64	II: Ö 40/64	s. 137, 141, 189, 198
6 30/6 1964	Ö 64/64	I: Ö 56/64	s. 146 f

Hovrätten för Nedre Norrland

NNH nr	HovRns d: nr	Nr å avgör.	
Avgjort den			
1 6/6 1956	Ö 108/1955	SB Ö 68/56	s. 232 ff
2 31/5 1958	Ö 152/1957	SB Ö 69/58	s. 100, 241, 270
3 29/10 1958	Ö 86/1958	SB Ö 124/58	s. 150 f, 296
4 16/11 1960	Ö 143/1960	SB Ö 71/60	s. 150 f

PUNKTUNDERSÖKNINGAR

har företagits vid följande underrätter:

Stockholms rådhusrätt

Rådhusrätten i Varberg

Rådhusrätten i Växjö

Rådhusrätten i Halmstad

Västerbottens västra domsagas häradsrätt

Jösse domsagas häradsrätt

Nyköpings domsagas häradsrätt

Borås domsagas häradsrätt

Hallands södra domsagas häradsrätt

Norra Asbo domsagas häradsrätt

Ingelstads och Järrestads domsagas häradsrätt

KÄLLOR OCH LITTERATUR

I. OTRYCKTA KÄLLOR

Hovrättsakterna till de i rättsfallsregistret angivna opublicerade rättsfallen samt underrättsakterna till en del sådana mål.

Justitiedepartementets lagstiftningsakt till lagsökningslagen 1937.

Remissyttranden över lagberedningens förslag till lagsökningslag (SOU 1963: 28).

PM angående vissa av JK gjorda iakttagelser vid inspektioner av de allmänna domstolarna åren 1955—1961 (stencil). (Cit. PM).

Stockholms rådhusrätts praxis i lagsökningsmål. Av assessorn Lennart Nordman. Stockholm 1966 (stencil).

II. OFFENTLIGT TRYCK, RÄTTSFALLSSAMLINGAR, TIDSKRIFTER

Riksdagens Justitieombudsmans årliga ämbetsberättelser. Stockholm. (Cit. JO jämte årtal).

Riksdagstryck.

LagCommitteens förslag till allmän civillag. Stockholm 1826.

Lagberedningens förslag till Handels-Balk och Utsöknings-Balk m. m. Stockholm 1850.

Kommittébetänkande med förslag till förordning angående utsökningsmål. Avgivet vid årsskiftet 1866—1867. Finska vetenskaps-societetens rättshistoriska institut 1967: 2. Bil. till JFT häfte 6/1967.

Underdåniga förslag till utsökningslag samt i sammanhang dermed erforderliga författningar, afgifna den 7 juni 1871, af dertill i nåder förordnade komiterade. Stockholm 1871. (Cit. Förslaget till UL 1871).

Nya lagberedningens förslag till utsökningslag och i sammanhang dermed erforderliga författningar. Stockholm 1876. (Cit. FUL).

SOU 1907: 20 Lagberedningens förslag till jordabalk. Stockholm 1907.

SOU 1935: 14 Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. Stockholm 1935.

PM angående överflyttande till domstolsmyndighet av lagsökningsmål och mål om handräckning för fordran, avg. av Ernst Leche, Justitiedepartementets promemorior 1935: 5. Stockholm 1935. (Cit. PM 1935: 5).

SOU 1938: 22 Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning.

- Avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Stockholm 1938.
- SOU 1938: 44 Processberedningens förslag till rättegångsbalk. II. Motiv m. m. Stockholm 1938.
- SOU 1942: 50 Betänkande med förslag rörande fri rättegång. Stockholm 1942.
- SOU 1944: 9 Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. I. Lagtext. Stockholm 1944.
- SOU 1944: 10 Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. II. Motiv m. m. Stockholm 1944.
- SOU 1960: 25 Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. II. Motiv till balken. Stockholm 1960.
- SOU 1961: 37 Stämpel- och expeditonsavgifter. Betänkande med författningsförslag av tillkallad utredningsman. Stockholm 1961.
- SOU 1963: 28 Utsökningsrätt II. Lagsökning och betalningsföreläggande. Överexekutorer och utmätningsmän m. m. Förslag av lagberedningen. Stockholm 1963.
- SOU 1964: 27 Lag om förvaltningsförfarandet. Besvärssakkunnigas slutbetänkande. Stockholm 1964.

Nytt juridiskt arkiv. Grundad av G. B. A. Holm. Avd. I, II. Stockholm. (Cit. NJA, NJA II).

Svensk Juristtidning. Stockholm. (Cit. SvJT).

Tidskrift, utg. av Juridiska föreningen i Finland. Helsingfors. (Cit. JFT).

Tidsskrift for rettsvitenskap. Oslo. (Cit. TfR).

Tidsskrift för Sveriges advokatsamfund. Stockholm. (Cit. TSA).

III. ÖVRIG CITERAD LITTERATUR

Almén, T. och Eklund, R., Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. 4. uppl. Stockholm 1949. (Cit. Almén—Eklund, Lagen om avtal).

— Om köp och byte av lös egendom. Kommentar till lagen den 20 juni 1905. 4. uppl. Stockholm 1960. (Cit. Almén, Köp).

Almstrand, H., Allmän domstol eller skiljemän. I SvJT 1919.

Afzelius, I., Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål. Jemförande framställning af utländsk och svensk lagstiftning. Ny upplaga. Stockholm 1886. (Cit. Afzelius, Grunddragen).

Alten, E., Tvangsloven med kommentar. 2 uppl. Oslo 1943.

Aubert, L. M. B., Den nordiska vaxelret. København 1882.

Beckman, N., Holmberg, C., Hult, B., och Strahl, I., Brottsbalken jämte förklaringar. Band II. Brotten mot allmänheten och staten m. m. Stockholm 1965. (Cit. Beckman m. fl. Kommentar till brottsbalken II).

- Berglund, H.*, Om skiljeavtal och skiljedom. Bidrag till läran om skiljeavtalets och den därpå grundade skiljedomens processuella verkningar enligt svensk rätt. Uppsala 1920. (Cit. Berglund, Om skiljeavtal).
- Bolding, P. O.*, Bevisbörden och den juridiska tekniken. Uppsala 1951. (Cit. Bolding, Bevisbörden).
- Skiljedom. Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet. Stockholm 1962. (Cit. Bolding, Skiljedom).
- Specialprocess. Lund 1966.
- Boman, R.*, Om återopande och återopsörda i dispositiva tvistemål. Stockholm 1964. (Cit. Boman, Återopsörda).
- Boström, J.* och *Linders, J.*, Lagsökning och betalningsföreläggande. Stockholm 1965. (Cit. Boström—Linders).
- Dillén, N.*, Bidrag till läran om skiljeavtalet. Stockholm 1933.
- Eberstein, G.*, Den svenska växelrätten. Stockholm 1934.
- Ekdahl, C.*, Lagsökning å skuldebrev betalbara vid anfordran. I TSA 1955.
- Ekeberg, B.*, Kompendium i obligationsrättens allmänna del. 1953.
- Ekelöf, P. O.*, Anm. av Per Olof Bolding, Bevisbörden och den juridiska tekniken. I SvJT 1952.
- Bevisvärde, tillräckligt bevis och bevisbörda. I Festskrift tillägnad Wilhelm Lundstedt. Uppsala 1947. (Cit. Ekelöf, Bevisvärde).
- Kompendium över civilprocessen. I. Uppsala 1951. (Cit. Ekelöf, Civilprocessen I).
- Rättegång, andra häftet, 2. uppl. Stockholm 1963, fjärde häftet, Stockholm 1963. (Cit. Ekelöf, II och IV).
- Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Några problem inom den allmänna processrättsläran. Stockholm 1956. (Cit. Ekelöf, Grundbegrepp).
- Juridisk slutledning och terminologi. I Tfr 1945.
- Till frågan om rättighetsbegreppet. En replik. I Tfr 1946.
- Yrkandet, talan och saken. I SvJT 1950.
- Är termen rättighet ett syntaktiskt hjälpmedel utan mening. I SvJT 1952.
- Om begagnandet av termen rättighet inom juridiken. I Festskrift tillägnad Birger Ekeberg. Stockholm 1950.
- Elwing, C. M.*, Rättegångsbalken och den nya lagen om ordningsbot. Stockholm 1967. (Cit. Elwing, Rättegångsbalken).
- Tillräckliga skäl. Studier över förutsättningarna för allmänt åtal. Lund 1960. (Cit. Elwing, Tillräckliga skäl).
- Elwing, C. M.* och *Lihné, N. B.*, PM för domstolsarbetet. Stockholm 1967.
- Fehr, M.*, Bidrag till läran om fordringspreskription enligt svensk rätt. Uppsala 1913. (Cit. Fehr, Fordringspreskription).
- Flensburg, E. G.*, Advokaten. Juridisk rådgivare och formulärbok. Stockholm 1932. (Cit. Flensburg, Advokaten).
- Ekström, F. W.*, Löftesmans regress. Helsingfors 1907.

- Om borgen. 3 uppl. andra tryckningen. Helsingfors 1937.
- Eschelsson, Elsa*, Om skuldebref enligt svensk rätt. Utg. av L. Rabenius. Uppsala 1912. (Cit Elsa Eschelsson, Skuldebref).
- Gomard, B.*, Føgderet. København 1960.
- Gärde, N.*, Litispendens och resjudicata i skiljemannaförfarandet. I SvJT 1945.
- Gärde, N., Engströmer, T., Strandberg, T. och Söderlund, E.*, Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande. Med kommentar. Stockholm 1949. (Cit. Gärde).
- Hasselrot, B.*, Några spörsmål angående preskription, årsstämming, avtals slutande, avbetalningsköp m. m. Malmö 1925. (Cit. Hasselrot, Preskription).
- Hassler, A.*, Extraordinär process och specialprocess. 2. uppl. Stockholm 1951. Kompendium. (Cit. Hassler, Extraordinär process).
- Svensk civilprocessrätt. En lärobok. Stockholm 1963. (Cit. Hassler, Svensk civilprocessrätt).
- Utsökningslagen. I Minnesskrift I.
- Valda delar av civilprocessrätten. Kompendium. 4. uppl. Stockholm 1944. (Cit. Hassler, Valda delar).
- Helper, A.*, Vekselloven og Checkloven af 1932. København 1932.
- Hessler, H.*, Obehöriga förfaranden med värdepapper. En studie över de civilrättsliga verkningarna av förfalskning och annan oegentlighet beträffande löpande skuldebrev, växlar, checkar och bankböcker. Stockholm 1958. (Cit. Hessler, Obehöriga förfaranden).
- Svensk rättspraxis. Växel- och checkrätt 1945—1953. I SvJT 1955.
- Se även vid Hult.
- Herslow, E.*, Utsökningslagen och dithörande författningar med förklaringar, prejudikat, hänvisningar och sakregister. Stockholm 1903. (Cit. Herslow, Utsökningslagen).
- Hertzberg, L. P.*, I vilka avseenden är lagen om betalningsorder i behov av förbättring? I JFT 1961.
- Holmboe, C. S.*, Lov om vekslar av 27 mai 1932. Oslo 1932.
- Holmbäck, A. och Wessén, E.*, Magnus Erikssons landslag i nusvensk tolkning. Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rättshistoriskt bibliotek. Sjätte bandet. Lund 1962.
- Hult, P.*, Lärobok i värdepappersrätt. 4. uppl., ombesörjd av Henrik Hessler. Stockholm 1963.
- Jacobsson, Ulla*, Parts kostnad i civilprocess. Idéhistorisk utredning och synpunkter på kostnadsreglernas funktion. Stockholm 1964. (Cit. Ulla Jacobsson, Parts kostnad i civilprocess).
- Kallenberg, E.*, Föreläsningar öfver lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 juni 1901. Lund 1902. (Cit. Kallenberg, Föreläsningar).

- Spörsmål rörande utsokningslagens tolkning. I TfR 1905.
- Svensk Civilprocessrätt. Föreläsningar I och II. Lund 1918—1939. (Cit. Kallenberg, Svensk civilprocessrätt).
- Karlgren, Hj.*, Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt. 2. uppl. Lund 1960. (Cit. Karlgren, Internationell privat- och processrätt).
- Kollegium i allmän obligationsrätt. I och II. Kompendium. Sjätte tryckningen av 1959 års upplaga. Lund 1966. (Cit. Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt).
- Lagerström, O.*, Angående rätt att uppsäga in-tecknad gäld. I SvJT 1937.
- Lamm, K.*, Inteckning för fordran i fast egendom. Föreläsningar. Uppsala 1918.
- Larsson, S.*, Om personligt betalningsansvar för in-teckning. Lund 1944.
- Larsson, S.*, Om återopande. I SvJT 1967.
- Lawski, G.*, Konkurs- och ackordslagarna jämte dithörande författningar. 13. uppl. Stockholm 1947. (Cit. Lawski, Konkurs- och ackordslagarna).
- Lundvik, U.*, Svensk rättspraxis. Exekutionsrätt 1960—1964. I SvJT 1966.
- Lundstedt, V.*, Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. III. Obligationsbegreppet I. Fakta och fiktioner. Uppsala 1929. (Cit. Lundstedt, Obligationsbegreppet I).
- Malmström, A.*, Civilrätt jämte några grunddrag av den allmänna rättsläran. Lärobok för nybörjare. 2:a tryckningen. Lund 1964. (Cit. Malmström, Civilrätt).
- Marks von Würtemberg, E.*, Den svenska lagstiftningen alltifrån 1800-talets början. I Minnesskrift I.
- Marks von Würtemberg, E.* och *Sterzel, F.*, Lagen om skuldebrev jämte dithörande författningar, 3. uppl. ombesörjd av F. Sterzel. Stockholm 1953.
- Olivecrona, K.*, Bevisskyldigheten och den materiella rätten. Uppsala och Stockholm 1930. (Cit. Olivecrona, Bevisskyldigheten).
- Inteckningsförordningen. 6. uppl. Lund 1964.
- Lagsökningsutslagen och RB 17: 11. I SvJT 1963.
- Om skillnaden mellan penningskuld och varuskuld. I Festskrift tillägnad Birger Ekeberg. Stockholm 1950.
- Rätt och dom. 2. uppl. Stockholm 1960.
- Rättsordningen. Idéer och fakta. Lund 1966.
- Utsökning. 1 uppl. Lund 1945.
- Palmgren, B.*, De första förarbetena till utsokningslagen. I JFT 1962.
- Rodhe, K.*, Obligationsrätt. Stockholm 1956.
- Ross, A.*, »Tu-tu». I Festskrift til Henry Ussing. København 1951.
- Status i rättighedsdiskussionen. I SvJT 1953.
- Ret og Retfaerdighed. København 1953.
- Schedin, A.*, Om utdömande av ränta på ränta. I SvJT 1935.
- Sigeman, T.*, Lönefordran. Studier över löneskydd och kvittningsregler. Stockholm 1967. (Cit. Sigeman, Lönefordran).

- Sjögren, W.*, Bidrag till den svenska exekutivprocessens historia. I TfR 1901.
- Sjöström, B.*, Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. 1916.
- Skarvall, K.-E.*, Underrättssekreteraren. Kompendium. Stockholm 1967.
- Sterzel, F.*, se vid Marks von Württemberg.
- Stjernquist, P. Nilsson-*, Om handräckningsutslag. Lund 1946.
- Strahl, I.*, Till frågan om rättighetsbegreppet. I TfR 1946 och 1947.
- Tiberg, H.*, Skuldebrevsrätt. Stockholm 1967.
- Tirkkonen, T.*, Grunddragen av Finlands processrätt. Finlands juristförbunds skriftserie nr 25. Helsingfors 1966.
- Skiljemannaförfarandet. Processrättslig undersökning. Stencilerad översättning från finska originalet. Stockholm 1952.
- Trygger, E.*, Kan man hos öfverexekutor lagsöka på vaxel? I NJA II 1887.
- Om skriftliga bevis såsom civilprocessuellt institut. Stockholm 1887. (Cit. Trygger, Skriftliga bevis).
- Lagsökning för gäld. Uppsala 1893. (Cit. Trygger, Lagsökning).
- Skiljeavtal och Skiljemannaförfarandet enligt svensk rätt. I TfR 1895.
- Kommentrar till lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken d. 14 juni 1901. Uppsala 1902. (Cit. Trygger, Komm. till 1901 års ändringar).
- Kommentrar till utskökningslagen. 1. uppl. Uppsala 1897—1904. 2. uppl. Uppsala 1916. (Cit. Kommentrar I och II).
- Undén, Ö.*, Svensk sakrätt II. 2. 2 uppl. Lund 1948.
- Walin, G.*, Angående rätt att uppsäga in-teckna gäld. I SvJT 1936 och 1937.
- Föräldrabalken. Stockholm 1952.
- Welamson, L.*, Domvillobesvär av tredje man. Ett bidrag till läran om tredjemansskyddet i civilprocessen. Stockholm 1956. (Cit. Welamson, Domvillobesvär).
- Konkursrätt. Stockholm 1961.
- Winroth, A. O.*, Strödda uppsatser. Stockholm 1901—1907.
- Wrede, R. A.*, Finlands gällande civilprocessrätt III. 2. uppl. Tammerfors 1936.

SAKREGISTER

- Absolut rättegångshinder 98, 101
abstraktion, processuell 122
accept 119
anbud, jämte svar 167
anfordran, bevis om 53, 234 f
anfordran, förfallokravet 231 ff
 utredning om 233 ff
anmälningsblankett 171
annat skriftligt fordringsbevis,
 allmänt 116, 126 ff
 handlingar ang. ömsesidig presta-
 tion 159 ff
annons 176
ansökningsavgift 71
anvisning 132 f
arrendekontrakt 109, 164, 184
arvskifteshandling 156 f
assignant 119
attest, vid lagsökning för hyra 164 f
'autentisk handling' 53, 198
avbetalningskontrakt 192 f, 199
avbetalningsköp 70, 173 f, 180, 199
avgörande på formell grund 252,
 267 ff
avsiktsurkund 120 f
avskrift, av fordringshandling 78 f
avtal, om förmedlingsarvode 146,
 148
 om kontokredit 158
 om underhållsbidrag 155 f, 198
avvisning, allmänt 35, 45 ff, 83,
 248 ff, 297
 efter upptagning 250 ff, 254
 på grund av brist i saklegitimation
 87 ff
 vid underlåtenhet att svara 270
avvisningsregel 45 ff
- Behörig överlåtelse, av fordran 91
behörighet, att handlägga lagsök-
ningsmål 50 f
behörighetshandlingar 53
'Bereicherungsklage' 129 ff
Beroenderelation, betr. förfallokravet
 171
beställningserkännande 158
beställningssedel 70, 167, 169, 172 ff
beställningssedel, otillbörligt åbero-
pande 174 f
besvär 37
betalning, efter leverans 180
 invändning om 337 f
 kontantfritt 107
 mot efterkrav 183
 vid leverans 182, 222 f
betalningsföreläggande 11f, 66 ff,
 79, 101 f, 141 f, 150, 169, 196
betalningsföreläggande, villkorligt
 26
betalningsorderförfarande, finskt
 31 f
betalningsprestation 107 ff
betalningsskyldighet, ovillkorlig
 160 f
 villkorlig 160
betalningsutfästelse 118, 122
betingat vederlag, invändning om
 339 f
bevis, om fordran 124
 om mottagen räkning 22
 om uppkommen fordran 140, 144
bevisbörda, fördelning av 323 f
bevisbörderegeln 320 f
bevisfunktion, faktisk 191
 handlings 114 f
 åsyftad 191

- bevisfördelningsregler, beaktande av 325
 beviskrav 316
 bevisstyrka 316 f
 bevissyfte, hos urkund 119 ff
 bevisvång 60, 63 f, 96, 215 ff
 bifall, delvis 36
 bokföringskyldighet 185 f
 borgen 137, 149 ff
 borgensansvar, preskription 154 f
 borgensförbindelse 137, 149 ff
 borgenär, betydelse för saklegitimation 87 ff, 284 ff
 bostadsrättsbevis 158
 bouppteckning 156 f
 brev 190 f
 brist, i processbehörighet 287
 i rättshandlingsförmåga 287, 337
 i saklegitimation 286
 byggnadskreditiv 142 ff
- Check, som fordringsbevis 28, 117, 118, 127 ff
 ogiltig 136
 prejudicierad 128, 135
 preskriberad 128, 135, 188
 åberopat av trassatbank 136
 checkräkning 136 ff, 189, 198
 checkräkningskontrakt, i lagsökningsmål 137 ff
 i betalningsföreläggande 141 f
 civil förskrivning 132 f, 189
- Delgivning 35, 39
 delvis bifallet yrkande 99 ff
 dilatorisk invändning 253
 dröjsmålsränta 194 ff
 dödsbo, forum 88
- Efterkrav 223
 emballage 176
 erkännande, av mottaget belopp 123
 av mottaget lån 123
 av skada, åberopat som fordringsbevis 124
 av skuld 118, 122
 exekutivprocess 21
 exekutorisk urkund 11, 20, 24, 25
 expeditiionskostnader, lagsökning för 198
- Fadernskaperskännande 155 f, 198
 falsk bevisförda 321
 felaktig prestation, invändning om 340
 firmatecknare, behörighet 90 f
 folioavgift 143
 fordran, allmänt 104 ff
 såsom lagsökningsförutsättning 107 ff
 fordringsbelopp 77
 fordringsbevis, allmänt 35, 113 ff
 annat skriftligt 116, 126 ff, 159 ff
 beträffande ränta 125
 flera handlingar 145, 199
 urkund 117
 åberopat först i HovR 79, 89
 fordringshandlings äkthet, invändning om 328 f
 formell relevans, allmänt 256 ff
 forum, laga 35, 39, 82 ff, 273 f
 prövning av 82 ff, 273 f
 fortsatt handläggning, förordnande om 37
 fraktkostnad, lagsökning för 193 f, 197
 fri rättegång 36
 fullföljdsbegränsning 12, 26, 27, 37
 fullföljdshänvisning, felaktigt meddelad 37 f
 fullmakt 41, 53, 73
 förbindelse, att utgiva underhåll 155 f
 förfallokravet, allmänt 216 ff
 betalning vid anfordran 231 ff
 dröjsmålsränta 220 f

invändning om 297 ff, 301
 prövning av 228 ff
 förfallokravet, tidpunkten för 160,
 217 ff
 ömsesidiga prestationer 160,
 174 f, 221 ff
 ömsesidiga avtal, utredningskravet
 160, 170, 236 ff
 förfallotid, bestämmelse om 228 f
 förledande, invändning om 36, 333
 förlikning, om allmänt skadestånd
 147 f
 om lönefordran 146 f
 förlikningsavtal 146 ff
 förmedlingsarvode, avtal om 148
 förnekande av hand och förskrivning
 290 f, 317 f
 förnekande av mellanhavande 332 f
 försenad prestation, invändning om
 340
 förskottsbetalning 164
 förskrivning, civil 132 f, 189
 förskrivning, klar 19
 försäkringspremier, lagsökning för
 163 f, 279 f

Genfordran, vid krav på hyra 166
 grundar sig å 122, 188 ff, 195 f
 gäldenär, betydelse för saklegitima-
 tion 87 ff, 284 ff

Handling angående ömsesidig presta-
 tion 118, 159 ff, 162, 164
 handling, ej utgiven, invändning om
 335 ff
 handlingsexemplar, antal 71 f
 handlingskapacitet 86 f, 92 ff
 handräckning för fordran 29
 handräckning enligt UL 37, 53,
 79 f, 342 ff
 hemvist 83
 huvudskrift, infordrande av 359 f
 huvudskrift, regel om 258 ff

hyreskontrakt 164, 184
 hyreskrav 165
 hyreslagstiftningskommittén 165,
 303 ff
 hänskjutande till rättegång 37, 245,
 297
 hänskjutande till rättegång, delvis
 36
 hänvisning till rättegång 270

Införa faktum 60 f
 inefatta bevis om fordran 64, 183,
 200 ff, 306 ff
 innehållsförfalskning 330 f
 interimistiskt beslut, om kvarstad el.
 skingringsförbud 269
 interimistiskt yrkande, om kvarstad
 80
 intyg av stämningsman 297 f
 intyg om fordrings storlek 126
 intyg, åberopat som fordringsbevis
 123
 invisning 119
 invändning, att fordran ej är förfallen
 197 ff, 301
 att handling ej utgivits 335 ff
 att handling ej innefattar bevis om
 fordran 306 ff
 att handling ej är fordringsbevis
 296 f
 att leverans ej skett 339 f
 dilatorisk 253
 med »blandat» innehåll 309 f
 invändning, mot »fordran» 294 f
 mot kravet 286 f, 311 ff
 mot rättens behörighet 254, 299
 om betalning 337 f
 om forum 253, 273 f
 om förledande 333 f
 om handräckningsyrkande 342
 om kostnadsyrkande 345
 om litis pendens 284 f
 om motfordran 340 f

- om ogiltighet enligt AvtL 335
 - om preskription 338 f
 - om processbehörighet 287
 - om relation mellan fordran och handling 295 f
 - om res judicata 281 ff
 - om saklegitimation 284 ff
 - om skiljeklausul 274 ff, 299 f
 - om skiljeklausul, i HovR 276 f
 - om säkerhetsåtgärd 342 ff
 - om tvång 333 ff
 - vid lagsökning på grund av hyreskontrakt 164 f
- Juridisk person 76, 86
- Klar fordran 21, 111 ff
- klar förskrivning 19, 111 ff
- klar gäld 111
- klara skuldebrev 111
- klarhetskravet i kvittningsregeln 111
- kommunicering 35, 171, 208, 247
- komplettering av utredning 54 ff, 92, 198, 247, 256 ff
- konkursförvaltare 75
- konkursgäldenär 77
- kontantfri betalning 107
- kontokredit, avtal om 158
- kontokurant 142 ff
- kontrakt 119, 168 ff
- kontrakt angående kredit i checkräkning 137 ff
- kostnad 36, 39, 41
- kostnadsersättning, taxor 41
- kostnadsyrkande 80 f, 345 f
- kostnadsyrkande, invändning om 345 f
- kredit mellan köpmän 186
- kreditavgift 143
- kreditiv- och leveransavtal 142 ff, 198
- kvarstad 37, 53, 79 f, 342 f
- kvarstad, interimistisk 269
- kvittens 159
- kvittningsinvändning 36, 256, 311
- kvittningsyrkande, bifallet 37
- köpehandling 168 ff
- köpekontrakt 148
- Laga forum 35, 39, 82 ff, 273 f
- laga förfall för underlåtenhet att svara 262
- laga kraftvunnet avgörande, res judicata 98
- laga kraftvunnen dom, res judicata 98
- lagsöka, lagsökning, orden 11
- lagsökning, funktion 13
- lagsökningsförfarande, finskt 31 ff
- lagsökningsutslag, res judicata 99
- legal presumtion 292 ff, 321
- legitimationstvång 74, 76
- leverans, bevis om 240 f
- leveranskontrakt 162 f
- leveransskyldighet 109
- litis pendens, som rättegångshinder 41, 101 f, 283 f
- löftesman 149 f
- Materiell invändning 227
- materiell relevans 290, 312 f
- motfordran, icke kvittningsgill 295, 340
- kvittningsgill 341
- motprestation, betalning mot 160, 174 f
- leverans 161
- nyttjanderätt 161
- Namnförnekande, invändning 329
- Oberoenderelation, betr. förfallokravet 171, 176 ff
- obehörig vinst 127 ff
- obligation 122
- officialprövning 82, 91 f
- ogillande av ansökan, vid underlåtenhet att svara 270

- ogillande av talan i lagsökningssmål
100, 126, 270, 344, 346
- ogiltighetsgrund enligt AvtL, invändning om 335
- ombud, behörighet 73 f
- omyndighet 97
- orderlista 162
- ordersedel 177, 224 f
- ordersedel, makulerad 158
- ordningsföreskrift 52, 76
- ovillkorlig betalningsskyldighet 160
- Pactum de contrahendo 107 f
- pant eller borgen 54, 80
- pantförskrivning av överhypotek 158 f
- partsbehörighet 86
- personförväxling, invändning om 331 f
- porto 176
- postförskott 174, 183, 223 ff
- preskription, beaktande 203 ff, 338 f
- preskription, check 211
invändning om 338 f
speciell 203 ff
tioårig 204 ff
växel 209 ff
- preskriptionsfakta 203 ff
- preskriptionstid, beräkning av 210 f
- presumtio juris 292 ff, 321
- presumption 293, 321
- processbegränsning 256 f, 326 f
- processbehörighet 85 ff, 96 ff, 287
- processförutsättning 47, 52, 92, 262 f
- processförutsättning, allmän, invändning om 273 ff
särskild, invändning om 288 ff
partsställning 284 ff
- processhinder 85
- prokura 75
- proprieborgen 151, 202, 231
- protokollsutdrag 119, 148 f, 296 f
- prövning av ansökan, behörighet 50 f
tid för 50
formell 46
materiell 46
underlag för 51, 54
- prövningsunderlag, komplettering av 54 ff
- påföljdsprestation vid underlåtenhet att svara 270
- påminnelseföreläggande 256 ff
- Redovisningsskyldighet 109
- registreringsbevis 74 f
- regressfordran, löftesmans 152 ff
- regresskrav 152 ff
- relevans, formell 248, 256 ff
materiell 248, 289 ff
svars 247
- relevanskrav 312 ff
- res judicata 41, 98 ff, 281 ff
- returfrakt 176
- räkning 159
- räkning, godkänd 124
- räkning, icke godkänd 124
- räkning, KF 1855 79, 184 f
KF 1855, avtal om öppen kredit 186
- ränta 41, 77
- ränta grundad på fordringsbevis 125, 194 f
- ränta på ränta 196 f
- räntefordran, prövning av i mål om betalningsföreläggande 196
- räntefordran, prövning av i lagsökningssmål 100, 194 f
- ränteyrkande, delvis bifall 100
- rättegångsbalken, tillämplighet i lagsökningssmål 39 f
- rättegångshinder 85, 98 f, 101 ff
- rättens ombudsman 75 f
- rättsfaktum, tillräckligt 191 f
- rättsgrundande fakta, invändning om 328 f

- rättshandlingsförmåga 85 ff, 92 ff, 287
- rättskapacitet 85 f
- rättssubjektivitet 85 f
- rättsupphävande fakta, invändning om 337 ff
- Saklegitimation 85 ff, 284 ff
- sakprövningsföretsättning 253
- sannolika skäl, för invändning 314, 319
- servicegrundsatsen 79
- skiljeavtal 84 f, 148
- skiljedom, betydelse som hinder för lagsökning 101
- skiljeförfarande, litis pendens 103
- skiljeklausul 84 f, 254, 274 ff
- skiljeklausul, betalning oavsett tvist 278 f
- skiljemän 84
- skingringsförbud 37, 53, 79 f, 342 f
- skingringsförbud, interimistiskt 269
- skriftlighetskravet 73
- skriftligt fordringsbevis, annat 35, 116, 126 ff, 159 ff, 169
- skriftväxlingsbegränsning 256 f
- skuldebrev 116, 121 ff, 296 f
- skyndsam behandling 36
- skäl för invändning 313 ff
- slutbesked 142 ff
- slutbevis, i mål om betalningsföreläggande, hinder för lagsökning 101
- specialpreskription 203 ff
- stridig rätt till betalning 303, 319, 323 f
- ställföreträdare 74 ff
- ställföreträdare för juridisk person 76
- ställföreträdare, konkursförvaltare 76
- subsidiaritet, ömsesidig betr. summariska processer 66 ff
- svar, föreläggande om 35
- svar utan invändning 271 f
- sysloman 37, 80
- säkerhet 54
- säkerhetsåtgärd, invändning om 342 f
- Talerätt, om lönefordran 147
- tidsbestämd prestation 177 ff
- tillfällighetsurkund 121 f
- tillräckligt bevis 312 f
- tingsnotarie, behörighet 50 f
- tioårspreskription, beaktande av 204 ff
- tolkning av fordringshandling 308 f
- tredjeman, avtal till förmån för 148
- tvångsfullbyrdelse, norsk 32 f
- tvist rörande avtal, skiljeklausul 276, 278
- tvist rörande tolkning av avtal, skiljeklausul 280 f
- tvång 36, 318, 333
- täckningskrav 137 f
- Udlägsforretning, dansk 33 f
- underhåll, förbindelse att utgiva 155 f
- underhållsavtal 155 f
- underlåtenhet att förete huvudskrift 266 f
- underlåtenhet att svara 262 ff
- underskriftsförfalskning 330
- underårig gäldenär 93 ff
- underårighet 93 ff
- uppfyllelseprestation 109
- uppkommen fordran 140, 144
- uppskovsränta 77
- uppsägning 298
- uppsägning, utredning om 53, 233 ff
- upptagande av ansökning 35
- urkund 117, 119 ff
- urkundsbegreppet 119 ff
- utfästelse att betala 118, 122
- utredning, komplettering av 54 ff, 92, 247, 256 ff
- utslag 36

utslag i lagsökningsmål, res judicata 99
uttrycket urkund 120

Valuta ej erhållen, invändning om 339 f
vederlag för betalning 110 f, 166, 290
vederlagets beskaffenhet 110
vederlagsinvändning 290, 306
verkställighet, anstånd i återvinningsmål 38
verkställighet av utslag 37
villkorlig betalningsskyldighet 160
vräkning 37, 53, 79 f, 342 f
växel, såsom fordringsbevis 28, 118, 127 ff
ogiltig 132 ff
prejudicierad 126, 131 f
preskriberad 126 ff, 188, 191
protesterad, ej accepterad 134
växelpreskription 209 ff
växelprotest, förbehåll om befrielse 134 f
Yrkande, delvis bifallet 99 f
i lagsökningsmål 77

yttrande över huvudskrift 260
yttrande över huvudskrift, behandling av 265 f
yttrandemöjlighet, underlåtenhet att begagna 265

Åberopa faktum 60 ff
åberopstvång 60, 62 ff, 96, 210, 215 ff
återkallelse, prövning i trots därav 41
återgångstalan mot växelutställare 134
återvinning 37, 39

Äkta bevisbörda 321
äkthetspresumtion 322 f

Ömsesidig prestation, handling om 118, 159 ff, 162, 164
ömsesidig subsidiaritet beträffande summariska processer 66 ff
överhypotek, pantförskrivning av 158 f

FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING (IFRF)

- I HJALMAR KARLGREN**
Skadeståndsrätt
1:a uppl. 1952. 4:e uppl. 1968
Hft. 30:— Inb. 38:—
- II HÅKAN NIAL**
Internationell förmögenhetsrätt
Hft. 14:50
- III LARS WELAMSON**
Om anslutningsvad och reformatio in pejus
Hft. 16:—
- IV KARL OLIVECRONA**
Rättegången i brottmål enligt RB
1:a uppl. 1953. 2:a uppl. 1961
Hft. 36:— Inb. 44:—
- V GUNNAR LAGERGREN**
Delivery of the goods and transfer of property and risk in the law on sale
Hft. 16:50
- VI HJALMAR KARLGREN**
Autvarsrättsliga spörsmål
Hft. 17:—
- VII HÅKAN NIAL**
Handelsbolag och enkla bolag
Hft. 36:— Inb. 44:—
- VIII PER OLOF EKELÖF**
Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper
Hft. 19:—
- IX LARS WELAMSON**
Domvillobesvär av tredje man
Hft. 22:—
- X HANS THORNSTEDT**
Om rättsvillfarelse
Hft. 20:50
- XI KNUT RODHE**
Obligationsrätt
Hft. 55:— Inb. 67:—
- XII TORE STRÖMBERG**
Atalspreskription
Hft. 22:—
- XIII PER OLOF BOLDING**
Skiljeförfarande och rättegång
Hft. 22:—
- XIV ÅKE MALMSTRÖM**
Föräldrarätt
Hft. 17:50 Inb. 22:—
- XV PER OLOF EKELÖF**
Rättegång I
1:a uppl. 1957. 2:a uppl. 1963
- XVI NILS REGNER**
Svensk juridisk litteratur
Inb. 56:50
- XVII NILS HERLITZ**
Nordisk offentlig rätt I
Hft. 12:—
- XVIII NILS HERLITZ**
Nordisk offentlig rätt II
Hft. 22:—
- XIX PER OLOF EKELÖF**
Rättegång II
1:a uppl. 1959. 2:a uppl. 1964
Hft. 21:—
- XX HJALMAR KARLGREN**
Säkerhetsöverlåtelse
Hft. 29:—
- XXI FOLKE SCHMIDT**
Tjänsteavtalet
Hft. 30:—
- XXII IVAR AGGE**
Straffrättens allmänna del I
Hft. 21:—
- XXIII HJALMAR KARLGREN**
Kutym och rättsregel
Hft. 16:50
- XXIV KARL OLIVECRONA**
Rätt och dom
1:a uppl. 1960. 2:a uppl. 1966
Hft. 25:— Inb. 33:—
- XXV LENNART VAHLÉN**
Avtal och tolkning
2:a tryckn. 1966
Hft. 36:— Inb. 44:—
- XXVI OLE WESTERBERG**
Skatter, avgifter och pålagor
Hft. 36:50
- XXVII PER OLOF EKELÖF**
Rättegång III
1:a uppl. 1960. 2:a uppl. 1964
Hft. 19:50
- XXVIII SEVE LJUNGMAN —**
PER STJERNQUIST
Den rättsliga kontrollen över mark och vatten I
4:e uppl. 1968
Hft. 24:—
- XXIX KURT GRÖNFORS**
Ställningsfullmakt och bulvanskap
Hft. 39:— Inb. 48:—
- XXX IVAR AGGE**
Straffrättens allmänna del II
Hft. 27:—
- XXXI SIGURD DENNEMARK**
Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål
Hft. 48:—
- XXXII LARS WELAMSON**
Konkursrätt
Hft. 74:— Inb. 87:—
- XXXIII HILDING ERK**
Internationell privaträtt
2:a uppl. 1967
Hft. 35:—
- XXXIV SEVE LJUNGMAN —**
PER STJERNQUIST
Den rättsliga kontrollen över mark och vatten II
3:e uppl. 1968
Hft. 25:—
- XXXV PER OLOF BOLDING**
Skiljedom
Hft.
- XXXVI NILS HERLITZ**
Nordisk offentlig rätt III
Hft. 90:—
- XXXVII FOLKE SCHMIDT**
Aktenskapsrätt
1:a uppl. 1963. 3:e uppl. 1967
Hft. 27:—
- XXXVIII PER OLOF EKELÖF**
Rättegång IV
Hft. 18:—
- XXXIX AXEL ADLERCREUTZ**
Arbetsstagarbegreppet
Hft. 38:—
- XL IVAR AGGE**
Straffrättens allmänna del III
Hft. 22:—
- XLI LARS WELAMSON**
Konkurs
2:a uppl. 1967
Hft. 23:—
- XLII HJALMAR KARLGREN**
Passivitet
Hft. 36:—
- XLIII PETER WESTERLIND**
Studier över tomrättsinstitutet I
Hft. 80:—
- XLIV LENNART VAHLÉN**
Fastighetsköp
2:a uppl. 1968
Hft. 30:— Inb. 37:50
- XLV ÅKE HASSLER**
Skiljeförfarande
Inb. 36:—
- XLVI PER OLOF EKELÖF**
Rättegång V
Hft. 24:50
- XLVII KNUT RODHE**
Lärobok i obligationsrätt
Inb. 37:—
- XLVIII BERTIL BENGTTSSON**
Hävningrätt
Hft. 85:—
- XLIX NILS BÖRJE LIENÉ**
Lagsökning
Hft. 54:—